

1 60684

Za izdavača: Nikola Janković
Glavni urednik: dr Dušan Marinković
Lektura i korektura: Predrag Rajić
Dizajn korica: Mediterran Publishing
Tehničko uređenje: Mediterran Publishing

Bogdan Bogdanović /

Copyright © za srpsko izdanje Bogdan Bogdanović
i Mediterran Publishing 2009.
Sva prava zadržana

ZELENA KUTIJA

Knjiga snova

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821 . 163 . 41 – 3

БОГДАНОВИЋ, Богдан
Zelena kutija: knjiga snova / Bogdan Bogdanović. –
Novi Sad: Mediterran Publishing, 2009 (Novi Sad: Art print). –
288 str. : ilustr. ; 21 cm. – (Biblioteka Levant; knj.3)

ISBN 978-86-86689-17-7

COBISS.SR-ID 237487367

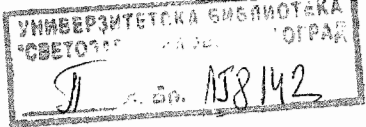
Štampa: Art Print, Novi Sad

Mediterran Publishing
Nikole Pašića 24
21000 Novi Sad
tel: +381.21.472.38.20 fax: +381.21.661.37.65
www.mediterran.co.yu
e-mail: mediterran@neobee.net

Za sve informacije o ovom i drugim izdanjima
Mediterran Publishinga,
kontakt: prodaja@mediterran.co.yu

Novi Sad
2009.

SADRŽAJ

KUTIJA U KUTIJI ili nesuđeni epilog	11
MISTRIJA POD ORAHOM Seoska škola za filozofiju arhitekture	15
MISTRIJA POD ORAHOM nastavak i kraj	21
DNEVNICI IZ GODINA KUGE	33
TUNEL PUN BLATA	47
KIBELINI LAVOVI	53
ŠTA JE SAN Ep? Epigram? Elegija? Himna? Zaubermärchen? Traktat? Balada? Travestija? Sotija? Roman u nastavcima?	59
IZMEĐU HUMORA I PANIKE ili koga još primiti u društvo	69
O SNOVIMA u snu i na javi	76

MALA NOĆNA ZOOLOGIJA (1) Mrtve ptice, četiri magarca, tri mazge, dva dabra i dva vrapca	86	DE VAMPIRIBUS	217
MALA NOĆNA ZOOLOGIJA (2) Pet mačaka i petnaest pasa ali i poneki pas-mačka i poneka mačka-pas	94	SIEBENMEILENSTIEFEL	227
MALA NOĆNA ZOOLOGIJA (3) Devet miševa, jedan zlačani pacov, jedna elegantna zmija i dve krtice	103	REKA, REKE I VELIKA REKA	238
UZVIŠENE NOĆNE GOŠĆE i poneki gost	111	BEOGRAD U SNOVIMA stariji i neverovatan	252
ONTOLOŠKE KLOPKE	124	BEOGRAD U SNOVIMA noviji i uglavnom verovatan	263
SUNČANICA ili TRI SNA JEDNE LETNJE NOĆI	131	NOĆNI VOZOVI i poneki ukleti hotel	275
O CRNOM I BELOM SMEHU	139	APSTRAKTNA IKONOGRAFIJA ili ponešto još O SNOVIMA BEZ SLIKA	285
LEPE NOĆNE PRIČE malo smešne nimalo strašne	147		
72 SNA ili POHVALA MONODIJALOGA	155		
PONOĆNI MONODIJALOZI (1)	160		
PONOĆNI MONODIJALOZI (2)	173		
PONOĆNI MONODIJALOZI (3)	192		
OKULTNI SNOVI ili FOTOGRAFISANJE FOTOGRAFA	205		

KUTIJA U KUTIJI

ili

nesuđeni epilog

Još na prvim stranicama *Ukletog neimara* objašnjeno je šta je bila Zelena kutija i koju je izuzetnu ulogu simboličnog, gotovo obrednog predmeta imala u mojoj Seoskoj školi za filozofiju arhitekture u Malom Popoviću, nadomak Beograda. Objasnjeno je, isto tako, kako su je moji studenti spasli od razjarenih Miloševićevih komandosa i neoštećenu, neotvorenu i neotvorivu dopremili u Beograd. Na početku svog životnog veka bila je to samo jedna stara, poveća kutija od deterdženta, sa svih šest strana oblepljena tamnozelenim kožastim tapetama. Kad je stajala uspravno, na gornjoj se strani pod prstima mogao osetiti uzan prorez kao na starinskim poštanskim sandučićima. Sličnost je ipak bila prividna, jer se naprava ni na koji način nije mogla otvoriti. Za tu anomaliju postojalo je više objašnjenja koja su se, ukratko, svodila na jedan krajnje neobičan razlog. U poslednjim predratnim godinama, a pogotovo u ratnim, trudio sam se da o svemu razmišljam izvan domašaja autocenzure, pa sam sâm sebi odašiljao poruke za koje sam verovao da ih nikad više neću pročitati. Zamisao je bila nejasna, a ja se nisam mnogo trudio da je sebi i drugima uverljivo razjasnim. I tako bi ta neotvoriva kutija

zauvek ostala neotvorena da se prilike nisu iz dana u dan pogoršavale, a politička ubistva množila. Bekstvo iz Beograda bivalo je sve neizbežnije, a ni moja supruga ni ja, još i na noć uoči samog polaska, nismo znali šta da uradimo sa neobičnim predmetom. Kako objasniti bradatim zlikovcima na granici zašto se kutija ne može otvoriti, šta se u njoj nalazi i zašto je uopšte vučemo sa sobom, u beli svet. A ukoliko bi, pak, ostala u kući, kad-tad bi je Miloševićeva tajna policija nanjušila i uzaptila. I onda sam, umoran, zbunjen, uplašen, a u nastupu nekog svetog besa, nasrnuo na svoju dragocenost. Rastrgao sam je, a gomile ceduljica, koje su pokuljale na sve strane i preplavile pod biblioteke, počeo sam trpati svuda redom. Ubacivao sam ih među listove knjiga, gužvao ih i gurao u šerpe i lonce, ututkavao među jastučnice i stare krpe. Računao sam da su zapisi olovkom, na komadićima stare hartije, bili takve vrste da bi malo koja policijska pamet – bez analize ukupnog fonda – ikako mogla dokučiti šta je beleženo i zašto.

Opisana dramatična noć, međutim, nije bila ni vrhunac ni kraj priče o Zelenoj kutiji. Bila je to samo najava daljeg raspleta čiji trijumfalni smisao, u onom trenutku, nisam umeo ni da naslutim a kamoli da predvidim. A to divno otkriće došlo je na red samo od sebe, osam godina docnije, kad sam najzad uspeo da prikupim rasute papiriće, da ih dopremim u Beč i da otpočnem sa strpljivim dešifrovanjem. I tada sam se ne malo prenerazio. U davnim beogradskim okolnostima, kad su se fondovi Zelene kutije tek nagomilavali, u onovremenoj srpskoj stvarnosti, mračnoj da se mračnija nije mogla zamisliti, ja sam u svoju riznicu odlagao lirska svedočanstva o pticama, mačkama, psima lualicama, o miševima i ježevima, i to sam činio tako hladnokrvno i duhom pomalo odsutno kao da se ništa drugo pažnje vredno nije odigravalo. Pored zapisa o

kućnim ljubimcima i ne-ljubimcima i jedva nešto malo uzgrednih beležaka o nevažnim, pa i apsurdnim pojednostima svakidašnjice, sve ostalo su bile hrpe zapisa o snovima. Bilo ih je toliko da su se papirići obema rukama mogli zahvatati, prebirati, ređati i, uz istrajne napore, koliko-toliko i dešifrovati. Snove sam svojevremeno zapisivao u prekidima spavanja, a ponekad, fasciniran noćnom slikom, nasilno sam se budio da bih uz baterijsku svetiljku, ili čak i bez nje, promumlao u mali kasetofon nekoliko ključnih šifri koje bi mi sutradan možda mogle pomoći da ponovo u sećanje prizovem poneku krpicu već napola izgubljenih noćnih prizora.

Slučajno, ili prema nekom tajanstvenom unutrašnjem diktatu, moje beleške o snovima nisu nikad bile datirane. Danas ne umem da presudim da li je u pitanju bila moja uobičajena nonšalantnost ili, možda, neka skrivena namera da svojim snovima pripišem dostojanstvo vanvremenskih, dakle, mitskih ili bar paramitskih otkrića. Ali, bez obzira na različite mogućnosti tumačenja, lako je danas razumeti da zapisivanje, pa i podrobnije opisivanje koliko-toliko upamćenih noćnih slika, nije bila neka savršena metoda da se snovi sačuvaju u svojoj magijsko-poetskoj celovitosti. Nažalost, sem nepouzdanih naknadnih saopštenja nikakva druga majstorija fotografisanja i reprodukcija naših noćnih doživljaja nije pronađena. A da bi i te kako bilo čudesnih prilika za okultno fotografisanje, bilo bi ih i na pretek. Snovi kô snovi, i dalje bi nas vodili i zavodili putevima i raspućima noći, od predela do predela raznih Nigdija (Utopija), Nikadija (Uchronija), Dobrododija (Eutopija), obećavajući nam da će nas, već u sedećem snu odvesti dalje i još dalje...

A sad, malo unatrag, u vreme kad je naša seoska škola, koju smo od milošte ponekad označavali alegorijskom

slikom „Mistrija pod orahom“, bila još uvek u svom punom sjaju. Dakle, negde na samom početku osamdesetih godina prošlog veka. U sledećem poglavlju ovog mog izveštaja uslediće prilično iscrpan opis jednog školskog radnog dana koji je, po nepisanim uzusima škole, obično otpočinjao negde subotom u prepodnevnom časovima, da bi se okončao pred ponoć, e da bi se razdragana družina poslednjim vangradskim autobusom vratila svojim kućama. Doduše, ovaj školski dan je umnogome bio izuzetan, a pomalo i oprostajan, no o tome nešto više ima da kaže izveštaj koji tek sledi.

MISTRIJA POD ORAHOM

Seoska škola za filozofiju arhitekture

O tome kako je škola mukotrпно nastajala, kako je funkcionisala i šta se sve u njoj značajno događalo posebno je opisano u tri uzastopna poglavlja u *Ukletom neimaru*. Iako zvuče zagonetno, sami nazivi opisa školske svakodnevice („Mistrija pod orahom“, „Devojka i slovo i ptica“, „Ptice i glodari“) obeležavaju čitav mali, ali duboko proživljen životni poduhvat koji sada, i da hoću, ne bih mogao preskočiti. Ako pokušam da ga sažmem, rekao bih da smo dobrih petnaestak godina – grupe mojih odabranih studenata i ja – svoju slobodnu seosku školu doživljavali kao sveti prostor oslobađanja od svakodnevnih prizora ondašnje stvarno-stvarne-stvarnosti. Učestalo nabranje suvišnih atributa u ovom je slučaju neophodno da bi se objasnio poduhvat koji mi danas izgleda istovremeno i uzaludan i svake pažnje dostojan. Da li je u pitanju bila pustolovina slična pustolovinama koje pisci utopijskih romana svesrdno koriste? Sumnjam, jer utopijama, svima redom, nedostaje čednost čiste, nedidaktičke igre, a naše seanse nisu bile poučitelne ili, bolje reći, bile su to samo utoliko što su mogle pokazati dokle dospeva moć čiste igre-igre-radi. Da uprostim, jednačili smo našu fiktivnu antropologiju sa potragama za nadrealnim gradovima i

civilizacijama, što su se svake subote nakratko spuštale na tvrdo, prašnjavo ili blatno tlo jednog simpatičnog, u modernom svetu izgubljenog, a uvek malo kao i pospanog srpskog sela. Pri tom nismo sanjarili sanjarenja radi, već smo u igri pokušavali da dokučimo „logiku mašte“ – ko zna zašto. Možda i zato da bismo je gdegdje i u stvarnom životu korisno upotreбили. To je, ukratko, bio osnovni cilj tih igara. Nažalost, potonji događaji su pokazali da je bezazlena i uvek pomalo detinjasta platonska mašta sasvim nemoćna pred naletima crne mašte, one koja se ne spušta sa visina, iz nebeskih gradova mudrosti i sreće, već odozdo nadire iz podzemnih sfera gradorušilačke mržnje.

A sad, mala zagonetka. U Zelenoj se kutiji gotovo ništa zapisano nije zateklo o našim heurističkim pustolovinama. Na prvi pogled je čudno, ali se ipak može objasniti. Naši „budni snovi“ nisu bili moja lična svojina i ja nisam imao prava da njima po svom ćefu raspolažem. Oni su se jednostavno kotrljali prema impulsima zajedničke igre, gradili su se i razgrađivali tamo negde napolju, na suncu, na kiši, na vetru, i ničim nisu podsticali da se zaviruje u mračne podrume kolektivne podsvesti. I hvala budi velikim olimpijskim bogovima što je tako bilo. Jer, ko zna šta bismo sve otkrili tamo negde dole duboko zakopano i za krvavu upotrebu već uveliko spremno. A da smo bili sasvim blizu da se dobro uprepastimo pred mračnim namerama sudbine – bili smo!

*

* *

Reč je sad o simboličnom građenju Kule vavilonske u seiu Maimom Popoviću, u rano proleće 1982, neposredno pre no što ću se prihvatiti poslova beogradskog gradonačelnika. Bila je to jedna od poslednjih igara sa studentima u mojoj eksperimentalnoj školi. Čak su se i seljaci-komšije

priključili našoj igri. Iznosili su iz kuća i donosili svako-jake starudije, osakaćene stolove, naherene kredence, svašta-koješta što je već davno bilo odvojeno za otpad, pa su onda jedno preko drugog slagali, jedno drugim podupirali i, razume se, sa najvećim zadovoljstvom učestvovali u našem poduhvatu. I još su rado zalazili u vidno polje malih kamera, jer su studenti snimali čitavu tu vedru zbrku. Dolazio nam je tog dana i Ivan Stambolić, moj prijatelj, tadašnji predsednik srpske vlade. Da li je i on bio oduševljen našom heurističkom, dakle „pronalazačkom“ igrom, to baš i nisam umeo da procenim. Ali, zacemento nije bio ni uprepasten ni uplašen. Verovatno je naš poduhvat prihvatio sa zrcem humora, jer u igrama pomenute vrste ionako nikad ništa ne jemči da će što god stvarno biti pronađeno.

Inače, o tom proletnjem, sunčanom popodnevu, a zatim i o celovečernjem daljem događanju, pronašao sam u zaostavštini Zelene kutije samo jedno jedino moje izričito svedočanstvo:

Gradili smo Kulu vavilonsku, velelepnu kulu velelepno nerazumevanja. Studenti su imali kao prethodni zadatak da nekoliko dana zapisuju svoje snove i da iz najapsurdnijih ili najmudrijih sticaja noćnih slika iščeprkaju poneku sekvencu o tome kako bi se danas, u ovom nedovršenom i nedovršivom svetu oko nas, mogla zamisliti neka kula univerzalne mudrosti i kako bi tragikomično morala izgledati.

Kako je, međutim, izgledala naša ondašnja kula pobrkanih mudrosti, sva sklepana od raznih sklepotina – to i nije teško zamisliti. Teže je razumeti zašto sam prvi podsticaj za jedan tako zaludan posao dao ja lično, a još je teže, danas, razumeti zašto je moj predlog bio prihvaćen sa najvećim oduševljenjem.

U ono vreme nisam ni pomišljao da bi se igra, kako je bila zamišljena, mogla shvatiti i kao mračna aluzija. Naša Jugoslavija, koju smo čas mrzeli, čas voleli, još uvek se nekako držala na nogama. Danas ne mogu da se načudim kako mi nije padalo na pamet šta bi sve tragična zamisao o monstr-građevini „novog boljeg sveta“ mogla značiti. Sama biblijska priča i naravoučenije o „pometeniju jazikov“ moglo se shvatiti i kao opaka politička aluzija. Nema sumnje da i za nas, uklete graditelje iz sela Popovića, a i za mog zaštitnika Stambolića, takvo tumačenje priče ne bi imalo baš najprijatnije posledice. Srećom, ondašnjim partijskim kadrovima nije se baš prohtelo da prelistavaju *Bibliju*, a čak da su ponekad to i činili, suština mita o kuli koja se ne može sazidati zacelo je prevazilazila pamet „čuvara tekovina revolucije“. Da li im je danas, kad su mnogi od njih pustili brade i postali pravoslavci, suština biblijskog mita jasna – to ne bih umeo da procenim.

U svakom slučaju, kad smo nesagradivu građevinu kako-tako skleпали, onda smo je te lepe aprilske večeri pred kamerama spalili i na najjednostavniji način otarasili se ćorava posla. Komšije su, baš kao i mi, bili zadovoljni prizorom ogromne vatre razbuktane u slavu proleća, a velike količine masnog pepela dobro su im došle za prolećne đubrenje njiva.

*
* *

Posle oprostajne svetkovine, posle rušenja i paljenja „Kule vavilonske“, naša skromna seoska akademija je prevedena u status mirovanja, a ja sam, posle dugog i upornog navaljivanja Ivana Stambolica, odlučio da se na četiri godine prihvatim dužnosti beogradskog gradonačelnika. Računao sam, između ostalog, da će mi ugled te funkcije pomoći da po isteku mandata nekako legalizujem svoju seosku

školu. Razume se da ni kao gradonačelnik nisam napuštao ni svoju univerzitetsku katedru ni drugovanje sa dotadašnjim učesnicima „Mistrije pod orahom“. Doduše, i na čelu gradske skupštine glavni mi je zadatak bio više profesorski no politički. Inicirao sam i kontrolisao prve pripreme novog generalnog urbanističkog plana. Beograd je već bio prekoračio milion stanovnika, pa se u zastarelim planskim okvirima nelagodno osećao kao poveći cipov u dečjoj odeći. Stanje urbanističke prakse zahtevalo je nove ljude i nove ideje, a ja sam bio ubeđen da će se među učesnicima naših graditeljsko-filozofskih igara i te kako pronaći i majstori sasvim novih konceptualnih dometa, dorašli jednom budućem, blistavom velikom Beogradu, gradu na dve velike evropske reke. Nešto nisam znao, a mogao sam znati, ili sam nekad i znao pa posle izgubio iz vida, jednostavna je istina da se gradovi ne grade u matricama pesničkih igara, već u surovim borbama, pa i ratovima podzemnih sila i interesa koji ih pokreću. Veliki međunarodni konkurs koji je, na moje navaljivanje, raspisan za prekosavski Beograd, otkrio mi je nešto što sam odavno naslućivao, a to je da u ovom našem ludom svetu ima mnogo nadahnutih arhitekata koji su, pogotovo u nezrelim društvima, taoci nevidljivih klanova. Rezultati konkursa su bili više no zadovoljavajući, ali je uskoro postalo jasno da će opstrukcija moćnih interesnih grupa lepe zamisli pretvoriti samo u još jednu tragičnu priču o nesazidanoj ili možda nesazidivoj kuli. Naš, a dobrim delom i moj lični lakomisleni seoski *happening* srećom nije nikoga naveo na pomisao da se priča o uzaludnom građenju Kule sveta može protumačiti i na neki vrlo nezgodan način.

U međuvremenu, Stambolić je postao predsednik Republike Srbije. Bila je to titula najvišeg ranga, ali su njegovi nosioci, u odnosu na nominalno podređene partijske

strukture bili obično bez ikakve stvarne moći. A u to vreme u partijskom vrhu se bila pojavila i jedna nova, na prvi pogled beznačajna, a u stvari vrlo opaka osoba. Izronila je odnekud iz političko-poslovnog ili obaveštajnog podzemlja: Slobodan Milošević. Ukratko, novoprispevši mladjac – ovisnik od neutoljive rusofilije – bio je zadržujuća mešavina mafioza u nastajanju i treštenog marksiste u nestajanju. Ne treba mnogo objašnjavati da je takvom čoveku sve što se događalo u našoj školi moralo izgledati sumnjivo i odbojno. Drug Milošević mi je manje-više jasno stavio do znanja da je, iz meni nepoznatih razloga, rešio da zauvek rasturi našu školu, a da meni širokogrudno ponudi neku vrstu prazne, besmislene, ali vrlo zvučne funkcije predsednika Komisije za ideološka pitanja u kulturi. Ja sam se nasmejao na taj predlog, ali i to je za malog tiranina u nastupanju bilo gotovo isto što i objava rata, a za moju školu, nažalost, bila je to i zaupokojna liturgija. Kad sam zatim objavio i jedno otvoreno pismo, adresovano na „Predsednika Predsedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije“ – to je bila Miloševićeva puna titula – rat je otpočeo. Pismo je, uzgred rečeno, iznosilo punih šezdeset kucanih stranica i širom onda još postojeće Jugoslavije prihvaćeno je kao vesela, ali i ohrabrujuća literatura. I tako je srpski Führer na prvom koraku bio ismejan.

MISTRIJA POD ORAHOM

nastavak i kraj

Posle otvorenog pisma Slobodanu Miloševiću krenule su na mene lavine optužbi za izdaju nacije i srpstva. Televizija je uz napade i uvrede istrajno prikazivala moje portrete u gro-planu, pa su se na ulici, kad me sretnu, čak i nedužne starice krstile i proklinjale me. Hajka je očito bila dirigovana iz nekog misterioznog centra koji se na partijsko-polijskom jeziku nazivao „štab za diferencijaciju“, a diferencijacija je bila veština prepoznavanja neprijatelja i izdajnika i obračun sa njima, čak i na ulici. Nije bilo teško shvatiti da je došlo vreme za evakuaciju. Povukao sam se iz Beograda i sklonio u svoju seosku školu. Računao sam da će se jarost sama od sebe primiriti, što bi se možda kroz izvesno vreme stvarno i dogodilo. Nije se, međutim, dogodilo, jer sam u nekoliko uzastopnih telefonskih intervjuja za međunarodnu štampu ponovo dobro opalio gospodina druga predsednika. Sudbina moje škole je time bila definitivno odlučena, a što se mene lično tiče, samovao sam i dalje u melanholičnoj školi bez đaka, jer sam bivšim studentima, sem nekolicini najupornijih, izričito bio naredio da me ne obilaze i da se ne izlažu opasnostima progona. Kad danas pretresam beleške koje se manje-više sigurno odnose na to vrlo sumorno razdoblje, ne bez čuđenja utvrđujem da sam ipak o snovima ostavio mnogo više pisanih tragova no ranije, dok je škola još vrvela od života i liko-

vala u svom punom sjaju. Izgleda da me je moja nesuđena zadužbina obuzimala najviše onda kad je već zamirala. A upravo tada, u tom poluizabranom, poluprinudnom druženju sa samim sobom, nastupila je faza intenzivnih noćnih doživljaja. Bilo je to razdoblje u kojem je izgon iz Malog Popovića bio samo pitanje nedelja, pa možda i dana. A bogovi i demoni noćni, da bi me ohrabрили ili da bi me još više zbunili, svesrdno su me zasipali višesmislenim noćnim slikama.

*

* *

San se mučio da se nekako okupi oko jedne od svojih osovina, ali se dva ili tri puta ukrštao sa parazitnim, dakle lažnim osovinama, lomio se, kidao i, kako-tako, uvek pogrešno nastavljao.

*

* *

Noćas u snu moj Popović sav razoren, razgrađen, škola potkopana, samo što se nije srušila, ali neko je bio dogradio lep, čak raskošan venjak... tja, podseća na zeleni kavez. Nije li mi sudbina namenila da na kraju krajeva postanem ptica; ptica koja ne može da odleti?

Omen

Jedna jedina upamćena sekvenca noćasnijeg sna: pao je hrast, dub, ogroman, veći od stodvadesetogodišnjih lipa u Malom Popoviću. Nažalost, na javi ga nikad nije bilo.

Treba li bilo šta dodati ovom klasičnom, gotovo herodotovskom simbolizmu slike? San je zabeležen dok još nisam verovao da ću, na kraju, iz svoje škole ipak biti oteran. Ali, kao što znamo, san *vidi* više i dalje, naročito u mrklom mraku.

Plaćljive licencije

Dozvoljavam jutros, prihvatam da može biti i tako, tako nekako i da je to „tako nekako“ čak i dobro, kad već nije drukčije i bolje. Razmišljam posle konfuznog, zbunjujućeg snevanja i gledam svoj nekada slavni „Telesterion“, gledam ga pri bistroj, trijumfalnoj jutarnjoj svetlosti i prisećam se da se noćas, bar dva-tri puta, sam od sebe rušio i ponovo podizao, a i sad, kao da je malo udesno naheren, malo više no juče i prekjuče.

Teza

Stoletna stabla posečena, atelje srušen (tragovi pepela?), kuća, ona starija, dakle stara škola zatrpana, zatrpana i ona novija. Ogroman prizmatični tumulus, „na četiri vode“. Na vrhu vrška, veverica vrti, prevrće, glode orah, gleda me i začikava.

Antiteza

Roman u nastavcima, šta li? Roman u opozitima? Opet Popović, mala, stara škola zatrpana, a umesto velike novije školske zgrade, dubok, idealno udubljen krater. Na dnu krtica, duh mesta, genius loci, šapućem sebi, duh bivšeg mesta, pokojnog mesta.

San uvek zna više, prastara mudrost. Danas, posle dva-deset i kusur godina, ponovo pročitavam svoje bunovne zapise o ondašnjim snovima i shvatam da sam već uveliko sebi slao prilično jasna upozorenja. Kako me nisu plašila? Zašto nisam hteo da ih razumem? Možda sam bio suviše ponet artizmom svojih noćnih slika, zaljubljen u svoje noćne pejzaže i gradove, pa sam prenebregavao prostu istinu da je svaki san vrlo složen, zapetljan razgovor snevača sa još neprobudnim sobom. Tako su, na primer, i dva

upravo navedena upozorenja sasvim izričito upućivala na opasnost koju i bez snova, i bez Herodota, nije bilo nimalo teško predvideti.

Ikonoklazma

Otkud i zašto u džakovima iznose patrljke tek polomljenih „noćnih slika“? A kad već iznose, zašto ne raščiste i nanose od davnašnjih slikovitih otpadaka? Pa onda, najednom, expressis verbis, pomirljivo: „Možda patuljci ipak znaju šta rade?“

Zagonetke, topološke ili ontološke

Ne razumem zašto u snu preturam i tumbam sve što se tumbati može? Činim to tek koliko da nikad ništa u snu ne bude onako kako je na javi, a da sve ipak ostane prepoznatljivo i sebi slično. Jesu li to uobičajeni noćni kaprisi i čiji?

Pa onda, još jedan po duhu sasvim srodan zapis:

Zašto u noćnoj slikovnici školski atelje, Telesterion, a i moj lični, po pravilu uvek ostaju u istom međusobnom (sintaksičkom?) poretku, dakle jedan u odnosu na drugi, ali su od sna do sna uvek drukčije osvetljeni? Znači li to da tamo negde dole, pod podzemnim nebom snova, kardinalni, astronomski pravci više ne važe, pa se demoni snevanja mogu sa nama šegačiti kako im kad padne na pamet.

Zagonetke, topološke ili ontološke

Kad ponovljeno sanjam neki navodno isti prostor, on se od sna do sna pomalo, pa i radikalno menja. I uvek je, u odnosu na mene snevača, drukčije osvetljen: ponekad sa moje leve, ponekad sa desne strane. A ja u snovima imam samo jedan siguran orijentir – svoje levo i svoje desno. Pri tom, čak i u

„osunčanim“ snovima, ono mistično Ponoćno sunce, Crno ili ponekad Podzemno, uvek biva nekako iza mojih leđa. Lako mi je poverovati kako se svaki san, čak i o najobičnijim stvarima, uvek doživljava negde „dole“, mada su odredbe dole i gore u snu često pobrkane. A ja ipak, kao što je pomenuto, zadržavam pravo na svoje lično levo i svoje lično desno.

Otkud da ja najednom, usred sna, dnevnom logikom proveravam svoj položaj u odnosu na strane sveta? Pa eto, batrgao sam se ne bih li i u snu i na javi sačuvao svoje lično levo i svoje lično desno, jer su se u ondašnjim vremenima i svenarodno-levo i svenarodno-desno, i napredno i nazadno, već uveliko bili svezali u podeblji mrtvački čvor. Začudo, moja svakonoćna „prostorna“ orijentacija ostala je netaknuta. Kao i ranije, bila je izričito obrnuta u odnosu na ono što se moglo videti i premeriti u svetu jave. Čak i nevidljivo, mistično sunce koje pominjem u davnašnjoj belešci, bauljalo je od moje desne ka mojoj levoj ruci, a ne kao u gornjoj, dnevnoj hemisferi, od leve ka desnoj.

Loš omen

Evo, dakle, cele priče: jutros, što će za ovaj put reći negde oko podne, još u dubokom snevanju, kao zapeo ja da se prepirem sa nekim filmadžijama što su mi ispod prozora namestili sve i svašta, neke za njih valjda neophodne sprave. U pravednom gnevu larmam, a oni objašnjavaju kako je ograda oko imanja ionako pala, pa im je pristup slobodan. I tada se u snu tobož budim, i onda kao da vidim kako filmadžija u avliji više nema, a da je ograda noćas kao stvarno pala, a seljaci kô seljaci, iskoristili što ograde nema, pa uterali stoku, doveli krave na vakcinisanje, a neke čak i vezali za moje drage, stogodišnje školske lipe. A ja, koji inače rado puštam ovce u dvorište, jer mi njihovi biblijski brabonjci baš i ne smetaju

mnogo, sad i te kako vatriram, u najboljem lokalnom stilu: „Hej, momak, miči te krave, zasraće mi avliju!“ A momak pomirljivo: „De, šta si zapeo, ne seru one gde stignu i svaki čas!“ I tada, u navali stvarnog besa, definitivno probuđen, vidim da ne sanjam, i da mi je avlija puna komšijske stoke, jer je u toku noći, posle oluje i slote, trula ograda stvarno pala, pa sad ne mogu nikako da se sam sa sobom dogovorim da li je za mene neka još na javi nevidena stvarnost „imanja bez ograde“ prizvala snove ili su snovi krišom, ali na vreme, nametnuli svoju stvarnost.

Primiti k znanju

Dve noćne pustolovine, ne bogzna kako uzbudljive. Izgleda, bolje sam upamtio onu preksinoćnu. Mesto igrokaza bila je zapuštena ledina ispod školskog kompleksa, tamo gde se jednom-dvared godišnje odigra i poneka fudbalska utakmica praćena galamom, pa i tućama. E pa lepo, noćas je to igralište, inače neomeđeno i zapušteno, najednom postalo idealan, prazan kvadrat sočno zatravljen, kao da je pribogu negde u Kentu, a ne u srcu Šumadije. I onda, u snu, otkrivaju mi se apstraktne simetrane, dve unakrst, dve osovine, a u njihovom preseku, dakle u samom centru centra, u tom „centriću“ (izraz prošaputan još u snu) smestila se kockasta, seljačka komadina domaćeg sapuna, koja se još pomalo nasatiće i nahero zadenula u vlažnu travu, u samo središte ovog prljavog sveta – valjda bi tako mogla da se pročita tajanstvena poruka.

San nudi uvek više no što umemo da dešifrujemo, pa je i poruka glasila možda mnogo jednostavnije: čisti se, burazeru, što pre, briši odavde, nije više bezopasno!

Nadole i nagore

Jedna za drugom, obe zgrade krckaju, popuštaju, trunu, tonu. I onda preslišavam se: gle, više se ni u snovima ne usuđujem da siđem u podrum one veće i novije školske zgrade. Zašto? „Pa zato“, pokušavam sebi da objasnim, „zato, brate, što raspad nailazi, nadire nekud odozdo!“ Uznemirujuća onirička sentenca. No, ako su podrumi bili skućeni i đavolski preteći kao vratnice za donji svet, raskošne krovne konstrukcije su se granale i bokorale u svim pravcima, kao neke nebeske biljke. Naprotiv, u neizbežnom kontrapunktu, podne daske su bile klimave i razmaknute, a niz džombaste, raštelovane podrumske stepenice nisam se usudio da krenem naniže. Šta ako sasvim popuste, pa ne budem mogao natrag na videlo dana?

Mučne životne situacije, kad se na javi može očekivati sve najgore, umeju u snovima da grade čudesne lavirinte. Tada, za naše noćne slike, ne važe ni najprostija pravila geometrije, metrologije, optike. Pominjao sam već više puta čudesnu situaciju kad u snu, kao u ogledalu, mnogo šta vidim u obrnutom poretku. Tada, čak i neki dobro nam poznati predeo ili gradski prostor može biti osvetljen, paradoksalno osvetljen upravo odande odakle ga zraci sunca nikako ne bi mogli ozariti. Prema tome, „videlo dana“ je u ovom mom davnašnjem opisu sna veoma nesigurna odredba baš kao što sam i „ja“, u sopstvenim snovima, prilično klimava kategorija.

Opet omen

Pre svega velika žurba, sve nekako navrat-nanos, kao što je u mojim snovima već mnogo puta bilo isprobano. Ali, sad još i nešto neviđeno: sva su okna i na kući i na „telesterionu“

u trenu pobelela kao oči koje više ništa ne vide, pobelela su baš onako kao što pobeli šoferšajbna kad u nju opali drum-ska kamenica. „Interesantno“, kažem kao da se preslišavam, „a kamena nije bilo, ni udarca, ni praska!“

San dramatičan, slika prejaka; svedoči o izuzetnoj nervnoj napetosti. Pamtim je dobro i još uvek kao da se pomalo stresam. Bilo je to, verovatno opet, neko uzaludno upozorenje odozdo, iz dubine navlašnog zaborava. Da li sam štogod bio načuo o pripremama Miloševićevih komandosa? Čak i da nisam, mogao sam znati šta predstoji već po ustrajnim, sistematičnim napadima u štampi, preko malog ekrana i pretećim obrušavanjima na moje knjige, pa čak i na moja graditeljska dela.

Završna razmatranja

Kako pripomoći odavde sa jave i šta učiniti ne bi li se sve što se u selu Malom Popoviću na javi jezivo raspada, u snovima raspadalo bar malo tiše, svečanije i lepše?

„Bez uvrede za bilo koga“ – fraza dopisana onovremenom izveštaju zvuči danas vrlo nejasno. Ko bi se uvredio, ko bi se imao uvrediti? I zašto? Moje ondašnje komšije u hesiodovskoj idili svog večitog Zlatnog doba? Ne, oni nisu imali razloga da se uzbuđuju; vreme kod njih nikad i nika-ko nije oticalo na naš civilni, gradski način. Vreme je bila mučna privilegija gradskih ljudi, a mene su primili saglasno svojoj od bogova poklonjenoj mudrosti, a prema načelu da su i takvi, kao što sam ja, potrebni u ovoj božanskoj bašti. Dakle, bio sam dočekan sa začuđenim respektom. Pa kad sam u njihovim očima već bio to što sam bio, recimo neka sveta luda, trebalo me je pustiti da do kraja odludujem svoju ulogu.

Depresija

Noćas, jutros, danas – čudna propozicija sna – ljudi izlaze iz igre jedan po jedan. Uostalom, i nalazimo se usred nekog čudnog amfiteatra, pa svako pred odlazak kupi izlaznicu, klanja se onima što još ostaju i uz veći ili manji aplauz izlazi iz sale. Zatim, nagla izmena sinopsisa i scenografije. Kao i u nekim ranijim sličnim snovima, Popović-mali se rastura i raseljava. Uočljiva je devastacija bilja i rastinja. Lišće žuti i opada, stabla se suše, zemlja puca, tlo se nabira, a ja – sasvim sporedna ličnost, noćas – ja se, kako san odmiče, zadovoljavam sve mračnijim, sve ruševnijim boravištima. muvam se iz kuće u kuću, iz veće u manju, iz kuće u kućerak, u kolibu, u zemunicu.

Euforija

O seobama iz kuće u kuću, opet, iz stana u stan, iz većeg u manji i još manji i još manji. Najzad, orahova ljuska! Noćas sam se, verovatno vrlo smanjen, uvlačio u orahovu ljusku i morbidno razdragan pokušavao sam sebe da ubedim da ni to – pa da vidiš! – baš i nije sasvim loše prebivalište.

Ko se kome podsmeva?

Mučno i dugo spavanje. Opet jedan nasrtaj na moju seosku školu i atelje u selu Malom Popoviću. U zastopnim grozničavim snovima tamo je, malo-pomalo, sve već razoreno, prekopano, zagađeno. A onda, neki uvek strašni oni počese da me sahranjuju u rodnoj avliji. Gledam dva sveže iskopana groba pod prozorima, a ja ne mogu da se ne osmehnem: jeste da sam zapetljana ličnost, i udvojavana i utrojavana, ali, brate, dvojica istovetnih nikad se nismo naporedo zatekli, a i da jesmo, zacelo se ne bismo otrpeli. Pa onda, budim se: čuti, brate, i uživaj, zar nisi sto puta rekao da je humor poslednji pozdrav božanskog, koji još do tebe može dopreti?

Kako se približavalo nasilno iseljavanje, snovi su bivali sve dramatičniji, a ponekad, baš kao ovaj, još i zakićeni nekim stručnom apotropejskog, dakle samoodbrambenog humora.

Suviše boja ne sluti na dobro

Neko mi je ponudio ovaj današnji poslepodnevni san samo zato da bi me razonodio. Neki božanski lisac u svoju je priču uveo raskošnu scenografiju jarkih boja. Moji snovi su ionako već šareni i retko kad da su baš sasvim crno-beli, ali nisu ni napadno obojeni. Pa ipak, danas je sve u popodnevnom snevanju prosto blistalo u svetlozlatnom, rumenom i modrom preobilju. „Gle, skerletne boje nema...“ Čudan, uznemirujući monolog u snu, pa onda, kao prisećam se i mudro nastavljam, „a krv dolazi tek na kraju“. Valjda još ponešto i dodajem, dok se sa olovnom težinom u grudima jedva nekako delim od sna. A tamo, napolju, lepa, prelepa jesen, ali i moja škola koja na javi kao da pomalo već nestaje, kao da izdiše, kao da će je već prvi jesenji vetrovi razvezjati na sve četiri strane ovog varljivog sveta...

Bila je to moja poslednja jesen u Malom Popoviću. A upravo u kratkom razdoblju pre hladnih dana, dakle kad mu vreme nije, otpočela je nagla i žustra, odnekud verovatno podbrcnuta divlja gradnja celim spoljnim obodom školskog dvorišta. Pojavile su se navrat-nanos sklepane šupe i barake, jedan prazan, neubedljiv svinjac i jedan suviše ubedljiv vojni klozet. Da li je ova užurbana graditeljska groznica bila u kakvoj vezi sa sve žešćim, sve bezobzirnijim napadima na mene i sa sve zloslutnijim pretinjama koje su se mogle čuti – to danas ne bih umeo da procenim, a u krajnjoj liniji je svejedno. Poruka je bila sasvim jasna. Nisam bio uvaženi profesor urbanologije i graditelj slavlje-

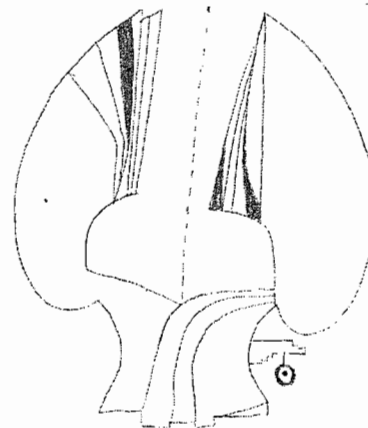
nih antifašističkih memorijala širom Jugoslavije, već sumnjivac i uljez. Ono što nisam na vreme razumeo, potruđice se Miloševićevi komandosi da mi dobro utuče u glavu.

Kinetička zagonetka

Preksinoć, negde pred ponoć, telefonski poziv prijatelja iz Pirana. Dobio sam tek ustanovljenu nagradu Piranesi! Presrećan. Odmah ponoćna jurnjava iz mog sela za Beograd i to još po prvoj poledici i sa defektnim farovima. Juče izjutra, ka aerodromu glavni put blokirana kolonama tenkova i artiljerijom. Posle sat-dva muvanja po seoskim džadama, ne našav bilo kakav pristup do aerodroma, shvatam da je avion već morao odleteti, ako je uopšte i poleteo. I tad, pokunjen, natrag za Beograd i Popović. A noćas, najednom, putovanje u snu, spokojno i lagodno. Ali, ne avion, već železnica, salonska kola, dugačka i predugačka i još, gle, u vagonu, u pravcu kretanja voza letucka beli golub, ali pošto se kreće istom brzinom kao i vagon, izgleda kao da se krilima samo održava u mestu. Budim se i strogo profesorski odmeravam šta je šta u ovom snu, pa onda ponovo hajd' natrag u isti san, ako je to uopšte moguće. Kad ono, gle, i jeste moguće i nije, isti vagon, isti smer vožnje, a golub opet letucka u mestu, ali sad okrenut na drugu stranu, u smeru suprotnom kretanju voza. I onda, buđenje i dugotrajno bunovno naprezanje i očajničko domišljanje da kinetičku zagonetku, koja očevidno simbolično sažima događaje prethodnih dana, razrešim na ispravan način.

Da li sam pomenutu zagonetku razrešio odmah sledećeg jutra, ili nisam, ne sećam se više. Ono što, međutim, sa uzbuđenjem pamtim, to je da sam sledeće godine stigao do Slovenije i Pirana. Bili su to poslednji dani Pompeje, a cela kaža o nesolidnim autogumama, o neprijavljenim ma-

nevrima, o avionima koji poleću i ne poleću, baš kao i sekvence o golubu koji letucka u salonskim kolima u pravcu vožnje, a zatim i u suprotnom smeru, ostaju kao oproštaj od države prepune grehova i nepravdi, ali koja je, ipak, bila moja domovina.

DNEVNICI IZ GODINA KUGE

Robinsonov književni otac, Daniel Defoe, ubedljivo je opisao veliki grad zatvoren u svoju zlu sudbinu i na godinu dana odvojen od ostalog sveta (*A journal of the plague year of London*). A što se moje malenkosti tiče, posle bekstva iz Malog Popovića, zabarikadirao sam se u svojoj čuburskoj biblioteci i uzgred se prisećao svog drugara iz detinjstva Robinsona Crusoa. Na njega sam često mislio i deset godina docnije, kad sam otpočeo sistematsku pretragu po drobini već uveliko pokojne Zelene kutije. Hteo ne hteo, vratio sam se u posljednje predratne i prve ratne beogradske dane i zaključio da je naša godina kuge potrajala mnogo duže od godinu dana. Čuma je drmusala Beograd sve do našeg odlaska, a i za mnogo godina potom. Nisam siguran da ga, onako mučki, odozdo, iz podzemlja,

još uvek ne potresa. Ili možda podzemna napast tek čeka svoj veliki trenutak. U međuvremenu, imao sam sreću da posle osam godina pronađem i prikupim zastrašujuću (da ne kažem baš i zadivljujuću) količinu zapisa iz zelene riznice. Pažljivo poređani, ovi zapisi sugerišu i neku vrstu vrlo mučne hronologije. Tim beleškama, meni bar teškim kao olovo, otpočinem drugi, nazovimo ga beogradski deo ove moje knjige:

*
* *

Pre svega, gde sam? Gde sam bio u snu, hoću reći? San je podsećao na mit o ritualnom uzidiivanju graditelja u sopstvenu građevinu.

Zatim još jedna beleška na istom komadiću papira, zapisana verovatno u sledećem kratkom prekidu spavanja:

*
* *

„Znam, zazidan sam, svi smo zazidani, je l' tako?“

Pa onda, na poledini izgužvane cedulje, još i jutarnji, recimo optimistički dodatak:

„Možda baš i nije tako?“

Čini mi se da drugi zapis jasnije od prethodnog odslikava duboku dvojnost mojih odnosa sa sopstvenim snovima. Uza sav respekt pomišljao sam pokatkad da ih upregnem u neka svoja kola. Nadam se da mi se zbog tog svetogrdnog greha može malo pogledati kroz prste. Vremena su bila užasna, a snovi legitimna, a možda i jedina samoodbrana.

*
* *

Topologija sećanja. Gde se i na kojim životnim zastancima prisećam istih ili sličnih mesta u ranijim snovima? Jutros razmišljam o tome i lako se stresam. Jesam li ja uopšte

neprikosnoveni i jedini vlasnik svoje noćne memorije? I ko li mi se još nepozvano meša?

*
* *

Lančani snovi, jedan za drugim ili, tačnije, jedan iz drugog proizašli, kao jeftini mađioničarski trikovi – iz kutije kutija, pa onda još jedna kutija... Noćas sam na trenutak imao mali feud, imanje oivičeno ogromnim prostranstvima živog blata. Pa onda opet „iz kutije kutija“, opet živi pesak, ali sad se ne sećam više kako sam se iz njega izvukao.

*
* *

Dok sam bio mlađi, snovi, ma kakvi da su bili, poštovali su me. Snovi herojski, patetični, tragični, zlosluti, lirski. Sada me snovi više ne zarezuju, a ponekad se i šegače sa mnom. Noćas su me, na primer, poučavali kako se krade benzin iz tuđih auto-rezervoara.

Uz ovu oniričku burlesku (malo je nejasno ko se kome podsmeva – san snevaču ili snevač svom snu?) dodajem i jedan ondašnji zapis drugog duha i težine. Reč je o tragičnoj dramaturgiji, tragičnoj po sebi, a posebno poražavajućoj za mene lično:

*
* *

Zelena kutija? Ima li u Zelenoj kutiji ikakvog traga o snovima strašnim, snovima o rušenju mojih spomenika? Da li je i ranije u spokojnom okruženju bilo snova o njihovom razaranju? Bilo ih je zcelo, nekih se čak i sećam, ali da li je bilo gde ostalo štogod i pribeleženo?

Izveštaj o ovome snu bi se mogao situirati u prve dane rata u Slavoniji. Samo koji mesec kasnije ne bi bio tako olimpijski miran. Vukovar je bio surovo, besomučno, ali sa strogo vojničkog stanovišta i potpuno besmisleno rušen, i

na kraju i srušen. Još u toku operacija stigla mi je vest da je Dudik (Dudov lug) nastradao i da su kenotafi¹ ozbiljno oštećeni. Ostao sam na tu vest hladnokrvan. Najednom sam razumeo da bi me bilo sramota kad bih zažalio za jednom svojom baroknom igračicom u baroknom gradu kojeg više nema. Ali, sad dolazi na red i jedna pogana uvreda. Spomenik srpskim žrtvama fašizma podigla je ondašnja Republika Hrvatska, a razorila ga je srpska artiljerija. Položaj nije mogao biti vojnički značajan, pa se rušilo iz obesti, možda i iz osвете. Jer, tadašnja, još uvek nominalno jugoslovenska armija, pod Miloševićevom kontrolom, morala je vrlo dobro znati šta objekat predstavlja. Bila je to ona ista vojska koja je do juče mnoge moje spomenike otvarala počasnim plotunima, a meni delila odličja i povelje. Pa onda, upravo kao reakcija na ovu uvredu:

*

* *

San: svečana Aleja okamenjenih magaraca, oblepljenih sopstvenom balemom, već uveliko sasušenom i pozelenelom, pa izgledaju kao da su od patinirane bronzе. Smotra. Arkan, Miloševićev komandant specijalnih jedinica, obilazi svoju ukočenu vojsku, ponekog čak blagonaklono cimne za odavrženo uho.

Bez sumnje, morbidna onirička slika, danas bih rekao. A sećam se i dvonožnih magaraca – bilo ih je na svakom koraku.

*

* *

Pred san: sahraniti intenciju, zamisao, ideju! Sahriniti je, to jest obzidati, preobratiti je u mauzolej, ili bar keno-

1 Kenotaf – nadgrobni spomenik, prazna grobnica, počasni spomenik podignut u čast poginulih u ratu, za pokojnike kojima se ne zna grob.

taf, a šta bi taj kenotaf recimo bio? Pa bio bi samo kamena ljuštura iz koje je ideja iscurela, iščilela, utekla. „Gospođa ne obitava više unutra!“, ili onako malo više narodski: „Ne, gospoja nije kod kuće, luta negde po komšiluku!“

Scherzo, scherzando, dakako preuranjeno, kao da je razdoblje zaludenosti već minulo. Nažalost, pravi su užasi tek nastupali.

*

* *

Moji davnašnji grozničavi snovi o tome kako mi neko noću ruši spomenike i razara čitave prostorno-pejzažne celine, kao da se sada pomalo i ostvaruju. Jutros izveštaj iz Vlasotinca, istočna Srbija. Čim je otpočela politička kampanja protiv mene, aktivisti natakarili veliku daščanu petokraku na vrh vrška kamenog spomenika i još je prefarbali u crveno.

Godinu-dve docnije skidali su petokrake kojih na mojim spomenicima nikad nije ni bilo, a smenjivali ih ponegde ocilima sa krunom, baldahinima i drugim kraljevskim atributima srpskog grba, mada je miloševićevska Srbija, bar nominalno, bila republika.

*

* *

Na vest da su, jedna za drugom, u razmaku od dva dana, na spomen-groblju u Mostaru odjeknule dve preteće mine, tokom čitave noći nešto mi je brujalo u sluhu. Šta li je sad na redu? Pa zatim, preslišavam se zapanjeno: kako je malo potrebno ponekad da se izađe iz sebe samog, kao iz porušenog grada?

Beleška je očigledno bila sastavljena na prvu vest o pokušajima miniranja mostarskog spomenika. Mučnih slutnji da će nekad, nekom, u nekoj neodredivoj budućnosti pasti na pamet da razara moje funerarne građevine, bilo je

i ranije. Uostalom, zar istorija tolikih arheoloških tragova na jugoslovenskom tlu ne upućuje izravno na takva razmišljanja? Danas mogu da se upitam nisam li se poizdavna pripremao, pa možda unapred i privikavao na nešto što bi jedan opšti požar mogao sa sobom doneti? I onda, ako se dobro sećam, morbidni snovi i morbidna zbilja počeli su se dopunjavati do mere da ih je bilo sve teže razdvajati. A kad je Mostar u pitanju, situacija je za mene bila utoliko dramatičnija jer sam se na sedmicu-dve unatrag već bio dogovorio sa mostarskim prijateljima da se preselim u njihov grad, čiji sam počasni građanin bio. Naivno sam verovao da ću se tako izvući iz Beograda i nešto spokojnije sačekati da se nacionalistički mozgovi malo rashlade.

*
* *

Nije san. Poslednji telefonski razgovori sa Mostarom. Detonacije, škripa u slušalici, bol u ušima. Ženski glas koji obično kaže „imate vezu“, jedva se čuje: „Ovde puca, ovde puca!“

*
* *

Nije san. U suton ili u rano jutro, telefonski poziv iz Dubrovnika. Glas bivše studentkinje, jedne iz one naše „Seoske škole za filozofiju arhitekture“. Glas rasepljen strahom. „Nas bombarduju, profesore.“ Zatim vrlo tiho, glasićem malog deteta: „Beograd nas bombarduje, naš Beograd!“ i onda grčevit plač, ridanje.

*
* *

San. Noćas, kao, ja u Bihaću, noćas, kao, one moje Žene-urne sad najednom oživele, pomeraju se tiho, elegantno, valjda neka vrsta plesa, pas-de-chat, recimo. Pripitkujem se

da li će i na ovaj moj poluzaboravljeni spomenik nasrnuti i ko li će nasrnuti?

Zatim na istoj ceduljici, valjda neka vrsta dopune:

*
* *

Nije san. Beležim što beležim, trudim se da nadmudrim, da nadigram košmar, ali ne znam mogu li se uopšte nadjačati podzemni demoni, mogu li se rasterati, rasturiti? Postoji li neka vradžbina? Postoji li neka kontramagija? Nešto kao neki šiljci pod krevetom, šiljci okrenuti nadole, jer političko ludilo nadire uvek odozdo.

*
* *

San. Noćas bio u Sarajevu, noćas, kao, Sarajevo nije pod srpskim granatama i, kao, ozareno je hladnim večernjim suncem. Pa onda, ne znam kakve bi to veze sa Sarajevom moglo imati, onda dole, sasvim dole duboko pod zemljom, spuštam se u Rimski bunar u Beogradu. Spuštam se kroz stub vode okružen deambulatorijumom² sa bočnim nišama. U planimetriji bi to moralo ličiti na oborenu rozetu, na neki veliki podzemni kružni cvet. Iščuđavam se i pitam na koji li način zrak sunca prodire tako duboko pod zemlju i pod vodu. Da, vrlo oštar, kao sečivo oštar bol u grudima: Sarajevo duboko-pod-zemljom i pod otopinama snega i opet – grč.

Samo koji dan posle ovog deprimirajućeg sna, pristiglo je do Beograda još nekoliko obaveštenja, tvrdih kao kremen:

*
* *

Nije san. Danas, razgovor sa Sarajevom, verovatno po-

2 Deambulatorijum – u srednjovekovnim crkvama, otvoren hodnik oko kojeg se nižu kapele.

slednji. Prate ga žestoke detonacije u slušalici. „Ne, nije kod nas“ – kaže prijatelj blagim, gospodstvenim glasom. Pas najednom počinje da zavija. „Sad možda ide na nas.“ Detonacija u slušalici, zatim zagluhnutost, bol u dubini uha. „Ne, nije!“ oglašava se prijatelj mirnim glasom. Osećam da miluje psa.

*

* *

Slasti neprepoznavanja stvari ili Grad-intelektualaca-koji-neće-da-znaju čak i kad po celu noć zure u male ekrane. A mali ekrani, ta velika usta laži, ipak ne mogu sve da sakriju, prekroje i izopače. Jedan beogradski razgovor na tu temu, razgovor o bombardovanju Sarajeva. Dama, istoričar umetnosti: „Pa mi ne znamo šta se tamo događa!“ Pitam: „Imaš li televizor?“ „Imam.“ „Pa vidiš li kako noću svetluca-ve upaljene tačkice idu odozgo nadole i sa planina upadaju u sarajevsku udolinu, a ne obratno?“ „Pazi, stvarno!“ konstatuje dama.

*

* *

Danas, noćas, baš sad, u Srbiji, ovaj je rat paklen samo u odzvonima. Međutim, tamo je pakleno-paklen, i te kako. Tamo se događaju užasi, a ovde neki puštaju brade. Moja osmatračnica iz biblioteke, tanak procep u knjigama nava-ljenim na prozore, dozvoljava mi da provirim na ulicu i da pogledom obuhvatim mali deo čuburskog trga. Zurim i prebrojavam: bakalin sa bujnom bradom, poštar sa bradicom, čak i apotekar, francuski dak – uredna brada, malo u stilu Napoleona Trećeg.

*

* *

Ne, opet nije san. Na stepenicama, na podestu, na ulaznim vratima, pogolema, gotovo metarska slova U, U, U. Dole, u

pristupnom hodniku, još i dodatno obaveštenje: „Ustaški stan Bogdana Bogdanovića“ i velike crne strele koje dovode do pred naš ulaz. Jednostavno rečeno, poziv na nove pokušaje upada u stan, što u ovdašnjim prilikama može zazvučati i kao poziv na ubistvo. Pošto je Ksenija, sa ženom koja nam pomaže u kućnim poslovima, nekako otrla moje ime, sinoć, ponovljeno, iste reči, ista slova, ista ruka... Komšiluk: „Što ne odete iz Beograda, izgubićemo svi glave zbog vas“.

*

* *

Živimo u označenoj kući, kao Jevreji posle 1933. u Berlinu. Ja praktično i ne izlazim na ulicu, a ipak živimo kao obično, razgovaramo kao obično, dremamo buljeći u televizor kao obično, a više ništa nije kao obično.

*

* *

Pred božićne praznike, pakao, onaj napolju, pakao leden, prljav, grozan. Pa ipak, dogovoriću se nekako sam sa sobom, pa dokle stignemo. Rečenica koju sam mogao napisati i pre pola veka. Prišećam se. Badnje veče 1942, ledeno i gladno, a ja sam se zagrevao sričući, jedan po jedan, Euklidove elemente. I onda smo bili kao i večeras „nas dvojica sva trojica“... Da, brate, verno, malo šašavo magijsko trojstvo.

„Nas dvojica sva trojica“ – mistična, valjda gnostičarska formula kojom sam se od davnina samoironično poigravao.

*

* *

U snu, čudni rituali, nešto recimo kao – moj oproštaj od geometrije! Sahrinjivao noćas snopove egipatske trske (bile su to očigledno geodetske oznake), a zatim se neko vrlo uslužan i nevidljiv postarao da kojekako prikupi i prinese mi i druge merne sprave: pozelenele viskove, zaprljane, ugluča-

ne hrastove „vinkle“, staromodne „vaser-vage“ i dalje sve po redu.

*
* *

Prastara balkanska legenda o simboličnom samozaziđivanju graditelja nije samo igra puste mašte, već podseća na prastare magijske graditeljske rituale. Danas bismo je mogli shvatiti i kao samoodbrambenu strategiju. Pravi strah nije više „biti zazidan“, pravi je strah ostati napolju, pa ili drugovati sa zlikovcima ili skončati u nekoj jami.

*
* *

Zatvoren, samokonfiniran u svojoj čuburskoj biblioteci, osećam se kao Robinson Kruso i još k tomu prelistavam za beleške Robinsonovog književnog tate i pitam se koliko li će potrajati ova naša kuga.

*
* *

Robinsonovom književnom tatici kužna je godina potrajala tačno godinu dana, a i ova naša kao da je već na izmaku.

*
* *

Dnevnik godine kuge, druga godina. Vreme trči li trči, a ipak uporno stoji, stoji, stoji.

*
* *

Dnevnik, dnevnicima iz godine kuge, kraj druge godine... Zatvoren grad i bar za mene, zajedno sa mnim, arestovan i sabijen u ove sobe zatrpane knjigama! Ali, Bogdane Bogdanoviću, zar nisu svi tvoji gradovi sad onako đuture saterani u ovaj mračni čuburski podrum?

*
* *

Dnevnicima iz godina kuge. Treći mesec, treće godine. Zadah trulog mesa i bibera. Čevabdžija u susedstvu prždari sve goru puzdru, a ludak sa gornjeg sprata baca mi na terasicu, u moju „baštu“, oglodane kosti i otpatke od trulog mesa.

*
* *

Ovo je hronika kužnih godina, kakav dnevnik! Već je treća na izmaku, a Beograd, onaj moj napolju, ako ga još ima, odavde osmatran izgleda mi kao uhapšeni grad. Možda i samokonfiniran i uglavnom rezigniran. Beograd u snovima, međutim, ne predaje se lako. On noću pucketa, krcka, klobuča se, uvire, tone u otrovnu masu živog blata, guši se u poluusahlom Panonskom moru prekrivenom sasušanim, pa i okamenjenim algama. Pa onda, najednom – zar nije sve to noćas samo neki loše ofarbani, naknadno našminkani nemi film, zar nije sve to samo prazno zujanje, klepetanje, škripa staromodnih kamera i, dakako, još i moja nesnosna glavobolja?

*
* *

Noćna zimska gimnastika, 10–15 minuta, oko tri sata ujutru, u mrklom mraku. A scena bi, da se naglo upale reflektori, mogla delovati i šaljivo: B. B. sa dugim, sa svojim najdužim šalom tri puta obavijenim preko brade, u „đubretarcu“, baldisalo isteruje svojih 50–60 štedrih zaveslaja rukama u prazno, u mrak. Eh, da sam 1971. znao za godinu 1991, zasadio bih bio bašticu na terasi, sa nekom kružnom minijaturnom stazicom; ovako, nažalost, nemam kud da krenem, vrtim se u mestu, s noge na nogu.

*
* *

Pokušaću noćas opet da prošetam, da malo ispravim noge na svojoj terasici-šumici. Prostor od 12 kvadratnih metara. Ne, ne može se ukrug, može se samo „klot i frket“, tri koraka, pa okretanje u mestu ili, malo bizarnije – tri koraka unapred, tri koraka unatraske!

*

* *

Posle dvadeset dana u sobi (novembar), danas, u podne, dvadeset i tri minuta na terasici, poluzaklonjen suvim grančicama i lišćem, dvadeset i tri minuta podnevnog svežeg (tja, čuburskog) vazduha. Kakvo osveženje, kakav podsticaj poslednjim ostacima ubeđenja da se sve može još i dobro i lepo završiti.

*

* *

Juče: 20 minuta na terasici, u mojoj ogoleloj „šumici“, ne baš savršeno zaklonjen od pogleda sa krovova i iz tavanskih rupa; uvijen u ćebe, zavaljen u stolicu, zar sam ikad mislio da je čuburski vazduh tako čist? Uostalom, saobraćaja gotovo da i nema.

*

* *

Pred jutro. Da sam u selu Popoviću, u svojoj negdašnjoj „Seoskoj školi za filozofiju arhitekture“, ja bih verovatno krenuo da utirem prtinu u svežem snegu. Obilazio bih oko male, takozvane „Učiteljske kuće“, obilazio bih devet, dvanaest, trideset i šest puta. Sada ću (možda) na čubursku terasicu, na predjutarnju gimnastiku. Dok ne svane, dakako. U Beogradu se s vremena na vreme oglasi i poneki snajperista. Kažu, olimpijski prvaci. Kažu, Srbi Sarajlije, na privremenom radu u Beogradu?

*

* *

Ne, nije san. Dolazi nesrećnik, ubogi đavo, iz večeri iznenada, ne-do-odeven, a napolju ledena jesen. Doduše, i kod mene je hladno. Namernik je očito zbunjen regalima prepunim knjiga, a i svakojakim predmetima u kući za koje ne može da pogodi šta su i čemu bi mogli da posluže. Jedva ga nekako smeštam u fotelju; boji se da je ne isprlja. Drhti, koje od hladnoće, koje od nervne napetosti: „Vi ste Bogdan Bogdanović?“ Po intonaciji, reklo bi se da je izbeglica iz Hrvatske. Zatim, zbunjeno, gotovo sramežljivo: „A jeste li Srbin, oprostite što pitam?“ Odgovaram da jesam. „Kažu da slavu ne slavite?“ – „Ne, davno smo taj običaj batalili.“ – „Pa ni ja nisam baš mnogo držao do toga.“ U kući nema ničeg što bi se gostu moglo ponuditi. Sedimo jedan prema drugom, zgrčeni u dubokim beržerama i jedan u drugog buljimo kao dva uplašena fantoma. Diže se polako. „Znači, dakle, Srbin ste?“ – „Kao što rekoh.“ Ksenija donosi odnekud nešto starije zimske garderobe. „Ne smem, prebiće me arkanovci!“ – „Kažite da ste me poharali!“ – „E, to bi već možda moglo da prođe.“

*

* *

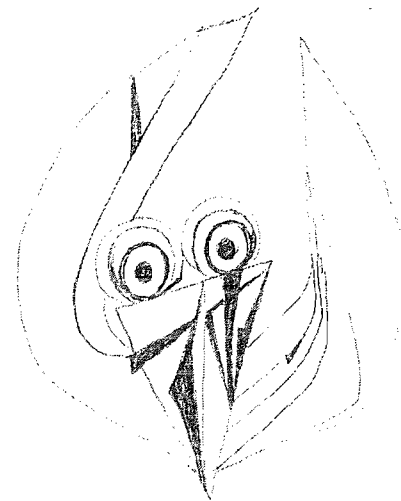
Bio bi valjda red da se i ja, reda radi, sastanem sa đavolom i da o tom susretu ponešto i zabeležim. A kako bi mogao da izgleda taj moj đavo? Verovatno ne nosi karirano odelo, kao kod Dostojevskog, ali možda na sebe uzima lik i karakter pijanog klesara koji lomi mermer, udara se batom po prstima, smeje se i plače jer se priseća davnih i slavniha dana kad je bio nadzornik radova na gradilištima Kule vavilonske, te đavolske Kule sveta, ali pri tom zaboravlja da je ta kula imala biti od čerpiča i blata, pa na gradilištu za klesare gotovo i nije bilo posla. Sem, možda poneki kameni rub, poneki pervaz ili kakav, u lošem kamenu, izrezbareni demončić. Noćas, u snu, zapitah se otkuda sad taj promašeni,

pripiti vavilonski đavo? Valjda prema načelu, uhapšenom je i đavo dobrodošao drugar!

Ovaj san prosto sav kipi od grozničavih slika. Verovatno se zahuktao u nekom od hroničnih nazeba koji su nas, naše poslednje beogradske jeseni, u stopu pratili. Lekar, na prvi pogled pristojan, čak simpatičan mlad čovek, posle jednog od mojih intervjua datih francuskoj štampi, ovako je, u veselom društvu, prokomentarisao moje mišljenje o Miloševiću: „Da sam znao ko mi je pacijent, ne bi mi taj prošao neozračen kroz rendgen!“

*
* *

Jedna noćna slika koja isprva prepada, a zatim smiruje. Prilep, moj prilepski partizanski spomenik sa mermernim Erinijama. E pa lepo, noćas je taj spomenik pod bistrom, prozračnom zelenkastom vodom, a mermerne žene-urne kao da su već uveliko obrasle srebrnastim školjkama. Da li je to najava katarze?

TUNEL PUN BLATA

Tunel pun blata (i to bi bilo sve)

Zapis, možda, o anikoničnom snu, jer se metafora može ponekad nametnuti i bez prateće slike, pogotovo što su slike iz onog vremena bile suviše određene i još takve da bi ih svako normalno ljudsko biće od sebe sa užasom odagnalo. Pa ipak, zahvaljujući Miloševićevoj televiziji, preko koje se i te kako trgovalo leševima, uživanje u scenama užasa bilo je, i zadugo ostalo, neka vrsta društvene zabave za šefa države, za njegovu familiju, za političke prijatelje i moralne srodnike, pa bogme i za šire slojeve patriotski nastrojenog srpstva. Sa moje strane, jedna blaga prenosnica – „tunel pun blata“ – izneta na videlo iz nekog davno zaboravljenog sna, sažimala je bit rata, oturajući njegovu svakodnevnu pojavnost. Zlikovci, sadisti, maloumnici, u

manijačkoj kostimografiji bili su među nama, a ja sam se trudio, koliko sam mogao, da ih odagnam što dalje od poslednjih ostataka mog sveta.

Televizija, naprotiv, bila je duboko impresionirana živopisnošću nacionalnih junaka i svesrdno ih je nudila napola već idiotizovanom ili bar moralno neodredivom gledalištu. A o gomilama leševa na ekranu, ko zna čijih, ponovljeno i učestalo prikazivanim, bolje je danas ne govoriti i ne skrnaviti nedužne reči lepog nam jezika... Bila je to velika parada zločina, proizvedenog u vrhovno nacionalno načelo. Pojedinačna imena onovremenih heroja neću ni pominjati, jer sam ih izbrisao iz sećanja, ali još uvek pamtim ili bar verujem da pamtim nazive borbenih formacija. Bili su poetski: beli orlovi, sivi vukovi, crni vukovi, krvavi panteri, a pratili su ih slavobitno krvavi, ali i infantilno kontradiktorni izveštaji sa ratišta.

Beli psi, dragi beli psi, a ipak njuške krvave

Beleška se, koliko se prisećam, odnosila na jednu opsesivnu seriju međusobno srodnih snova. U velikoj nervnoj napetosti, kao što je i Herodotu bilo poznato, strasni snovi se uneju zlosluto ponavljati, a belih i crnih, krvavih pasa – nek mi oprostite pseći rod – bilo je na pretek... No, bilo je, izgleda, i pitomijih snova „psećeg roda“:

*

* *

Noćasnji san mi se uplašeno smotao oko nogu, sakrio se pod sto, u zemlju je propao, nikako da ga natrag prizovem, iako sam već potpuno rasanjen.

Panika

A sada odabiram belešku koja bi po unutarnjoj napre-

gnutosti mogla biti nastavak prethodne, ali, sudeći po tipu fabule, to sasvim sigurno nije.

Nešto drugo, kažete? A ja se stresam: baš to drugo i reži i njišti na mene, na mene otvara zubišta, grlišta, ponore dupišta. Životinja je to, zvana vreme-vremište, baš svemirsko strašilo, koje će me na kraju krajeva izgrickati i progutati.

Panika ume i da zakasni

Stigao čovek u ovaj moj san, predstavio se, lepo se porazgovarasmu, a kad ode, pod prstima mi posetnica, obrćem je i prevrćem – ime neprozirno, neodgoneljivo, nepostojeće. Budim se i drhtim, cvokoćem.

Valjda, strah od okultnog posetioca, vesnika sudbine. A tek ako je gost bio u dvojini, dakle sa još jednim nevidljivim sobom iza sebe ili u sebi? Čini mi se da i danas pomalo podrhtavam kad se setim tog suludog sna... Uostalom, kakva vremena takvi i sni.

Ne, nije bio san

Sinoć, dolazila dvojica, kaže Ksenija. Kroz „špijunku“ osmotrena neka vrlo mračna dvojica. Stajali pred vratima, domunđavali se i jedva se nekako dogovorili da bar za ovaj put odustanu od namere, ili da prekrše nalog. I onda, trapa-vi komandosi, ko zna čiji, odlučuju da se povuku u mrak iz kojeg su i došli.

Preteći snovi

U gomilama hartije, posle višerasovnog preturanja, pronalazim i spajam dva srodna zapisa koja bih, i po duhu i po simbolizmu pratećih slika, smestio negde u početna razdoblja yu-katastrofe; ne umem da odredim koji je prvi, koji drugi i u kom su se razmaku oglasili:

Stršljen veliki kao dečji dlan; uspeo sam nekako da ga zarobim između dva prozorska okna; a onda se probudio preneražen, prestravljen, još mi je dah kratak.

Zatim, valjda u nastavku sna:

Stršljenovi, ko zna po koji put, ali sada veliki kao otrovne palačinke, lete, lebde, navaljuju u eskadrama, u perfektnom brišućem poretku... preko neke bujne vode.

Beleška se mogla odnositi i na ondašnje vikend-ratnike koji su na dan-dva prelazili „preko Drine vode ladne“ na bosansku stranu, e da tamo ratuju, ubijaju, pljačkaju i pale.

Omina

Iz brda papirića na sunce izdvajam nekoliko cedulja koje su se mogle vremenski preklapati sa poslednjim danima moje „Seoske škole za filozofiju arhitekture“. Pažnju mi danas naročito privlače beleške o pretećim telegramima. Uostalom, nema u tome ničeg čudnog, bilo je to veliko vreme telegrafisanja. Desetine, pa i stotine hiljada izjava podrške, divljenja, obožavanja, pristizalo je već uveliko etabliranom šefu srpske nacije. Ali, eto, poneki preteći telegram umeo je da zaluta i na moju stranu. Na javi, dakako, pa onda nije nikakvo čudo što su me telegrami progonili i u sibirskim porukama noćnih slika.

*

* *

Svežanj telegrama. Neki zamašni, nečitki, nečitljivi ili sasvim nepročitljivi; drugi čitljivi, ali neodgonetljivi. Radoznalo i uplašeno se pitam ko li mi odašilje preteće poruke i šta hoće od mene? I na kom jeziku? Na svejeziku snova?

„Plamen plamenom izgara“

Opet zlosluti omen? U kom sam snu prvi put čuo ili izgovorio besmisleni, a ipak preteću poruku koja se, očevidno, već više puta ponavljala – u snovima ili na javi? Da li me je, nekim zaobilaznim, nevidljivim putevima straha – držala u stanju pripravnosti na najgore?

„Plamen plamenom izgara“ – zvuči alhemičarski, mada se moja odbrambena basma zlosluto slaže sa nekadašnjim, u snovima ponovo doživljenim pretnjama da će mi i škola i atelje biti zapaljeni...

I onda, verovatno, koju noć docnije:

Najednom, relaksirajuća inverzija: veliki atelje prepun tek nanete zemlje – dakle, neće ga zapaliti – a mala škola već dopola zatrpšana. Veli mi seoski komandir radne akcije: „Za kog li si se đavola toliko uzvrteo, došli smo da pomognemo, da te zatrpamo, da te sačuvamo za istoriju!“

Likvidaciju svoje „poluozbiljne, poluprivatne, polulegalne“ škole doživeo sam očigledno vrlo mučno, a sam čin izгона javljao se u različito preobraćenim i „dorađenim“ snovima, sve do pre koju godinu. No, vratimo se u *ono* vreme. Dakle:

Ni san ni java

Dve-tri porodice snova čija se povezanost sa stvarnim događajima možda malo mutno, ali ipak nepobitno oseća...

Opet, potkopavanja, rušenja, zatrpavanja antifašističkih spomenika i obeležja. Opet, u grozničavim snovima, polako popuštanje, krckanje, mrvljenje škole i kuće u selu Popoviću, pa onda još i sistematsko zatrpavanje – ko se sve u tom poslu ne pojavljuje, ko li se sve ne isprobava?

A onda, jedne noći još i dopunsko, vrlo mučno, otkriće: *Ti pucketiš, brajko. Ti to popuštaš, brate slatki, i uzalud-*

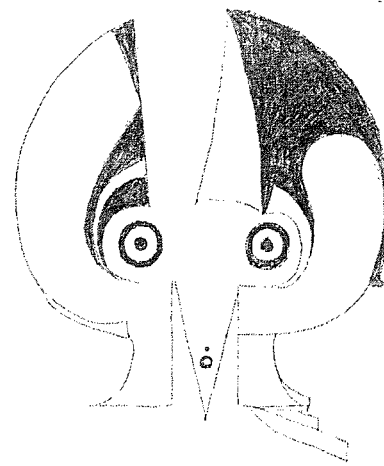
no besniš na Nevidljivog Nekog koji Te iz daleke daljine rastavlja i cepa na deliće, razbacuje te i zatrpara!

Sub specie aeternitatis

U gomilama hartijica, a i na kasetofonskim snimcima, pratim zapise o svojim davnašnjim beogradskim snovima. U jednom trenutku, jadikovke prelaze u pravednu, mada i sasvim nemoćnu jarost... sudeći bar prema sinopsisu ovde odabranog sna.

Neobjašnjiva optika – sanjati nešto, sanjati bilo šta, iz noći u noć, a u snovima, sve što se da razaznati, osmatrati iz vrlo velike daljine! U toj noćnoj slikovnici sve je smanjeno, mali su i spomenici, a još manja brojna antifašistička obeležja. A njih sada, kao meni za inat, sićušni popovi pokrštavaju i to čine upravo dok na spomenike navaljuju čitavi eskadroni rušitelja, ne većih od zrnavlja boba. A rušitelji pustili goleme bradurine, uzjahali buba-ruse, natukli goleme šubare, ne veće od seoskih muva i još uprtili nekakve staromodne puške, velike kao čačkalice, a ipak bar dva – tri puta veće od samih junaka. I još, tek da se ne zaborave dobre četničke tradicije, zadenuli o pojase kame, pogoleme kao oveće šivaće igle!

I šta još da dodam? Sem da, ni u najmračnijim trenucima, želja za ponekom surrealističkom burgijom nije baš sasvim pobešla od moje preplašene malenkosti.

KIBELINI LAVOVI

Potrebna je malo poduža uvodna digresija da bi se objasnila i ova serija mojih ratnih snova. Oni se odnose na moje graditeljsko prvenče, na Spomenik jevrejskim žrtvama fašizma na Sefardskom groblju u Beogradu, spomenik koji sam gradio i sagrađio 1951/52. U ono vreme smo mi, Jugosloveni, živeli u velikoj strepnji. Moćni hazjajin Josif Visarionovič Staljin još je bio živ i bodar i mogao je, ako mu se prohte, očas da se obračuna sa prozapadnom jugoslovenskom revizionističkom bagrom. Gradio sam, dakle, taj antisocrealistički spomenik u prigušenom strahu, a povremeno i pod nesnosnim bolovima. Ratni prostrel kroz levi kuk i hroničan osteomijelitis, primoravali su me da se u učestalim razmacima podvrgavam ozbiljnim operacijama. Možda se tu negde i krije razlog što sam za ovaj svoj graditeljski prvenac bio duboko emotivno vezan i što sam ga docnije učestalo sanjao, pa ga u grozničavim sno-

vima i dalje još doterivao i ulepšavao. Na javi, međutim, njegova semantika je bila dovršena i čitljiva. Dva pilona i uzani prolaz između njih podsećali su na ruke Koenove, ili možda na tablice Mojsijeve. Omamljiva scenografija u mojim ondašnjim, još uveliko prenadraženim tumačenjima prikazivala se kao nekakva „Kapija na kraju puta“. Alegorija danas zvuči neodgonetljivo, mada je onda, za jednu generaciju u kojoj je bilo i onih koji nisu mogli pristići na kraj normalnog životnog puta, morala biti veoma jasna... „Bon Dieu“ – uskliknula je još prigodom otvaranja jedna francusko-jevrejska dama – „Bon Dieu, c'est la vue vers l'éternité!“

Zanimljivo je, mada ne i neobično, što mi se od početka Miloševićeve vladavine moj graditeljski prvenac u snovima uporno prikazivao ugrožen, preimenovan, i na kraju sasvim razoren... No, dozvoliću sebi najpre da podsetim na dve, naizgled beznačajne hartijice koje su, čini se, već nagoveštavale godine velikog zla. Prva beleška:

Uzmuvane vrane, iznad dva granitna pilona...

Druga je beleška čitljivija, mada je očevidno reč o istoj seriji snova:

Vrane, vrane, oblaci vrana nad mojim prvencem, nad Spomenikom jevrejskim žrtvama fašizma, na Sefardskom groblju u Beogradu.

Da bi se prodrlo u srž ovog sna treba malo podsetiti na opšti psihološki i moralni okvir na prelazu iz osamdesetih u devedesete godine prošlog veka. Osećao sam se kao gonjena zver. Odjekivale su pretnje preko radio-talasa, preko televizijskih ekrana, preko novina. Bio sam proglašen za fašistu, ustašu, izdajnika. Beogradska kuća je već bila okićena gigantskim grafitima i pozivima na moralnu, pa i fizičku likvidaciju. Odjekivale su pretnje preko radio-ta-

lasa, preko televizijskih ekrana, preko novina. Pratila su ih takozvana pisma čitalaca, a sastavljali su ih uglavnom pripadnici tajne policije ili policajci-amateri kojih je u balkanskim predelima oduvek bilo na pretek. A ta su pisma pozivala na obračun sa mojim knjigama, pa i na rušenje mojih antifašističkih memorijala ili bar na njihovo preimenovanje i naknadnu hristijanizaciju. I upravo u tim hladnjikavim, gladnjikavim, pa povremeno i paničnim trenucima, nisu me ponekad štedeli ni moji rođeni snovi. U noćnim košmarima pričinjavalo mi se da su moja skromna graditeljska dela razorena i oskrnavljena. Malo zatim, neka će to poniženje stvarno i doživeti... I onda jedna cedulja koja posredno otkriva smisao mojih strepnji:

Noćas, dva prljava, mršava – sama kost i koža – Kibelina lava čuvaju ulaz u Jevrejsko groblje; teškim lancima su povezani za zardalu kapiju.

Da li su se snovi doista logički tako saglasno ređali kao što ih sada ređam? Da li su se maltene sami od sebe raspoređivali u manje ili obimnije priče, pričice, novelete? Sumnjam. Pre će biti da su tekli jedan preko drugog, mešali se i nudili bez reda. Ali, u dužim vremenskim razmacima ipak su se sabirali u izvesne, jasno omeđene narativne celine. Zatim, u ne baš malim razmacima, ponekad su se i u rasponu od dve-tri godine ponavljali, a teme su se širile, bogatile, tematski se raćvale i ponekad odlazile u definitivni zaborav. Tako se i ovaj krajnje neobičan san sa lavovima ponovio, manje sažet, ali, u merama antičkog baroknog manira, svakako slikovitiji:

Noćas sam sanjao kamene lavove, goleme, ali od krečnjaka, iskrzanog hiljadama kiša i oluja. Pa su tako lavovi malo suviše omršali, suviše se izdužili, a krta prastari krečnjak davao je lavljim gubicama neku posebnu zastrašujuću ubed-

ljivost. Otprilike: „Ako smo ovako izgrizli sebe, svoje gubice, šta li će tek od tebe ostati?“ I tako, lavovi u stroju nad prljavim žučkasto-crvenkastim, zablacenim morem...

Podstaknuto, valjda, tužnom sudbinom lavljih pojava, naglo, brutalno, dopisano u svetom besu:

Pobunjeni, podivljali, neprijateljski snovi! Neko je krišom prezidao spomenik na Sefardskom groblju, promenio je mesta granitnim pilonima, pa što je bilo levo, postalo je desno, i obratno.

Sledi još i beleška o istom spomeniku, u istom, ili nekom susednom snu, ali se sada već mračna zamisao razgraditelja daleko jasnije i mučnije ocrtava.

Mračna bratija preobrtila je simetriju krila Arijelovih, simetriju otvaranja, u paranoidan grč srpskog kraljevskog dvoglavog orla, a suludi restauratori obložili su granitne pilone horizontalnim slojevima crvene i bele opeke, na način oblaganja sprsko-pravoslavni crkava takozvane moravske škole.

Ako opisanu noćnu sliku nastavimo da razlažemo po logici i obimu posla, moramo zaključiti da su onovremeni nevidljivi noćni majstori znali šta hoće, a pomalo se u njihovom poduhvatu mogao naslutiti i neki dalekosežniji cilj.

Pobunjeni, podivljali snovi. Opet je neko granitne pilone obložio crvenim i belim pločicama za kupatila, a na samoj sredini pristupne aleje, pod pozamašnim baldahinom od gipsirane sargije (verovatno tek proba), našla se na brzinu sklepana poveća sandučina, model za buduće večno prebivalište nekog izuzetnog junaka.

Čini se da bi sad mogao doći na red još jedan, recimo završni izveštaj koga se, za razliku od prethodnih, sećam

sasvim jasno, do u najmanje pojedinosti. Verovatno i zato što je magnetoskopisan, pa sam ga posle u više navrata odslušao.

Ko zna po koji put je neko (neki nepoznat, tajanstven, povelik Neko) suludo prekopao i prezidao čitav prostor Sefardskog groblja. Zatrpao je, pa asfaltirao današnje kamene pristupe, pa je još taj pozamašni, podebeli Neko obložio ona dva granitna pilona tanušnim, sumnjivim pločicama od južnoameričkog sintetičkog mermera. A na samoj sredini pristupa, tamo gde se nalazila dragocena grobnica davno sahranjenih jevrejskih obrednih knjiga, pod baldahinom od plisirano sintetičnog, dakle lažnog kristala, našao se bronžani sarkofag, za sada samo još kenotaf, dakle prazan, ali rezervisan za buduće boravište viteza jerusalimskog ili malteškog krsta, Vojislava Šešelja... Budim se i čudim, čudim se što se uopšte čudim suludom snu, kad je, još koliko juče, pristigla vest da je idi-mi-dodji vojvoda preobrazio zemunsku sinagogu u svečane prostorije svoje, blago rečeno, fašistoidne stranke.

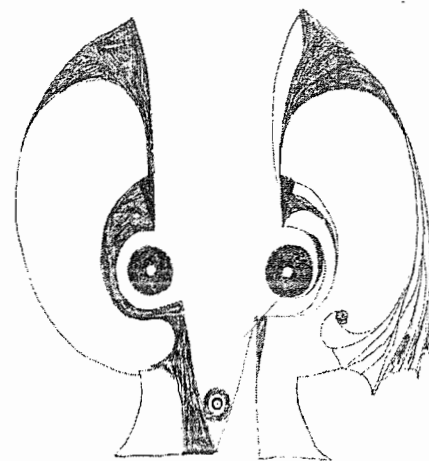
Nesuđeni nimbus

Mnogo šta iz onog vremena, koje je, valjda, već krenulo u zaborav, moralo bi danas biti opširnije razjašnjeno da bi se razumela sva energija besa kojom su moji snovi umeli ponekad biti natopljeni. Sada, deset-dvanaest godina docnije, pronalazim belešku koju očigledno nisam još udostojio svoje pažnje. Reč je ponovo o velikom junaku onih dana. U onom razdoblju, samoprolašeni četnički štabovi nalazili su se tu i tamo u raznim delovima Beograda. Bili su označeni pompeznom heraldikom, zastavama i pratećim proklamacijama. „Vojvoda“ je vladao ulicama, dražio je usplahirene i prestravljene mase, potezao je s vremena na

vreme neku golemu pištoljčinu, pucao u vazduh, a sa televizijskih ekrana najavljivao da će svojim i Miloševićevim protivnicima kopati oči zardalim kašikama. On je očito planski funkcionisao u orbiti Miloševićevog ludila. Povremeno je bivao hapšen, tučen i pretučen, povremeno i nagrađivan kojim ljubavno-političkim priznanjem, tako da je stekao nadimak vođinog „najdražeg opozicionara“. Bila je to velika, obostrana Hassliebe koja se nadaleko izdvajala u zbunjujućem zbroju od stotinak-dvesta tobož opozicionih fantomskih stranaka, koje je svesrpski vožd preko policije ili preko vojnopoličkih kanala velikodušno osnivao... A sad, da se vratim na pomenutu, naknadno otkrivenu svoju belešku. Nemam načina da utvrdim da li je nastala pre ili posle snova o velelepnom kenotafu nad razorenim beogradskim Jevrejskim grobljem. Po logici jave, bolje bi pristajala negde „posle“, ali budući da su putevi noćne mašte neuhvatljivi, a da ja, po običaju, nikad nisam zapisivao datume, jer sam ih retko kad i znao – staviću je na sam kraj ove mučne noćne sage o velikom junaku onih dana:

Tja (u snu!), pregršt, gomila, gomiletina pepela. Mastan pepeo, kremirani je bio pozamašan. Šapuću, kažu – Vojislav Šešelj... A sad još i ono najvažnije, ono glavno:

U mlakom, masnom pepelu, može se napipati zatopljena, iskrivljena veštačka vilica, velika kao dijadema, kao svetački nimbus.

ŠTA JE SAN

Ep? Epigram? Elegija? Himna?
Zaubermärchen?

Traktat? Balada? Travestija? Sotija?
Roman u nastavcima?

Dešavalo se da sam se ljutio na svoje snove. Pitao sam se zašto se trude da „misle“ umesto mene i u moje ime. Znao sam, ili bar osećao da sni umeju biti lukavi, ponekad i podli, ali čak i tada ostaju mudri. Fascinirala me je njihova skrivena logika, mada sam u podzemne šifre te logike teško prodirao. Jedno vreme bio sam sklon da svoje snove shvatam i procenjujem kao pesničke darove starih bogova, ali sam ih ipak razvrstavao prema ovozemaljskim književnim formama. Često sam još u toku snevanja, poslednjim ostacima dnevne svesti, lovio poneku ključnu reč sna koja bi mi, u prvim jutarnjim časovima, pomogla da

glavnu temu upamtim i nekako prepričam. Ali, magijska aura noćnih slika utoliko je brže i potpunije iščezavala ukoliko sam se više trudio da je dohvatim za rep i zadržim na javi. Znamo, nažalost, da noćna reč-slika, ili slika-reč, na videlu dana gubi svoju magijsku moć. Sinopsisi, prepričani dnevnim, bolje rečeno svakodnevnim rečima, gube svoju ubedljivost i preobraćaju se ponekad i u naklapanja. A dosada u svetu snova čisto je svetogrđe, jer ima snova ljupkih i prijatnih, ima ih smrknutih i strašnih, ima ih filozofski mudrih, ima ih svakojakih, ali ako ćemo pravo, niti ih ima, niti biti sme, dosadnih i gnjavatorskih.

Bile su to početne pretpostavke koje su me navele da nasumce pokupim pregršt davno zabeleženih noćnih slika i da ih razvrstam prema danas uobičajenim književnim formama. Da li sam hteo da dokažem da su i snovi književne tvorevine? A ako stvarno jesu, ko su veliki majstori naših noćnih putopisa, traktata, travestija i ljubavnih romana?

Ko su uvaženi autori? Ne znam, i to što ne znam nimalo me ne uznemiruje, budući da ja zacelo njihov tvorac nisam, pa čak možda nisam ni punopravni korisnik. Ja sam samo skroman i to ne baš najbolji čuvar, čobanin, takoreći. Ili ukrotitelj, možda.

Ep

Dva-tri sna, noćas, isprepletana. Teško da se svaki za sebe dâ prepričati, a da se pri tom svi zajedno ne pomešaju, jer izuzetno logično rastu jedan iz drugog. Ne vredi pokušavati ispričati ih tako da ostanu zajedno i da se, istovremeno, svaki za sebe zaokruži i dovrši. Osnovna građa ovih sraslih snova su šume, šume stonetne, dubovi i lugovi, šumske bogaze, a ponegde i šumski bulevari, presvođene hale od nekada davno posečenih i obrađenih balvana, koji su se primili, razgranali se, povezali se u zelene svodove i kupole.

Epigram

Nastaviću, baš ovako po slučajnom izboru, da svrstavam snove, da ih delim prema uobičajenim književnim klasama i da ih dešifrujem koliko umem. Pa tako, sad, iz famoznog fonda bivše Zelene kutije izvlačim još jednu belešku – uostalom, meni danas, apsolutno neodgonetljivu:

Prevrnulo se, utopilo se noćas nešto usred reke. Brod? Ne bi se baš reklo, pre će biti mala elegantna rečna podmornica; znam, protivrečno je u pridevu, ali šta mari! Krećem odmah u potragu, ronim, utapam se, grcam i polako uviđam da je san možda i lascivan, ali opet, šta mari!

Elegija

Danas će biti blag i beričetan dan – muzička analogija, Enescu! Inače sanjao čupavog bernardinca sa leptir-mašnom; blagonaklon iako paradoksalan sticaj zvukova i slike.

Možda malo ishitrena vremenska prognoza – lep i plodan dan! Verovatno je trebalo, tamo negde pred buđenje, pokrenuti se i ohrabriti. Zatim, odmah posle ove beleške, isplivala je na videlo dana još jedna. Prepisujem je:

U ovo mlado jutro, u starom vinogradu, u kući sa lepim, vrlo lepo izrezbarenim ali trulim orahovim tavanicama...

I to bi bilo sve što sam od tog blagog, naklonjenog mi sna uspeo da upamtim. Čini mi se da se još i danas sećam te noćne, malo naherene kuće u majstorskom, ali već uveliko trulom duborezu. Trenutak potom, u ćudljivom kontrapunktu slučaja, nasumce izvlačim još jednu cedulju koja, okreni-obrni, opet zvuči elegično:

*
* *

Noćas deponija, deponije, sve đubre sveta ujedno i zauvek; alhemijski kompost i još, zaboga, još i neotvorena flaša šampanjca, prljava doduše.

Himna

Kroz odaju prostranu, vrlo visoku, letuckale su sitne beštežinske pahuljice, a ja sam znao da to nisu leptiri (naglašeno – nisu!), već samo sitni otpaci, bolje otcepci, krpice od novina, nešto kao moderne duše orfejske...

Nedavno, u Beču, natrapao sam na jednu zaturenu cedula koja bi se lako mogla odnositi na isti taj san:

Drugi san, iste noći. Kroz prostranu odaju, visoku, vrlo visoku, proletale su, pokretane mojim hrkanjem, suve pahuljice, proletale su bez ikakvog vetra duše orfejske, ali to nisu bili leptiri kao što bi bio red, već sitni šifoni od novinske hartije.

Dva skoro istovetna izveštaja, ili bar vrlo slična, parafraziraju gotovo istovetnu noćnu sliku. Nije mi danas sasvim jasno odnose li se na jedan dvaput zapisan san ili na dva vrlo slična, u većem ili manjem razmaku.

Zaubermärchen

Bilo je to – da li treba da se pravdam! – bilo je to dole, na izlaznoj kapiji Carstva snova. Hodalo se mnogo te noći, hodalo se nasumce, bez cilja, hodalo se po snovima, gacalo kroz snove, a kaldrma, malo mekša, sva je bila od mokrih snova. Pa i dućani u kojima su se, dakako, prodavali snovi, bili su sklepani od loše, prokisle građe, a i roba je bila bajata i prozukla, meka i sapunjava. Snovi su se noćas topili, cureli, oticali i otekli pre no što sam ijedan uspeo da dohvatim i bar napola upamtim.

Traktat

Najjednom proleće, najjednom snovi iznutra poduspareni i vlažni. A onda, uvek jedno novo i uvek isto iznenađenje, u proletnjim snovima sve se razlaže na svoje prapočetke. Po-

stoji, naime, razlika između „mene u snu“ zimskog, mrzovoljnog i „sebe u snu videnog“ proletnjeg i trijumfalnog. U prvom slučaju ja sam objekat sna, koji u snu misli da misli, a u stvari je nečijom voljom tvrdo smišljen. U drugom slučaju, ja sam vlasnik svojih snova, pa bar malo, možda i njihov gospodar. Tek koliko da mogu izustiti: „Gle, noćas sam sav i ceo stao u ovaj proletnji san“.

Balada, lažna

Ljutim se na svoje snove. Postaju starački, odveć konceptualizovani, narativni, poučitelni. Npr. noćas kao bolovao, kao raspadao se od kuge, izolovan. Ili, još gore – raspadao se od gube, ležao na nekom aerodromu, okružen leševima, itd. San ispunjen slikama, ali ne mojim već tuđim slikama, pa se osećam kao da je neko drugi, u moje ime, taj san noćas preturio preko glave!

Što se fabule tiče, trivijalna je – filmovi i romani, aerodromi, kataklizme. Opšta mesta moderne mehaničke, mehanizovane mašte. Dakle, bila bi balada, da nije šarada!

Balada

Ne umem da dograbim i opišem emocionalno jezgro noćasnog sna. U svakom slučaju, opšta ustreptalost. Doveo sam ih ko zna gde, ko zna kako, uveo ih (kuda, zašto?), skrenuo ih s puta, zaveo ih, pa sad ne znam da li je trebalo nastaviti istim olupanim tramvajem, čak i kada su ispod točkova iščezle tračnice?

Ako zanemarim implicitno-političku sadržinu alegorije o iščezlim šinama, san je zastrašujući i zadržavajući, „tremendum et fascinosum“, tačno prema prvom pravilu epske poetike, a ja sad odavde, iz Beča, mogu samo da se domišljam kud li sam se zaputio te davne beogradske noći i kome li sam bio dopustio da me prestravljuje i zadržuju-

je? A šta se još moglo izdogađati u jednom zaboravljenom snu? Koliko se sećam, u razdoblju Miloševića, velikih i malih i malečkih (mnogo ih je bilo, raznoraznih), često sam sanjao tramvaje i vozove bez šina.

Balada, još jedna

Ukrao, kao sakko. Baš takko, sa „kk“! Pa onda, kao sav smeten bežim prema nekadašnjoj KKaraburmi. A sakko baš i nije nešto naročito, jedino što u desnom rukavu napipavam sasušen sendvič. Eto, kažem sebi ponet zvukom reči, eto – Sacco i Vanzetti, pa valjda smo kolege, anarhisti. I onda, još uvek u snu, pitam se, ne uvodim li u svoje snevanje već nagoveštaje mogućih komentara na javi?

Snevanje bekstva, i to još sa sendvičom pod miškom samo je po sebi dovoljno rečito. Uostalom, ni Sacco i Vanzetti nisu slučajno bili sa mnom te davne uzburkane (miloševićevske) noći. A što se Karaburme tiče, tog prastarog dunavskog „donjeg“ Beograda, toponim na turskom, znači „crni prsten“, čime se krug vrlo negativno označenih slika zloslutno zatvara.

Balada, euklidovska

Balada vickasta, vickasta i zastrašujuća. Znam da najavljujem nešto protivrečno u pridevu, ali bogovi, gospodari naših snova, očigledno da ne haju baš mnogo za naša današnja razvrstavanja književnih rodova, dakle:

Noćas, trougaoni snovi, jedan za drugim. Pre svega, jedan trougaoni džepni sat na tankom, dugačkom lančiću, očigledno sat-visak, starinski, a nov novcijat. Ah, kako je samo dostojanstveno mudar! Zatim, jedva nešto manje mudra trougaona kuća. Zatim jedno gnusno ubistvo utroje, sasvim nejasno – ko, koga i kako? Zatim još jedan trigon pred jutro: tri davnašnja, sad već na tri četvrti zaboravljena sna. A onda uznemirujuće pitanje: postoje li i snovi-kvadrati?

Travestija

Šapućem sebi u brk: „Znam, brate, lepo vidim, gotska alpska Hallenkirche!“ Pa onda, preneraženo pokušavam sebi da objasnim šta u stvari „vidim“. A vidim, otprilike, kako u središnjem brodu crkve, na neuobičajeno trapavim dorskim, muškim stubinama, počivaju prefinjeni jonski kapiteli, dakle „ženski“, i to još sa raskošno isklesanim frizurama, odozdo nagore, iako klasična pravila propisuju navijanje mermer-nih simboličnih vitica odozgo nadole! „Nečuvena drskost“ – mrmrljam u snu – „ko je još video žensku frizuru uzbrdo umesto nizbrdo začesljanu?“

Danas mi ovaj san izgleda neodgonetljiv, tim pre što se još uvek sećam tih besmisleno sklepanih stubina. Dodajem da se dobro prisećam kako sam pre jedno pedesetak godina, na partizanskom spomeniku u Prilepu (u Makedoniji) i ja lično svoje Kanefore obdario pregrštima bujne mermerne kose koju sam im, sa najvećim zadovoljstvom, zavrtao „nagore“ umesto „nadole“. Te notorne činjenice iz sopstvene graditeljske istorije nisam se u snu dosetio. Dokaz više da su snovi i java dve naporedne stvarnosti koje se nikada suštinski ne dodiruju.

Sotija

San ili nije, nisam baš siguran... Standardni potrošački Bog, napustio nas je, Bog iz samoposluge, Bog iz ambalaže, Bog iz flaše. Inflacija. Jedan vrlo skup san u ovom trenu, sat-dva docnije sasvim nedostižan: par trulih čarapa, poslednje su u praznom rafu. Istovarujem brda papirnatih novčanica, milioni, milijarde. Prodavac me gleda zakrvavljenim očima kao divlja zver, više riče no što uzaiše, pa onda obema rukama zahvata gomile papira i prevaljuje ih u prepunu veškorpu.

Ne, nije bio san, ali liči. Reč je o istinitom događaju.

Roman u nastavcima

Da su se snovi ređali baš ovim mojim današnjim redom (a razume se da nisu) bio bi to pravi mali noćni roman u osam uzastopnih slika, roman u nastavcima. Međutim, u hirovima sna, logika slika nikad nije uzročno-posledična, već je sva u preskocima (sinkopama). Noćne se slike jedna na drugu pozivaju ponekad i u razmacima od više godina. Verujem da bi se tako diskontinuirano mogao pročitati i ovaj mali noćni roman, nastao slučajnim spajanjem nekoliko vremenski nadaleko razdvojenih snova.

(slika prva)

Više puta uzastopno: „Idi na tavan! Idi na tavan!“ Imperativ sna, a onda šetnje bez cilja kroz prašnjave kasarske tavane, gde krovovi, odozdo osmotreni, izgledaju kao izvrnute lađe, a upirači i pajante kao polomljene katarke. I evo, posle mesec dana, gotovo u identičnom snu, opet lutam beskrajnim tavanskim horizontima i – saplićem li se, saplićem.

U snu, opet, monolog, udvojeni monolog, monodijalog. Po logici sna, kao i obično, važnije je ko kome, kako i zašto priča, no šta je ispričano.

(slika druga)

Ponekad, valjda, mora tako biti, pa smo i noćas, moja senka i ja, naporedo trčali, spojeni kao dvostruko biće, kao Kentaur ili nešto slično. Kad u snu poverujem da trčim, moja rodna senka muva me, podbada me u leđa, a budući da su joj sapi žilave, propinje me i odbacuje uvis. Nisam oduševljen, razume se, otimam se, batrgam, hoću da se otarasim udvojenе uloge što mi je neko od bogova snova pakosno propisao.

(slika treća)

Predajem, profesorišem, propovedam na nekoj vrlo nezgodnoj nizbrdici i tako, dok govorim, idem, nabadam, teturam se iz sale u salu, a one sve manje i manje, a i ja se nekako smanjujem, postajem sitniji, tanušniji, i u nekoj vrsti zvučne perspektive, sve tiši i tiši i najzad uvirem u nultu tačku postojanja.

(slika četvrta)

Idem nizbrdo, kotrljam se do velikog jezera u gustoj magli i zabrinuto se propitkujem otkud li znam da je jezero veliko? Iz nekog ranijeg sna? Uostalom, šta li ja sve u snovima znam što na javi niti znam, niti ću ikad znati? Nije li moje noćno razumevanje stvari bilo nešto više no samo iskustvo jednog čoveka? Možda, iskustvo predaka, dalekih srodnika, klana? Odvratna pomisao.

(slika peta)

„Poslali smo mrave da te izgrickaju“ – ko zbori te strašne reči? Sada, na javi, nema više slika, a možda ih ni u snu nije bilo. Sve češće sanjam „tekstualno“, odjekuju reči, rečenice koje su, čas pre, u svom pravom ležištu mnogo značile, jer su nosile jake emotivne naboje, a sad „napolju“ zvuče neubedljivo, pa i komično.

Opet ontološka mišolovka: ko zbori, ko kome priča i zašto, šta li pamti od ranijih snova i šta li sad izdvaja, odabira da upamti, ne bi li upamćeno, ili napola upamćeno, izneo na javu?

(slika šesta)

Noćas, jutros, dečko neki, dečkić, detence, malo zastajkuje u govoru, lep i umiljat, naizgled malkice oligofren, u stvari inteligentan. Kao, došao noćas da traži moju knjigu, jednu pa drugu, neće da kaže ko ga šalje. Shvatam da ga šalje jedna moja davno iščezla poznanica iz detinjstva; uputila dete odozdo, jer tamo, gde su, nema šta da se čita. Pa dobro, kažem, dobijaš knjigu, a dobijaćeš i sve buduće. Dolazi mi češće!

(slika sedma)

Neko tajanstveno oko, tuđe, oštro, obeshrabrujuće, upiljilo se u mene, štrechnulo me nešto, ali i zaimponovalo!

(slika osma)

Noćas, jutros, maločas u ogledalu sna, mogla se osmotriti smrt u mojim očima. Bilo je nečeg impozantnog u tom trenutku, više zbunjujućeg no uzbunjujućeg. I onda, opet, zrnice vedre radoznalosti: ko li koga i sa koje strane ogledala osmatra?

Danas sam u nedoumici kuda da denem, kako da smestim ovo patetično otkriće. Ko zna zašto sam se osetio dodatno ugroženim tih dalekih dana. Verovatno opet Milošević i miloševićevi. Biće da se hajka sve žešće zahajkavala. Možda su na dnevnom redu ponovo bile, danas komične a onda stvarno opasne, „osude na smrt“ tajnih i javnih parafašističkih gremija (Šešelj). I time bih ovaj svoj mali parroman u romanu snova priveo koncu.

IZMEĐU HUMORA I PANIKE

ili

koga još

primiti u društvo

Dešava mi se da se uporno pitam zašto Oneiros, ili posrbljeno Oneir, taj čobanin snova, tako uporno nateruje na mene svoja stada. Da me razgali, možda? Da me nešto opomene? Da me uplaši? Da me prepadne? Kažu da taj smutljivac obitava iza leđa stvarne stvarnosti i da tamo gde je, baš i nije sasvim kod kuće, jer je duhom obično odsutan i smušen. A kako i ne bi bio, kad mu je rečeno da svoju moć, ili iluziju moći, ravnopravno deli sa čitavom bulumentom demona snevanja sa kojima se preganja kako zna i ume i večito se otima oko spavača, naročito uglednijih. Uzgred rečeno, nejasno je čime je Oneirov kolega Morpheus zaslužio da bude izdvojen iz demonske rulje Oneira i Oneirčića i da dobije posebno i vrlo zvučno ime. „Morphé“, u stvari, znači

„oblik“, pa se i Morfejeve petljavine oko naših snova mogu shvatiti kao umetnički posao. On je, dakle, taj koji ume da mesi snove i da ih dobro umesi. Kao svaki umetnik, voli da se izmotava, pa se spavačima prikazuje čas kao Obličko, čas kao Neobličko, što znači da ga je teško uhvatiti za krila, a kamoli tek za uši! Krila su mu povelika i njima prekriva lakoverne snevače, uznosi ih, nosi i pronosi kroz vreme i prostor, a ponekog i ispusti, pa taj nesrećković najednom tresne o tvrdo tlo jave. U poredenju s njim Oneir je umetnik-naivac, daleko manje vešt od Morfeja, manje lukav, pa, sledstveno, i manje opasan. Time bi se lako dalo objasniti zašto sam jednog izabrao za svog pratioca, a drugog nisam. A šta tek da zapišem o onome koji se naziva ili se bar nazivao Hypnos i koji je po rangu bio najviši? Hipnos, u stvari, znači „san“, a obogotvoreni san je brat blizanac mračnog Tanatosa, što bi se moglo objasniti i ovako: kad sanjaš, to ti je kao da si već napola mrtav, a kad si mrtav, burazeru, možda još ponešto i sanjaš...

Uzged, kako su ove reči morale preteći zvučati u onim davnim miloševićevskim vremenima! Oglašavale su učtivo, čak i ljubazno, nešto na priliku kao – već si mrtav, a o tome pojma nemaš! Ipak, biće bolje da svoje današnje maliciozne finese stavim na stranu i da se upitam kad li sam i zašto sve ovo, o svom pratiocu, ovako pomno zapisao? S obzirom na to da nikad nisam imao neko savršeno pamćenje, mogao sam sve zapisati ili, tačnije, prepisati negde u drugoj, dakle čuburskoj fazi beogradskog progonstva. Onda kad sam bio pritajen u svojoj biblioteci kao miš u rupi. A to je upravo bilo u onom najmračnijem razdoblju koje samo od sebe razjašnjava zašto se moj asistent uopšte pojavio. Razjašnjava i nešto važnije: kakvu je dalju ulogu mom poduhvatu zapisivanja, premeštanja i preturanja snova imala ta skurilna figura, zvana Oneiros-Oneir.

Bio je to, ipak, samo jedan ubog, nezaposlen starogrčki demon, poluzaboravljeno, poluprezreno polubožanstvo koje se, ne časeći ni časa, svesrdno prišljamčilo, tek koliko da mi se nađe pri ruci, čak i tamo gde mi njegova pomoć nije bila neophodna. Malo je teže objasniti, ukoliko nije i sasvim nemoguće, zašto sam gospodina uopšte prizvao. Da li samo zato što samoću nisam podnosio? Ili zato što sam, ne priznajući, bio poprilično uplašen? Još bi teže bilo dokonati zašto sam, kad sam ga već prizvao, odmah počeo da mu pokazujem koliko ga smatram slučajnim pratiocem i koliko mi je s njim samrtno dosadno. Uprkos mojoj neljubaznosti, moj polubožanski-poluproleterski lutak pokazao se kao sasvim upotrebljiv, pa na mahove i koristan saradnik. U mom čudnom i uzaludnom poslu prepričavanja snova, kad god sam bio zbunjen, kad god sam oklevao da li štogod od zaumnih noćnih čudesa da zapišem ili ne zapišem, prepuštao sam posao njemu, a on se sekretarske dužnosti prihvatao kako kad – vešto, manje vešto ili, ponekad, i sasvim benavo. Ali, a to je bilo i najvažnije, uvek me je svojim prisustvom podsećao da baš i nisam sasvim sam. U onom mračnom i krvavom vremenu nije bilo nimalo svejedno imaš li ili nemaš nekog pored sebe, nekog ko svojom vanvremenošću razbija opsade straha oko tebe. Pitao sam se povremeno, nije li zlosrećni Oneir, čuvar ili čak i čobanin naših snova, i Starim Grcima, baš kao i meni, nudio svoje usluge kad su im bile potrebne. Kad bi koga i od njih dograbile melanholične groznice i ledeni strahovi slični mojim ondašnjim, beogradskim.

Savetodavac

Oneirova celomudrena uputstva korisniku snova, tj. meni. Dakle, saplićem se u snu ili odmah iza sna, recitujem izreke koje možda više znače no što bi se otrprve dokućilo. Na pri-

mer: Preturaj po sebi kao po praznom džaku! Ili: Traži sebe tamo gde se još nisi sasvim izgubio! Ili: Osećaj se lepo kao mačak u vreloom sosu!

Godina, po običaju, nije navedena. Pokušavam da se pristim gde sam se u ondašnjem svom životnom razdoblju gore osećao, na javi ili u snu? Danas, kad izlazim u slobodne prostore snova, izlazim svečano i radoznalo. Onda sam u snove ulazio uplašeno, možda i sa nekom nadom, kojom i kakvom, danas je uveliko zaboravljeno. Stvarnost je u svakom slučaju mamila na bekstvo, na beg-na-unutra (valjda, Ničeov recept: *Verinnerlichung?*). Ali, zar su me u dubokoj dubini moje malenkosti čekala samo utešna iznenađenja? Bekstva na unutra uvek su opasna, jer su i mogućnosti povratka neizvesne. Doduše, tri šaškaste navedene Oneirove mudrolije, bar na prvi pogled, nikako ne upućuju na neko mračno upozorenje. Shvatićemo ih samo kao moju prividno vedru, odbrambenu vradžbinu.

Poslastica

Noćas, da kažemo, nešto kao prepečeno magare, hrskava pokožica pucketa pod zubima... nije loše... naročito uši, naročito vrhovi ušiju! Pa, tako mi Oneira, može i da zasiti.

U gladnim godinama nije bilo baš sasvim loše, makar i kao morbidan san!

Utrojeni kapitel

Uslovno rečeno jutros, maločas, posle dva-tri sata spavanja, probudio se (sunce, mraz) i odmah otpočeo da crtam utrojeni kapitel koji sam sanjao: na većem kapitelu manji, pa na tom manjem još manji. Bilo bi besmisleno da nije lepo, jer liči na neku rusku skasku. Nešto kao jarac dole, mačak na jarcu, a mačku na glavi – miš. I sad se zabrinuto pitam

da li sam baš to u snu video ili sam, na razmeđu sna i jave, sam sebi ispričao da sam video?

A onda istog jutra ili, sudeći po tipu ceduljice, dan-dva docnije:

Pričica vedra, a ja ne sumnjam u njen skriveni apotropijski podtekst. Da li se branim nekom vrstom magijskih noćnih slika? Ili, sasvim jednostavno, uživam u infantilnim slikama? Ili, i jedno i drugo, odjednom? Uostalom, gdje je u carstvu snova granica između detinjarije i samoodbrane? Pitati Oneira? Bilo bi uzaludno, pa i smešno.

Kako u snu prikriti paniku

Što je u snu smešno, ne mora biti smešno na javi. Vicevi moji rođeni, pa čak i poneki Oneirovi, evidentno priglupe, u razigranim svetlostima snova, često mi se čine duhovitiji no docnije, kad ih se stanem prisećati na javi. Tako je bilo i noćas sa „božanskim drocama“. U pitanju su bile malo smušene pratilje Velike-Boginje-Droce, a ona, mudra i uvek umorno lepa, vazda zabrinuta za mir i red među ljudima na zemlji, predostrožno je držala na oku božanske devojčurke oko sebe. Zar je to smešan san? A noćas mi se u magnovenju učinilo da sam u snu začuo svoj neprijatan smeh koji kao da je pristizao iz podzemnog sveta. Uostalom, ko li te je terao, Bogdane, da zaviruješ iza božanskih zavesa?

Oneirov humor, malo trapav

Istrajni, podzemni snovi. Krtičnjaci u snovima. Opet podzemni lavirinti, zamorni i zastrašujući, ali bez imalo lepote dečjih „strašnih priča“. Lutao, lutao, lutao, jer nisam umeo da pronađem svoj podzemni hotel, za koji sam znao samo to da je u tesnacu kroz koji se valja provući, e da bi se ikako izronilo na videlo dana.

Raskošno vizualizovan san, bez sumnje. Pa onda, u nastavku, verovatno neka vrsta neuspele razložne egzegeze. Snevanje, ponekad, pokušavamo da primirimo, a ne znamo da li je to uopšte u dosegu naših moći.

Videlo dana je vrlo relativna odredba. Često, naročito u zimskim večerima, umem da izronim iz sna tek u sumrak, da bih na spavanje otišao u sledeći sumrak, a probudio se tek narednog, dakle drugog, jednom čak i trećeg jutra, ali moram priznati da sam se pod vedrim zracima zimskog sunca osećao bedno, kao valjda vampir pod reflektorima.

Reflektori bez vampira

Jutarnji izveštaj, tačno u podne, malo malaksao od predugog, predanog, strašnog spavanja. No, svejedno. A sad, šta si sanjao, brate? Pa nešto čudno, kažem sebi, kao da se pravdam. Bilo je nešto kao poluprazan hol neke banke: šalteri na kojima trampaš što imaš... sanjao to i to, kažeš, a sad hoćeš za sledeći put nešto drugo! Ili patiš od nesanice i dremuckanja su ti bez snova, pa onda donosiš poneki sančić na šalter, a odande ti tutnu malo jogurta, malo hleba ili čak i poneku konzervu... za dobar san!

Oneirov sarkazam

Snovi kao mokre gurabije, kao bajate sardine, tja, budim se: Biraj, dakle!

Oneir, majstor panike

Kakva ruska salata od snova! Kakva francuska salata! Kakav tursko-mađarsko-srpski duveč! Noćas, celo vreme: kako izaći iz gostionice?

Oneir konfušičik

Ponekad u snu, nedoumica – gde sam? Jesam li sa ove ili one strane sna? Nije jasno ni ko pita, ni ko treba da odgovori...

Oneirova pereca

Poslednja, granična slika dugog košmarnog sna, evo već jutros na tričetvrt zaboravljenog. Nažalost, jer fabula je bila dugačka, sa vickastim obrtima i događala se u nekim vrlo zanimljivim predelima Zemlje snova. Ali jarka jutarnja svetlost sve izbrisala, kao moker sunder školsku tablu. Ostala samo jedna reč – pereca! Tako, brate, baš pereca, ni kifla, ni zemička. U gladnim godinama i pereca je neka vrsta dragecine izlazne vize, potvrda da se kako-tako može iskobeljati iz ružnog sna i zapetljati se u još ružniju javu!

A zašto baš pereca-putna-karta, pereca-pasoš? Pereca laissez-passer, dakle, izlazni dokument da te puste ili otpuste iz gladne zemlje snova? Metalogičke zagonetke koje danas, srećom, ne zahtevaju bilo kakva dodatna objašnjenja. Jednostavno, sanjao čovek – pa šta?

Oneirovi bicikli

Prepisujem noćasnju, zamrljanu, bunovnu belešku sa margine knjige... Sanjao bicikl od kamena, paleolitski, bicikl od granita? Sileksa? Možda i od betona? Mučno ga gurao, na njemu se kroz Beograd fulao!

Mit o Sizifu. Gurali smo kamene bicikle, onda. Neki od svoje volje, neki protiv svoje volje. Bogami, vrlo naporan san, dobro ga se sećam i kao da me još uvek bride leđa.

O SNOVIMA u snu i na javi

Mnogo puta ponovljena pomisao: ko umesto mene panti moje snove, pa mi ih, ponekad i posle mnogo godina, na javi, onako uzgred, tutne u sećanje?

Zatim, opet pomisao ili pitanje – upitna pomisao, zašto da ne:

Ne nastaju li snovi iz neočekivanih, nehotično u snu prizvanih slika, tajanstveno skrivenih slojevima neizgovorenih reči? Ne nastaju li iz neočekivanih, neizgovorljivih verbalnih sticaja i sudara?

Još jednom upitna pomisao:

Emotivno jezgro sna uvek je jedna jedina paradoksalna reč ili reč-slika koja se, po pravilu, može višestruko protu-

mačiti. Ali, kako izdvojiti to božansko jezgro iz čitave eskorte¹ pratećih slika i sličica?

Pa još jedna:

Šta je neposredno naravoučenije ovog sna? Kažimo da slike u snovima često kreću od promrmljanih, neizgovorenih reči u polusnu. Posle, kako snevanje odmiče, šifra se sve više preobraća u nejasne poruke slične orakulskim² iskazima: i jeste reč i nije, rečeno je, a kao da nije, neizrecivo je, ali se ipak štedro izriče, nemušt看 govodom slika, dakako.

I konačno:

Reči se u carstvu snova na drugi način druže no na javi i povezuju se u „prijateljstva reči“ bitno drukčije od logičkih sklopova. Nastaju alegorijski sticaji asocijacija, nezamislivi u dnevnom govoru, nejasniji, a možda i dublji, dramatičniji, svakako.

A možda i luđi ili bar trapaviji, jer Oneir često baš i nije zadržavajuće pametan...

Reč, pa i rečitativ

Može li se u snu verbalno razmišljati, nešto kao, na primer, noćas: „Demoni su nedovršen posao božji!“ ili: „U petak uveče Kuvar nebeski bio je već umoran i rasejan, pa nije baš naročito pazio šta sve trpa i ne trpa u Veliki lonac, te tako ostadoše nedokrajčeni veseli demoni, što bi u srećnom slučaju moglo značiti da je i slobodna dimenzija Sveta, nadbožanska Dike, još uvek otvorena za ljudski humor!“

1 Eskorta – oružana pratnja, svita, fig. povorka.

2 Orakulski – proročanski, fig. dvosmisleni.

Reč, pa i rečitativ

Zapisano, pa se pitam šta li znači... Pusti u snu reči da se odmore, da olabave svoja dnevna značenja, da se same sa sobom malo poigraju, da se združuju i razdružuju kako im na javi nikad ne bi palo na pamet, pusti ih, dakle, da planduju, da luduju, e da bi i u tom ludovanju još pomalo uživale... Drugim rečima, što ne možeš na javi, moći ćeš u snu. U redu, samo ovakvu mitsku zmiju od rečenice ni Zevs u snu ne bi uspeo da dokrajči!

Malo trapav zapis, ako ćemo pravo! Rečenica je dugačka, ali nije bogzna kako zapetljana, iako mi je prilikom jutarnjeg, bunovnog magnetoskopisanja izgledala vrlo zagonetno. Bila je, verovatno, još natopljena pod-značenjima i iza-značenjima koja su mi u snu, i odmah iza sna, još bila „jasna“, da bi zapisana malo-pomalo izgubila svaki trag tajanstvenosti, pa i smisla.

Reč, pa i rečitativ

Šta je tiha radost „reči“ u snu? Šta je funkcija onog što se u snu ne kaže, a podrazumeva se da je volšebno rečeno? Reč u snu, zar nije često neizgovorena, neizgovoriva, nemušta? Lišena neposrednog značenja, a obdarena nadznačenjem? Čak i kad mi se u snu čini da je čujem, čak i kad verujem da je razumem, nije mi jasno na kom je jeziku izrečena. Na jeziku eona?

Gde je u snu ovostrana moja reč? I obratno, gde je i šta može biti nemušta reč iz snova, napolju, na svetlosti dana? Kud li se deo, gde li se zavukao nastavak onog što je kako-tako isplivalo do ovostrane logike, a podrazumeva se da je u snu doista moglo biti izrečeno? Lepo zvuči pitanje, ali danas zvuči začudujuće. Zar sam usred Miloševićeve epohe nalazio i pokoju krpicu mira da se zabrinem kuda su,

pod jarkim sjajem sunca, odlebdede moje onostrane noćne mudrosti? I kud li su krenule kao guske u maglu, ne pitajući se ko će ih presresti, preko kolena saviti i štedro ih, u ime novokomponovanog „srpskog dostojanstva“ dobro izbubecati, pa i prebiti?

Nedešifrovani monodijalog

Šta li se sve nepoznato krije u nemuštom, zamrznutom bogatstvu reči kojima je oduzeto pravo na ovostranost. Razmišljao sam o tome u Kini. Kineski je za mene bio lišen zvuka; često, kao i u snu, nisam primećivao da ljudi oko mene nešto govore. Nisam ni na prevode mnogo obraćao pažnju, pa su i tada reči, kao ošamućene ptice, proletale, odletale i iščezavale... Bio sam usredsređen samo na ingeniozni grafiizam reči ispisanih četkicom i tušem ili uklesanih u kamenu. Bile su to, bar za mene, u mom neznanju, fantastične modulacije nepronijljivih saopštenja koja sam mogao po volji smeštati u najsmelije smislene sklopove.

Često se prisećam da su egiptolozi, pre Champoliona, pronicali u tajne hijeroglifa isto onako pouzdano kao što mi danas proničemo u tajne znakove snova. I, razume se, umeli su da ponude i najfantastičnija razrešenja izmišljenih zagonetki. Posle, kad je hijeroglifsko pismo dešifrovano, zapisi su izgubili misteriozno ozračje i sve se svelo na čitljiva ovostrana saopštenja koja su, samo još tu i tamo, vukla poneki repić tajanstvenosti.

Tajni život snova

Na izmaku sna često sam zadivljen svežinom izlaznih slika. One se, zatim, ubrzano tope i nestaju, kao da žele što pre da pobegnu. Ali čak i posle više godina, ponekad i sasvim zaboravljene, vraćaju se u moje snove i obnavljaju se. I tada

se pitam da li sam u ponovljenom snu i ja ponovljeno onaj vajakadašnji ili ovaj sadašnji i ovdašnji?

Posle petnaestak godina obnavljam pitanje i stresam se od lake metafizičke drhtavice: jesam li ja danas, kad mi se vraćaju odbegli snovi, baš onaj stari, ondašnji? A odmah zatim prastara, infantilna nedoumica: gde li je san taj i taj bio u međuvremenu, šta je radio, s kim se družio, koga zabavljao, zamajavao, zavodio, sluđivao? Ništa novo, samo prastara orfička zagonetka proizašla iz davolske zagonetke koje se prisećam još iz detinjstva: gde preko dana tumaraju moji snovi, gde se skrivaju i zašto, i hoće li mi se uveče uopšte vratiti?

Oneir konfušičik

Imam običaj da se osmehnem u polusnu i da zahtevam: molim celovečernji, molim celonoćni program. A onda se uozbiljim, pa budući da već verovatno spavam, meškoljim se i kao božem, u snu, još pomalo i razmišljam. Pitam se da li sam sâm sebi večeras naručio baš ono što stvarno želim i tada, nažalost, shvatam da mi Oneir fabulu snevanja tera nekako uz vetar, sve unatraške. Nisam zadovoljan tokom, hoću da se otrgnem od sna, da se probudim. Ali sve se već zapetljalo, pa ne ide: sasvim, sasvim solidan, nerazmrsiv košmar.

Naručiti san? Nestvarna, dakle, neostvariva privilegija. Praumetnost snevanja je božanska veština, i mi se u njoj ne snalazimo. Nikad mi nije bilo sasvim jasno koliko ja, ubogo ljudsko biće, uopšte imam prava da pronicem u njene osnovne tajne. Odmah zatim sledi i još jedna daleko teža nedoumica: jesam li od jutros ja onaj isti što je noćas lutao kroz šarene slike snova? Ili, još veća neizvesnost – jesam li uopšte bio „tamo“ gde verujem da sam bio, a ako to nije

baš sasvim sigurno, ko li se onda umesto mene, do đavola, šunjao kroz moje sne? Ja-dnevni zacemento nisam, a ako sam tamo bio neki meni nepoznati ja-noćni, da li su me gospodari snova doista prihvatili i šta su od mene hteli? Nisu li me zarad neke božanske sprdnje samo naprazno namamljivali i zlorado uvlačili u tesnace i neprolaze? Mračna, vrlo mračna, a opet tako draga psihopoetika snevanja.

Neuspelo snevanje

Snevanje, noćas, ali o čemu? Nije se dalo razjasniti, jer kako se san pretakao iz faze u fazu, tako su se obrisi snevanog gubili. Slike, kako su se vezivale, tako su se i rasturale. A ako bi se, poneka, jasnije nagovestila, odmah bi se istopila. Nedovršene oniričke skice, trabunjam sam sebi u snu, ali o čemu? O svemu odjednom i ujedno. I sve jedno preko drugog: ostaci tek nekako preturenog dana i krpice ranije snevanih, pa na javi davno zaboravljenih noćnih slika. Veština povezivanja potpuno je otkazala, pa posle svega, jutros na izlaznim vratnicama Zemlje snova, pakosno dobacujem sebi ili Oneiru, ili nekom trećem: gle, ne združismo se noćas!

Snovi su, kao što znamo, vrlo arhaični, još pre-jezički iskazi. To sam, verovatno, već više puta zapisivao, i uvek lako zaboravljao. No, budući da je u snovima sve malo drukčije nahereno no na javi, a da ponekad može biti još i sasvim naopako okrenuto, to i poneka obična dnevna reč koja u san zaluta može zadobiti potpuno novu, zadivljujuću ili zastrašujuću auru značenja, pa tako lako može ispasti da, zalazeći u podrume snova, ponekad pristizemo i do svog detinjstva, i do detinjstva ljudskog roda, pa i do detinjstva velikih bogova. Naravno, moguće su i neke druge priče, verovatno jednostavnije i uverljivije od ove moje, vrlo staromodne. Mogla bi to biti, na primer, prateća priča

o tragičnoj nemoći ljudskog bića da se čak i na svetlostima dana izvuče nekako iz noćnih lavirinata. Ali, bar za sada, tu priču neću otpočinjati.

Snovi se u snovima bude

Noćas bio... zaboga, ni manje ni više... bio u muzeju svojih snova, a tamo snovi-predmeti, snovi-makete, snovi-fetiši, podsetnici na moja silna bivša noćna bivstva. I tako je ispalo da sam se noćas prisetio i nekih davnašnjih snova, na javi davno zaboravljenih, a posle, kad sam se probudio, stvarno sam ih pronašao negde duboko zatrpane u slojevima budnog sećanja. I obnovio ih, razume se. Dakle, sve što bih umeo da zaključim: svet jave i svet snova, dva su naporedna sistema koji se jedva gdege dodiruju.

San kao umetničko delo

Umetnost podsticanja snova nesvesnim, pa i polusvesnim željama – to bi se još nekako i dalo prihvatiti. Ako majstori-ja uspe, ti poluprirodni snovi mogli bi se porediti sa najlepšim, podstaknutim biserima. Tutneš u školjku zrnca peska, a školjka ga obavije bisernim lučevinama. Ako ništa drugo, ne bi li se štogod dalo udesiti sa strašnim snovima koji se tek nagoveštavaju? Recimo, na vreme podmetneš zrnca humora u neku od Oneirovih uzbuđenih priča i na vreme počneš da se šegačiš... A, tek, kad bi se snovi mogli unapred poručivati!

Jutarnji zapis

Noćas, kao da sam razrađivao neki budući sumanut traktat! Eto, biologija ornamenta, kažem... eto, cvetovi, leptiri, najzad i žena kao ornament. Razume se, i ribe i moluske, i bubice, i leptirići, pa i moljci... Zatim, erotski crteži Fin-de-

sièclea, Jahrhundertwendea, Jugendstila, Stila-pijanih-lala, Stila-besnih-glista... A onda, u nastavku burnog snevanja, gle, crteži snova ispali aljkavi, preobilni, jedni preko drugih kao pobrkani palimpsesti; leptiri kao Leonardova borna kola što rasipaju vatru, skakavci kao opsadne sprave, jedna glomazna bubetina kao pokretni opsadni toranj; radijusi kretanja dvosmisleni, višesmisleni i – bar što se mogućnosti crtačkog raščlanjivanja tiče – sasvim besmisleni. San kao igra ili, možda, početak, najava groznice? A Hieronymusa Boscha, bar za ovaj put, da i ne pominjemo!

Naracija

Da li u snu sebi pričam priče? Da li nemušto šapućem, trabunjam? Da li se upravo oko neizgovorenih/neizgovorivih reči okuplja čudljiva ikonografija sna i snova?

Odmah uz ovu belešku dodajem još jednu, opširniju, koja bi lako mogla biti nastavak i razrada prethodne.

Ako još u toku snevanja nisam razumeo šta sanjam i zašto baš to sanjam, zacelo neću razumeti ni docnije. Ako san nisam dešifrovao još „na licu mesta“, dakle u snu, mala je verovatnoća da ću ga dešifrovati „napolju“, to jest ovde gde sam, dok ovo zapisujem. Drugim rečima, ako Oneirovo brbljanje nisam još noćas razmrsio, još manje ću ga razjasniti sutra ili prekosutra, kad sasvim izađem iz orbite sna. Priču, dakle, treba shvatiti na licu mesta, in situ, ili strpljivo čekati da se nekog dalekog dana sama od sebe vrati tamo odakle je krenula.

Basna

Primećujem da snove sve češće pamtim prema poslednjim rečima prošaputanim u stanju polujave-polusna. Dakle, noćasnija šifra:

ŽIVOT SA LAVOM

i odmah zatim, već u dubokom snu neka vrsta upozorenja, lavlji šapat:

ŽIVOT SA LAVOM NIJE LAK...

Naime, moje dve nećake (u snu su još sasvim male, recimo da je vreme radnje – nemačka okupacija) razbolele se od gripa, obe i odjednom, pa neko treba da im pričuva

LAVA

stasalog, odraslog, pogolemog i, eto, primam ga na izvesno vreme, primam ga na stan i hranu (!), pa onda dolaze silne epizode predostrožnosti, straha, ali i obostrane simpatije

LAV → BB i, dakako, BB → LAV.

Vanvremenost snova

San se na san poziva, a mene niko ništa i ne pita. Eto, noćas ja sâm kao u istočnoj Srbiji, ja BB-maturant, ja graditelj kula u mraku, „ja ondašnji“ dobro već i u snu zamoren od besciljnog lutanja i saplitanja o džombe seoskih puteljaka. A pun mesec avgustovski, negde iza mene, bio je vreo kao zažaren tiganj. Sada, međutim, pola veka docnije, davno zaboravljeni san sâm se od sebe obnavlja. Opet sam na nekom seoskom puteljku, opet kao da se saplicem o sopstvene noge. A Mesec, ta vrela tepsija, negde mi je za vratom. Zapanjen sam što u snu vidim do u najsitnije pojedinosti svoj davno zaboravljeni san od pre pola veka. A sad, pošto sam se sna o snu otresao, neizbežno je da se malo preslišam ko je ko, i gde je ko, i gde sam ja ovdašnji i današnji, gde sam dok ovo ispisujem... Izgleda da postoje bar četiri mogućnosti:

– Kao prvo i najjednostavnije – on je on u svom davnašnjem snu, šta bi drugo mogao biti?

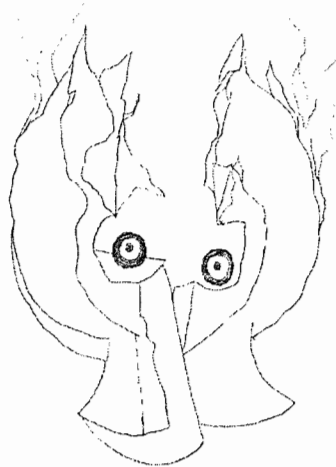
– Zatim, nešto manje jednostavno – ja sam ja u svom današnjem snu, šta bih drugo mogao biti?

– Može doduše i ovako, mada već poprilično zamršeno: on je on, ali se zatekao u mom noćasnjem snu.

– I, najzad, jedna vampirska varijanta – ja sam ja, onaj koji jesam i koji sam bio, ali sam se davno, i ne znajući ko ću još biti, unapred ušunjao u davnašnji, dakle, onda još njegov san.

Lajtmotiv

Ponekad i u razmacima od više godina, ja se u snu uključujem u ranije snove na sličnu ili čak istu temu. I tako se stari sni, kojih se jedva sećam ili sam ih sasvim zaboravio, obnavljaju, produžuju i dopunjuju, baš kao romani u nastavcima. Život snova nevidljivo teče ispod površine jave, kao ponornica, a meni ne preostaje drugo do da zaključim da postojim na dva sprata, biegzistentno... gore i dole, odnosno dole i gore.

MALA NOĆNA ZOOLOGIJA (1)

Mrtve ptice, četiri magarca, tri mazge,
dva dabra i dva vrapca

U mracnim beogradskim noćima bio sam ponekad opsednut snovima o simpatičnim, dragim životinjama i životinjicama, a izvan snova, tamo negde napolju, ratnici su na odeći često imali islikane razjapljene vučje čeljusti i držali se načela da je čovek čoveku vuk. Vremena su bila zverska, pa je malo neobično što su mi se baš tad u snovima javljali vrlo pitomi dvonožni i četvoronožni, repati, krilati, kljunati ili zubati pripadnici životinjskog carstva. I kao da su još hteli reći – „Ne, mi nismo od onih tvojih ratobornih, krvoločnih ljudskih srodnika, mi smo uglavnom čestite životinje, a prave beštije su negde daleko izvan našeg i tvog sveta!“ Doista, bile su to okolnosti u kojima su čak i neke vrlo ugodne zverske vrste bežale od ljudskog

divljanja. Bosanski, a i šarplaninski medvedi, prestravljeni neprekidnom topovskom grmljavinom, pristizali su čak i do alpskih šuma. Bile su to zveri izbeglice, a mi dvonošci, mi koji još nismo bili postali emigranti, primali smo njihovu dramu sa dubokim saučestvovanjem... Tri poglavlja što dolaze na red predstavljaju zbirku zapisa upravo iz tog nitamo ni-amo razdoblja. Tada smo već duhom bili napustili Beograd, a na stvarni odlazak još nismo ni pomišljali. I šta nam je preostajalo? Meni, da otpočnem ili nastavim druženje sa noćnim fantomima, Kseniji da pripazi tek koliko da ne zabasam u neki san ili splet snova iz kojeg povratka više ne bi bilo. Kad danas analiziram sebe od pre dve decenije i unatrag odmeravam svoje luckaste snove-basne, moram priznati da još uvek uživam u njihovoj neurotičnoj čednosti. Ali, ponešto me i čudi. Činjenica, na primer, da nikad ranije, a ni posle, ja neki naročiti prijatelj životinja nisam bio. Mačke me baš nisu mnogo zanimale, papagaji još manje, ribice u akvarijumima su me užasavale. Nikad nisam zalutao ni u jedan zoološki vrt. Jedino sam u detinjstvu umeo drugovati sa ponekim izuzetnim, čupavim i prljavim psom boemom. Jednog sam čak, na užas familije, proglasio za svog dedu. Ispalo bi tako da su novi noćni prijatelji nastupili nekako svi odjednom, maltene u čoporu. A to se događalo još u prvim ratobornim danima mилошевиćevske fascinacije.

Pomor ptica

U svojim snovima nikad nisam video ni jednu jedinu pticu, ali znam, kad krenem ka vlažnim Jelisejskim lugovima, u susret će mi doletati pokisla crna jata. Da li je to synopsis za neki budući san ili davnašnje sećanje koje danas već uveliko dobija obrise još nedosanjanog sna? Možda uspomene na Ulcinj, na jednu duboku jesen i jedan po-

mor ptica koji nadmašuje crnu maštu snova. Bilo je tada, u pomenutom primorskom gradiću, sve zasejano mrtvim pticama. Bilo ih je po hotelskim budžacima, u posteljama i pod krevetima, na ormanima i iza njih. Neočekivani ledeni talas presreo je seobu ptičjeg naroda i potamnio ga na samom početku prekomorskog preletanja. Ogromna plaža, sva zasuta crnim ptičjim leševima, pomešanim sa belim, kristalnim peskom... Mnogo godina docnije, u rapsodiji miloševićevskih leševa, davnašnji se doživljaj snovidljive daleke stvarnosti preselio u svet mojih ondašnjih snova i o tome, onda, zapis:

Kad krenem ka mokrim Jelisejskim lugovima, doletaće mi u susret (znam, sigurno znam) mokre crne ptice. Davnašnji omen!

Ne, nije san

Magare, ali bez ušiju! Setih ga se noćas, između dva sna. Taljigaš sivonji predostrožno odsekao uši, tek koliko da ne smetaju u saobraćajnoj gužvi. Kome da smetaju? Magarcu ili taljigašu? Solun, 1953... video svojim očima, čak i zapisao, a koliko se sećam još i dopisao nešto kao: „O, Vizantijo, o plemenita veštino sećenja ušiju, ljudskih i magarećih!“

Vreme ponekad i istinite slike pretvara u snove. Koga bih danas uverio da sam, tačno pre pola veka, video tog simpatičnog, a ipak nakaznog sivonju što je podsećao na ogromnu, upregnutu buvu. Opet Hoffmann, zar ne?

Tri magarca

Prepričavanje snova je nepouzdan, pa samim tim i nezahvalan poduhvat. Kad neki salonski junak uporno i uvek istim rečima ponavlja priču o nekom svom snu, onda je gotovo sigurno da je žar njegove fabulacije nadjačala ve-

rodostojnost deskripcije. Jer, nikad nije baš sasvim sigurno da li ono što je Oneir *tamo* kako-tako zapetljao, može *ovde* biti verodostojno, *punctum contra punctum* ponovljeno. Da bih bolje objasnio kako se san može evocirati samo u simultanitetu približnih slika što su se zadržale u budnom i više puta prepričavanom sećanju, navodim jedan svoj san koji sam u toku istog dana zapisao u tri blago različite varijante. Na pitanje koja je prava, odgovor je, razume se, da su sve tri prave, jer višestruki govor slika, pa i zvuk reči u snovima, magijsko je saopštenje koje profane jezičke aproksimacije na javi retko kada uspevaju adekvatno da prenesu na ovu našu, dnevnu, polovinu sveta.

A

Noćas gradio fortezzu, a pomagala mi dva vrlo uljudna magarca. „Izvinite, mi smo početnici“ – pravdaju se.

B

Noćas gradio citadelu na vodi, a pomagala mi, koliko su znala i umela, dva pristojna, simpatična magarca. „Izvinite, mi smo početnici“ – pravdaju se.

C

Noćas gradio golemu tvrđavu i obziđivao je sa svih strana, a spolja su me zazidivala, najbolje što su umela, dva vrlo predana i pomalo smetena magarca. „Izvinite, mi smo početnici“ – pravdaju se.

Tri mazge

Opet problemi sa Oneirom. Nije ga trebalo izmišljati, a kad sam ga već izmislio, mudrost je nalagala držati ga malo po strani, negde podalje od mojih rukopisa. Fiće Grk pomalo i bez mene da pretura po mojim snovima, da ih tumba, da se pravi važan kao da samo on zna šta sanjam i šta treba da sanjam, i kako ono što sanjam treba da prepričam.

A hoće ponekad, tako mi bogova, usred srede zanimljivog sna da utrčava i po svojoj ludoj glavi da menja program. Uostalom, sam si hteo, George Dandine, pa sad trljaj glavu, kako znaš i umeš:

Legao rano, odlučio da odmah zaspim, već uveliko spreman na duge, relaksirajuće noćne priče. A onda, ubrzo zatim, doživeo svečano otvaranje, bolje reći obijanje nezamislivo velikog sanduka prepunog davno zapakovanih snova. Nisu to bili, nisu mogli biti svi moji zaboravljeni sni. Srećom! Za toliku količinu pocepanih noćnih slika bio bi mi potreban dobar dunavski tegljač, sa povećim šlepom, da ih sve izvuče na videlo dana. Međutim, dograđen strašću snevanja ne primećujem da mi je Oneir već ponudio nešto drugo. Priveo je tri kljakave mazge i, na četiri glomazna drvena točka, još i neku vrstu putujuće renesansne pozorišne scene. Skalamerija je podsećala na drvenu kutiju koja je, kako je san odmicao, bivala sve veća i veća, sve prozirnija, sve praznija, a firma iznad binskog otvora, koja je nekad možda glasila Pozorište Putujućih Snova, skoro se više nije mogla pročitati.

Pošto sam se teška srca odvojio od sna i izdiktirao što je bilo neophodno, strasno sam uronio natrag u spavanje, ne bih li ponovo pronašao svoje tri mazge i „kutiju na točkovima“, ali...

Tražio sam ih tamo gde sam ih maločas ostavio, a mogao sam znati da ih tamo neću naći, jer to tamo iz bivšeg sna, budući da se nepovratno otkotrljalo, ne može više ni u kom slučaju biti ovde u ovom snu.

Dabar

Da li sam ikad sanjao da sam dabar? Ne sećam se, mada jedna beleška iz najmračnijih dana upućuje na neki, pre bi se reklo, košmar no san.

Ošamućeno razmišljam, ceo dan do podne, o noćšnjem „dabrovskom snu“. Nisam li noćas stalno nešto glodao, glodao, nisam li gradio, gradio, pa rušio i iz ruševina ponovo podizao. Stvar bi se za mene zastrašujuće iskomplikovala ukoliko bi se nešto od tog dabrovskog udesa prenelo i na moje funerarne građevine; samo ja ih čak ni simbolično ne rasturam, e da bih ih još jednom bolje sagradio, već ih drugi ruše i skrnave. Da sam dabar, tajni dabar – grickao bih svoje građevine, a one bi bivale sve čvršće i čvršće, a i dabrovi zubi od silnog glodanja postajali bi sve jači i sve trajniji. Ali, eto, nisam dabar, a ako se i sluči da noć provedem u uzaludnom glockanju kamena, budim se, kao jutros, sa teškom zuboboljom.

Dabar, još jednom

Gotovo je sigurno da je reč o istoj košmarnoj noći, reklo bi se da se moj napregnuti monodijalog više puta u toku spavanja obnavljao, pa povremeno i ponavljao. To bi se možda dalo i naslutiti na osnovu druge beleške koja, reklo bi se, nije nastala neposredno posle one prethodne, već koji dan docnije:

I tako, valjda, kao i moj totemski predak dabar, i ja većito nešto glodem, glodem, i kao gradim, gradim, a u stvari razgrađujem, u većitoj nadi da ću bar u mašti sve ponovo bolje sagraditi. I gradove, i ljude u gradovima, i nad-građevine ideja. Stvari bi se, doduše, zakomplikovale ako bih štogod od svog dabrovskog umeća potražio u mučnim romanima nastajanja mojih funerarnih građevina. Ko zna, tajni dabar možda i jesam bio – zašto da ne? Ali ipak, malo od šale rećeno, ni ja se više ne usudujem da u snu pomalo glockam svoje spomenike, da ih crtam i prerađujem, da ih premeštam s mesta na mesto, da ih na crtežima dekomponujem, dok ih ne dovedem do gomile dragocenog kamena...

A sad još i vrabac

Ne suviše često, samo ponekad, sanjam da crtam. Noćas je, na primer, preda mnom bio već napola dovršen, vrlo pedantan crtež nekog engleskog dvorca – XVI ili XVII vek, recimo – sa naglašenom kupolom na izrazito izduženom tamburu. „Tipičan stav otmene Engleskinje“ – kažem sebi i dodajem: „sa izuzetno lepim vratom.“ A onda, najednom, pokušavam u snu da se osmehnem i da radoznalo ušetam u sopstveni crtež i, eto, ulazim, ulepršavam, i tamo-amo udaram u potkupolni tambur. Ja, bedni vrabac!

Otkud toliko travestije, toliko transformacije ili transupstancije sa vrlo upečatljivim, pa i elegantnim kulturnim označenostima? I onda još i pretapanja ličnosti i karaktera da bi se cela predstava završila jednim samopodmešljivim obrtom? Da li zbog lepe Engleskinje i ružnih vremena?

Vrabac, opet

Moj ogroman, zadivljujući starinski crtači sto. Do đavola, obojica smo se noćas našli u prostoru neodredivog obima i bez vidljivih granica, a sto, to slatko čudovište, kako sam ga nekad, na javi, od milošte nazivao, uzjogunio se sad, pa se nikako ne da uterati u idealnu horizontalnost, a četiri viska na četiri ugla velike crtaće daske, svaki za sebe i za svoj račun, pokazuju neki drugi pravac ka središtu zemljine lopte. Pokušavam da se ispomognem jednom velikom, prevelikom libelom, ali ona vrhuni kako joj kad padne na pamet. Sagine se da razaberem u čemu je stvar i onda tek vidim da jedan jesenji, podeblji ponoćni vrabac letucka od jednog do drugog mesinganog viska, a ja podzemnim glasom, dakle još u snu, deklamujem: „I vrabac može poremetiti ravnotežu Sveta!“

Izgleda da je u pitanju nekakav vrlo nadobudan filozofski vrabac! I još dobro, ali prikriveno prepadnut. Mogao

bih ovaj svoj san vremenski da situiram negde na sam početak ratnih godina, kad se sudbina našeg malog yugo-sveta i te kako menjala. Između lepršave rokoko sličice iscrtane u prethodnoj belešci i prenapregnute ezoterične rečitosti u ovoj drugoj noćnoj slici morale su proteći bar dve-tri godine iščekivanja, strepnji i očajanja.

Okultna java

Još jedna neobična beleška, slična dvema na početku ovog poglavlja. Opet je reč o fantaziji slučaja, o stvarnom doživljaju koji se po nekoj spontanoj čudesnosti može meriti sa svedočanstvom o ulcinjskom pomoru ptica ili sa kratkim izveštajima o solunskom magarcu bez ušiju. Belešku izvlačim iz fondova Zelene kutije i u celosti je navodim, a ona se odnosi na doživljaj od pre dvadesetak godina, dakle na razdoblje u kome sam često iz Beograda, po mrkloj noći, putovao u svoj seoski atelje:

Ne, nije san, nije ni serija snova. Sredina maja, duboka noć, a ja vrlo pospan za volanom. Put za Mali Popović. Usput, u snopu farova, jedno za drugim, serija iznenađenja. Evo, sve po redu: prvo jedan raskošan kao vatra crveni rep, šmugnula je preko druma teta Lija, a zatim jež nasred drumma, srećno kliznuo, jedva sam ga mimoišao. Pa onda, najednom, u snopu farova, beo, otmen, očigledno odbegli ruski hrt; uz zastrašujuću škripu kočnica uspeo sam da ga ne oborim, zaustavio kola i nekako ga odvukao u mrak... Malo zatim, zec, uglavnom rutinirano, pretrčao, pa onda još jedan jež, i on dosta dobro i začudo brzo šmugnulo i, najzad, krajnje neverovatno, sam nečastivi Magarac ponoćni! Kud li se on u ovo glavo doba zaputio i šta traži u ovom delu sveta, gde su magarci za volanom luksuznih, opljačkanih kola, uglavnom dvonožni. „Iz donjeg sveta“ – šapućem, „magarac-demon.“

MALA NOĆNA ZOOLOGIJA (2)

Pet mačaka i petnaest pasa ali i poneki pas-mačka i poneka mačka-pas

Mačke sam respektovao, a pse voleo. Što se miševa tiče – da i njih pomenem – s njima sam pomalo prijateljevao, pomalo se nadmudrivao i natezao, a ponekad u snu, pa čak i na javi, ratovao. No, o tom potom. Pogledajmo, najpre, šta se iz fondova Zelene kutije može istresti o psima i o mačkama, ili o mačkama i psima. Sastavljam ih ovako, u ogledalski poredak, jer se nekako i u mojim početnim beleškama ne razdvajaju baš sasvim lako. O mačkama, o mačjem rodu, ali i o felinskom načelu u prirodi, nije ostalo mnogo zapisanog, ali zapisano je sa mnogo pritajenog uvažavanja, pa možda i sa nešto metafizičkog respekta. O psima, naprotiv, pišem kao o dragim prijateljima sa kojima

je sve oduvek bilo jasno i gde nikad ničeg nerazjašnjenog nije preostalo. Njih u snovima ne susrećem, baš kao što se ne prisećam ni najbližih iz svoje porodice. A najdražeg psa, onog kojeg sam pomalo doživljavao i kao nekog svog mitskog pretka i oslovljavao ga ponekad, na užas svoje porodice, sa deda-Fredi, u snovima nikad više nisam video. Reč je, verovatno, o strahopoštovanju koje još uvek traje. Ako koga ova moja bizarna autobiografska sekvenca baš naročito zanima, naći će u njoj i ponešto iscrpnije zapisano u *Ukletom neimaru* („Veliki i mali pas“). Pričica bi se izvrsno uklopila u ovu moju najnoviju knjigu o svemu i svačemu, o sanjanom, nesananom, nedosanjanom, kad bi joj se ikako moglo naći neko mestašće, ali postupak izlaganja to nikako ne dozvoljava. Zato ću se, za početak, vratiti tajanstvenom rodu mačaka, pogotovu tamo gde se, u mojim snovima, taj rod još nije sasvim odelio od pseće sabraće. Logika snova nas ponekad nemilosrdno obavezuje i na takve kompromise. Evo, dakle, nekoliko tih generički nejasnih prelaza, tačno onako kako su ostali zapisani:

3 + 3 uzgredna zapisa

a.

Kad počnem da sanjam svoje davnašnje pseće drugare, to je siguran znak da sam se dobro ispavao i blaženo opustio... Ali, šta ćemo sa mačkama u snu?

b.

Kad počnem da sanjam svoje davnašnje pseće drugare, to je siguran znak da sam se dobro izlomatao u prethodnim snovima i da hoću da promenim društvo... A mačke u snu?

c.

Kad počnem da sanjam svoje davnašnje pseće drugare, to je siguran znak da sam vrlo loše spavao, ali da su mi, ipak, sve koze još uvek na broju... a mačke?

Kad počnem, itd... to je bio znak da sam zabasao u tuđe snove, baš kao što su se dve-tri tuđe mačke obrele u mom snu. A što se metafizike tiče, mogu da se pozovem, sumarno uzeto, još i na nekoliko daljih beležaka:

a.

Kosmos kao mačak, razume se, Mačak-kosmos prede li prede, bruji, huji. Opet muzika sfera, opet oni moji Pitagorejci?

b.

Kosmos kao mačak – sanjam li sanjam – ja kao dupli mačak, kao glavata mačka sa dva lica, četiri uha, dva para brkova. Dosledna pitagorejska kosmografija i moja razrada; dakako u snu.

Danas i ovde, u Beču, pročitavam više puta zapis sa hartijice. Fasciniran sam slikom koje se više apsolutno ne sećam, ali se ona sama vremenski situira negde na petnaestak godina unatrag: glava sa dva lica, lica sa dva bića i sa po četiri veoma receptivna mačja uha. Čudan, spontan, pa i zastrašujući alegorijski opis ondašnjeg vremena. I najzad:

c.

Crna mačka ili Crni mačak, dobro me izujedali u snu... rečenica sa kojom sam se na usnama probudio. Zašto su me izujedali, u pluralu, kad je bilo ili-ili, a ne i-i? Neuhvatljiva, zagonetna sintaksa snova! A onda, dobrih pola sata posle buđenja, još uvek me prati nedoumica: do đavola, da li je u pitanju bila mačka ili mačak, šakal, crni panter?

Za mene, potrošača sopstvenih snova, srž zagonetke je u tome što se sna jasno sećam, a sećam se i strave koja me je odmah po buđenju obuzela. No ipak, onda mi mračni simbolizam sna nije otprve bio jasan, ili sam objašnjenje oterao od sebe budući da je ionako bilo i suviše razloga za svakodnevna strahovanja. Danas, čini se, bolje pogađam redosled ondašnjih asocijacija: nije li Staljin, uz žestoku

„percovku“, u zagrejanom ćaskanju dozvoljavao bliskim prijateljima i udvoricama da ga jednače sa Crnim mačkom?...

San ili java?

Veče divno, mrazovito, a ja opet niko drugi do stari dobri pas, sam svoj najbolji prijatelj, pa trčim sve ukруг, pa se vrtim sam oko sebe, pa se ujedam za rep. „Baš pravo kuće“ – velim, pa najednom: „Ajđ, sad malo i uz drvo!“... „E, ne može“ – odbrusi moj Duh-Zastupnik – „sada više nisi mačka!“

Eto, nisam bio udostojen da najednom postanem i ostanem mačka. Bezazlen humor, reklo bi se, bar za one koji nisu svakodnevno zazirali od Miloševićevog nedostatka smisla za humor. No, i nešto dodatno: danas procenjujem da bi se ovaj moj san morao situirati u rane dane Slobodanove i Mirine ere. U to vreme „transsupstancijacije“ su uveliko bile u modi. Profesori marksizma-lenjinizma su puštali četničke brade i počinjali zalaziti po crkvama, a ideolozi jugosocrealizma ili dotadanjeg socmodernizma već su otkrivali trajne vrednosti patriotskog akademizma XIX stoleća.

Mračna lutanja vedrom zemljom snova

Noćas, tako mi noćnih bogova, usledili su Narcisovi pokušaji razgovora sa nepoznatim psom. A pas mračan canis psychopompos, pas-prevodilac-duša, prevoznik preko velike Crne vode, a onda, najednom – što ti je, brate, duša pseća blagorodna! – canis psychopompos njuška Narcisa, mlatur repom, kevé od sreće...

U nametnutoj izolaciji, u kontumacu, razgovori u snu sa ponekim Oneirovim psom vraćali su me u atmosferu

moje omiljene dečje knjižice *Putovanje sveukrug po sobi* kojoj sam se, u životu, mnogo puta vraćao, i to u različitim raspoloženjima, katkad i u životnim tesnacima.

Psi u mojim snovima. Ne baš tako često, ali, eto, noćas, tražila se, bila je dozivana neka draga džukela, pa čak i dopisima vabljena. Uzaludno.

Mala čovekopseća zadovoljstva

Crn, tamnocrn, ljubičastocrn, đavolski crn pas bez pedigreea, ali sa crvenom, tamnocrvenom kapom natučenom na uši, na oči, smeje se, to jest kezi, i pita:

- Jesam li lep?

- Svakako, Pjotre Aleksejeviču! – odgovaram i, bar za do-tičnu noć, kao da sam prepoznao Kropotkina.

Lepote nesporazuma

Psi u mojim snovima i ja u snovima svojih pasa! Nemam bogzna šta da dodam, sem da je i sama radnja u noćasnjem snu bila jasno udvojena. Prvo, tražila se neka posebno draga džukela, vrlo velika, glomazna, bila je dozivana preko muklih, dubokih ultrazvučnih megafona od kojih čoveka i u snu zabole uši. Namamljivao sam je zatim oglasima, uz odgovarajuća obećanja. A onda, čitam Ponoćni žurnal, kad ono tamo – „tražim gazdu, pobjegao mi gazda“.

Ovaj burleskni san je mogao biti podstaknut i crtačkim paradoksima Granvilovim (J. I. I. Gérard, odnosno Grandville), koji je razdragan preobraćao ljude u životinje, životinje u biljke, a biljke u malečke ljude. Čuvena je gravira na kojoj raskošan bernardinac vodi na uzici svog sićušnog gazdicu. Danas ne bih umeo da objasnim zašto, ali u vreme moje izolacije držao sam po zidovima još i druge slične reprodukcije manirističkih ilustracija.

Oneirografije, pseće

Snovi kao neka vrsta pre-jezičke, ili bar pre-letričke pismenosti, satkane od najtananijih niti bića, ljudskog bića, a i malo šire obuhvaćeno. Uostalom, i psi sanjaju. I mačke sasvim sigurno sanjaju, pa i miševi valjda, jer su snovi i u ljudskom rodu pojava sasvim sigurno starija od govora, jezika, pismenosti – starija, a možda i mudrija.

Hoću li biti pas na onom svetu?

Psi, psići, prljavi, krivonogi, ali glasno, promuklo, zastrašujuće krupno laju. Šapućem: „Zastupnici ljudskih duša, psi-duše-orfejske, u redu, to je već raščišćeno, ali zašto tako besno laju, šta im tamo baš toliko smeta?“

Porodične Onireme, pseće

Noćas sam se setio Freda. Odmah zatim, razradio sam u snu čitavu malu raspravu o tome šta bi psi mogli sanjati. Znao sam još od malih nogu da, dok spavaju, hoće ponekad i da zareže, da zalajuckaju, pa i da poveruju kako trčkara-ju, a umeju i da uzdišu, da hrču i da se na oba kraja svog telesnog bića izduvaju kako treba i kako ne treba! A već pomenuta junačina Fred bio je meka srca i u snu je umeo da zajeca kao malo dete.

In memoriam

Maločas grof Gombrovič doveo gosta. Lepo, dotrčase i učtivo, udvoje čekaju na večeru. I drugar, uostalom, dobro pregladneo.

Znam da liči na san, a ipak nije, pa bi bilo kakav današnji psihoanalitički komentar bio izlišan. Međutim, sad je na redu priča o još jednom značajnom psu koji je pod dramatičnim okolnostima ušao u priču i pod još dramatičnijim iz nje izašao. Dakle, jedne jesenje večernje suho-

mrazice, jedan nepoznat pas je dospao do mog dvorišta, bio je prljav, drljav, raščupan, još i sa drastično potkraćenim repom i tragovima dugo nošenog lanca oko kratkog krutog vrata. Očigledno, bio je u bekstvu, a nije bilo teško pogoditi da je nesrećnik morao biti dugo mučen i vučen, pre no što se domogao slobode. No, uprkos tome, nastup mu je bio živahan, a pomalo i žovijalan, kao da smo stari znanci. Sledeće noći (danju je uglavnom spavao) već nije nimalo krio svoje oduševljenje prijemom na koji je naišao i zahvaljivao se tako što je do iznemoglosti trčao ukrug, uvek u smeru skazaljki na satu i pri tom je ispuštao neko grleno krkljanje koje se preobraćalo i u prigušeno šištanje. U svakom slučaju, za nekoliko dana smo se sprijateljili, pa je gospodin, budući doveden u kakav-takav red, dospao i u jedan televizijski intervju. Bili su to poslednji dani zajedničke države, televizija je bila zagrebačka, a gostovali su u mom seoskom ateljeu. Gospodin drugar se pokazao sceniski obdaren, možda čak pomalo i priškoloivan. Pred kamera je skakao do mile volje, činilo se čak da je poigravao na zadnjim šapama. Za nagradu, nahranio sam ga najbolje što sam umeo, a dobio je i dva-tri sveža jajeta, na što je, inače, bio posebno oblaporan, a to sam protumačio kao da je u svojoj partizanskoj fazi rado obilazio kokošinjce. I najzad, kako sam upravo u tim danima dočitavao Gombrovićeve memoare, dobio je ime Vitold, što nas je najednom povezalo u neku vrstu svetog trojstva: Vitold, pravi i veliki, Vitold mali, ljubitelj svežih jaja i, najzad, moja malenkost. Na neki način, spolja osmotreno, dobro smo se složili.

Pakost dvonošca

Ja u snovima „Grofa Gombroviča“? Verovatno ja, jer (malo uobraženo) ko bi drugi tamo bio? A moj ti „grof“, za noćas primljen u atelje, spava li spava, hrče li hrče...

... i verovatno bi i te kako mlatio repom tamo-amo, i o pod udarao, da mu rep nije bio radikalno odstranjen... Tja, čovek – to zvuči gordo, pa je to moralno načelo verovatno važno i za njegove prethodne gazde!

Pakost dvonošca

Ali, idila ne bi bila prava da se ubrzo nije preobratile u tragediju. Jedne večeri iznenada se kod mene pojavila delegacija seoskih uglednika sa dramatičnim saopštenjem da moj usvojeni pas nije pas već kurjak koga su napola pripitomljenog vukli čergari-mečkari i zajedno sa mečkama prikazivali po seoskim zabitima. Pokušavao sam da ga branim, bezuspešno, razume se, a moji kompatrioti su se uvređeno povukli. I još su mi, onako seljački lukavo, stavili do znanja da ako su već jednu umetničku bitangu primili u selo, nije im potrebna još jedna. Da li su u celoj pričici bili pomalo i Miloševićevi prsti, potpuno je svejedno, a što se mog psećeg druga tiče, on je svoju rasnu nečistotu, ako je stvarno to bilo u pitanju, platio glavom. Iako sam ga hranio samo jajima, otrovan je i krišom odvučen na neko seosko smetlište.

Oneirovi mračni vicevi

San u drugom licu jednine: noćas si, moj brajko, sam sebi u snu bio prikazan ne kao „onaj koji jesi“ već kao onaj koji, u nekoj ko zna kojoj uzastopnoj reinkarnaciji, tek možeš biti. Dakle, na izložbu rasnih gazda odveo te je tvoj verni pas. Koji? U snu je bilo malo teže prepoznati: Fred? Komenž? Rolf? Možda čak i zlosrećni Vitold? Odveo te ko-je-da-je, pa se još pravio važan, a psi tamo, procenjujući realnu, ne onu tržišnu vrednost tuđih gazda, njuškali te, lizuckali, meračili jesu li ti uši dovoljno aromatične, bazde li ti cipele zanosno,

imaš li buva, a ako imaš, nisu li možda mačje? Neki su pseći stručnjaci proveravali imaš li dobar lovački gard i umeš li na vreme i pravilno da aportiraš i ne stresas li se možda na signale ultrazvučne pištaljke, a jedan frustrirani pseći čalov uskopistio se da proveru kako skačeš kroz zapaljeni обруč... Sve u svemu, dovoljno ubedljivo da mi jutros klecaju kolena i pucaju krsta.

Sna se, u stvari, danas ne sećam. Neko jezgro ove noćne prilično doterane priče mora biti autentično, dakle, odmah zapisano, a posle dopunjavano, pa i doručivano onako kako sam o ovom snu naknadno razmišljao, ponečeg se još prisećao, a bogme ponešto sebi i sugerisao pre no što je beleška bila ekspedovana u Zelenu kutiju.

Onirema, ne tako česta: gubitak ključa

u travi

u mokrom jesenjem lišću

u blatu...?

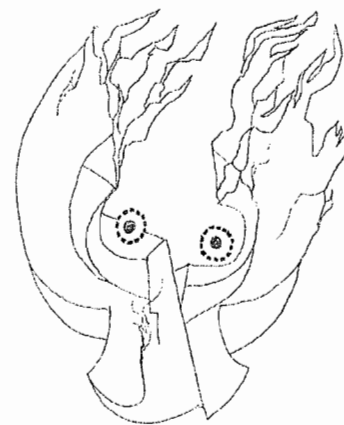
Ali i Oneirovi vedri vicevi

Toto, pas žut, oranž, pas Ivin, Nanin, Marijin¹ kod mene (u Malom Popoviću) na letovanju; jutros sam u drugom ili trećem nastavku spavanja sanjao da mi je pojeo ključeve od kuće!

Valjda sutradan ili koji dan docnije

Toto, Marijin pas, superpas, prelep, uobraženi Škotlandanin, vabim ga, i u šali nudim mu ključeve, turam pod njušku. Ali gajdaš ni da čuje, ljutito se otresa...

¹ Sestrić, sestra i njena unuka.

MALA NOĆNA ZOOLOGIJA (3)

Devet miševa, jedan zlačani pacov,

jedna elegantna zmija

i dve krtice

Moj odnos prema podzemnom carstvu miševa bio je ambivalentan. Mali crni demoni su me užasavali, ali su istovremeno budili radoznalost, pa i neku vrstu simpatije. No, bez obzira na finese, rat je bio uveliko u toku, a odbrana od zlotvora je zahtevala i strpljenja, i istrajnosti, a pomalo i mudrosti. Iscrtavali smo, moja žena i ja, ratne karte pretpostavljenih podzemnih maršruta, ucrtavali napadnute pravce, a već progridane izlazne stanice zalivali smo mešavinom gipsa i vrlo sitno izmrvljenog stakla. Bio je to džentlmenski odnos prema protivniku, jer su životinje dovoljno pametne da osete ukus sopstvene krvi i da otpočinu prekopavanje novih, manje opasnih kanala. Neprijatelju nismo postavljali smrtonosne zasede sa surovim

mišolovkama i otrovnim mamcima, već smo ga samo potiskivali dublje u podzemlje. Pri tom, postojala je izvesna statusna razlika između miševa kojima je bilo dozvoljeno da, iako saterani pod zemlju, zimuju zajedno s nama i onih drugih, kojima se takva šansa nije nudila. Ti su nesrećnici, u velikom ateljeu, bili prepušteni sami sebi da tamo prezime kako znaju i umeju, ako uopšte i prežive. A ja sam jednom upriličio da se s njima još i surovo našalim. U velikom i zimi ledenom ateljeu, kad sam ga zbog nekog hitnog posla dobro zagrejao, izazvao sam pravu uzbunu u tamošnjem mišjem narodu. Valjda su pomislili da je stiglo proleće, pa su pohrlili u veliku i uglavnom praznu radioničku prostoriju. I tada sam došao na obesnu pomisao da ih još više zbunim, pa sam neke od najvažnijih portala njihovog donjeg sveta podlo zatisnuo svicima kućine i onda, pod naglo upaljenim reflektorima, nastavio sam da se zabavljam izigravajući ogromnog mačka. Sebi sam pridodao brkove od kućine i još zakačio nekakav krzneni rep i silovito sam maukao. Gotovo da sam i sâm poverovao kako se preobraćam u neko zastrašujuće mačje božanstvo. Da li zbog sugestivnosti moje pojave, ili prema njihovim urođenim impulsima, tek tri-četiri miša, što su se zatekla na brisanom prostoru, zapala su u neopisivu paniku. Počelo je neviđeno tumaranje i očajničko cijukanje. A ja sam im se tada učtivo poklonio i obratio: „Gospođe i gospodo, ovo je bila samo mala šala, a sad ću povaditi čepove iz vaših mišjih rupa i da vas više nisam video! Bar do proleća! Ni namirisao!“

*
* *

Ovog puta nije bio san. Bar nije bio moj san, jer i priroda ume da sanja, pa nam prepušta zbunjujuće materijalne tra-

gove svojih zanosnih slika ili košmara. Ali, balada o jednom smrznutom mišu, koji pod injem blista kao kineski porcelan, nije bila ni odsanjana ni izmišljena. Kuckam ga jutros krajičkom olovke... zvoni!

Svaki dan ima svoju noć iza sebe.

Ne, opet nije san, ustao sam jutros, kad na crtaćem stolu krš i lom, jer je miš-gospodin Maus noćas u slast izgrickao paus... na paus-papiru, srećom, ništa kapitalno.

*
* *

Zatim najednom promena tempa i tona, najednom vedro, vrlo vedro, ubrzano... scherzo, scherzando:

I tako, sanjao noćas nekog maleckog miša, kad gle, jutros, mišić, mišence maleno kao dečji naprstak, uletelo u novu, vrlo lukavo smišljenu mišolovku. Izgleda da sam se uzbuđeno, kao ukopan, zaustavio i ne odlučujem se da li da lovinu odmah otpošljem tamo gde odavno kruže duhovi njegovih predaka, ili... Najednom shvatam da čak i najsićušniji stanovnik ove planete bar ponekad zaslužuje melanholičnu svečanost ispraćaja. Iznosim ga, dakle, na spoljni vazduh sna, a ionako već sleđeno mišence pretvara se očas u neku vrstu staklaste igračke. A pošto danas odlazim u grad, staviću ga na krov mog „karavana“, kao što bi safari lovac na tregere landrovera uprtio antilopu ili čak i lava. Pa ćemo onda, hajd' za Beograd, a moj miš će usput biti oduvan, bolje rečeno, otisnuće se u dalja vaseljenska lutanja, te će na taj način biti pošteđen ponižavajućeg provlačenja kroz zapuštenu seosku kanalizaciju.

*
* *

Koji dan docnije ili koju noć, možda i naredne zime, u svakom slučaju, loš omen uz loše vino:

Ako se ponešto od svega što trpam u Zelenu kutiju ikad i igde bude skrasilo u nekom skupu beležaka, noćasnja priča bi morala biti naslovljena neoriginalno O miševima i ljudima,¹ dakle, o tome kako miševi sanjaju ljude, a kako ljudi sanjaju miševe. Tim pre što mi je mišji entitet zaposeo već i ono malo jave koja me nedvosmisleno prati uz loše, vrlo loše vino.

Svaka noć ima svoj dan iza sebe

Odjednom i sve nekako jedno preko drugog: nestala struja, prekinuo posao, izašao iz kuće, počela kiša, navukla se magla, dan počeo da krepava, izdiše mučno, dugo i mokro. Usput, iz mokre kabanice, iz levog džepa, ispetljao jednog blagoupokojenog miša – zar je baš odatle našao da krene na svoje poslednje putovanje! Zatim sam se vratio na bunar da operem ruke i pošto je kiša već lila, kao iz kabla, odustao od večernje šetnje, sušio se pored otvorene vatre, sačekao da mi oko ponoći blesnu crtaće lampe i onda se vratio crtačoj tabli i crtežu. Ali nastaviti liniju, prekinutu pre dva-tri sata, utopijski je poduhvat, kao što bi bio i nastavak života tamo gde je nepredviđeno zastao. Na kraju, pošto vidim da je crtež nedovršenog kapitela otišao do đavola, docrtavam u kruni kapitelske frizure, jedne od mojih uvrnuto-očešljanih-jon-skih-dama, jednog malog upaničenog miša.

Miš-jedan i miš-dva

U beleškama iz Zelene kutije, na dve hartijice jedan neo-bičan san izložen je u dve verzije koje se malo, ali značajno razlikuju. U prvoj, očevidno starijoj, eksplicitna je ironična analogija sa prastarom konjičkom igrom mladih rimskih aristokrata. U drugoj verziji, prepričavanje je korektno, ali suvišak erudicije je izostao. To ne treba da začudi, jer je na-

¹ John Steinbeck, *Of Mice and Men*.

racija u snovima po prirodi stvari difuzna, ona teče i otiče u više pravaca i tragovi se još u toku snevanja lako ukrštaju, a često i gube. Ponekad je prava majstorija (artistička, ne psihoanalitičarska) razabrati šta se u docnijem narativnom sklopu može, pa i mora žrtvovati da bi se sačuvala iole logična celina sinopsisa. Miš-jedan i miš-dva su Dramatis Personae, vrlo slične, ali ne i identične. U prvoj verziji bio sam još uvek ponet dinamizmom i emocijama snevanja, a možda samo dan-dva docnije, u korigovanom drugom zapisu, emocije počinju da blede, fabula se profanizuje i gubi emotivni naboj. Zbog toga je valjda izostalo i pozivanje na prastaru obrednu igru rimskih mladića – Troiae lusus – o kojoj sam nekad davno, pre ovog sna, morao i ponešto više znati. U drugom prepričavanju, klasičarska prasluka je izostala, a emotivni naboj koji je dan-dva ranije u san donosila, ne samo da je izbledeo, no je i sasvim iščezao.

a.

Prva verzija

Moj miš: oprčava me, sapliče, penje se uz nadlanicu, ide na rame, golica po vratu, silazi niz nogavicu, opliče oko mene nevidljive putanje, iscrtava ritualni viteški lavirint Troiae lusus, zabavlja se, zabavlja me. Volim ga. Ali dolazi drugi miš i očas ga pojede, pa kaže tek koliko da ga opravda: „U svemu je bio preteran!“

b.

Druga verzija

U pitanju je, gospodo, moj miš i taj moj miš oprčava me, penje mi se na rame, golica me po vratu, silazi niz nogavicu, zabavlja se i zabavlja me, a onda dolazi drugi miš, očas ga pojede i, tek onako uzgred, meni: „Oprostite, u svemu je bio preteran!“

Das Fantasiestück in Hoffmann's Manier

Rapsodija starosti. Gundam noćas po mraku dok tražim džepnu lampu. Morao sam je sinoć, stigavši iz šetnje, ostaviti negde da bude pri ruci. Lampa mi je bila potrebna da proverim da li su mišolovke dobro raspoređene. No u mraku odustajem, jer sam, trenut-dva docnije, najednom utonuo u svečano, čak raskošno rasvetljen san. Čudna svetlost, razmišljam, i to još nadire odozdo, iz tla takoreći. Ali, ne zaustavljam se, govorljiv sam ponekad dok spavam, pa nastavljam: „Opet me prave budalom“... „Ko?“ – pita miš... „Mačak Hinzmann“ – upetljava se Oneir... „Ima taj običaj“ – slaže se miš, a MIŠ bogme poveći, podeblji, u crvenom redengotu, puši cigarilos i još dodaje: „Daj da vidimo i tu mačju junačinu!“ – Budim se i konstatujem: „U redu, ruke mi još ne drhte!“

Štednja struje na nacionalnoj razini, dakle mrak, pa moja onirička noveleta teče kao što teče, sa dijalogima koje, čini se, do u slovo tačno pamtim. Svega se dobro sećam, čak ako i zanemarim hipokondrijački finale: plašio sam se drhtanja ruku, što je bilo glupo, jer – glave su poigravale!

Ne, nije san

Preksinoć, juče, danas, u velikoj jurnjavi vožnja Mali Popović – Čubura – Mali Popović i još dvaput, jedno za drugim, istim i obrnutim redom. Kad ono na razdelu dana i noći, pod reflektorima – naglo usporavam – na belom, mokrom snegu, beli mačak tamani crnog miša i u trenu ga skida s drumu... Misterija proleća, Stravinski, itd.

Pozdrav

Prvi pacov u mojim snovima, pacov na polici, odlično krzno, pacov ogroman, više žut, zlatast, zlatan, rumen... raskošan pacov, pacov-maćak, pacov-maćorčina, itd.

Pacov taj davnašnji, legendarni, možda baš onaj čuveni Apolonov, ko bi drugi bio? Onaj što se javlja jednom i više nikad? Šta je hteo da poruči i šta bih ja lično učinio da sam poruku razumeo? Ne mogu danas nikako da se prisetim kad je tajanstveni glasnik pristigao: sam početak Miloševićeve ludnice ili negde u našim poslednjim beogradskim noćima? Očito da je bio suviše raskošan, „zlatast, zlatan, rumen“ za svakodnevnne pacovske pojave onog vremena.

Zmija, jedina u mojim snovima

Pomalja se ona nepomenica iz naprsline zida. Ja – skamenjen. Ksenija – prima je u obe ruke i spretno izdiže iznad glave. „Savila se u znak obrnute omega“ – kaže. Ponovo se stresem i pokušavam da se odbranim od lošeg omena: „Zašto omega? Zar se ophis ne ispisuje omikronom?“... „Ipak sam vas prepala“ – kaže, sad već preobraćena u svoju pravu pojavu, čuvena Kritska igračica sa zmijom iznad glave. Glup vic, gundam za doručkom, kao da Ksenija zna kakvu su šegu njih dve noćas sa mnom zbijale.

Moj susret sa veličanstvenom zmijom (jedini koliko se sećam), bio je daleko misteriozniji no noćna nadmudrivanja sa bezazlenim miševima. A zmija moćna, opaka i lepa i u ženskim rukama ipak podređena i pokorna. Veliki bogovi su mi ponudili najotmeniju varijantu od čitavog niza asocijacija i emocija koje slika zmije pokreće u našoj svesti i podsvesti. Dokaz je svakako i to što sam ovaj besprekorno stilizovan, a veoma komplikovan san upamtio do najmanje pojedinosti. A zabeležio sam i svoju, krajnje komičnu jutarnju reakciju.

*

* *

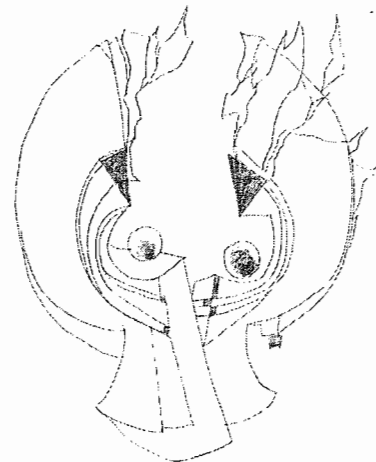
A sad i jedan san o krtici. Malo mi je neobično što tih i takvih snova nemam malo više na izbor, budući da sam krtice, ta blaženo istrajna bića, oduvek smatrao našim čovečanskim prethodnicama, tamo negde dole, u carstvu senki. No, šta je tu je. Ili sam na simpatične podzemne zverkice-bagere često zaboravljao ili sam pomisao na njih od sebe oturao.

Dok spavaš, osećaš se kao krtica. Pa i to bi se moglo prihvatiti, ako se baš mora. A noćas su na redu upravo bile krtice i krtičnjaci. A onda, gde sam? Nejasno i konfuzno, valjda opet neki udvojen lavirint. Gore je levo levo, a desno je desno, tako bar odozgo mora da izgleda, a dole, u mraku, sve može biti ispreturano. Nikako da se pripametim zašto bi mi dole levo bilo desno, a desno levo, sem ako ne gamižem nekako iznaopčke. Zlovoljno pokušavam da se pripametim i da shvatim ko me to i pod zemljom pravi budalom? Zar oni što gore pred Skupštinom viču: „Slobodane, naš bijeli dane“?

Krtica, drugi put

Snovi ljudi, snovi podzemni, snovi podvodni, snovi-krtice. Ali i krtičnjaci puni vode. Ako sam noćas krtica, umem li da plivam? I kuda da izronim kad oni gore, složno da složnije ne može biti, skandiraju: „Pobićemo, podavićemo sve krtice!“

Danas baš i ne mogu da se setim da li je Miloševićeva propaganda koristila ovaj hladnoratovski termin. Sudeći po ubedljivosti zapisa, očigledno je potezala i tu vrstu ljupke metafore, namenjene onima koji su već bili obeleženi za odstrel. U svakom slučaju, ako smo i bili krtice, bilo nas je malo i nismo bili radi mnogo da provirujemo.

UZVIŠENE NOĆNE GOŠĆE i poneki gost

Pored miševa, pasa, magaraca, ponekog ježa i pokoje krtice – za svoje mesto u ovoj knjizi izboriće se i razne čarobnice, alhemičarke, uzvišene dame, dakle one što donose, raznose ili odnose vatru, raspaljuju uspomene ili ih gase, dame krhke, prozračne, kristalne: nešto kao Jungove Anime, za koje se sad najednom pitam mogu li, kao metafizička odrednica, uopšte poneti i podneti zamisao višestrukosti i mnoštva. Mora li „Anima“ uvek biti u uzvišenoj jednini (Wahrig, 2000) ili ipak nekako ume otrpeti i demokratsku množinu (Duden, Das Fremdwörterbuch)? Bilo kako mu drago, tek ta, nekad čarobna formula uzgibala je poznih šezdesetih, prošlog veka, snobovski Beograd, pa kao da je i piscu ovih redaka malčice zamutila inače bistru surrealističku pamet... Srećom, sada i ovde, u

Freudovom Beču, Jungovo čarobno slovo bivše mudrosti prevrćem na dlanu još samo kao melanholičan suvenir. I time, izgleda, obaram čuvenu šaljivu hipotezu da ljudsko biće, dok je mlado i bodro, sanja uglavnom po Freudu, a kad počne da zanemoćava, upušta se u razmišljanja slična spekulacijama Carla Gustava. No, da stavimo na stranu svakojaka mudrijanja, pa da iz gomile zapisanih snova izvučemo neku hartijicu upotrebljivu za sam početak. Na primer, jednu belešku koja više naliči na mnemotehničku šifru, no na pokušaj registrovanja sadržine sna:

*
* *

Dve žene, sasvim apstraktne, no, čini se, bez većeg uticaja na dalji protok sna...

San je, međutim, dalje proticao po sopstvenom ćefu, o čemu se, na istoj hartijici, istom tinkturom zapisano, moglo pronaći i ponešto podrobnije objašnjeno:

Bila bi to sasvim obična noć u snovima da se u mom zardalom automobilu nisu zatekle i dve vrlo uvažene, vrlo apstraktne dame. Vozim ih nasumce, zatvorenih očiju. I onda se, zabrinut, pripitkujem: da li u snu, u spavanju, još jednom spavam?

I opet, o istom snu i, očigledno, o istim dvema tajanstvenim osobama:

Sasvim obična noć u snovima onim i onakvim kakve lako eliminišemo iz sećanja. Bilo bi baš tako i ovog puta da se u mom zardalom automobilu nisu zatekle i dve vrlo uvažene, apstraktne dame. Vozim ih nasumce, zatvorenih očiju. I onda se zabrinuto pitam: da li u snu, u spavanju, još jedanput spavam? Prolazimo kroz grad koji ne vidim, iako naslućujem pravce kretanja i skretanja, a i mnogo šta drugo, što sudeći bar po škripanju guma nudi svakovrsne, uzbudljive opasnosti. A one dve iza mene – ne znam otkud bih to

uopšte mogao znati – bele su kao da su od isprskalog kristala, u belo odevene i još se prikazuju u odsjajima srebrnaste svetlosti. A na izlaznim kapijama sna sledi još i moje užurbano preslišavanje – „Zašto se reč apstrakcija uvek presijava u beličastim odsjajima?“

Gospođa staklena vatra

A sad o jednom drugom, ko zna kadašnjem snu, koji se na neki neobjašnjiv način dosta dobro slaže sa zapisom o dvema kristalnim gracijama:

U samo jutro, što će reći tek što se san odigrao, silom sam se probudio i sa nekim strahopoštovanjem pribeležio: jedna vitka, prozračna, prosvetljena žena odzvanjala je kao da je od venecijanskog stakla; žurila je na vaporetto, ali dok je do njega stigla, njena se kosa zapalila... korigujem se još u snu: „ne baš doslovno, samo je porumenela“ i pomešala se sa zalaskom sunca, a brodić se otklacao na prljavim mletačkim talasima, i ona je – budući da se nastavka ne sećam – po svoj prilici pobegla iz mog sna...

Danas ne mogu da utvrdim u kojim su se razmacima i kojim redom raspoređivali ovi moji, nazovimo ih, erotski snovi. Zato i nije, bar na prvi pogled, sasvim jasno da li san o „belim damama“ stvarno treba da stoji iza priče sa vaporetom i devojkom čija kosa sa zalaskom sunca i sama počinje da bukti. U svakom slučaju, ovaj drugi izveštaj emotivno je pozitivno označen, za razliku od izveštaja o isprskalim kristalnim gracijama koji je, blago rečeno, ambivalentan. A onda, bezmalo kao nastavak iste serije, još jedan zagonetan san:

Anima

Ja pišem, pišem oduševljeno, pišem nervozno, ali ja pišem i prebrzo, a onda pored sebe, iza sebe, uvek... iz hotela u ho-

tel, iz prostorije u prostoriju, s terase na terasu, primećujem sitnu, bledu devojku koja piše brže od mene, piše mojim sitnim, brzim, nervoznim pokretima prstiju. Ne, ona nije deo mene, ali bi je valjalo preuzeti i nekud sa sobom povesti. I tu sam se gotovo uplašio: da li prihvatiti ovaj lepi san i izneti ga sa sobom na javu ili ga u nastavku spavanja predostrožno rasturiti?

Dan-dva docnije – tako mi bar danas izgleda – parafrazirao sam isti san nešto opširnije i, rekao bih, nešto uzdržanije:

Bilo bi fantastično, kad bih bio siguran da me Oneir ne namamljuje lukavo na tuđu trešnju! Elem, ja u snu kao da pišem nervozno, ali oduševljeno. Kao da ispisujem, ređam slova desnom rukom, sleva nadesno, a onda vidim nju iza sebe, u ogledalu. I ona, poneta mojim žustrim pokretima, piše vrlo brzo, brže od mene, a ja sam, eto, najednom prepadnut. Ona ispisuje moje reči unapred, ređa slova koja ne prepoznajem, rečenice koje znam da su moje, ali ih još nisam izgovorio, pa onda kao da mi se malo i podsmeva: „Ako još jednom u ovom snu zaspate, i ako zaspate sa ogledalom u ruci – razumećete šta sam Vam napisala!“

Ponovo moram da podsetim, i to verovatno neće biti posljednji put u ovoj knjizi snova, da se fabule mogu čitati (tj. ponovo čitati, tačnije rečeno, mogu se na javi prepričavati) uvek u nekoliko srodnih verzija koje su sve verne, ali uvek malo drukčije prekomponovane. U vremenu snevanja, u tom „vremenu bez vremena“ naracija se često, pa i učestalo udvaja, pa i utrojava. Oneirove priče ionako ponekad podsećaju na fotografije dvostruko, pa i trostruko eksponirane. Teško da se može utvrditi šta se sve i kako u snu doista događalo, a šta je u dnevnom prepričavanju, više puta ponavljanom, nehотиčno pridodato ili oduzeto.

Anima, atraktivna

San, tako nam svih bogova, kako čudesno zapetljan! Davnašnja prijateljica, pomalo i čarobnica i njene hipnotisane pčele! „Umeš li da dokonaš šta umeju?“ – „Ne umem“, priznajem. – „Onda dobro gledaj!“ Gledam, motrim, a pčele se razmeštaju prema nekoj vrsti šahovskog poretka. Posle ih sve pažljivo kupi i nežno pakuje u kutijicu obloženu svilom.

Baš tako, čarobnica i poetesa i njene pčele, „te ptičice Muza“, ako je verovati Aristofanu. A ja sam, eto, odvajkada tragao za skrivenim matricama snevanja, jer snovi, i kad su najluđi, uvek prate neku geometrijsku logiku višeg i najvišeg reda. Reč bi mogla biti, možda, i o vrsti prastare gnoze čije matrice mi, moderni ljudi, ne umemo da uočimo, izdvojimo i objasnimo... Razume se, mojim mudrim ili šaljivim egzegezama uvek ponešto pridodaje i staromodni paparazzo Oneir, Zevsov fotograf i čoškasti tumač noćnih slika.

Anima malo preplašena

Kuća-kula maloazijska (?), kavkaska (?). U prvi sumrak uvode me dve sestre, bliznakinje (?). A onda, u rano jutro: kako se neopaženo izvući? Valja priznati – panika u snu, pa zato san i ostaje nedovršen. Oneirova šala je, u stvari, samo parafraza i delimično udvajanje jednog stvarnog, vrlo davnašnjeg doživljaja. Jedna jedina „sestra noći“, ne dve, ali kameni krovovi i jutarnje lomatanje sa slemena na sleme – autentična je uspomena. Podsvesno udvajanje junakinje moglo je nastati nešto docnije, valjda pod uticajem lektire: „Rukopis nađen u Saragosi“, a mise-en-scène u snu ispaao je sam od sebe malo odveć à la Marcello Mastroianni.

Danas bih se, verovatno, još žešće usprotivio sve jasnijoj ugroženosti slobode noćnih slika. Snovi onog već pomalo ošamućenog manekena kojeg, ko zna zašto, nazivamo modernim čovekom, polako ali sigurno postaju zatočenici malih ekrana, svetova u minijaturi, svetova u stisku šake. Da li sam i sâm bio rob prefabrikovane mašte? Svakako, mada bi se pitanje moglo i obrnuti: nisu li baš ove moje negdašnje beleške bile pokušaj selekcije, dakle neka vrsta apotropejskog razdvajanja autentičnih od nehotice prihvaćenih, a u stvari spolja sugerisanih noćnih prizora?... No, sad i jedan vrlo dramatičan san koji sasvim sigurno nije „mas-medijalnog“ porekla...

Anima malo odveć zadihana

Svetla, vrlo lepa žena, slepa... Razgovor, u šetnji. Odakle me zna i kako me je prepoznala? Spada u one mile jutarnje pojave koje najavljuju lep dan i dugo se pamte. Ali, ona ide sve brže i stalno mi izmiče, a ja je sustižem sav zadihan. Nastavljamo šetnju ili, bolje reći, trku. Vidim da joj se sviđa razgovor, smeje se, mnogo se smeje, govori o flamanskim slikama kao da ih ima pred sobom i kao da ih gleda – možda ih je nekada i mogla gledati. Najзад, budim se zadihan i uplašen: pa prolazili smo, jurili kroz šumu, a ona se nigde nije poslužila rukama da makar malo proverí kuda ide. Neka vrsta zadocene panike: s kim se ti to, prijatelju, noću družiš?

Erotizam je skriven iza zagonetke koja možda i nije bezazlena. Prisetiti se da se ova moja noćna pasionska igra mogla odigrati negde na prelazu iz osamdesetih u devedesete, na raselinama straha i strasti, u grčevitom traganju za matricama nekog početnog novog smisla.

U predelima izgubljenog sna

Kako li sam zalutao u taj prelepi san? I otkuda? Nisam li pristigao iz neke davne davnine? Ili iz nečijeg tuđeg sna? Erotska lepota nejasnih noćnih slika upravo je bila u omljivoj snazi zaborava, u slatkom grehu većitog stizanja i nepristizanja, u lutanju od grada do grada, od pokrajine do pokrajine, od tuđeg do sopstvenog noćnog sećanja.

Dnevnici i noćnici

Beleške dnevne, beleške noćne. Danas i ovde (sada, popodne u Beču) razmišljam: „Ako postoje dnevници, zašto ne bi postojali i ‘noćnici’, zbirke zapisa o boravcima na noćnoj polovini sveta?“ I eto, u nekom tamo davnašnjem miloševićevskom mraku, noćnički sam zapisao:

Turska carica

Na koga mi to ona liči? Celo jutro sam se mučio da je pronađem u sećanju, ali uzalud. Dakle, raskošna baltičko-ruska lepota, a ipak, dođavola – Turska carica. Već vidim psihoanalitičare kako se trude, e da bi mi raščlanili i rastumačili ovaj zagonetan san. Oni bi to zacelo umeli, bar na dvadesetak različitih načina, pa ipak, hoće li išta ispasti verodostojno rastumačeno? Kako da se razume osnovni simbol, uporišni stub sna, a to je, bar za noćas, bila Velika Bela Gošća ili Sveto Belo Testo neke nepoznate sumerske boginje, a možda čak i „sveto testo“ uzvišene Turske carice. Varijante su brojne i nisu baš sasvim nedostupne: anima, pneuma, Pistis Sophia, pa ipak, sve varijante, sve do jedne padaju pred zadržljivoćom belinom njene ovozemaljske senke, onda kad je u snovima bar pomalo dostupna mašti smrtnika. Šta li ću zaboraviti, šta upamtiti od ovog sna – kroz koji mesec, kroz koju godinu? Znam, ostaje samo metafora žene koja je stub

sveta, oslonac neba. A ostaće, valjda, i saznanje da je bolje snove ne tumačiti odmah, sutradan, već sa zadržkom, tek kad se oslobode emotivnog naboja. I kad se konceptualizuju. I kad u zardaloid cediljki jave ostane samo poneko dragoceno zrnce njihovog prikrivenog, ali pravog smisla.

„Šta li ću zaboraviti, šta upamtiti“ od ove iznenadne himne tursko-sumerskoj carici? Utvrđujem da sam vrlo malo zaboravio, a da ono što pamtim i što se slaže sa zapisanim baš i nije sasvim oslobođeno od davnog, skoro bih rekao, drevnog emotivnog naboja.

Snovi u nastavcima

Da, baš kao romani u nastavcima... U načelu, snovi mi se čak i u toku iste noći, čak i u toku istog snevanja retko kad povezuju u veće tematske celine. Ne povezuju se, pogotovu ako sam „poglavlja“ namerno razdvajao usiljenim i uvek pomalo i herojskim buđenjem. To su onda oni intervali prekinutog spavanja kad sam kojekako naškrabanim šiframa beležio uporišne slike sna, da bih ga se, sutradan, čim se rasanim, što vernije setio. I da bih ga doveo upravo do ove forme u kojoj ga imam zabeleženog... Dva kompozitna sna, odabrana za kraj ovog poglavlja, upravo su, nazovimo ih, snovi u nastavcima. Pa ako baš i nisu sažeti romani, pa možda ni novele ni novelete, danas mi se čini da ih ipak treba čitati kao sasvim celovite sinopsise. U prvom slučaju to će, možda, ići malo teže, u drugom slučaju ponuda je jednostavna i eksplicitna. Moja noćna priča o Napoleonu, skromno ili neskrumno rečeno, ipak je neka vrsta malog, ali poprilično neurotičnog romana.

La papesse Jeanne

Pre svega, pokušavam da razmrsim ko je ona, uvažena, vrlo uvažena, zanosnim mirisima natopljena, la papesse Je-

anne, ženski papa. Lepa, autoritarna, a mi, ona i ja, i sva njena šarena pratnja, nekud putujemo. Osećam se malo kao pridodat, kad najednom, ona se saginje, nadnosi se, zaklanja lice velikom raskošnom lepezom i šapatom traži pare na zajam. Tih, mirno, ali odlučno.

*

* *

Papesse je tajanstveno iščilela, a umesto nje je neka beznajčajna pojava koju gotovo ne vredi ni pominjati.

*

* *

Treća celina. Opet voz, ne dvorski, ne papski, već nekako narodski, naški. Drmusamo se preko Alpa, preko glečera, šine očigledno ševrdaju, a pogde se razilaze i nestaju. Putuje se za Belgiju, a Belgija je na kraju sveta i upravo tamo, „na kraju sveta“, se navozimo na dugačak most i ovaj se daleko, negde vrlo daleko, gubi u okeanskoj magli. Nije bilo teško shvatiti da druge obale i nema.

Zatim, valjda već u samo jutro:

*

* *

Vrlo neizvesno putovanje preko velike vode; tihe neprijatne vibracije zardalih vagona. Mrcvarimo se „tri dana i tri noći u istom snu“, kažem sebi i počinjem da razmišljam o neobičnom vozu u kome sam se našao. Podužno je, od glave do repa, strogo pregrađen na dva niza, na leve i desne kompartimane koji baš nikako ne mogu da komuniciraju međusobno. Levo, ako se ceni prema pravcu kretanja voza, bila je rezervisana polovina kompozicije za levičare, desno

za desničare, no i jedni i drugi mogli su sedeti samo ledima okrenuti prema lokomotivi, što znači da su bratski putovali unatraške. Budim se, ili bar verujem da sam se probudio, i očajno vapim: „Gde si, Papesso, prikrpio sam Ti nešto para!“

Istorijski noćni karusel

Počelo je u prvi sumrak kad sam u Popoviću primio Ksenijinu šifrovanu telefonsku poruku da je onaj „Titov prijatelj, onaj, brate, škotski partizan...“, dakle Fitzroy Maclean u Beogradu i da hoće da se vidi sa mnom. Poruku sam zabeležio, pa se neki trag našao u Zelenoj kutiji i ja sad, ovde u Beču, mogu samo da se domišljam šta je bilo u pitanju. Sa Titovim drugarom se sasvim sigurno nisam video, između ostalog, jer ga nisam ni poznao, pa sam se lako mogao pobožati da je u pitanju neka policijska nameštaljka. Da li se u pozivu pominjala vila kraljice Natalije Obrenović (pod Brozom zgrada državnog protokola), više se ne sećam. Ali jedan od kratko pribeženih uvodnih snova upućuje na to da je pominjanje „Titovog drugara“, kao i sam beznačajan i nerazjašnjen događaj, mogao biti samo uvod u jednu podužu, uzburkanu noć i u čitavu jednu „celovečernju“ seriju snova... O tome, očigledno na samom početku, ostalo je zabeleženo:

Arena, ali u minijaturi. U stvari, onaj kružni basen u vrtu vile kraljice Natalije, tamo gore iznad Dunava, tamo smo noćas ćaskali vampir Broz et mois, l'apprenti sorcier, da, baš ćaskali, ko zna o čemu...

Quo vadis?

U drugom delu noći – bio sam u starom Rimu, ne u Urbsu, već negde daleko, ko zna gde, u ko zna kojem delu carstva. Poslom sam otišao, kao nekad što sam odlazio u Leskovac

ili Vranje. Išao sam kad me pozovu i merkao kad ću i kako što pre natrag. I tako sam noćas nonšalantno krenuo, ali sve je ispalo drukčije. Noćas sam se družio sa Keltima i slušao njihove jadikovke kako su najveći, najobespravljeniji narod u Rimskoj carevini, pa iako se rasprostiru od velikog mora do velikog mora, Rimljani ih mnogo ne zarezuju, a ponekad ih ponižavaju, čak i kad im šalju darove, evo kao sad, na primer. A ono, upravo stižu ogromne tepsije sa nekom vrstom rimskog bureka, ispečenog i prepečenog, a to ih očigledno vređa, jer je omalovažavanje očito.

Visoki gost malog rasta

Noćnu posetu pratili su razgovori sintaksički veoma ugladeni i bar prividno besprekorni, ali semantički vrludavi, pa i sasvim apsurdni. I još sa nestašnim, gotovo kaleidoskopskim smenama značenja. A ipak, sve je moralo biti baš onako kako sam, *in illo tempore*, zabeležio. I sve još zabeleženo na osnovu svežih, jutarnjih, prilično opširnih magnetoskopskih izveštaja. Zašto mi, ipak, ti apsurdni dijalozi danas zvuče povezano i celovito, u nekoj vrsti nadsemantičke sloge – najbolje je priupitati šereta Oneira, koji se, uzgred rečeno, u ovom malom noćnom romanu ne oglašava i ostaje predostrožno skriven.

Noćas, kao da sam bio sa Napoleonom. Prijatan čovek. Uzgred, trudili smo se da šarmiramo jedan drugog. U redu, mišljah, ali neka sve ostane na distanci. Valjalo se, ipak, upitati gde li smo zapravo? Na početku sna bila je to arena, prava rimska, bakljama osvetljena, pod nogama pesak, a tu i tamo poneki skroman kenotaf, možda i moje neko grudi-teljsko delce, ali, eto, ne sećam se. I onda pita Napoleončić strogo: „To je nešto Vaše?“ Odgovaram spremno, ali najednom na srpskom i u junačkom desetercu:

„Jest, tako je, Care gospodine,
Jest tako je, kako ne bi bilo!“

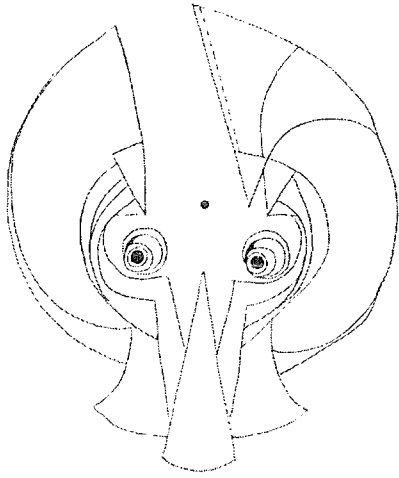
A onda, sa moje strane još i dodatno objašnjenje: „Dovoljno da se obeleži duh stvari“, ali i njegovo odsečno, carsko, titovsko: „Dovoljno, ako je početna reč razgovetna!“ Ah, mislim u sebi, ah, samo da nije pronašao Perciera i Fontainea, pa i dalje prebiram po pameti – za mene bi bilo svakako prerano, za mog prijatelja Ledouxa prekasno, a taj bi bio daleko bolji, daleko „napoleonskiji“ graditelj od ova dva navedena mamlaza. A kad smo već pristigli do arhitektonskih tema – visoki gost malog rasta i moja kočoperna malenkost – obuzela me je luda želja da mu se malo preporučim kao graditelj izvan vremena i prostora, koji tek iščekuje svog mecenu. Znao sam, čak i u dubokom snu, da bi to bilo besmisleno, jer je i on te noći bio Oneirova utvara, kao što sam i ja bio, pa bi razgovor za one napolju (ako išta od noćas izrečenog prodre do površine jave) morao izgledati sasvim groteskno. U svakom slučaju, trudio sam se da ga kao domaćin ljubazno pratim, a moj protokol – valjda onaj još gradonačelnički – koji je više motrio na mene no što je hajao za visoke goste, insistirao je da Ga još malo provodamo kroz Beograd, da Mu pokažemo Muzej revolucije, no čini se da bivši general revolucije nije taj predlog suviše ozbiljno shvatio, jer je već dremuckao.

Da li je ova koherentna fabula bila ispričana između jednog i drugog, između drugog i trećeg mučnog, prisilnog buđenja, ili je, jutrom, bila izdiktirana iscela, danas ne umem da procenim. Verovatno da je noćna avantura sa Korzikancem, kao i mnoge druge, bila beležena u više na vrata, iste noći. Doduše, moglo je biti i obratno. Ako je moć slika bila toliko jaka, a korisnik noćnih slika toliko njima obuzet – možda se izlaganje sinopsisa iscela, kao pričanje

priče u jednom dahu, samo od sebe nametnulo. No, ovako ili onako, san teče dalje, s prekidima ili bez njih. Najzad, treći razdeo: u rano jutro, snevanje gubi poetski brio, pa se čak pomalo i ponavlja.

Katharsis

I, na kraju, izgleda da me ON baš i nije najpribranije primćivao, možda me čak više nije ni opazio, jer je, hajde i to da otkrijem – već uveliko spavao. Bio sam gotovo polaskan. Da li ga je moj san umorio onako kao što je premorio i mene, vlasnika sna, ili je Visoki gost jednostavno zanemoćao za svoj račun – bilo je u krajnjoj liniji sasvim svejedno.

ONTOLOŠKE KLOPKE

Dijalozi u snu su često proizvod uzbuđenosti i samoće. To bi dalje moglo značiti da je dijaloška forma snova odbrambena, da rasteruje zlo ili bar rastura osećanje otrovne nemoći u prisilnoj samoći. Jednostavno da jednostavnije ne može biti: preslišavaš se ko si, i šta si, i gde si, a onda najednom shvatiš da baš i nisi sasvim sâm, da si dubliran, dakle udvojen, pa možda i utrojen. I pri tom se uglavnom hladnokrvno (ili se bar tako čini) prisećaš još i nekakvog čudačkog šesnaesterca koji si davno, pradavno negde pročitao ili si uobrazio da si pročitao:

„ogledalo u ogledalu u oči se gledalo“

što liči na basmu, a možda i jeste nekakva basma. Ali, onda, najednom, počinješ malo nervozno da se preslišavaš – ko koga i zašto u snu gleda i još proširuješ istragu

i priupitkuješ se kako sada samog sebe gledaš: „odavde na onamo“ ili, sasvim obratno, „odande naovamo“? A na kraju, sasvim razumljivo, može doći i do zabuna, pa i do – kako se to kaže – zatamnjenja optike. Najednom, postaje nejasno ko u tvoje ime i s kim razgovara, ko koga ubeđuje, ko i šta zapliće i raspliće i obrazlaže i kuda smera. Razume se, to je samo vršak piramide nedoumica, a kad se krene naniže, nejasnoće se ukleto umnožavaju. A pitanja bez odgovora sve je više i više. Čak si na kraju i sam zabrinut: pre svega, ko si sad ti, onaj dnevni, sinoćni, onaj relativno razumni BB, a ko se u tvoje ime iz sna u san multiplikuje i suštinu snevanja čini sve zamršenijom? Na primer, jesam li u tim noćnim transmucijama ja-početni, a nadam se i ja-konačni, dakle dovršeni, jesam li još uvek nešto što čvrsto stoji na svojim nogama ili se već uveliko otkaçilo od dnevne logike i svakog poretka i otperjalo u tmaste noćne magle. A slika noćnog sveta je ionako komplikovana da komplikovanija ne može biti. Optika je udvojena i utrojena, što je u ono davno doba miloševićevskog ludila moglo biti nečija, pa i moja odbrambena taktika. Pa možda i nekakvo samoohrabrenje, da bi se izdržalo i ostalo na nogama. Otkupljivao sam se u svojim snovima, ali po koju cenu? Po cenu, valjda, da sâm sebe u dvojna kljusa smeštam... e-dane-bih sam od sebe pobegao.

(ti)

Prageometrijska misao sačuvana je u snovima, u tebi jeste, dakle, a pomalo i tuda-svuda! Jedino kad je tu gde je, nisi baš sasvim siguran da li je sa tvoje leve ili sa tvoje desne strane. Doista, zar nisi nikad u snu osetio svoju levu, svoju desnu stranu... levu ili desnu polovinu sveta?

(ja)

Čudna, a uporna formula: ja + ja, sva trojica! Snovi ima-

ju sve manje obzira prema stanodavcu, dakle prema meni, a nemaju ga čak ni kad je stanodavac neko drugi ili onaj famozni „treći“: *Ainsi, le créateur qui était à la fois 'le Lion et les deux lions' avait-il glorieusement resplendi aux aurigines en suscitant le couple félin.*¹ I tako je tvorac, koji je istovremeno bio i lav i dva lava, trijumfalno zablistao na samom početku, ovaplotivši veliki mačji par.

Šta mi preostaje do da ovaj tajanstveni san prebacim na šatrovačku metafiziku: da, bili smo tamo, bili smo u Egiptu, bili smo upravo obojica-sva-trojica, ali da li smo se stvarno osećali kao velike, božanske mačke, teško da će ikada iko potvrditi ili odlučno odbaciti.

(ti)

Nezgodna posebnost ovog sna je u tome što u san nisi dospo sa jave, već iz nečijeg tuđeg, tebi nezamislivog sna. Nisi mi se baš najbolje snašao noćas, burazeru, a da bi stigao tamo kud si naumio, valjalo ti je dobro gacati po tuđim govornima.

Fabule se ne sećam, ali duh vremena je uveliko sadržan u ovoj kratkoj belešci: prljave snežne zime sa duboko zamrznutom uličnom, pa i kućnom kanalizacijom, i najzad ono najgore – pregladneli i prestravljeni pešaci i neprikriiveni zlikovci u maskirnim uniformama.

(ja)

Večeras je Nova godina, večeras nas je podosta, ali jedan drugom ne smetamo. A ko smo mi koji smo na broju? Pre svega, tu sam ja, dakle Ja, ono čuveno Freudovo Ich, pa onda tu je i jedno moje svakodnevno priručno i potrčno ja, pa tu smo, dakako, i „nas-dvojica-sva-trojica“! A k tomu još, tek da se ne zaboravi, eto i njega – i on je večeras s nama, de-

1 Georges Posener, *Dictionnaire de la civilisation égyptienne*, Lion, Paris, 1959.

mončić neki spetljani, što nas sve zajedno u stopu prati... Pa sad, jutros razmišljam, srećno preživimo još jednu praznu, miloševićevsku novu godinu, a ja buljim u ovu ceduljicu, pripremam je za Zelenu kutiju i pitam se čije l' će biti, čije l' biti neće to dragoceno poštansko sanduče, u ko zna kojoj po redu reinkarnaciji ovog ovdašnjeg i današnjeg, jutrošnjeg, koji ove reči ispisuje?

Između platonskog humora, humora radi (nešto kao *l'art pour l'art*), i metafizičkih skrivalica teško je, a ponekad i potpuno nemoguće povući crtu razgraničenja. A, sem toga, zar humor nije već davno proverena taktika, a po nevolji i strategija preživljavanja.

(ti)

Ovostranost i onostranost snova? Gde li je i čija li je ta druga strana? I ko li je taj što se, umesto tebe, na toj drugoj strani gnezdi i šepuri, a koji li je junak, delija, dikan, dilkoš što se i u tvoje ime najednom, sada, za tebe zabrinuo?

Danas (Beč, 2002) zvuči paradoksalno, ali ipak zapisujem. Snovi su upravo bili neko srećno obgrađeno vidno polje u kom sam mogao još i naknadno sebe malo poizdalje da gledam, da vidim, pa i da shvatim i kontrolišem. Možda, pomalo, i da obuzdamam.

(ja)

Pazite malo, obojica! U snu, nepoznati ja obraćam se još nepoznatijem sebi i razmišljam u dve, možda i u tri ravni. Razmišljam u iskidanim preostacima dnevnih izreka i, uglavnom uzaludno, pokušavam da proniknem u veličanstvena pravila neke misteriozne noćne lingvistike. I sve bi bilo u redu da se ne budim uplašen, sa neritmičnim veoma ubrzanim disanjem.

(ti)

Na izmaku snevanja često si zadivljen užurbanom sveži-

nom slika, jer one, pre no što iščeznu, kao da žele što lepše da se prikažu. I doista, ubrzo se tope i iščezavaju. A onda, već davno zaboravljene, ponekad čak i posle mnogo godina, vraćaju ti se u snevanje i obnavljaju se sa zadivljujućom svežinom. Zalud ti je tada pitati se jesi li i ti u ponovljenom snu onaj ponovljeni, bivši davnašnji, ili si sasvim nov, takoreći nigdašnji!

Klasična metafizička klopka, zar ne? Još od detinjstva muči nas zagonetka šta li rade naši snovi preko dana, kud li se skitaraju, s kim se druže? Tek docnije polazi nam za rukom da utvrdimo kako nas poneki od davnašnjih snova baš i nije sasvim zaboravio.

(ja)

Šta hoćeš od mene? Da izdvojim iz sebe još jednog sebe, da se prepolovim, pa da ostanem jadan i nikakav, načet a nedogrizen, kao trula jabuka?

Zatim isti san bez slike, ali propratni rečitativ se nastavlja. Nešto kao – borba u snu sa snom, sa snovima, valjda?

Šta se očekuje od mene? Da odbacim sebe-sebe, pa da u društvo primim nekog minijaturnog, gotovo i nevidljivog sebe-sebička?

(ti)

Ljutiš se na svoje snove. Otkud najednom tolika njihova drskost da te i bez tvoje želje uzimaju pod svoje, da te hrabre, pa i teše, da ti otkrivaju ar-kapije i tajne izlaze za svakonoćna bekstva? Možda si i sâm kriv. Možda nesvesno, čak i uplašeno, tražiš uputstva u zakukuljenom i zamumljenom svetu noćnih slika, jer ako si na javi hrabar (kao što ti prijatelji kažu) nigde zapisano nije da hrabar moraš biti i u snu!

(ja)

Sasvim sam siguran da u polusnu ne primam pouzdano spoljne šifre, pa, prema tome, ne mogu jasno čuti glas gugutke, a ja, eto, kao da sam je jutros čuo. Da li sam i odbrojao? Pokušao sam zacelo: tri puta tri, koliko li mu to dođe? A tri puta devet? Smešno, mislim u snu, ili bar „mislim“ da mislim – ta ko bi u dremljivom stanju uspeo da prebroji dvadeset i jedno oglašavanje ove vidovite ptice! I to još sa povećim cezurama! A zatim, sasvim budan, a pomalo i besan što sebi nepotrebno zapetljavam život, i očevidno vrlo zle volje, postajem svestan kako samog sebe žestoko grdim i sebi tovarim na glavu da sam prokleti rezoner... itd., itd...

U čemu je uznemirujuća suština ovog sna? Otkud nelagoda, čak i bes? Da li je gugutka zloslutna ptica? Zacelo nije, može biti i vrlo srećan vesnik, ali uvek upućuje na najskrivenije, numerološke matrice ljudskog bića. Zašto bi se, inače, s toliko respekta odbrojavala njena oglašavanja: tri, tri puta po tri... dvadeset sedam puta po tri, tačno onoliko koliko je, veruje se, Platon imao godina kad se zaputio put Jelisejskih polja.

(ti)

Malo tugaljivo, zar ne? U snu si opkoljen i svojim zaboravljenim, zatrpanim snovima, pa poneki od njih iskravaju kao nepredviđeni gosti. Mešaju se sa snevanjem koje je već u toku ili – hajde i to da razjasnimo – mešaju se sa snovima koji još nisu na programu za tu noć ili su već davno istekli, možda i pre mnogo godina. U carstvu snova ne postoji ni „bilo je“, ni „biće“, u carstvu snova postoji samo „jeste“.

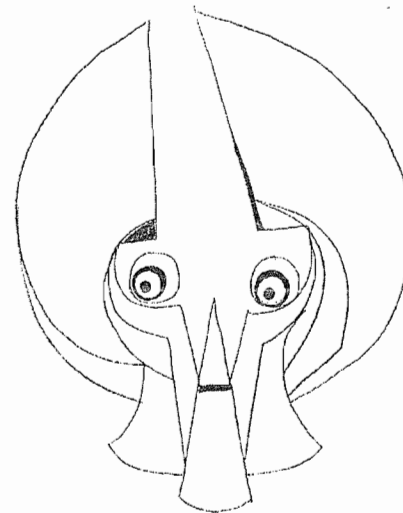
U snovima se stalno prepliće nekoliko mojih životnih tokova, pa se pitam kad sam onaj pravi – kad sanjam ili kad budan tumačim (bar verujem da tumačim!) šta sam snio. Opet ontološka zagonetka, opet večito pitanje ko je

ko u mojim snovima? Kome pričam, ko je taj što me prati dok pričam, ko je za tu noć samo slučajan namernik pristigao pod okriljem noći, ko ugledan gost, ko prikriveni bandid i, na kraju, ko sam ja, smušeni domaćin? Ima nas bome podosta, i ovako na javi nabrojano, a kamoli tek tamo u snu, u noćnom tumananju.

(ja)

Verujem u jednog gospodstvenog, nadinteligentnog, nonšalantnog Gospodara snova, vrhovno biće pomalo slično meni, samo daleko drskije, koje se ponekad bezobzirno poigrava sa mnom na moj način, a šta čini sa drugima – to ne znam. Znam jedino da Njegov smisao za humor ne ljubim baš odveć, jer ga ponekad osećam noću na sopstvenoj naježenoj koži.

Prisećam se uobičajenog jutarnjeg preslišavanja iz onog vremena od pre dvadesetak godina. Tom davnašnjem bilansu, tek koliko da samom sebi protivrečim, priključujem i današnje pomirljivo razmišljanje: bilo pa prošlo. Pa ipak, onovremeni su ljudi u sebi nosili opake i krvoločne snove, u čijim su se zahvatima osećali kao razdragane nacionalno označene igračkice. Što se mojih ondašnjih snova tiče, oni me nisu izneverili, i uveliko su bili spremni na saradnju, a ja sad, pročitavajući zapis o davnašnjem snu, uviđam i svoju opaku grešku. Pominjem jednog nadinteligentnog gospodara snova (uticaj klasicizma, svakako), a u ono vreme svaka je bitanga imala u sebi samom svog ličnog, privatnog komandanta krvavih fantazmi.

SUNČANICA ili TRI SNA JEDNE LETNJE NOĆI

San prvi: Moljci

San drugi: Planina

San treći: Stepenice

Možda postoji nešto što bi se dalo nazvati geometrijom snova, ili malo šire, ali i nejasnije – topologijom snevanja. A topologija je, kad su snovi u pitanju, podjednako i matematička i lingvistička odrednica. I jedno i drugo objašnjenje formalno bi uputilo i na mnoge semantičke finese noćnih slika, onako bar kako ih docnije razumemo na javi. Inače, u prirodi je snova da su slojeviti, sa čestim, gotovo filmskim pretapanjem slika, pa je razumljivo što se

isti san može na više srodnih načina prepričati, a da se suština fabule ne izneveri. Uostalom, pojave u našim noćnim pustolovinama nisu statue od mermera, već povodljive i fluidne slike, a mi ih posle u svom dnevnom sećanju, po pravilu, učvršćujemo i ustaljujemo. Najčešće ih svodimo na jednu jedinu „mustru“, pa naše više puta ponovljeno prepričavanje ponekog sna može naličiti na naizust naučenu lekciju. Ili obratno, mada ređe, autentično opisivanje sna koji nas je obuzeo može od jednog do drugog ponavljanja, pa i beleženja, osetno varirati, a da priča, iako svaki put malo drukčija i nedovršena, uvek ostane istinita. Ali, onda dolazi pitanje na koje, siguran sam, nemam odgovora. Koja je to i kakva volšebna geometrija povezala tri moja uzastopna snevanja i u toku jedne vrele noći splela ih u neobjašnjivu, ali nedeljivu celinu? Priznajem da u suštinu zagonetke nisam ni do danas pronikao. Sem, ukoliko kao objašnjenje ne prihvatim okultnu moć groznice što me je te noći dograbila, protresla i obdarila čarobno uzbudljivim slikama, koje sam pod vrlo visokom temperaturom mmlajući diktirao u kasetofon.

SAN PRVI

Poštovani B. B., opet ste noćas bili zver-shema, omatoreli bastard lava i papagaja, a obojica ste – sva trojica! – tavorili u velikom kavezu od srebrnih žica. A taj ste kavez preuzeli, valjda, iz nekog ranijeg, na javi sasvim izguljenog sna.

*
* *

A sad, druga neka priča. Sad zver biblijska grozno reži, njišti, pišti i na tebe, mein Lieber, čeljusti pogano razvaljuje. Neman je to zvana Vreme. Nije da je nisi poznavao, znao si

je, ali samo izdaleka. Ali, eto, sad te silesija dograbila, isisava te i proždire, samu sebe trga i guta, ali ona se uvek ponovo rađa, a ti ćeš zauvek ostati samleven njenim tupim zubima.

*
* *

Nije li štogod zaboravljeno? Ponešto i jeste. Tek što sam krenuo da se i po treći put budim, tek što sam se mašio diktafona, kad doleteše smušene, a ipak vedre misli-pahuljice, razleteše se; ponoćni vetrovi ih razduvaše kao da su vinske mušice.

*
* *

A sad, probajmo da se setimo šta li sam između drugog i trećeg snevanja, jedva na četvrt budan, poželeo sebi da objasnim? Otprilike: naiđe ti tako već pominjana mušica-pahuljica, prhne odnekud Oneirov sveti moljac, predstavi se, smejulji se i onda tek onako mangupski: „Pljas-pljus, ubij me ako ti je tako štogod baš u volji!“... „Žao mi je“, mrmljam, „u volji mi baš i nisi bogzna kako, ali da ti učinim po volji, ukokaću te i te kako!“ – i onda, pljas-pljus i pljus-pljas, kad misao-moljac otperjala i verovatno mi se podsmeva: „Nađi neku drugu, kad ne umeš ni da zужиš, a kamoli da letiš!“

Koliko se sećam, noć je bila veoma topla (šifra = moljci!), a ja očito grozničav. Ko zna, možda sam se u tom bunilu stvarno osećao kao gospodar svojih mušica ili sam se bar trudio da u to poverujem. U prekidima sna ponešto sam i zapisivao, ponajpre valjda razgovore sa samim sobom, u kojima su se prelazi iz budnog stanja u polusan, iz polusna u san, iz sna u bunovno stanje, učestalo smenjivali, ukoliko su uopšte i bili razgraničeni. Jedan poduži zapis, naknadno otkriven u bečkim hrapama papirića iz Zelene kutije, mogao bi se lako pridodati zapisima o davnašnjem

febrilnom i vrlo uznemirenom bunilu. No da li se stvarno odnosi na istu noć, to danas više ne znam.

*

* *

Ne znam kako je kod drugih pasioniranih snevača, da li se i kod njih noćne predstave, pa i ideje-slike uobličavaju prema načelu pljus-pljas, pa se posle namire sa onima koji nam ih šalju. A tek ne znam kako je u onom drugom, velikom svetu. Ne uzgajaju li se tamo ideje u solidnim i komforinim moljčarnicima, akvarijumima, golubarnicima i zverinjacima? Šta, na primer, činiti sa nekom idejom-lavicom koju nije baš lako odnegovati i podići, a još je teže od nje se posle pričuvati? A šta sa idejama koje se i u snu množe za svoj račun i za svoje zadovoljstvo? Ili se množe iz čiste pakosti? Mogu li se u zabranima snova bezazleno loviti moljci, majušni, poveći i zamašni, pa pljus-pljas, gledaj kud hodaš, e da ne natrapaš na zmijurdu ili krokodila?

SAN DRUGI

Posle lakomislenog začikavanja sa nestašnim mušicama, u drugom snu te daleke letnje noći obnovio se jedan još dalji stvarni događaj koji mi se posle, nikad više, u snovima nije prikazao. Reč je o dogodovštini koja bi se lako mogla shvatiti kao susret sa podzemnim bogovima planina i demonima kamenoloma i kamena. A taj se susret u oniričkoj parafrazi svodio na sledeće:

*

* *

Negde gore iznad žute jutarnje izmaglice – kvadar, ogroman kvadar, monstr-kvadar, gromada, pola planine odvojilo se od rodne mase. Tu su i snopovi dugih, debelih čeličnih sajli, ponegde već podvučenih pod načetu liticu, a dole, duboko pod nogama granitni kanjon. Zvuk, ton, cijuk, jek će-

ličnih sajli, nategnutih do pred samo pucanje i raspredanje. I tada užasan strah, strah i u snu, da se odvajanje stene od matične mase ne preobrati u obrušavanje čitavog kamenog horizonta.

U nastavku sna na istu temu usledio je prikaz dramatičnih događanja u velelepnim horizontima hercegovačkih majdana granita. San je jednu realnu situaciju vrlo ubedljivo, čak i akribično ponovio, pa su i panične reči mojih majstora autentične, baš kao i njihov i moj strah. Sve se, srećom, dobro svršilo na javi, a u snu je pripovest prekinuta na najinteresantnijem mestu.

*

* *

Ispod monstuoznih litica, na samom dnu dubokog granitnog kanjona, ali s druge strane vode, čeličnim je utegama prošivena, obuhvaćena, svezana kao ogromna kamena zver, čitava litica. Razume se da sam znao, i u snu, kako je sasvim besmisleno pomišljati da ću ikako preko vode, a uz pomoć jednog dobrog divizionara orijaških buldožera, prevući gotovo pola kamene planine na drugu stranu kanjona... „Mnogo je stene ujedno, gospodine“, viču prebledeli majstori. „Zašto?“, pitam hladnokrvno. „Planina mumla, urla, urliče, sve će nas potamaniti...“ I doista, sledi obrušavanje mermernih brda (sad najednom mermernih) i sa jedne i sa druge strane reke. I tu se budim kratkog daha, sa osećanjem krivice, jer mi se još uvek čini da sam tamo negde ostavio svoje majstore u velikoj nevolji.

Ova moja noćna balada izdiktirana je u kasetofon sa iskrenim uzbudjenjem i uz pratnju potmule glavobolje, a sam zapis, u lakoj obradi i doradi, pomno opisuje jedan moj davnašnji stvarni doživljaj koji se u snu mnogo godina docnije obnavlja. Reč je, bezmalo, o susretu sa demonima, pa čak i podzemnim bogovima planine i kamena. A do-

gađalo se sledeće: u pejzažu granitnih vrleti, strmoglavo dubokog kanjona reke, takoreći iz Donjeg sveta, dopiralo je prigušeno, ali moćno podzemno režanje. Kad sam posle silnog lomatanja dospelo do zabitih planinskih kamenoloma, brundanje je bilo nepodnošljivo: nije bilo suviše glasno, ali je podmuklo udaralo na bubne opne, ultrazvučno verovatno, pa je vrlo brzo izazivalo glavobolju. Majstori i pomoćni radnici bili su napola ošamućeni i jedva su mi nekako objasnili u čemu je stvar. Ogromna gromada, celo jedno granitno brdo nevidljivom prskotinom otkočilo se od žive granitne mase i danima je milimetar po milimetar putovalo nizbrdo. Po danu je ispuštalo tajanstvene zvučne znake, stenjalo je i režalo, a noću, naročito pri naglim promenama temperature, umelo je dobro da urlikne, pa su sva okolna brda ječala. Uz malo uznemirene mašte, moglo se poverovati da je nevidljivo putujući masiv brda u stvari hrptina nekog ogromnog čudovišta, da je poda mnoim Bestija, zver biblijska, ona koja mi se još u ranom detinjstvu povremeno oglašavala i prepadala me, ali se već u sledećem nastavku snevanja uveliko umirila, začutala i pritajila se u nekoj novonastaloj praznini i tišini.

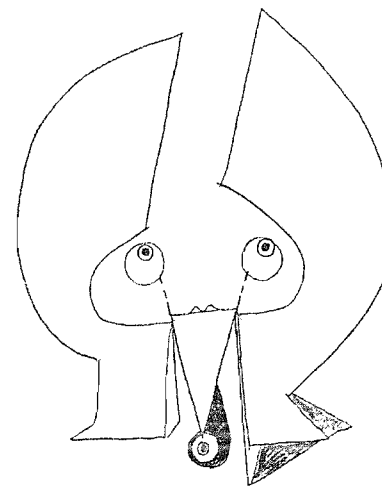
SAN TREĆI

Nov prizor, nem, impozantan, svlačio se sa planinskih vrleti. Prelivao se kao nekako nadole, ali je bio potpuno nepomičan, okamenjen. Tako mi svih noćnih bogova i benavog Oneira, predočio mi se kao velelep, velegradski bulevar, ali bez grada, prosečen kroz stoletnu šumu. Ali, nije bio ni malo jednostavan taj prosek. Celom ogromnom dužinom, odozgo do dole, duboko dole, sve do reke, spuštalo se pet vrlo dugih, naporednih kamenih stepeništa popriličnih dimenzija. Onako odoka procenjeno, stepenici su u samoj sredini

od po jedne antičke stope čeonu, plus još stopa dubine, za gazišta! Premišljam se, preračunavam. Za obične smrtnike pogoleme dimenzije, malo poteži izazov. Ali, za olimpijske takmičare, zašto da ne? Pa onda dobro zagledam šta mi san dalje još nudi: levo i desno od središnjog stepeništa, i sa jedne i sa druge strane, stepenici dvostruko veći, dve stope sa dve. Malo preterano, šapućem, čak ako je i za polubožanske olimpijske pobednike. A onda, gledam oko sebe, gledam i čudim se. Sasvim levo i sasvim desno, kao neka vrsta bedema, ređaju se vrlo veliki mermerni blokovi – četiri stope sa četiri stope – mere koje su jasno obznanjivale da su ta dva spoljna, očigledno trijumfalna stepeništa mogla poslužiti samo stanovnicima Olimpa, kad se zapute sa nebeskih visina i odluče da se zajedno sa smrtnicima upuste u ovozemaljske sportske razonode.

A sada, mnogo godina docnije, daj da se malo preslišam: Ja, današnji, ovdašnji, dakle bečki, večeras, recimo 22. jula 2002. privodim kraju prvu verziju rukopisa za svoju novu knjigu i pridodajem mu osam cedulja nastalih u poslednjim beogradskim danima, recimo negde 1992, možda baš u julu, sudeći prema šifri = sunčanica, moljci, itd. Od osam izveštaja koje navodim, pet prvih, kao i poslednji izveštaj, očevidno se odnose na trenutak u kojem su snovi prosanjani i zapisani. Središnji san, očigledno najvažniji, nudi i vrlo precizna obaveštenja o jednom događaju u planinskim majdanima granita i gabra u Hercegovini, u klancu reke Neretve, uzvodno od Jablanice. Događaj se morao odigrati, recimo 1973, dvadesetak godina pre no što će se u snu ponoviti i biti zapisan. Ovaj neobično realističan san je gotovo doslovno ponovio i prisvojio jedan stvaran doživljaj, što se inače, čini mi se, u mehanizmima snevanja retko događa. Inače, вреди zapaziti da je reč o pozamašnim vremenskim razmacima. Između stvarnog događaja

i sna o događaju, bar jedna dobra decenija. A između sna i današnjeg trenutka, još dobre tri dekade. A sve zajedno i dan-danas doživljavam kao neprikosnoveno logičnu celinu. Nije li to, samo po sebi, nagoveštaj da sam u snu i u uspomenama na snove jedan jedini i nedeljiv, a da je vreme snova, bolje reći bezvremelje snova, naša mala, utešna besmrtnost.

O CRNOM I BELOM SMEHU

Knjigu Henrija Bergsona o smehu (*De rire*) čitao sam davno, u danima bez sneha (recimo, 1942, u vreme nemačke okupacije), a davno sam je i zaboravio. Od te mi je lektire ipak ostala navika da svoje bližnje delim na one koji umeju da se smeju i u smehu uživaju i one koji to ne umeju. Takvi, što ne umeju, kad se i „nasmeju“ – namerno stavljam pod navodnike – čine to sa neprikrivenom unutrašnjom nelagodnom. Može izgledati kao da je za njih smejanje mučan, gotovo bolan čin, pa se valjda zato, smejući se, guše u preglasnim i grčevitim sinkopama. Pamtim, onako uzgred, kako sam pomišljao da njihov neprijatan smeh mora biti iščupan iz nevidljivih naslaga daleke prošlosti i da se, možda, oglašava kricima nekog našeg zajedničkog pretka za kojim, uzgred rečeno, baš i nisam želeo da tra-

gam. Dešavalo se, međutim, da se i sam pokatkad u snu vrlo neprijatno zasmejem. I to još tuđim, meni nepoznatim glasom, i da se onda zapitam zašto uopšte postoje dve vrste smeha. I čemu služi taj drugi, ređi, ali mnogo zagonetniji? Smelije stilizovano, pitanje bi moglo da glasi: nisu li naši snovi poprišta sudara dnevnih i noćnih, nadzemnih i podzemnih sila, pa se ja, u svojstvu svedoka, prepadam ili se smejem čak i kad mi nije do smeha. A sa smehom i snovima, a često i na javi, nisu uvek čista posla. Smeh je kod Nietschea bezmalo okultna sila koja, bar u jednom uzavrelom tekstu, može i da usmrti:

*... wer am gründlichsten töten will, der lacht.
Nicht durch Zorn, sondern durch Lachen tötet man – so sprachst du einst.¹*

A kad sam se već upustio u razrešavanje nerazrešivih tajni, pitam se ne postoji li negde daleko, izvan naših dnevnih i noćnih uspomena, i neka familija „trećeg smeha“? Priznajem da tu treću vrstu ne bih umeo zamisliti. Šta bi, na primer, kao vrhunac opuštanja i duševne radosti mogao biti neki, nazovimo ga, rajski smeh? Razumljivo da je pitanje apsurdno, jer ko bi se na nebesima smejaao, i čemu? Ili kome? Ne verujem da bi čak i anđeli, bilo koje konfesije, iako se po prirodi svojih zadataka često mešaju sa nama smrtnicima, mogli imati razumevanja za naš trapav svakodnevni humor. Ali, ako se anđeli samo smeškaju, a nikad se ne smeju, bogovi se smeju, i to grohotom. Izgleda da Nietzsche i tu ima svoju verziju za koju nisam sasvim načisto je li jednoznačna ili dvosmislena. To je onaj šarman-

1 ... ko do dna-dna hoće da ubije, taj se smeje.
Ne u besu, već kroz smeh se ubija – tako si nekad govorio.
Also sprach Zarathustra (Das Eselsfest 1).

tni impromptu o sasvim posebnom, nama nerazumljivom smislu velikih bogova za sopstveni humor:

Und gesetzt, daß auch Götter philosophieren, wozu mich mancher Schluß schon gedrängt hat – so zweifle ich nicht, daß sie dabei auch auf eine übermenschliche und neue Weise zu lachen wissen – und auf Unkosten aller ernstesten Dinge! Götter sind spottlustig...²

Međutim, ako se i nema bogzna šta novo reći o svakodnevnom našem smehu, o onom drugom, gotovo podzemnom, koji se katkad uznemirujuće oglasi, mogle bi se pričati čitave priče. U pitanju je onaj ujedno sveti i ukleti (sacer, sacra, sacrum), onaj „magijski smeh“ (ustaljena antropološka odrednica) koji, tu i tamo, u vrlo primitivnim zajednicama starinskog i modernog tipa, registruju i dandas antropolozi, socioantropolozi, pa bogme i psihijatri. Uostalom, treba li ikog ubeđivati da još uvek živimo i u svetu crnog smeha i zastrašujućih rituala, neretko prapraćenih hladnokrvnim pogledima televizijskih kamera?

*
* *

Jutarnji snovi, laki dramoleti, obično prepuni humora.

*
* *

Ponekad, kad se u snu dobro zasmejem, budim se uplašen.

2 A budući da i bogovi filozofiraju, na što me je poneki zaključak već naveo – to ne sumnjam da oni pri tom natčovečanski i na nov način umeju da se besplatno smeju na račun svega ozbiljnog! Bogovi su na podsmeh uvek razdragano spremni... – *Jenseits von Gut und Böse* (§ 294).

Poziv na opreznost

Metafore sna nedohvative. Ali, mogu da dohvate!

*

* *

Magijski smeh, onaj iz košmarnih snova, ne zna za šalu!

Magijski smeh

Smeh je pristigao sa onog drugog sveta, ima i toga! Svi znamo kako užasno može da zaškripi navala smeha u snu; grč prigušen, tragičan, prestravljen, zao, preteći – krik divlje zveri saterane u tesnac.

Smeh u snu – ontološka zagonetka

Primećujem da sebe u snu sve češće vidim u vremenu prošlom. A da li sam „u vremenu prošlom“ nešto mlađi ili sam ovaj što stvarno jesam, to ne bih umeo objasniti. Pa ipak, očito je da je vremenski sklop snova, često čak i scenografski, onaj davnašnji. I onda se u snu sam sebi nasmejem: čik, pogodi ko sam!

Cenzura

Humor sna samo u snu važi. U snu se smejem, ili mi se čini da se smejem (ko zna, možda i režim) u situacijama u kakvima se na javi ne bih ni nasmejao niti bih zarežao, ali, tako mi Oneirove pameti, u snu je moguće jedno ili drugo, ili i jedno i drugo odjednom.

Ima li koga ko nije osetio zastrašujuću jezu od sopstvenog smeha u snu? To je smeh sa drugog sveta, smeh nekog ko je već postojao mesto mene ili će ga tek biti. A taj smeh „nekog drugog“ u mom snu – to je magijski smeh koji antropologija dobro poznaje i tumači kao dubinski smisao zadržavajuće smešnog i zastrašujućeg.

Beli humor

Kažem sebi: a sad hajd' lepo zaspi i probudim se u snu, u naručju čuvene gnostičarske dame Marije Profetise. „Znala sam da ću te uloviti“, kaže.

Koncert, ali nekako odozdo

Beograd, recimo Knez Mihailova ulica, pristupi u sve radnje malo uzdignuti za stepenik, za dva, za tri. A stepenici su klavirske dirke, a kad ulaziš, ti nogom, tek onako kao od šale, udariš akord-dva. Mnogo je kupaca, ulaze, izlaze, pa bruji li bruji! Nije baš Rahmanjinov (smeh u snu), ali je ipak prilično gromko!

*

* *

Noćas sanjao veliku pticu, veću od mene, i ona me je u glavu kljuvala. Na javi, posle, glavobolja.

Scenografija

Noćas, na primer, zgrade i zgradice, obrasle u perje i papperje, rasporedile se na granama stoletnih platana. Opet Grad ptica, opet Aristofan, gundam.

Okultna dimenzija Aristofanovog smeha? Da, vrlo verovatno. A njegove pozorišne sanjarije, čak ako na prvi pogled i ne izgledaju da su donete iz sveta snova – u svet snova neodoljivo namamljuju.

Ontološka zagonetka, opet

Magnetoskop. Juče sam odmah posle spavanja, ili između dva sna, slušao svoj glas i bio sam užasnut. Bilo je nečeg zverskog u jačini glasa i u tonu. Pitam se nije li samovanje samodisciplinovano besnilo?

Grimasa

Zastrašujuća karakteristika „smeha u snu“ je upravo u tome što ono čemu se u snu nasmejemo ili, tačnije, ono čemu verujemo da smo se nasmejali, na javi nam uopšte ne izgleda više smešno. Nasmejati se u snu, ili možda i zarežati, grimasa je ne-znam-kome upućena. Odbrambena grimasa, najverovatnije.

Uzastopne gradacije, pa zatim ništa, baš ništa

Jutarnji san: u teglici, pa tegli, pa tegletini – riba, ribica, ribetina. San raste, ja se smanjujem. Onda, najednom, ja u staklenoj podvodnoj komori, pa u tegli, pa i u teglici.

Ko je maestro, ko je dirigent smeha u snu?

Humor ili nešto drugo

Pred spavanje kažem sebi: e sad se probudi... i zaspim!

Na drugoj strani ceduljice, po svoj prilici, dalja razrada:

Ruga li mi se (ko?). Rugam li se (kome?). Ismejavam li koga? Najzad: ko se s kim sprda, zavatlava, zafrkava? Ko kome podmiguje? Ja – majstoru snova, ili majstor – meni?

Biće da je reč o podsticanju nekog samoodbrambenog refleksa, apotropejska tehnika hrabrenja? Rezultat je, međutim, jasno naznačen već na prvoj strani papirića – „e sad se probudi... i zaspim!“ Dakle, odoh ja, braćo i sestre, Srbi i Srpkinje, na lepšu polovinu sveta. A ako u ovoj noćnoj pričici i nije bilo magijskog smeha, nekog svetog osmeha i podsmeha svakako je bilo!

Sveti arhaizmi

Pre-geometrijska misao, u snovima sačuvana, dakle u meni, oko mene, ispred mene, iza mene? Moja misao? Smešno, ali, čija bi inače bila? Misao mojih dalekih predaka? Smešno, ali hajde neka bude! Doista, da li sam u snu ikad

razdelio svoju levu od svoje desne polovine? Jesam li osetio levu, pa desnu, desnu, pa levu polovinu Sveta? I onda – smeh u snu!

San krajnje ozbiljan, možda i filozofski, za današnji ukus malo odveć celomudren. Ali, šta se može. Takav kakav je bio, ostao je i zabeležen. U fondovima Zelene kutije ima bar još nekoliko sličnih nehlotičnih platonizama – pode-la sveta na levu i desnu polovinu, „u pravcu leve ruke“, „u pravcu desne ruke“, u odnosu na prividno kretanje Sunca, itd. Sve u svemu, prilika za malu profesorsku egzibiciju; a onda najednom pomen smeha u snu: ko se smeje i kome je podsmeš upućen? Platonu svakako nije. Meni? Ko bi mi se u rođenom snu podsmevao? Možda se podsmevam sam sebi? Ali, zar se ne bi moglo shvatiti da smeh u snu nije isto što i smeh na javi, da je mnogo tajanstvenija, pa i arhaičnija pojava no što bi se na prvi pogled moglo pomisliti. Antropolozi prepoznaju „magijski smeh“, „apotropejski smeh“ (Das Unheil abwehrende Lachen), kao što znaju da je takav smeh, u vrlo primitivnim ljudskim zajednicama, agresivan i preteći. Pitanje, eto, ne mora da glasi kome sam se i čemu nasmejao, već kako sam se nasmejao, i kome sam se ja, ili „neko drugi“ u meni, preteći iskezio. Dakle, opet stara priča o dalekom, pradalekom paranoidnom pretku; mom, i tvom, dakako.

Malo sumnjiv sagovornik

„Ceremonijalna drama geometrije“ – pa neka razume ko hoće, šta sam sebi poručio. „Tačno, brate“ – gunda neko nepoznat, gunda odande, još iz preostataka sna. „Ja razumem!“ – I zatim, grohotan smeh.

Nepredvidivi angažman

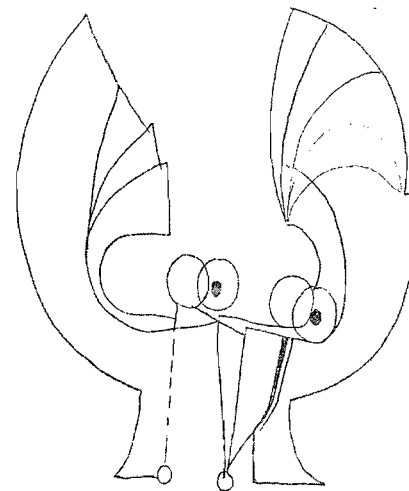
Pristižem u san, odnekud iz velike daljine, dolećem mal-

tene kao ugledan, ali još neiskusani vampir. Propozicija šaljiva, ali samo na prvi pogled. „Hoću natrag, ne sviđa mi se ovde“ – kažem. „E, ne mož, nije predviđeno“ – kažu.

Podsetiću da se ponoćni dramolet odigrava u onom, ne tako davnom razdoblju srpske istorije, kad su se mnogi najavi, a poneki i u snovima, osećali kao „ujedeni“, dakle načeti, dakle sasvim verovatni kandidati za vampire.

Domovina i na onom svetu

„Da ne prekidamo baš svaku vezu“ – kaže prijatelj, pokojni kritičar, i smejuji se. „Skupljam priloge za jedan naš srpski časopis na onome svetu.“ Užasavam se: „Zaboga, čemu ti posthumni napori?“ A on onda, malo zbunjeno: „Pa kad već imamo rubriku Vesti iz domovine!“

LEPE NOĆNE PRIČE

malo smešne
nimalo strašne

Kao nastavak prethodnog poglavlja – ponešto i o tajanstvenoj magiji snevanja! A zatim, koja reč još o humoru snova. Da, moji snovi su oduvek imali smisla za humor i potvrđivali su ga svaki put kad bih se ja, njihov vlasnik ili bar korisnik, obreo u kakvom nepredvidljivom životnom tesnacu. Tada su mi se moji rođeni snovi dobrodušno podsmevali, a u stvari su me hrabрили, jer razloga za hrabrenje i podršku, pa makar i tako naopaku, oduvek je bilo na pretek. Unatrag osmotreno, ipak treba razjasniti o čijem bi humoru moglo biti reči i gde sam se ja nalazio u toj komplikovanoj priči. Jesu li egzibicije demona snevanja

uvek bile izraz blagonaklonosti? Pa onda, još jedna nejasnoća: nije li možda ono što sam smatrao nekim, nečijim višim humorom u mojim snovima, onovremeno bila samo moja fikcija, nervozna samoodbrana od crnih noćnih slika, užurbano samouveravanje da se kako-tako, i na javi i u snu, umem održati na sopstvenim nogama? A noge su mi, uzgred rečeno, posle dobrih godinu-dve nekretanja, već uveliko popuštale. Tako bi ispalo da je humor u mojim snovima imao biti samo neka vrsta pravovremenog predupređenja od zlih slika koje su nemilosrdno, iz strahotne svakodnevice, pokušavale da se probiju u svet snova. U mom slučaju, međutim, bilo šta da je bilo, dobro je upravo onako kako je bilo! Jer, moglo je biti i mnogo gore. Pa ipak, bogova mi, pozamašan je katalog uznemirujućih pitanja – koja danas, sa ove poprilične vremenske razdaljine, ipak nekako uspevam da povežem u celinu. I u toj celini se prisećam svojih ondašnjih gornjih, svojih belih snova i diskretnog humora koji ih je pratio i valjda me čuvao i štitio kako je znao i umeo. Pazeći verovatno da se ni u snu ne zaputim mogućim životnim stranputicama i prepustim se mrakobesima donjeg, podzemnog, htonijskog grčevitog smeha. Pa tako danas, kad o svojim bivšim snovima razmišljam, a pogotovu o snovima iz najmračnijeg ratnog razdoblja, shvatam da se, bez obzira na sitnije nesporazume, nisu od mene razbegli i da me nisu ostavili na cedilu. I, što je možda i najvažnije, pri tom su najčešće bili dobre volje, katkad malo svoje glavi, no zasigurno nikad ni divlji ni zastrašujući. Bili su jednostavno lepi, tačno prema dečjoj klasifikaciji, „hoću lepu priču“, kaže dete pred san, „hoću lepu ili smešnu, neću strašnu!“

*
* *

Mnogo slika u snu – kao da ih nije ni bilo.

*
* *

Slike, sve same slike, slika na sliku, tuk na luk, slika sliku sustiže, zamajava, rastura. I šta si video noćas? Sve? Šta si upamtio? Ništa.

*
* *

Moj me je noćasnji san napustio, „otišao u šumu, u partizane“. Probudio sam se i besmislicu zapisao i to je sve što mi preostaje. Imam ram, a slike nema.

Događaj u ulici pamučnih snova

Ode san, nisam uspeo ni za rep da ga uhvatim. Jedino sam nekako procenio da se događaj odigrao u ulici Pamuka, ispod tornjeva katedrale od pamuka, u gradu od pamuka, pa ipak nisam siguran da sam išta od toga dobro video; onoliko bar koliko se u snu noćne stvari mogu videti na dnevni način. Upamtio sam toponim i jutros sam još ponosno šaputao: bio sam u ulici Pamučnih snova... Ulici pamučnih snova... i onako bunovnom, čudne reči su ponešto i kazivale, ali je boja reči ubrzo izbledela i svaki trag „onog“, dakle „pravog“ smisla, ubrzo se izgubio...

Đavo sa pogrešnom igračkom

Đavo sa šahovskom tablom, prilično trivijalna slika, to mi je bilo jasno još u snu. Đavo sa dečjim igračkama, to je bilo ubedljivije. Đavo sa gradom-igračkom, to je bilo već sasvim ubedljivo, nažalost.

Nije đavo, biće da je kršten

U maskirnoj uniformi, sa kalašnjikovom, da li drhti nečist od straha? Pa i ne, reklo bi se.

Razgovori podzemni

Kuća u šumi, sa vrlo dubokim podrumom. U podrumu, više upetljan, no svezan, Đavo. Silazim s vremena na vreme i donosim mu rakiju.

„Odveži, burazeru“ – kaže.

„A, jok“ – odvracam – „za tebe više nema, mnogo piješ!“

„Ali ima za obojicu...“

„U redu“ – gundam, penjem se na gornji, valjda ovozemaljski sprat i donosim novo grne sa jeftinom rakijom.

„Daj šta daš! – rezignirano uzdiše moj Đavo u mom snu.

Jasno je samo po sebi: u suludom svetu miloševićevskih dvonožaca bez repa, čak je i sam Repati ispao nekako moj poslednji preostali drugar. Takva su vremena bila, boljeg izbora nisam imao.

Servus, Caligari

San vrlo precizan. Beležim ga. Naočare moje negdašnje, u stilu dr Caligarija, sa sićušnim retrovizorom diskretno ugrađenim u unutrašnji desni ugao masivnog okvira; dakle, konveksno flamansko ogledalce. Lepo vidim ko trčkara za mnom i šta mi se događa iza leđa. Pronalazak, bez sumnje, ingeniozan, ali sada, bar što se mene tiče, sasvim izlišan, dovoljno je svakog jutra prelistati dnevnu štampu.

Čudna, perpleksna figura nemačkog ekspresionističkog filma. Doktor Caligari je bio važna pojava u mojoj davnašnjoj humornoj ikonografiji. „U ranim pedesetim, kad sam, bez neke naročite potrebe, od čista milja, pešačio s kraja na kraj Beograda, na ulici su me dobri drugari pozdravljali sa – Servus, Caligari! Imao sam čudnu kapu, bio sam obično nedošišan i nedobrijan, a nosio sam i staromodne naočare sa teškim crnim okvirima...“ I tako je taj pomenuti doktor, moj zlosrećni dvojnjak, moje Sveto strašilo, najednom odnekud iskršlo iz dubokog zaborava i u najmračnijim da-

nima miloševićevske diktature, u odnosu na mene lično, očevidno je preuzelo neku apotropejsku, dakle zaštitničku ulogu.

Dramaturgija

Deklamuje neko u mom snu. Deklamuje i ne pita za dozvolu. I još deklamuje kroz nos, mrndža: „Miš pojeo mačku, mačka pojela psa, pas pojeo čoveka!“... Kakvo nepoštovanje! Jesu li predeli mojih snova za izdavanje?

Tajanstveni „neko“ u mom snu, neovlašćeno, u moje ime deklamuje! I šta deklamuje? Poslednja rečenica moje zabeleške podseća da je preteća namera sna sasvim jasna. Ko li me to iz mraka plaši? Oneir, brbljivko? Ne bih rekao. A šta ako sam sebe plašim ili bar opominjem? I ta je varijanta mogućna i verovatna. U svakom slučaju, šarmantan san koji nevešto prikriva surovosti vremena, jer, na kraju, čovek je ipak – bio pojeden!

Pronalasci ad hoc

Noćas u snu, korisna naprava, naročito kad te jure. Ili: ko to stoji pred vratima? Vidiš, iznutra, na malom ekranu celu pojavu spreda i iz profila. Zatim (pritisak na dugme) isti taj juče, isti pre dve godine, pre deset. Pa onda, taj isti ili neko drugi: rendgenski snimak, vidiš pištolj, pištoljčinu, bombu, špric za uspavljivanje. Ili, najjednostavnije, pored okulara na vratima, lakmus-papir, plavičasto, možda i može, rumeno – ne puštaj ni za živu glavu!

*

* *

O snu na četiri noge, koji je noćas stalno za mnom trčkarao.

Simpatično neko košmarno biće, šteta što i pored sveg

dovijanja ne uspevam da ga se prisetim. Ova beleška je bila prikačena za prethodnu, verovatno da me podseti na nešto, nekad davno, vrlo važno. Proklete te Pustolovine pamćenja! Ako se ne varam, Volter ima, upravo pod tim naslovom, jedan blistav i dirljiv esej.

Ima li san uši?

Nedostatak dosadašnje metode: teško hvatam celinu sna. Gde san počinje, gde se svršava, gde se meša sa novim, nadolazećim snovima? A onda i dodatna teškoća: sme li se uopšte prihvatiti načelo – jedno snevanje, jedan snevač, jedan sinopsis? Ili, još mutnije: ko to sneva, u čije ime i pod čijom kontrolom? Pa, verovatno, ipak ja snevam, drukčije ne može biti – ali koji ja? Onaj jučerašnji ili neki davno zaboravljeni, neki vajakadašnji, arhetipski ja, koji se u snovima budi i predstavlja mi se kao da smo se tek sinoć nakratko rastali? I pri tom se još i plašim da moja nasilna buđenja i registrovanja ne remete mehanizme, pa i sadržinu snevanja, jer snovi su uvek i neka moja bivša bivstva, da ne kažem i ranija bića, pa kad naslute da njihov trapavi korisnik može od njih glupim prepričavanjem svašta napraviti, postaju nervozni i, umesto da nešto suvislo prikažu, počinju bespomoćno da zvrje. I zato, daj sad da urazumim gospodina snevača i da ga prisilim da probirljivije vadi snove iz starih kutija i da ih pažljivo za uši izvlači, kao bele zečeve.

Zapisano, ko zna da li u nastavku prethodne beleške ili sasvim nezavisno... zapisano, verovatno, u trenutku sumnje u svrsishodnost čitavog poduhvata. Treba li uopšte podsećati da disciplina višekratnog noćnog buđenja i zapisivanja oniričkih šifri nije bila ni laka ni jednostavna. Ali, bez tih ondašnjih užurbanih noćnih referenci, ponekad i škrtim rečima izdiktiranih u mali ručni kasetofon, ove knjige ne bi ni bilo.

Ontološka zavrzlama

Trenutak posle buđenja – zapisujem jednu za drugom, bar četiri noćne slike:

a. *San bez reči, falički obelisk od mramora usred zapuštene ledine.*

b. *San bez reči, obelisk od peščara usred proletnjih oranica...*

c. *San bez reči, obelisk od loše, nedopečene opeke, u blatu...*

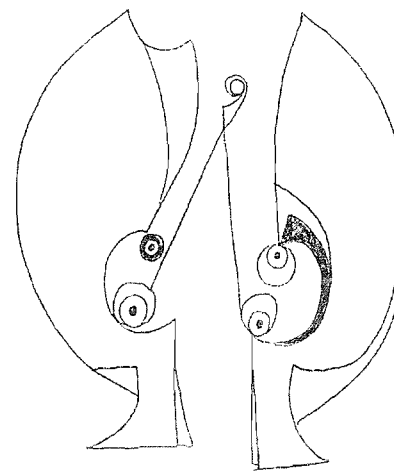
d. *San bez reči, higroskopan, moka, trapavo istesan, čamov obelisk, usred močvare...*

I onda uobičajene nedoumice. Može li se pretapanje slika u snu, docnije na javi, sažeti u kratak, sasvim kratak verbalni iskaz? Pitanje bi se moglo i udvostručiti: a šta ako je noćas san bio anikoničan, dakle bez slike, ako je bio, recimo, jedan od „verbalnih snova“, a slika se kako-tako zakačila tek posle buđenja, u pokušaju da samom sebi prepričam „zamisao“ sna?

Ako bih danas pokušao da nastavim samoanalizu prekinutu pre mnogo godina, na najzanimljivijem mestu, onda bih, pre svega, podsetio da postoje dve vrste snevača. Jedni vole da pronalaze sebe dnevnog u zamršenim simbolima sna. Drugi, obratno, vole da lutaju predelima svojih snova ne bi li što pre zalutali i izgubili se. Čini mi se da spadam u grupu ovih drugih. Verujem da snovi zato i postoje, e da bi me namamljivali u katkad zanošne, katkad zastrašujuće noćne poduhvate. No, kako su stvari nekad stajale? U svom bivšem iskustvu ne umem više da pronadem verodostojan odgovor. U svakom slučaju, izgleda da se farsični obelisk, i to još u četiri uzastopne varijante, pojavio kao gorak podsmeš. Ali kome, čemu? Sopstvenom snu ili bednoj stvarnosti, dostojnoj svakog prezira?

Ratna poezija

*Noćas u snu, odmah posle sna, između snova košmarno se
provlači sakata deseteračka besmislica: Krv nije voda, a nije
ni pivo!... A na javi, bogme, ni flaše piva više!*

72 SNA

ili

POHVALA MONODIJALOGA

Kroz moje davnašnje beleške o snovima nazire se upor-
na nedoumica kako povući, ili provući, graničnu crtu
između jave i sna, i to na samom početku spavanja, u pr-
vom snu, pa zatim još i obratno, na izlaznim vratnicama
sna, u jutarnjim časovima. Ukoliko se tačno sećam, vrlo
mi je zamršeno izgledalo pitanje gde li „izvečeri iznenada“
prestaje java i otpočinje neprikosnoveno carstvo snova.
Poneka večernja, nazovimo je „onirička sesija“ umela se
završiti i treštenom nesanicom. Ako danas, iz puke rado-
znalosti, otpočnem da odmotavam davnašnje noćne priče,
tada, po pravilu, na graničnoj crti jave i sna otkrivam dve
protivpostavljene, pa i zavađene stvarnosti. Doista, stvar-

nost dnevna i stvarnost noćna, koje se ionako retko kad mogu usaglasiti, u onim dalekim, napregnutim noćima, svojski su se mešale i ukrštale. Nikad nisam bio baš sasvim načisto da li su se san i neposredan izveštaj o snu (npr. u prekidu spavanja, kasetofon) doista, u pravom trenutku i na pravom mestu rastavili. I da li je fabula sna, pod srećnom zvezdom, koliko-toliko verno prepričana. Ne, doista nije bilo nimalo lako, na raselini noćnih i dnevnih slika, deliti san od jave, a melanholičnu lepotu ili laku jezu noćnih slika, pa ponekad i njihov nehотиčni humor – i crni humor – razdvajati od dnevnih užasa epohe-Milošević.

I evo, sada, pospano prelistavam zapise iz bivše Zelene kutije i nešto se kao bunim, protestujem, trudim se da na čistac izvedem ko je ko bio u onim davnim vremenima i s kim sam se i zašto tako žestoko preganjao i nadmudrivao? Koga li sam to u ondašnjem mrklom mraku presretao i zbunjivao? Sebe, svakako, ali kod sebe? Pa zar nisam hiljadu puta u svom životu promrmljao onu nejasnu vradžbinu koja čarobno zvuči, a zastrašujuće odzvanja: „nas dvojica, sva trojica“! Danas priznajem da baš i nije bila neka zanosna zabava sa sobom vući još nevidljivu dvojicu, koji su trojica, i pri tom biti na stalnoj oprezi da te tvoji drugari ne uvale u neku nepredvidljivu i krajnje opasnu životnu igru. Ali, šta se drugo moglo? U onom mračnom vremenu, u strahu i samoći, mi onovremeno uplašeni, a ipak kočoperni, udvojeni ili čak udvojeno-udvojeni „Bogdani“, retko smo bivali u jednini i, valjda zato, hvala budi staromodnim antičkim bogovima, nikada nismo ni bili baš sasvim sami. Uostalom, danas i ovde mogu samo verovati da znam ko sam bio onda i onde... ja, „ja“, Ja, dakle, ich, Ich, ICH? Ko sam bio po danu, a ko po noći? Uzgred rečeno, noću se igra „čik, pogodi ko sam“ svaki put odigravala na neki nov, nepredvidiv način. Ako sam se u prostranstvima noći, u

ogledalima snova, ponekad video čak i umnožen, uvek sam umnoženo, pojačano ostajao ono što sam. Bila je to neka samoodbrambena tehnika koja je uvek, noću a i danju, upućivala na višestruke razgovore sa samim sobom, na „monodijaloge“.

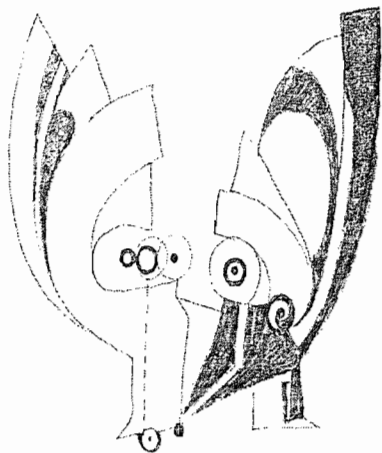
Monodijalog nije ni monolog ni dijalog u uobičajenom smislu reči; nije ono što obično pričaš kad se s nekim nadigravaš rečima, kad se trudiš da ga u nešto ubediš ili da ga bar nadgovoriš. Teorijski, u svakom dijalogu se očekuju obostrani ustupci. Bez ustupaka, ni tok razgovora ni zaključci ne bi bili mogućni. Nažalost, imajući u vidu ljudsku prirodu, u dijalozima, baš kao i u vulgarnim prepirkama, uvek će biti nesvesnog, pa i svesnog obostranog prikrivanja, a o preprodaji ideja iz druge ili treće ruke bolje je i ne raspravljati. Jer u dijalozima uvek ima, ili bar može biti, i obmana i obmanitelja, a ponekad ima i obmanutih obmanjivača. Potpuno suprotno, u monodijalozima si uvek sam sa sobom, pa si ili sâm svoj oponent i presuditelj, ili, u dobar čas, sopstveni putovođa. U noćnim razgovorima sa samim sobom, međutim, duboke sumnje u sve i svašta može i mora biti, ali lakomislenih licencija, neopreznog spajanja nespojivog i nespajanja spojivog, ne sme, pa najčešće i ne može biti. Olake i ishitrene šifre u monodijalozima obično ne prolaze. Uostalom, sasvim razumljivo: može li te iko naterati da sam sebi na kantar zakidaš? Prema tome, nije baš jednostavno objasniti šta su bili moji ondašnji noćni razgovori sa samim sobom, ponekad još i sa umnoženim dvojnicima i pratiocima. Šta su, u stvari, bili ti zustru ni-dijalozni-ni-monolozi koji su ponekad podsećali na filozofske zagonečke, a ponekad i na vulgarne svade? S kim? Pa zar ne rekosmo već: sa ponekim prekobrojnim sobom, čije mesto u mom domaćem ikonostasu baš i nije uvek bilo jasno određeno. A te prekobrojne sopstvene uvažene ličnosti

obično sam iščačkavao iz davno zatrpanih podruma svoga sećanja... „sećanja u snu“. Umeli su to biti vrlo dramatični susreti, ali je čarolija obično, u jutarnjoj svetlosti, gubila svoju noćnu ubedljivost. Za uzvrat, noću, tamo duboko negde dole u podrumima sećanja, u ponoćnim preganjanjima sa samim sobom, čarolija se povremeno obnavljala postajući sve više moja mala, privatna, ne baš preterano verodostojna RES SACRA.

*
* *

Za razliku od ostalih poglavlja ove knjige, koja se sva mogu shvatiti kao kratki ili bar kraći noćni izveštaji, sedamdeset i dva ponoćna monodijaloga što upravo dolaze na red predstavljaju celovit i pozamašan narativni korpus. Bila je to neka čudna porodica noćnih priča i pričica koje su se, valjda po nekoj nevidljivoj unutrašnjoj srodnosti, sabirale u svojevrzne celine, pa su se čak u dužim ili kraćim razmacima preobraćale u neku vrstu feljtona u nastavcima. Izgledalo je, na prvi pogled, da se snovi ove vrste sami od sebe prikupljaju i grupišu prema nekim samosvojnim tajanstvenim impulsima. Bezmalo, kao da se sastaju po sopstvenoj, čudljivoj volji. Čak ako i nije bilo baš tako kao što mi je moglo izgledati, ja sam, ipak, ovu vrstu snova pratio i beležio sa posebnom pažnjom. Shvatao sam ih kao fragmente poklonjenog mi automatskog teksta (u nadrealističkom smislu), kao igrarije velikih bogova, kao božansku mudrost slučaja. A pošto sam oduvek umeo da cenim signale neke više naklonosti, često sam pokušavao da slike svojih snova čitam ne samo sleva nadesno, dakle na dnevni način, već i sasvim obrnuto, zdesna nalevo, što mi, nažalost, baš i nije uvek polazilo za rukom. Uostalom,

bio sam rasejan, a možda i rastrojen. Lebdeo sam negde vrlo neodredivo između zemlje i neba, prikričen, pritajen u zabarikadiranoj, hladnoj biblioteci do koje jedva da je dospevala koja mrvica dnevne svetlosti. A živeli smo u blistavoj zemlji čuda, nažalost ne onoj Alisinoj.

PONOĆNI MONODIJALOZI (1)

(1)

Ovako nekako: budućnost mrtvim snom spava, valjda samu sebe za svoj račun sanja, a onda se budim ja sadašnji i ovdašnji i, do đavola, opet onaj zažareni bol u grudima!

Ne, srećom nije bilo ništa tragično; jednostavno dozvoljavao sam Oneiru da me u granicama svojih moći katkad i opomene. Učestali bolovi u grudima, ukoliko se tačno sećam, pratili su prve jugoradne dane. Trebalo je shvatiti strašnu istinu, a to nije išlo lako i bez psihosomatskih protesta. Zatim, verovatno koji trenutak docnije:

Hop, hop, opet iskliznu, planu, zažari se opet... usijani ubod!

I onda, još jednom, možda i posle nekoliko dana:

Intenzivna bolna sadašnjost izvan predela snova: budućnost mrtvim snom spava, samu sebe više ne sanja.

(2)

Snovi me više ne slušaju, ne prate me, čak me ponekad i ne prepoznaju; pričaju mi razne gluposti, a ja noćas u snu celomudreno dociram: „Neposlušnost snova, naša poslednja šansa!“

Večita nadmudrivanja sa sopstvenim snovima. Za sada samo toliko.

(3)

Hajde da kažemo nekako ovako – razgovori Bogdana Bogdanovića sa pticama, sa ćukom, sa sopstvenom senkom izgubljenom u velikoj senci noći. Kog li si se đavola toliko uzvrteo kad ćeš ionako do jutra sve zaboraviti?

(4)

Impromptu. Kao da sam iskočio iz prašnjave knjige – koje? Ne znam. Gde sam? Ne znam. Bunovan? Ne, zacelo nisam. Još uvek negde između sna i jave? Oneir će valjda znati. Hajd' sad i ponešto škakljivo: jesam li baš siguran da sam ja bio u pitanju?

Dopisano još nešto što bi moglo biti nastavak, pa i kraj izveštaja:

Oneir se muči da mi nešto došapne, ja se mučim da ga razumem; čemu toliko unakrsnog pripovedanja? A san, jutros, nepovratno utekao...

(5)

Jutros sam se probudio sa šupiom na usnama: „Dragi moji predmeti, nikad vam nisam sagradio prostranu štalu, dostojnu sloge i ljubavi u kojoj bismo skladno proživeli zajednički život!“ Ovo bi otprilike bilo emotivno sažimanje sna

čiji su se obrisi izgubili gotovo istog trena dok sam jutros, na brzinu, zapisivao poruku.

Košmar, kad je već iza naših leđa, ume se preobraziti u burlesku.

(6)

Košmari, ko zna, možda samo kao uputstva, kao itinereri, bedekeri, kao putovođe. Možda je i smešno ukoliko baš i nije sasvim smešno!

Neskromno je reći, ali ja sam kao i Stari Grci poštovao svoje košmare. Nisam od njih bežao, nisam ih se otresao, nisam ih na silu zadržavao i navlaš zaboravljao. Odnedak sam verovao da snovi koji izranjaju iz mraka neke druge ili čak i neke treće „jave“ mogu biti pokretači ne samo košmarnih mora, no i dobro upakovanih, dakle prikrivenih mudrosti. Zbog toga se nikad nisam otresao nemirnih noćnih slika, već sam se trudio da ih smirim (ponekad i u toku samog snevanja) i da posle, ukoliko upamtim ključne skice, pa i pocepane škrabotine, bar malo zavirim u njihov skriveni smisao.

(7)

Čudni, ponekad i mudri košmari, ti noćni razgovori sa sobom bivšim, razgovori izvan racionalnih vremenskih međa! Prođu godine i godine, i onda najednom, u snu sadašnjem, otkrivaš sebe iz nekog sna davnašnjeg, na javi davno zaboravljenog... Pa onda, imalo bi se štošta dodati i o tim našim bratskim susretima, naročito ako jedan na drugog sasvim neočekivano nabasamo.

Još ponešto o samosusretanju u snu, verovatno nastavak prethodne beleške:

Jedan drugom (u prolazu?) ponešto i dobacimo, šeretski valjda. Ko se kome pri tom podсмеva. manje je važno, važ-

nije je da se niti monodijaloga u snovima mogu zapanjujuće obnoviti, ponekad čak i posle mnogo, mnogo godina.

(8)

Ni monolog, ni dijalog, ni monodijalog. Možda, početak svađe:

„Sve sam to u snu naučio“ – kažem.

„U snu“ – pita Neverni Toma – „zar baš u snu?“

„Lepo, baš u snu i baš naučio, a kako i ne bih kad ‘san uvek zna više’, stara mudrost, zar ne?“

„Jok“ – veli Toma – „ja ne sanjam.“

Beznačajan san, i da nije ostao zapisan davno bi bio zaboravljen. S kim sam to razgovarao? Po prostačkoj dikciji tobožnji apostol Toma mogao bi biti moj davnašnji poznanik, proletarizovani Nečastivi. Čitalac se verovatno već uverio da sam, vo vremena ono ratno i smutno, za njega umeo pronaći i pokoju mekšu reč. A cenió sam i njegov smisao za humor, pa je tako dosta dobro moralo zazvučati i ono „ne, ja ne sanjam“, jer kog bi đavola ubogi đavo mogao sanjati u onim sumanutim godinama kad su đavoli i đavolčići bili poslednji ostaci nekadašnje nepatvorene ljudske prirode?

(9)

Snovi su, u načelu, svečanost ćutanja. A ako je tako, san je i svečano bekstvo od mahnitosti reči, a to bi dalje značilo da nam Hypnos, kad hoće, otkriva i ponešto što se dotle plašljivo skrivalo iza naše sopstvene zvučne senke.

(10)

Oniričke, dakle skrivene autobiografske reference. Kao pričam, tamo negde dole, pričam o sebi onom-tamo-gore, pričam raspričano, katkad i raspojasano, ali uvek bezbedno

zaklonjen iza slikovito, ali najčešće i vrlo paradoksalno pomerenih značenja svakodnevnih reči.

(11)

Noćas vrlo pospan monolog o dijalogizima i monodijalogizima... Oneire, Oneire, guske te razumele! Ili, malo drukčije: kad sam u snu besan, to je znak preliivanja viška dnevne energije u predele snova i u događaje koji nas tamo očekuju. Tako sam i danas, posle uzbudljive noći, tek negde oko podne, sav razigran izronio iz dobro pregrejanih snova. Serija je, izgleda, otpočela gromkom svadom sa nekim veoma uglednim, a ipak ograničenim profesorom. Oko čega? Tako mi Oneirove pameti, neću baš uspeti dobro da objasnim. Biće da je umišljeni profesor olako nekud otposlao jedan deo moje biblioteke, pa sada na nižim, podzemnim spratovima sna, jedva pronalazim svoje knjige rasporene, vlažne i budave... Onda, najednom, u sinkopi, prelazak u sasvim drugu priču i drugo okruženje. Tamo me čeka jedna jedina knjiganad-knjigama, glomazna kao podrumaska kapija i ja se kroz taj knjiški portal provlačim i uvlačim do monstr-podzemnedvorane, ali uviđam da od čitanja nema ništa. Jer, kako da čitaš knjigu kad si već u njoj? I zato, pripremajući se pomalo za izlazak i buđenje, blaženo se baškariš u nepročitanom tekstu i sa posebnim zadovoljstvom izgovaraš besmislenu rečenicu: „Kako je lepo u mraku Velike knjige!“

U mraku velike knjige! U mudrom mraku, uzbudljiva metafora, priznajem. Šteta, tako mi Zeusa, što se ovaj raskošni san nije nastavio: šta li se skrivalo u tom, davnašnjem, premudrom mraku. I dan-danas sam radoznao.

(12)

Le songe de Lithophile – san ili snovi jednog strasnog kamenoredca. Snovi u kamenu isklesani, iz kamena izvađeni,

izmamljeni na videlo jave. Pa onda još ponešto o okamenjenim snovima. I *onda* još dodatno i o „znamenovanju kamena“. A što se moje malenkosti tiče, nikako da dokonam šta bi se i kako iz Kamen-snova na javu moglo izneti i prepričati. Ali, da sam još u toku snevanja nabrojao sve navedene spojeve reči i da su mi noćas zvučali sasvim razumljivo, a da mi od jutros zvuče sasvim zagonetno – i to stoji!

Stara, prastara nedoumica – na kom li jeziku sanjam i kojim li se obrtima, dnevnim ili noćnim, služim? Vokabular je uglavnom zajednički, ali semantički raskorak je očit. Ponekad i do mere da reč koja u snu sasvim normalno zvuči, upamćena i na javu izneta, počinje ponekad da škripa kao nepodmazane vratnice.

(13)

Još jednom o obrnutim monodijalogizima, monozimima i dijalogizima. Kakav istraživački bes, noćas – bes u pola cene! Isprobavao u polusnu (pa i u lakom snu) obrtanje nekih svakodnevnih izraza. Npr. „svakodnevni izraz“: invendokavs zarzi zvuči nekako hunsko-baltički, a tek „knjiga moga života“: aginjka agom atoviž odjekuje sasvim sijuks-indijanski. Potrebno je samo potražiti reči pogodne za tumbanje. To se još nekako *dâ* naći. Nedostaju, međutim, kockaste reči pogodne za prekoćoškasto obrtanje, a tek koliko nedostaju, čak i u snu, okrugle reči za lako-lagodno, neosetno kotrljanje. Ah, taj nesavršeni moj maternji jezik! Zašto nam nije dato da svako za sebe pravi svoj jezik, kad se ionako nikad ne razumemo.

Može li se san verodostojno prepričati? Može li se i sme li se iz carstva „reči bez reči“, iz domovine paradoksalnih značenja, jednostavno prebaciti na svakodnevne semantičke matrice? Pitanje se može i proširiti: sme li se uopšte magijski jezik snova uterivati u racionalne norme svakod-

nevnog govora? Nije li prepričani san samim prepričavanjem načet, a ponekad i bitno izmenjen? Nije li san, prebačen na ovu dnevnu polovinu sveta, samim tim već izgubio svoju skrivenu energiju? Sve su to pitanja koja obično uvek ostaju bez konačnog odgovora. No, i bez razrešenja zagonetke, tekst koji sam naknadno otkrio u preostacima Zele- ne kutije čini mi se zanimljiv i to upravo zato što pomalo zvuči kao govor „s onoga svijeta“. A da stvar bude zagonet- nija, nikako ne mogu da se setim kad sam zapisano zapi- sao i povodom čega? Povodom nekog sna? Povodom neke serije snova koji su se jedan za drugim ređali kao noćni roman u nastavcima? Ili je izveštaj nastao bez naročitog povoda, onako malo s neba pa u rebra? Posebnu težinu dvema beleškama daje činjenica da je smisao saopštenja skriven iza dva naporedna anagrama.¹ Danas se ne mogu setiti zašto sam i kako došao na čudnu zamisao da ključne reči obrnuto zapišem. Možda i zato što sam oduvek poma- lo sumnjao da se ijedan san može verodostojno prepričati svakodnevnim, dakle dnevnim rečima, a da se pri tom ne izneveri njegova tajanstvena, pa ako se baš hoće i okultna suština. Jer, prepričati dovoljno iscrpno neki zanimljiv san, a ne izneveriti ga prepričavanjem, to je bezmalo utopijski poduhvat.

(14)

Teško je od početka do kraja prepričati celinu nekog sna. Tim je teže što nismo sigurni da san, bilo kakav, može imati jasno omeđen početak i kraj. Znamo li gde priča počinje, a gde se završava? Ne znamo, razume se. Ne možemo ni zna- ti, jer san „trči“ kao i pas, trči zavojnom linijom, utrčava u kovitlace slika, da bi se neosetno, u samom središtu, u nultoj

1 Anagrami „svakodnevni izraz“ i „knjiga moga života“.

tački, sam oko sebe okrenuo i u suprotnom smeru krenuo u izlaznu volutu. To je upravo onaj tip kretanja kakvo grčka talasasta šara (linija) iscrtava u mermeru; stari nemački klesari nazivali su je der laufende Hund. Dakle, baš „pas koji trči“! A sad, evo, i ja na taj pseći način trčim kroz svoje snove, trčim sve do jedne tajanstvene tačke u kojoj se u me- stu obrćem i, promenivši smisao kretanja, polako počinjem da se izvlačim iz sna, da se budim ili da prelazim u neki drugi san.

Spirala i antispirala, geometrijska elegancija sna, a san – sećam ga se, bolje reći osećam ga još uvek – san prelep kao raskošna ljuštura puža. Trebalo je samo umeti utrčati u zavojnicu sna, pa se u samom središtu puževe kućice, u nultoj tački, obrnuti, obnoviti se i suprotno iscrtanom razvojnicom iz sna istrčati, možda i pobeći. Primamljivo sanjarenje, a za strašnu situaciju u kojoj smo se bili zatekli, čak i prilično pribrano. A geometrijski san je ostao zapisan i nacrtan na delićima rasečene grube bakalske kese. Bolje hartije, dakako, nije bilo... Ispada da je trula bakalska kesa istovremeno bila i neka vrsta nepobitnog datiranja, znak da je reč o situaciji iz odmaklog razdoblja naše ondašnje samokonfinacije. Bilo je to razdoblje „svete bede“ na koju smo, kao i drugi čestiti među ondašnjim Beograđanima, pristali i prihvatili je. Toliko o ovom snu. Sledi, međutim, nastavak zapisa na drugom komadiću istog „papirusa“ o drugom sličnom snu ili, možda, o drugoj seriji srodnih snova:

(15)

Druga je teškoća (danas baš i ne vidim u čemu je bila prva!) u tome što moja metoda namernog, gotovo nasilnog, buđenja i užurbanog zapisivanja gotovo da plaši, pa čak i

rasteruje slike iz snova. A snovi su, kao što znamo, bezazlene ovčice Zevsove, predate na čuvanje i staranje prostodušnom i malo senilnom božanskom čobaninu Oneiru. Da li ovo zaduženje dovodi katkad do rasapa njegove priproste pameti teorijsko je pitanje, pa neka ostane za neku drugu zabelešku.

A tu negde baš, moja ondašnja beleška se preobraća u neku vrstu mini-mini „Rasprave o metodi“:

(16)

Sledeća teškoća, ili opasnost, upravo je u tome što preterano naprezanje da san još u toku snevanja uhvatim za rep može samo poremetiti dalji tok snevanja, pa možda čak dovesti u pitanje i samosvojnost na javi zapisane, dakle prepričane fabule. Jer, pri potezanju i izvlačenju snova na videlo dana, može se nedostojnom „gospodar snova“ dogoditi da i nehотиčno pobrka govor mudrih noćnih ptica sa čavrljanjem jutarnjih vrabaca. I da se, onda, taj vajni sopstvenik svojih snova na izlaznim stepenicama još dobro iz-po-sapliće. I zato, zašto bih krio, vrlo dobro znam da moj način praćenja i snimanja snova baš i nije najsavršenija metoda, ali do sada neka druga, kažu, nije pronađena.

No, kad je metoda kao takva pomenuta, i još rasprava o njoj, možda bi vredelo prethodnim beleškama priključiti i jedan moj davnašnji sibijski zapis u čiji smisao, a možda i u neku bivšu svrhu, danas nikako više ne pronicem:

(17)

San se snom podstiče, san se u snu budi, ali se na javi često i gasi. Vreme kroz snove teče, ali ne otiče, pa smo u vnavremenskom zagrljaju svojih snova svi pomalo kao ribice u mreži (svi Bogdani, recimo) i uvek smo nekako na okupu,

i oni davnašnji, i ovi sadašnji, i oni budući. Na okupu smo dični i pomalo sumanutu graditelji vremena-bez-vremena, jer, magijska je rečenica... „samo dabar razume mudrost svoje metode!“

Dabar je u neku ruku moj totemski predak. Tu sam nepobitnu istinu sa dečjom radošću prihvatio relativno rano. Jedino sam se, u nekoliko navrata, zabrinuo šta li radi dabar kad ga zaboli zub? Da, baš tako, jer teško je bilo zamisliti herojsku obradu drvenih trupaca zubima drukčije do na naivan dečji način. Nešto docnije su dabrovi, bar za mene, postali idealni platonski graditelji koji grade samo sublimiranog građenja radi. Uzgred, verovao sam da ove simpatične životinje beskrajno uživaju u svom uzaludnom poslu, budući da ga sa toliko sistema i sa zadivljujućom istrajnošću obavljaju. Docnije, sa nemalim čuđenjem, zaključio sam da i ja sam imam u sebi nečeg dabrovskog i da svoj posao graditelja, možda malo iznaopačeno, shvatam upravo na dabrovski način. Jer, kad nešto sagradim, onda sagrađeno u svojoj mašti i na crtežima rušim i pretvaram u prah i pepeo, samo zato da bih poništeno ponovo, i sa najvećim zadovoljstvom i dalje gradio radi same lepote građenja. Tajanstveni je posao dobio čak i odgovarajući srpski naziv, zaludgraditeljstvo. A to ti je kad nešto gradiš čiste lepote i radosti radi, a znaš da će jednom biti porušeno i to ne u tvojoj mašti, već u najstvarnijoj stvarnosti. I doista, došla je posle na red jugo-konflagracija, pa je izgledalo da će sav moj dotadašnji „dabrovski“ trud bez traga biti zaboravljen i da se priča više neće nastavljati. Ali, onda se sasvim neočekivano potvrdilo da je zaludgraditeljstvo istrajnije no što sam mislio, jer su se dabrovske priče i dabrovska filozofija opet sve-u-krug obnovile.

(18)

Maločas, u snu, pratio me je zamršen rečitativ: „Gradim, ali šta?“ – pa dalje, sebi u brk – „kule u vazduhu gradim, šta bih drugo?“ Onda podzemno mumlanje, Oneirovo, valjda: „Kule u vodi gradiš kao dabar, brajko, gradiš svakodnevno, svakonočno, pa kako koju sagradiš, grickaš je, glođeš, mrviš da bi posle sve još jednom otpočeo, i tako sve-u-krug“. I tu se negde svetlosti sna zamračile i nestale.

U srpskoj narodnoj poeziji, ali i u albanskoj, rumunskoj, čini mi se i u srednjovekovnoj grčkoj, održale su se prabal-kanske legende o dabrovskom prokletstvu zlosrećnih graditelja, o ukletim majstorima nedovršenih i nedovršivih velelepni zdanja. Ponekad, da bi se gradnja uopšte mogla privesti kraju, zahtevala se čak i ljudska žrtva, na primer u čuvenoj baladi o ukletom građenju Skadra na Bojani. Bio je to, danas procenjeno, romantični fatum zlosrećnih mit-skih graditelja:

*Što neimar obdan sagradio
to bi vile obnoć porušile...*

Reč je o poetskoj formuli sudbine mnogih graditeljskih poduhvata u našim prostorima. Svi smo mi, na Balkanu, pa i Oneir, prastari, pa bogme i prestareli vesnici bogova, svi smo mi i te kako obuzeti metafizičkom opsesijom građenja – građenja radi, pa nažalost i rušenja – rušenja radi. Zato nije čudo što su mi se u mračnim minulim godinama javili moji zaboravljeni drugari iz ranog detinjstva, simpatični, ali pomalo i tragikomični dabrovi. A demoni snova, kao i obično u mom slučaju, potrudili su se da jednu tragičnu temu, bar prividno, preobrase u vedru travestiju.

(19)

Snovi kao obrisi nečeg što naopako prurušeno, dakle obr-

nuto simetrično, mora postojati, nevidljivo, ali stvarno. Klasične egzegeze su na prvi pogled detinjaste, ali su ponekad i te kako mudre. Bojim se da i psihoanaliza malo uprošćava stvari kad na snove gleda kao na nešto što je odmah tu negde, tu u nama u svakom slučaju, mada se meni ponekad čini da su snovi ipak negde tamo, malo podalje od nas, negde iza golemih brda, pa i ono što nam nude, nude uvek, kao i stara proročišta, u sibijskim iskazima. Uostalom, sasvim je sigurno da Oneir, bar ovaj moj, nikad Freuda nije čitao, a da je i pokušao, zacelo ne bi bogzna šta razumeo.

Ovo, ili, tačnije, ono moje ondašnje o snovima koji su pomalo tuda-svuda, ili su „tu negde“, a pri tom još i „malo podalje od nas“, ne zvuči baš sasvim loše. Tu bih podelu i danas potpisao. A pridodao bih i uputstvo, ono staromodno, a ipak večito: ko ume da se čuva i bogovi će ga pričuvati – malo i od sopstvenih snova!

(20)

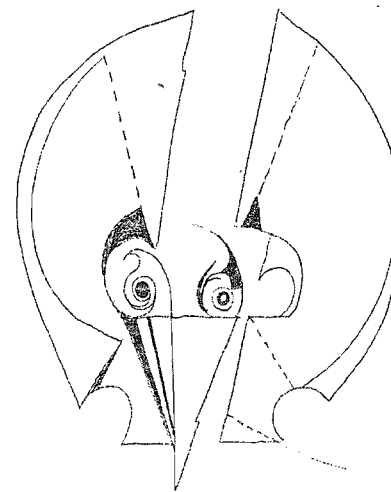
Scherzo. Da li čuveni Platonov budilnik još uvek funkcioniše? Znam da u snu često poželim nešto da vidim, pa maltene ponekad i poručujem, ali samo vrlo, vrlo zaobilaznim putevima. Na primer, juče ili prekjuče, u sparno jutro, trebalo je da se probudim tačno u osam. U datim uslovima imao je to biti gotovo natčovečanski podvig. I onda, najednom, iznebuha, jutarnji san: zgrada Srpske akademije nauka i umetnosti, trapavija čak i od one koja tamo negde stvarno postoji, a u njenoj utrobi, dole negde, u dubokom mraku budavi nekakav hotel, budav podzemni apartman, budava postelja, a, sa plafona, sve kap po kap kljuca voda. A ja se pitam odakle sud najedanput ta prskalicu i to još u podzemnom hotelu zvanom Akademija, i onda iznebuha iskrsava cela rečenica što sam je, verovatno, sebi u brk prošaputao. Evo je: Platon je konstruisao svoj čuveni budilnik da bi budio uspavane

studente svoje Akademije i taj je budilnik doista funkcionisao; sprava je u određeni čas i hip otpočinjala da prska vodu sve dok se neko ne bi probudio i porazbudio ostale.

Zatim, u nastavku istog sna, iste noći, na istoj hartiji, razrešenje:

(21)

U Veneciji, u Ve-ne-ci-ji nebo prokišnjava sve kap-po-kap, sve po kap-kap. Budim se, nisam u Veneciji, kad ono moja starudija od seoske škole pretvorena u atelje, šta bi drugo, bar na dva, tri mesta, sve po kap-kap-kap!

PONOĆNI MONODIJALOZI (2)

(1)

Ume li istorija da sanja? Oh, i te kako! Pčela, u Efesu, uvažena Gospođa Pčela: pčela na grbu grada, na novcu, a zatim još kolegijum prvosveštenika, nazvan „Kraljevi pčela“, zar sve to ne liči na san? A san – i nije i jeste. Ovoliko koliko je do prethodne tačke zapisano, nije san, iako je noćas prosanjano. A dalje je bio san, moj san, tako bar verujem: „Kolegijum kraljice pčela“, ruski balet, Ana Pavlova, ukoliko... ukoliko i to nije nehotično pozajmljeno iz sveta jave.

Pčela u snu! Verovatno znak naklonosti bogova, srećna najava za neki davnašnji „sutrašnji dan“, dobar omen, ne može biti bolji. Nažalost, u snu je teško razlikovati pčelu od osice. A bilo je u mojim snovima belaja i sa stršljenovima!

(2)

Praznik Artemidin, pa su noćas mlade Atinjanke bile obmotane u mrke krpe i svi smo ih nazivali svetim medvedicama. Budim se, pa hajd' BB potrudi se da objasniš sebi i drugima kako čitava istorija nije nedosanjan san svetih medveda i medvedica! Kako lepa, kako zanosna, kako nemi-loševićevska mečkarska fuga!

Brundanje svetih medvedica, uglavnom kao i sa pčelama, ambivalentno.

(3)

Opet jedna čarobno besmislena rečenica, u snu: „Kao da je Zemlja neki kengur!“ Ko to kaže, kome govori, zašto se oglašava – sve se najednom muti, a kad sam se sasvim probudio uveliko se već bilo i izbrisalo. Skuvao sam kafu, popio kafu i onda, sasvim natenane, hladnokrvno rezimirao – „Pa možda i jeste kengur!“

Blagi, samoodbrambeni humor, reklo bi se. Beleška je očigledno iz onih mojih poslednjih dana Pompeje, dakle još iz sela Popovića. Sve ostalo, ono uobičajeno „kako i zašto“, u dalekoj je neprozirnoj magli. Izvesno je samo to da su reč i san antipodi, pa čak kad se u toku snevanja prividno i dodiruju, odmah se odbijaju i nadalje – šta bi drugo? – nastavljaju jedno jednim, drugo drugim putem.

(4)

Čovek razgovara sa psom kao sa psihijatrom, po ceo dan mu priča svakojake gluposti, a ja sam noćas, u snu, vrlo radoznao: kad bih mogao samo da se setim šta li je sve „čovek“ psu ispričao. Biće, neke „mudre gluposti“, sudim po tome kako ga je pas mirno saslušao... možda samo strpljivo, možda samo učtivo... San ili java, ili pomešano?

Vaj, ti moji vajkadašnji ponoćni razgovori sa psom! Uo-

stalom, kome se poveriti do psu? Mački često tepamo, i to sa najvećim zadovoljstvom, ali joj se ne poveravamo.

Razgovori ponoćni, sa psom. Moj pas (koji? – Fred, razumljivo)... tja, oklevam da napišem – moj pas mistagog, putovođa, žrec misterije. Pitam: „Da li bi me proveo kroz čitavu istoriju?“ – „Nemamo vremena“ – odgovara – „skoro će jutro!“

Danas mi se čini da sam svog velikog prijatelja iz najranijeg detinjstva malo zapostavio, a sad, evo ga opet, stari verni drugar, pa i nehотиčno razmišljam kako bi se samo nakostrešio na Miloševića da ga je ikada i igde mogao omirisati. Moja sasvim detinjasta pomisao, ali i jedan podatak za buduće istraživače – srpski Vožd iz godina devedesetih – patološki se plašio pasa!

(5)

A od mene pa nadalje – vasiona cela!

Uporan, vrlo uporan san. Taj moj luftbalon, „kosmobalon“, kroz čitavu seriju snova, javljao se godinama kao neko više bivstvo, kao čarobna slika, imaginogram mog postojanja i trajanja. Rado sam, u dokolici, taj san iscrtavao; bilo je jednostavno nacrtati luftbalon koji svojom korpom, kao nosom, dodiruje zemlju. Voleo sam ponekad da na crtežu, sasvim dole, dodam tačkicu i uz nju objasnim da sam to „ja“, a onda još i da dopišem „a od mene pa nadalje – vasiona cela“, jer u snu, dakle iz sna u san, vasiona je ipak počinjala od mene, iz nulte tačke i obuhvatala je, kao ogroman luftbalon, čitav svet. Bila je to panteistička egzaltacija koja kreće od jedne jedine nematerijalne čestice i obuhvata – kako bi moglo biti drukčije – veliko Sve... das All.

(6)

Gradovi Apokalipse, ali u modelu, sićušni kao zlatni i sre-

brni insekti, kao uzmuwane bubamare. Moj komentar, još u snu: loše, vrlo loše vino!

Voleo sam i volim svoj ponoćni humor na sopstveni račun. Pa i to mu dođe kao neka vrsta monodijaloga.

(7)

Onirička slika sva uzbibana, zaljuljana. Viseći most koji pod nogama izmiče; pred jutro još jednom: Most-strašni-sud.

Opet, ponoćna zvrčka na sopstveni račun. Opet loše, vrlo loše vino. A u lošem vinu tinjaju opore životne mudrosti. Pretpostavljam, bar, da je tako.

(8)

Most kao cvet iz herbarijuma, zašto? Ne razumem metaforu. Most, da, ali tek na trećem stepenu platonskih sličnosti. Most-arhetip, dvodimenzionalna opsena! A taj idealni i idealistički most-nije-most elegantan je i lep, da lepši nije mogao biti. „Ah...“ – omalovažava snevač jakobinac – „preko ovog mosta može da odskakuće samo poneki vrabac kome most ionako nije potreban!“ I onda, najednom, već u izlaznim odajama sna, u polusnu, primećujem da je slika bogatija no što mi se činilo i da je u svojoj filozofskoj poruci nemilosrdno dosledna. Jer, „most-slika-mosta“, i sa jedne i sa druge strane, četiri puta je pridržan masivnim mermernim stepenicama koje četiri puta silaze u duboku crnu vodu, ali ne dosežu do obala reke.

Ne umem da objasnim da li je ova sofistikovana slika (zašto se ne bih malo i pohvalio?) bila samo moja prisilna sublimacija priče o zastrašujućoj sudbini mostarskog mosta. Danas, kad je najlepší most na svetu obnovljen i kad blista u svoj svojoj lepoti, moj ondašnji san postaje srećom nerazumljiv. On samo vrlo zaobilazno podseća na tragediju jednog grada koji se iz mosta rodio, pa se po mostu i

nazvao, i koji je u ratnim danima izgubio svoj identitet, pa čak i pravo na svoje ime. Podseća, ali tragediju ne evocira, jer četiri pompezna stepeništa koja uzaludno silaze u vodu reke danas više plene čistotom nemotivisane zamisli, no što podsećaju na negdašnju dramu. Bogovi reka i mostova očevidno su umeli da me u ratnim noćima poštede i da jednom blagom, pa čak arhitektonski i svečanom alegorijom prekriju istinu. Sve što bih danas umeo da kažem, jednostavno je – hvala im!

(9)

Pojavile su se i veoma strme lestvice za izlazak u podivljalu baštu na krovnoj terasici, uostalom svedenu samo na rukohvat-dva bujnog, podivljalog zelenila. Osmatračnica, ma kako mala, imala je prednost što je bila nedostupna, možda i nevidljiva, a iz nje se u svakom trenutku lako dao osmotriti čitav grad dole, podusparen i crn.

Laki dašak paranoje, šta bi drugo bilo? San, magijska želja i priziv slike: imati svoju osmatračnicu, a predostrožno ostati skriven. Terasica, bekstvo uvis, u visine, neodređene i neodredive. Posle čitavog niza godina za mene se opet otvara pitanje dualnog simbolizma, u snovima. Još uvek se preslišavam: lebdenja i letuckanja u snu i nebeski, uranijski simbolizam, uopšte? Ne, nisam rado „leteo“ u snu; mnogo sigurnije, i mnogo više svoj, osećao sam se u svetu podzemnih noćnih slika. Sada, kad klasiram zapise o prosanjanim doživljajima, shvatam da su nebeske noćne slike bile uglavnom nemirne i užurbane. Obratno, bila su vrlo duga i spokojna podzemna pešačenja. Međutim, ovaj san je samosvojan i izmiče htonske-uranijskoj klasifikaciji. Radnja se odigrava u izrazito gradskoj sredini, ali ipak negde neodredivo između zemlje i neba.

(10)

Vampiruša zvana Hrizantema, na krovu, svrdla li svrdla, buši ga, a kiša pljušti. Hrizantemu baš briga, ona tera svoje, a meni dotle nikad nije palo na pamet da vampir može i da prokisne. Eh, sestro ponoćna, baš si nadrljala! San je bio toliko uzbudljiv da sam se probudio ne bih li ga što pre i što vernije izdiktirao u kasetofon i potom ponovo blaženo zaspao. Pa se, posle sat-dva, definitivno probudio, skuvao i popio čaj, preslušao izdiktirano i odmah shvatio da je čarolija nepovratno iščezla, a da je saopšteno – hajde i to da kažem – zazvučalo malo priglupo.

Zvučalo bi sasvim benavo da san ne opisuje, gotovo školski verno, prastari srpski (neki kažu opšti indoevropski) magijski ženski ritual „svekrve na krovu“. Koja li me je to od mojih pra-staramajki noćas pozdravljala sa krova (i iznad ognjišta) u trenutku kad sam se već, i ne znajući da to činim, otiskivao na veliki put? U svakom slučaju, san sam upamtio i, ne bez humora, ponekad ga se i dan-danas još prisećam. Toliko o etnološkim korenima noćne priče o mojoj vampiruši. Nastavak opsesije upućuje, međutim, u drugom pravcu. Zato, sad malo i amaterske psihoanalize. Čime me je ova gruba, možda i sirovo lepa, ženska pojava fascinirala? Uostalom, fascinacija je mogla stići na red tek u dužoj vremenskoj obradi ovog sna. Iskreno rečeno, nemam danas baš previše razloga da o smislu ovog davnašnjeg sna zabrinuto razmišljam, sem da se priupitam zašto ga još uvek pamtim.

(11)

Ako je tačno da se demoni ne vide na mojim crtežima, ali da su uvek negde iza njih – ne mogu da se setim ko mi je to rekao – sada, ovde, noćas ovaj poslednji crtež kao da me najednom opominje. „E, pa lepo, crtaču, sjajno, majstore,

probudite se sad!“, a ja se poslušno budim. Kad ono, tek ponoć. A Hrizantema?

„Ako je tačno da se demoni ne vide...“ itd., onda mi ne preostaje drugo do da se upitam zašto se ta nečija rečenica tako celovito sačuvala u mom sluhu? A tek burleskna Hrizantema, otkud sad ona ponovo u ovim beleškama? Pošto ne uspevam da san precizno vremenski situiram, mogu se osloniti samo na surnjiva lična nagađanja. Biće, ipak, da se gospođa Hrizantema otpočela javljati tek u vedrijim časovima naše konfiniranosti, pa je njena groteskna pojava upravo bila onaj čudni predznak koji obično najavljuje važne događaje. Da li nas je podsećala da se iz pakla može ponekad lagodno umaknuti, to, strogo uzev, i nije bitno. Signal je, u svakom slučaju, bio bar napola razaznatljiv.

(12)

Oprezno sa sopstvenim snovima! Sve su knjige noćas bile otvorene. San, dakako. Čini se da je usledio posle nekog razgovora ili predavanja, u kojem se pominjala „otvorena knjiga“ – unapred predviđena za nepredvidiva razmišljanja. Bilo je to, onda, verovatno u modi. Sna se nejasno prisećam, sasvim sigurno da me nije poneo, a možda me je malo i pecnuo. Snovi umeju biti autoironični, razlog više da ih volim i poštujem, čak i kad od njih zazirem.

Oprezno sa snovima! Uputstvo koje se vrlo prikladno vezuje za priču o Hrizantemi, ali i za autoironično razmatranje suštine Večito-otvorene-knjige. A sad još dodatno i pričica o Hristini. Sve u svemu, dve sasvim nove pojave u mojim ondašnjim beogradskim snovima, dve svete dame čija su ironično intonirana imena imala, valjda, neku skrivenu funkciju rasterivanja gađenja i straha.

(13)

Isidora Hristina, ko je to? Pa ženski Isus iz noćasnijeg sna.

Bila je izmučena, raščupana, naknadno, uvredljivo nakarminisana. Sve to mora biti poznato, negde već viđeno, neko opšte mesto lošeg kvaziavangardnog teatra. Ljutim se, zašto snovi, zašto moji snovi dozvoljavaju da ih neko, odavde sa jave, pretumbava i ponižava? Opet film, opet televizije?

(14)

Nadmudrivanja sa snovima: maločas, tek što zapisah da su mi snovi prazni i bez ljudi, bez ikog živog, kad u nastavak sna najednom navali bezobzirna gomila nepoznatih – bogaraju, prete, mlataraju rukama, protestuju...

Ako ikoga ove moje beleške podrobnije zanimaju, lako će uočiti da se u njima, sem mene i nekog meni sličnog, neki treći ili četvrti gotovo i ne pominju. To bi dalje značilo da je i ovaj san neka vrsta izuzetka. Ipak, o sebi i o svojoj ulozi u sopstvenim snovima, bar za sada, neću otpočinjati neku zapetljaniju raspravu. Ponudiću, međutim, nekoliko elementarnih podataka koji neće bogzna šta objasniti, sem da sam u snovima ja lično, gotovo uvek, sasvim sâm. Ne usamljen, no materijalno, fizički sâm, valjda i zato što mi to godi. U vreme Miloševićevog vrtoglavog uspona, jedan od hvalospevaca objasnio je desni preokret u srpskom društvu vrlo jednostavno i efektno: „Dogodio se narod!“ Meni se, srećom, narod nije dogodio, a šta se posle dogodilo narodu, to pesnik nije umeo da predvidi. Međutim, u vreme dok je narod još uvek bio opijen „Slobom-slobodom“ i dok se beogradskim ulicama svojski urlalo, u ovaj moj san jedva da je jedna grupa vatrenih predstavnika Sloboljubaca bila pripuštena.

(15)

Prijem, gosti se međusobno ne poznaju, ne pozdravljaju se i ne upoznaju. Gledaju se gotovo neprijateljski, ponegde

izbije i poneki uzvik svađe. „E pa lepo, odosmo, hvala na svemu!“ Ili, najednom neko iz falseta: „Prostački prijem, serviraju nam flekice sa kupusom!“ Moja vajkadašnja prijateljica, za tu noć domaćica, slatko se smejulji. Na ramenu joj bela ptica-emocija. Na kraju tišina, jutro, kuća prazna, prozori širom otvoreni, ptica-emocija počinje da udara, da klepeće krilima i odleće – „Trenutak večnosti“ – kaže prijateljica.

Onirička poetika umesto političke zlovolje! Doduše, poetika snova i dobra ili zla politička volja ne moraju uvek skladno šetati ruku pod ruku. Gospodari, ili bar režiseri ovog sna, ko su da su, vrlo su vešto prikriveno prikazali moje duboko negodovanje pred onovremenim pojavama moralnog posrnuća i bede tipskog beogradskog „čaršijskog“ intelektualca. On, uzvišeni zastupnik nacije, uvređeno se povlači sa vulgarne političke arene. „Prostački prijem...“ ili „E pa lepo, odosmo...“ i obavezno malograđansko „Hvala na svemu“. Povlači se, dakle, upravo onda kada je javna reč čiste savesti i političke hrabrosti najpotrebnija. Ta vrsta beogradskog čoveka, koja je onovremeno lažno-umirujućim, duboko amoralnim „šarmom“ prelazila preko vapijućih grehova sredine, neretko je otvoreno, čak oduševljeno saradivala sa izaslanikom srpske sudbine, Slobodanom Miloševićem. U ovom mom snu, i takvi sporedni, pritajeni junaci ondašnjih dana prikazivali su mi se sasvim uzgredno i u veoma blagoj formi. A ja sam ih, izgleda, bez jeda prihvatao kao apstraktnu, što će reći indiferentnu činjenicu. U drugom delu sna sasvim napuštam „kolaboracioniste“, a moj ton prelazi u neku vrstu trijumfa. Nasamo sa sobom, ali nasamo i sa impresivnom, recimo jungovskom, metafizičkom damom dočekujem divno jutro. Pridodajem danas da je san očigledno bio opterećen, pa i prezasićen

onovremenom mojom erudicijom. Uostalom, zašto ne bih danas tako što laka srca priznao? A puštanje ptice u jutarnju svetlost – svetlosti u susret – moja je, po svoj prilici, nesvesno eruditska, dakle ipak tuđa finesa. Uostalom, gde je to zapisano da snovi ne smeju biti, pored sveg ostalog, još i nadvoje-natroje pozajmljena umetnička dela koja smo, ko zna kad, nemajući pojma šta činimo, strpali u džep?

(16)

Rupa u zidu, udubljenje, u stvari uredno obzidana kocka u negativu, iza knjiga u biblioteci. Cavum, šapućem, iako tu reč već decenijama nisam upotrebio. A u skrivenom udubljenju, keramička grčka posuda u obliku ptice, na tri nožice, Prochoüs. I to bi bila još jedna davno zaboravljena reč. Dakle, samo za noćas, samo san-ptica, čak ni od keramike.

Neću ni pokušavati da ovaj zagonetan san tumačim sebi i drugima. Dovoljno je što ga pamtim. Biće da priča o snu-ptici, o ptici-posudi, nešto u sebi skriva, što ja, bar za sada, nisam uspeo sebi da rastumačim.

(17)

Snovi trče ispred mene, pa valjda zato ponešto znaju i više od mene. Prastara istina ili zabluda, svejedno. Ili, ko zna, možda i nešto između istine i zablude, nešto kao večita, a uvek relativna ljudska mudrost.

(18)

Umesto što sam jurcao i odigravao velikog graditelja minijaturnih građevina, bolje da... i sad u snu najednom ne znam šta bi bilo bolje da sam... pa onda, najednom, okružen igračkama, starim, davno poznatim (tako mi se bar u snu čini), a hteo bih nove, nepoznate igračke, a vremena više nema, rasejalo se i pogubilo, negde usput...

Govor snova se razlikuje od načina na koji, na javi, snove prepričavamo i samim prepričavanjem ih i nehотиčno naknadno racionalizujemo. Ova beleška, bar donekle, bar u zametku, zapisana je na noćni način. Zašto nisam češće pokušavao (i uvežbavao se) da snove prepričavam na način noćnog govora, noćne semantike, noćnih izricaja? Pitanje daleko prevazilazi moje kompetencije, pa gotovo da i nemam prava da ga postavljam. Verovatno sam suviše voleo svoje snove i želeo sam da ih obogatim kartezijanskom jasnoćom. Bilans negativan. Mea culpa!

(19)

Ponoćni monodijalog u punoj inverziji: šest sati uveče, za ovaj put jedno moje poprilično pozno jutro, jer mi je noć otpočela oko jedanaest, oko podne. No, da li sam išta od opakog sna upamtio? A muvao se i lomatao po Kini, u nekoj misiji arhitektonsko-astrološkog reda, pa jutros nikako da se setim kako su mogle izgledati zavrzlake zvezdoznanstvenog graditeljstva u podnevnom hrkanju. Sve se, međutim, moglo završiti i veoma loše, jer sam preljubaznim domaćinima, negde valjda predveče, zapretio ritualnim samoubistvom i, razume se, prestravio ih.

(20)

Monodijalog na pogrešnom koloseku ili – samodejstvujući sekretar. Sa velikim respektom i polako, natenane, sanjam ti ja tu zadivljujuću drvenu kutiju, u stvari portabl-sekreter. Ružino drvo, vrlo mirisno, dobro ispolirana iskošena tabla-poklopac. Intarzija: dva anđelčeta pružaju ti svoje punačke ručice. Vrlo promišljena naprava, lako je premeštaš s mesta na mesto i prtiš kud ti je volja, stavljaš je na sto kad ti se prohte, a može i na pod, jer i sa poda ume dobro da posluži. I onda, poveriš se svom dragocenom sekreteru-tajniku,

ispričaš u malo reči da ti više nije ni do čega, napišeš neko pisamce, otvoriš kutiju da ga unutra tutneš, kad iz kutije bum-tras, pa pravo u čelo. Eto, ljubak san, a ja jutros jedva nekako došao sebi!

Dramatična burleska, ako tako štogod uopšte može postojati na javi. U snu, evo vidimo, i te kako može. U sledećem zabeleženom snu naracija se rasipa još i u neku vrstu uporne, ali malo nervozne ponoćne humoreske. A zatim, u snu, trećem po redu, preobraća se u savesno provodjenje snevača kroz primamljive, ali i sasvim apsurdne noćne predele. Režija kretanja „kamere“, za razliku od nepokretnih noćnih scenografskih skupina, nudi veoma uzbudljive naizmenične smene pejzaža i ambijenata. Ovu vrstu snova teško je u prekidima snevanja adekvatno pribležiti, a kad se noćne slike sažmu u reči i prepričaju, dobijaju nešto što podseća na starinske ukočene i već na prvi pogled neverovatne moment-razglednice. Moram ponoviti, ne znam ni sam po koji put, da do danas nije pronađena mogućnost fotografisanja snova. Srećom, jer bi takav pronalazak bio konačno obesvećenje poslnjeg dara starih bogova, koje, još kako-tako, imamo na raspolaganju.

(21)

Puno sitnih snova, premnogo za jednu noć, kažem. Puno snovića, prašina od snovića. Između ostalog: leptiri-sprave, bumbari-sprave, leteći muzički instrumenti i fotoaparati. Ne, nije Bosch, Hieronymus, sve je elegantno, prozirno, kristalno, zvonko, budalasto primamljivo. Na kraju, budim se i pitam zašto mi je ovaj san uopšte upućen.

Pa zatim, još:

... Jedno brdo, pa opet to brdo ispred jednog još većeg brda, pa onda ista ta dva brda, ali sada sa druge strane reke, pa je ono manje brdo ispalo nekako još manje, a ono veće još

mnogo veće. A ja (sad i ja na drugoj obali!) lutam i tražim neku dostupnu „krivoderinu“ – vrlo redak lokalizam koga se na javi nikad ne bih setio – a ta krivoderina vodi preko neke „leve pustoline“! Opet, Oneirov geomorfološki vokabular, sa rečima koje kao da upućuju u daleke predele Zemlje bestragije!

Pa zatim još:

Dva-tri sna prepletena, teško je ijedan izdvojiti i prepričati, a da se prepričano ne pomeša sa neprepričanim i neprepričljivim i da se pri tom ne zamrsi. A ipak, iz čitave gužve izbijaju na videlo sna lepi svetloplavi (boja u snu?) cvetovi. Noćni cvetovi, šapućem jutros sam sebi: noćni preplet izvan domašaja dnevnih reči!

(22)

Čudno koliko ponekad tuđi snovi izgledaju besmisleni i dosadni, a, po pravilu, i loše prepričani. Čudno, koliko u tuđem snu ne umem da otkrijem „epicentar“, a ako ga na slutim, pitam se zašto bi za mene, spavača, to bila neka, recimo, „tačka duhovnog uživanja“, ili „tačka velikog straha“, ili, sasvim retko, „tačka mudrosti“. Sasvim sam siguran da se isto pitanje može, pa i mora, postaviti i meni. Uostalom, dobro je udešeno, jer da je drukčije, kako bismo slatko jedni drugima kraduckali i prisvajali snove, pa ih možda čak i preprodavali.

Može li se danas što suvislo reći o krađi i prekrađi snova? Šta zastupati kad je u jednom svetu besomućne proizvodnje mehanizovanih slika, veštačkih snova, dozvoljeno preuzimanje tuđih ili bar opštih vizuelnih predstava, pa je čak i podsticano pravilo ponašanja! A televizija je većiti sajam preobilja, vizuelne robe sumnjivog porekla.

(23)

Mora biti da sam to već mnogo puta zapisao: kad noću krenem besomučno da „pešačim“, kad u snu kao od šale savladujem desetine i desetine kilometara, onda znam da ću biti vedar i čio, čim se probudim. Ta vrsta radosnog putovanja se u starinskom beogradskom govoru označavala nemačko-mađarsko-srpskom kovanicom – vandrokašiti.

Vandrokašenje, kao što su govorile moje beogradske staramajke, nije tek tako neko obično lutanje i tumaranje. To je, naprotiv, i na javi i u snu, svetkovina hodanja, igra čitanja i saznavanja sveta metodom istrajnog pešačenja.

(24)

Noćas hodao po putu popločanom kamenim kuglama. Ubrzo, uvideo da je lakše hodati bos, a kugle su bile prijatno tople. Put je vijugao, kugle sve toplije i sve manje, i sve neprijatnije za hodanje. Shvatio da je uveliko vreme da se krene natrag i nadole. A dole, u dubini, nalazio se divan most. Verovatno ga nisam odmah spazio, jer zašto bih se inače lomatao preko tih kamenih lobanja? Kad najednom užasnuto shvatim šta mi je ponuđeno, i trkom se sjurim ka mostu. Ali i on je od vrućeg, usijanog kamena, pa uveliko postajem nestrpljiv i uznemiren. Bolje je da se ne peiljam u sve to, kažem, ali se ipak divim tom vrelom, elegantno izvijenom mostu koji preskače neveliku vodu što skoro ključa. Pa nisam, valjda, stigao do hrišćanskog pakla, pripitkujem se zbunjeno, ne toliko zbog onog „pakao“, jer pakao znamo šta je, već, očigledno, više zbog onog „hrišćanski“!

Svakako, nije reč o vandrokašenju, a ni o spokojnom prepričavanju noćnih „pešačkih“ poduhvata, onih i onakvih koji su obično u mojim snovima siguran znak dobre volje, pa verujem i dobrog zdravlja. Reč je o mučnom,

pobrkanom, zastrašujućem snevanju. Košmari se, kao što znamo, ne mogu rastaviti na sastavne delove, niti se iz rastavljenih delova mogu izvući neke suvisle, smislene celine. Pa ipak, sudeći bar prema opširnoj belešci, vrlo sam se bio potrudio da zbrkanu noćnu priču, u naknadnom prepričavanju, dovedem do koliko-toliko smirene i bar na izgled nepocepene fabule. A to sam se trudio, pretpostavljam, iz posebnih razloga, u koje danas ne pronicem. Valjda me je neki veliki sveti ili ukleti nemir bio dograbio. Doduše, tog se višestruko ispreturanog (ponoćnog?) sna uopšte više ne sećam. Da li iz te činjenice da zaključim kako je psihološka potka sna bila efemerna i beznačajna? Ili, baš naprotiv?

(25)

Da li sam noćas prilegao malo (prispavao malo) i sa Boginjom? Imala je frigijsku kapu!

Čudna, prividno frivolna, nažalost nerazrađena beleška. Zatim, na istoj ceduljici, valjda neka vrsta dosledno paradoksalne, obrnute simetrije značenja. Uostalom, oba su zapisa veoma nečitka i u stanju fizičkog raspadanja i, razume se, nisu jedina nerazrešena tajna moje drage, ali ponekad i suviše misteriozne Zelene kutije.

Sanjao Čuburu (nekadašnje predgrađe starog Beograda) svu obraslu u šipražje, šumarke i šumu. Na proplancima – u snu, samo gomile šuta i podivljale puzavice – preostali stanovnici šiljboče u uzanim falusoidnim kućicama u kojima mogu samo da dremaju dupke stojeći i da strpljivo iščekuju zov apokaliptičkih truba ili, eventualno, kraj rata. I onda, najednom, na izmaku sna, besmisleno poređenje: parisko groblje sa vrlo uzanim nadgrobniim kapelicama u kojima samo po jedan posetilac može kleknuti ili odstožati – Père-Lachaise.

(26)

Pred buđenje, bolje reći pred samo podne – debelo, vrelo, avgustovsko podne – završni je san u punom skladu sa orgijama svetlosti i vrućine: grad nekada, valjda, veliki grad, sada sav u romantičnoj, divnoj džungli divljih jorgovana; ulicama se jedva nekako može provući nekim kojekako utabanim puteljcima. „Ekološka osveta“, šapućem, „opaka, ali zanosna!“

(27)

San. Aula Arhitektonskog fakulteta, stubovi odeveni u skerletne odore (tamno-crveno, crveno-crno) kao inkvizitori, inkvizitori na delu!

Sećam se sna. Sećam se da sam ga odsanjao dan-dva posle svog oproštajnog predavanja. Bio sam već u prvim čarkama sa Slobodanom Miloševićem, a predavanje je bilo – kako bi drukčije? – miljama daleko izvan ondašnje srpske prakse, nešto otprilike kao „Arhitektonska teorija – nauka ili gnoza?“ Pa ipak, snimale su ga in extenso tri fiksne televizijske kamere, dobar broj pomagača i još velika reportažna kola na ulasku u fakultetsku zgradu. Bila je to, verovatno, dotle najveća medijska investicija u moju počast; docnije, kako se Miloševićeva hajka rasplamsavala, bilo ih je još i zamašnjih.

(28)

San drugi (?), zgrada Tehničkog fakulteta u Beogradu. Uvek sam samrtno umoran kad u snu obilazim oko te zgrade ili kroz nju lutam. Biti umoran, čak i u snu, to je kazna bogova. Najzad, moj bivši kabinet, u svim snovima uvek isti, ali nema nikakve sličnosti sa mojim stvarnim negdašnjim kabinetima, prvim, drugim, trećim; no sad je i ovaj, nazovimo ga „mitski“, prazan, a možda mi je i oduzet. Napolju,

izvan sna – a toga sam verovatno i u snu svestan – besni miloševićevsko nevreme. Najednom, u hodniku, u hodnicima, na pompeznim stepenicama glavne aule – silna mladarija, studenti. Ne prepoznaju me, ali prepuni respekta, devojčica i dva-tri dečka. Vade iz crnih folija velike crteže, pokazuju mi ih, pa onda spuštaju na pod, sastavljaju četiri hamera u jedan gigantski prikaz. Sjajno crtano: Salzburg, planimetrija Tri trga, ili Trga trolista. Začuden sam, a pomalo i uplašen, ali pre svega zadivljen elegancijom monstr-crteža, razvijenog i sastavljenog na kamenom podu. „Divno...“, iskreno priznajem, „a gde se ta velika majstorija naše veštine nalazi?“ Smejulje se i podgurkuju, ne znaju. Najzad neko: „Pa valjda negde u Španiji!“

Beleška o prvom snu iste te beogradske noći nije dospela u zaostavštinu Zelene kutije. Drugi zabeleženi san mogao mi je „ispričati“ svoju priču negde već u poodmaklijoj fazi moje čuburske samokonfinacije. Tada, sasvim sigurno, još nisam pomišljao da moja davna analiza trga trolista (još iz sredine pedesetih) može, pola veka docnije, biti ponovo proverena, detaljno iscertana i više puta publikovana.

(29)

Noć prepuna igračaka i „živih igračaka“. Toliko, jutros zabeleženo, a sad se blago, blaženo, ne sećam ničega. Možda ću se setiti u idućem snu.

(30)

Noćas u snu pokušavao da izmislim neku sasvim novu igru sa poznatim, dakle sa starim šahovskim figurama. Danas oko podne, sedim i crtam, i pomalo se prisećam: četiri figure u samom središtu bojnog polja: dva naspramna kraljevska para, licem u lice. Inače, i na jednoj i na drugoj strani, kralj i kraljica su ravnopravni, nema diskriminacije.

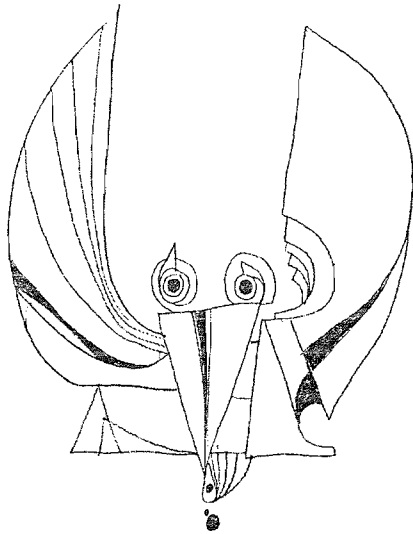
A predviđena su i značajna uproščavanja. Unapred, od polovine table, uzvišeni bračni parovi se kreću kao i sve druge figure, korak po korak, kao pešaci. Unatrag, međutim, imaju slobodu kretanja prema svim u šahu uobičajenim kombinacijama, ali, ponoviću, samo unatrag. Osnovni cilj igre je stići do poslednjeg krajička svoje teritorije, simbolično „doći sebi“ ili „ponovo se pronaći“. I, pri tom, zadiviti protivnika hrabrošću bekstva. I ko zna, možda navesti neprijatelja da i sâm okrene leđa ratnoj slavi. Ova demonstrativna igra imala bi za cilj da i virtuelne pobednike i virtuelne pobeđene što pre uputi na ono čuveno Marksovo „đubrište istorije“ i da u krajnjoj liniji pokaže koliko su dosadne i ružne igre sa završnim ciljem – prožderati što pre onog drugog. Nova igra šaha uzvisila bi moralnu lepotu bekstva, a verovatno isrcitala i neke nove vrline, mnogo modernije i uzvišenije od ratničkih. Jer, dugo ljudsko pamćenje pokazuje da su se sve do sada poznate istorijske igre, čak i najzanimljivije, vrlo krvavo završavale.

Posle ove glupe, ili bar sasvim apsurdne igre, za koju mi je u snu bilo potrebno nemalo naprezanja da bih je pristojno uobličio – razmišljam naknadno i o velikim tajnama snevanja. I proširujem pitanje: šta je to što me u snu, ponekad zastrašujuće, ponekad zanosno lepo, ograđuje, pa i brani od budne svakodnevice? A onda, i obratno: šta je to što mi omogućuje sravnjivanje sveta snova sa ovim (ili onim, kako se uzme) svetom napolju? I konačno, hajde malo da naporedo poredamo snove i uobičajene književne rodove (uporedi još i sa poglavljem „Šta je san?“): Jer, san doista može uvek biti shvaćen kao vrlo arhaična pesnička tvorevina, koliko moja, toliko isto, a možda i još više, mojih dalekih predaka. Razumljivo da san, kao pesnička tvorevina, nudi i podvrste književnih rodova, kojima bi se različiti snovi mogli pripojiti. San je ponekad ep, dug, divan, mu-

čan, uzbudljiv. A može biti i vrlo kratak, rečit, jednak, bezmalo kao epigram. Može biti zanet i raspevan kao himna. Može biti zanosno, pa i tragično raspričan kao balada. A može san biti i čitka, pitka vilinska priča, Zaubermärchen. Ima i luckastih snova-sotija, a tek koliko je snova travestija! Njih je svakako najviše, budući da je svaki san uvek pomalo i noćna i ponoćna igra preodevanja. Što se, pak, mene lično tiče, niti umem, niti želim, niti bih pokušavao da analiziram svoje snove onako kako bi to činili ljudi od faha. Ali, budući da su snovi ipak moji, da su moji bar toliko koliko i moja graditeljska dela, i moje knjige, i moje zablude, osećam neku vrstu obaveze da ih strogo procenjujem kao i druge svoje, pa i tuđe, umetničke tvorevine. U njima ponekad uživam, nad njima ponekad strepim i često se priupitkujem kakav će dalji uticaj na moju sudbinu imati. Snovi ne predskazuju sudbinu, to je očito, ali je podstiču. To je još očitije. Razumljivo je što u njima uživam, mada zbog njih ponekad i besnim. Znam sigurno, međutim, da ih se nikad nisam odricao. Prihvatao sam ih kao dar bogova, kao opomenu, a ponekad, kad druge nije bilo, čak i kao zasluženu kaznu. Bili su, jednom rečju, nešto mnogo više no samo moje noćne igračke, mada su i to, i te kako vešto, umeli biti. Često su mi i žestoko protivrečili, zbunjivali me, dovodili do besa, pa i do ivice očajanja. Ali, bili su moji, ili, možda bolje, ja sam bio i zauvek ostao njihov.

*
* *

Zabrinuta razmišljanja, tipske teme, uporno se ponavljaju. Nije li to već okoštavanje, skleroza snova? Najednom, glupa pomisao: ne pretvaraju li se noćne slike, akvareli, ah-da, naročito razliveni akvareli u gipsane odlivke?

PONOĆNI MONODIJALOZI (3)

(1)

Glavni i sporedni svetovi, a gde sam bio noćas? Nije valjda opet ona orahova ljuska došla na red?

Glavni i sporedni svet, noćna priča koja obično počinje mudro, a svršava se kao jezički košmar. Na primer: gde počinje matematika slika u snu, dakle „eidometrija“, može se valjda i tako reći. A to je podjednako, ili geometrija snevanja ili geometrija odsanjanih slika. Ali, na javi je „geometrija“ nekad bila samo premer zemljišta, a zašto ne bi bila i premer Zemlje, pa i premer Zemlje snova? A što se orahove ljuske tiče, to je jedan od mojih onovremenih (epoha Milošević!) odbrambenih, apotropejskih simbola: ja sateran kao miš u rupu, kao miš u orahovu ljusku! Čudna vremena i čudne slike koje su nas pratile...

Glavni i sporedni svet, noćas. A gde sam ja bio? U orahovoj ljusci! Ah, ta orahova ljuska, valjda već drugi ili treći put... Jakako, sakriti se u orahovu ljusku. Gorčina i bol u grlu. Valjda, krajnici, lepa nostalgična, dečja nevolja u poznim godinama.

(2)

Znam gde je, ali ne umem da lokalizujem. Tamo su se negde, negde, ne baš istovetno kao u prethodnom snu (?), malo drukčije, malo čvršće svrstale kućice od svežih čamovih dasaka, još nenastanjene. „Prazan raj na periferiji Beograda“, šapućem sebi u brk. „Raj, a možda i koncentracioni logor!“

Pa onda o istom tom snu, ili nekom srodnom, u svakom slučaju biće da je reč o seriji sličnih, vrlo uznemirenih snova. Sa prvim danima rata pojavili su se koncentracioni logori, prvo u Bosni, zatim izgleda i u Srbiji. A što se sarkastične onireme tiče, o tome šta bi „prazan raj“ mogao biti, ponešto bi mogla objasniti i sledeća beleška:

Znam, razume se, to je Raj, prazan Raj, Raj odbeglih ljudskih duša.

Trostruki raj, sudeći bar po opsesivnom ponavljanju iste reči! A „odbegle ljudske duše“, ma šta to moglo značiti, ne zvuči pesnički loše i spada u mračne, ali uzbudljive zagonetke jednog davnog vremena. U srpskoj fin de siècle poetici, početkom dvadesetog veka, vrtele su se „Mrtve duše“ bar u nekoliko srodnih varijanti. „Odbegle duše“ zvučalo bi sad mnogo modernije ukoliko bi se u obzir uzela današnja opšta želja mladih da iz večite zemlje mrtvih duša što pre izmaknu. Pa bi, dakle, i davolska metafora „prazan raj“ dobila svoj pun, opaki smisao.

(3)

Predeli mojih snova obično su nenastanjeni. Bez ljudi, bez igde ikoga. U svoje noćne pribeogradske, podavalske predele nikog još, sem sebe samog, nisam pripustio. A kako bih se i usudio kad sam tamo dole i ja sam bio nečiji gost!

Znam da nije baš precizno, ali blizu je istine kad kažem da sam svoje snove ljubomorno obziđivao i branio od intruzija spolja. A odbraniti san značilo je, pre svega, odbraniti pravo na samog sebe. Postojala je čak neka nevidljiva granična crta popustljivosti koja se nikako nije smela u povlačenju, onako natraške, prekoračiti.

(4)

San, ili bar liči na san: uspomene trče-li-trče za sada još uvek naporedo sa mnom, ali sve pomalo, sve više i više počinju zaostajati. A tek kad krenu da beže od mene?

(5)

Možda u snu, ja ovaj gornji zaželim ponekad da malo porazgovaram sa onim donjim, dopunskim BB, velikim ljubiteljem noćnih slika. Tada je Oneir veoma nesiguran posrednik, jer onostrane mudre, ali staromodne kategorije uzaludno pokušava da prebaci u današnje vreme, što mu, razume se, nikako ne polazi za rukom.

(6)

Uspomene retke, neobične a zaboravljene, one što najednom iskrсну, zapale se i takoreći nestaju pred širom otvorenim očima snevača. Posle, još samo pepeo u snu, vruć pepeo. Ostaci vatre, vatrom spaljene.

Monodijalozi ili – ko koga zamajava, ko šta kaže, ko šta ne kaže i zašto? Nesvesno samospaljivanje uspomena, u snu. Valjda pred veliku, još nerazrešenu odluku o odlasku.

(7)

Žena na krovu višespratnice. Dole uzbuna, spremna improvizovana nosila, a mazna unuka: „Gle, kako mi je baka umiljata“!

Trenutak-dva oklevao sam da li da ovaj užasni san uopšte unesem u zbirku svojih noćnih doživljaja. Refleksi rata su bili zastrašujući, čak i u noćnim slikama, a one su ponekad, obrnuto istinite, istinite sa promenjenim vrednosnim znakom, gotovo kidisale na nedužne snevače.

(8)

Na gradskom trgu, potpuno odeljena od svakodnevnog života, pod dvostrukim staklenim omotačem, našla se, zatekla se neka vrsta moje svečane rezidencije. Najednom, s užasom: „Pa ja sam u akvarijumu!“

Komentar – da li je potreban? Biti ribica u akvarijumu? Epoha, stil Luj-Slobodan, opet. Samo da se danas baš ne zaboravi sasvim: onovremena publika, dakle svi redom ondašnji kao nezainteresovani, kao objektivni, hladnokrvni posetioci akvarijuma. A ti BB unutra, oni napolju, i nikom ništa!

(9)

San: mačak, doktor honoris causa „mačjih nauka“, kompleksan karakter, da, tačno se jutros sećam: oseća izvesnu podsmešljivost u mom divljenju. Na primer, njegov nakit, malo odveć nakita za jednu mušku mačku srednje veličine!

Ne, nije Mačak u čizmama. Pojava je mnogo tajanstvena. Za razliku od pomenutog davnog prijatelja, ovaj drugi mačak izgledao je čudački, čak manijački. Da li me je uplašio? Ne sećam se više. Ko li je mogao da mi ga pošalje u san, i zašto? Ili obratno: zašto sam ga u san uveo i primio? Verovatno da se ni onog davnog jutra nisam mo-

gao prisetiti, a kamoli danas, na osnovu zapisanog. Pa ipak, vrlo intrigantna nedovršena noveleta.

*
* *

Narcis i pas. Narcis, verovatno ja, pas opet ja, ali možda preobraćen u Hermesa-prevoznika-duša. I onda na sredini velike crne vode, u razgovoru sa repatim čamdžijom, u najzanimljivijem trenutku predostrožno se budim. Tja, tačno ponoć. Zatim, u nastavku sna iznenadna izmena sinopsisa: gle, život moj, ta nepoverljiva životinja, proverava me odnekud iz najdublje dubine našeg zajedničkog mraka. Dakle: dva crna psa, dve bele mačke, dva žuta (zlatna) petla, dve srebrne kreje, dve čudne lutke – da li je moguće da sam sve to noćas u snu video? A ako nisam, odakle ih sve jutros vadim i nabrajam. A dva bela zeca? Ne, noćas ih zacelo nije bilo.

Broj, brojevi u snu, numerološka nabranja, pa i neke sasvim elementarne harmonijske kombinacije, davnašnji su moj noćni hobby, a po danu, doduše sve ređe, i profesionalna preokupacija. A onda još i moja vaukadašnja, moja draga manija udvajanja. Sve oko sebe imati u duplikatu, čak i sebe samog – u ponovljenoj ili ogleadskoj slici!

(10)

Pred san, ideje zaostale dnevne, predvečernje, trče li trče kao da hvataju voz koji je tek krenuo. Uskaču i nasumce upadaju u slike što tek pristizu, pa tako nastaju šalozbiljne kombinacije, naročito kod neumerenih, strasnih snevača. A točak se snevanja obrće na jednu ili na drugu stranu, ka tragizmu snevanja ili ka nepomućenom blaženstvu oniričkih predela. Ili – ili?

Slatka je zabluda da je mojim idejama bogzna kako stalo do mene!

Zar nisi primetio kako neke reči postepeno iščezavaju iz snova? Odlaze skromno i kao malo zastiđeno. Tužan je nestanak nekih vrlo uobičajenih reči. Najednom primetiš da ih već davno u snu nisi sreo. Obratno: bučni dolazak nekih novih reči, bahati silazak sa jave u podzemni svet, gde će neko vreme da haraju i pale, dok i one zastiđeno ne začute.

(11)

Narcisov ponoćni monodijalog, a možda i nešto mnogo mračnije od toga. „Gde li je ono blistavo zrnice uzvišene paranoje, skriveno u svakom velelepnom graditeljskom delu? Nije li za ovaj put možda u neostvorenoj nameri samoobziđivanja, samozaziđivanja i konačne samozaziđanosti? Pitanje me je obuzelo noćas u snu, upravo na isteku jednog od onih mojih „konceptualnih“ snova bez slika.

Čudna, a pomalo i zastrašujuća premisslanja o simboličnoj, a možda i stvarnoj graditeljskoj žrtvi? I to još u životnom razdoblju u kom sam, bez svečanih rituala, pa i bez pristanka, ionako već bio na dobre tri četvrtine solidno zazidan u svojoj čuburskoj biblioteci? A sad, hajde još i jedno slano zrnice nehotećnog humora: nisam li, možda, više voleo da verujem kako sam sebe ritualno obgradio no da sebi priznam kako me je zazidala jedna bedna politička bitanga.

Kao dečja skrivalica, neko je noćas skriven, nešto je skriveno, pronađi ga! Obratno – jesam li dobro skriven? Hoće li me ono njihovo ružno pronaći, izgristi, samleti? Poslednjih meseci, učestan san bez razrešenja.

Pobeći od ružnog – onotadašnja sasvim uzaludna igra.

(12)

Arhitektura senki kao bivša lepota sveta. Arhitektura kao nostalgčna prolaznost lepote. Kome sam se i zašto toliko

zaklinjao na večitu ljubav? Arhitekturi ili graditeljima iluzija, graditeljima budućih tek biti-imajućih-senki? I onda ponoćna senka, najednom, mrtav čovek, tu negde; ali gde je zakopan i ko ga je zakopao? Jesam li jutros sanjao da sam ubijen?

Udvojeni svet u koji nas je svakodnevno uterivala Miloševićeva (ali bogme i opštesrpska) duševna šizma! I onda jedan, danas nerazumljiv, a za ono vreme sasvim razumljiv, gotovo eksplicitan san.

(13)

Moj najnoviji stan, noćas u snu, najmanje 20 do 30 soba otprilike, nanizale se jedna do druge, enfilade, ali sve se nekako ređaju nizbrdo, obrušavaju se, silaze, tonu sve dublje i dublje... i sve su mračnije i mračnije. I onda, još u snu, ljutim se na sebe: „Pa šta si drugo očekivao... put u nebesa?“

Opet malo teorije, sasvim uzgredno i verovatno ponovljeno: snove delim na htonijske i uranijske, podzemne i nebeske. Nebeskih snova, u teološkom smislu, ne sećam se. Biće da ih nikad nije ni bilo, ako ne uračunam letenja i letuckanja iznad mitskih gradova i mitskih mora, što je ponekad mogla biti moja noćna avantura, ipak strogo sekularnog karaktera. Podzemnih snova bivalo je, i još uvek ih ima na pretek.

Ogledala donja: podzemni gradovi, podzemni prospekti, podzemni brodovi, podzemna ponoćna putovanja – čak i to može, zašto ne bi moglo? Ali, podzemni koraci od sedam milja – to baš nikako ne može. Znaju bogovi sna, demoni, demončići da i u donjim ogledalima carstva snova nekog logičnog reda ipak mora biti.

Udvojena, podzemna slika sveta. Moglo bi se o tome još štošta napričati, ali bojim se da postajem već dosadan svom idealnom, imaginarnom, čitaocu.

(14)

Sličnost snova i kabale? Pa, recimo, snovi prepričani dnevnim jezikom, slika preobraćena u reč, iščupana iz sna i na javu izneta, obelodanjena, uprošćena, vulgarizovana, jedva da još napola zadržava pravo na svoj početni smisao. Dakle, snovi i kabala, iznevereno srodstvo.

Dvojni kôd snova je veliki poklon, već sam po sebi.

Umeti naručiti san? Hoću to i to i ništa drugo? Ponekad mi se učini da mi je pošlo za rukom. „Eto sna koji sam hteo i koji je posle odlutao za svoj (čiji bi drugi?) račun.“ Bez sumnje, bilo je lepo. Zatim sam nekako sebe naveo na prelet preko velike reke, a kad je krenulo, nastavilo se i za svoj sopstveni račun: Dunav donji, delta ogromna, šumovita, bezmalo skaredna. I na kraju besmislena, a čarobna rečenica: „Ponoćno ušće velike ponoćne reke!“

Skriveno erotičan, ali, ako ćemo pravo, i vrlo otmen san. Ne znam da li bih umeo još štogod dodati.

(15)

Snovi šifre. Podzemne reke, podzemna jezera, podzemno more. Podzemna planina – čak se i to jednom više najavilo no što se pojavilo. Noćas, opet podzemna priča, ali jutros nikako ne uspevam da je isteram na videlo dana.

Kako bi mi danas izgledala učestala noćna podzemna putovanja, to ne znam. Čini mi se da baš i ne čeznem previše za zagrljajem Majke zemlje. Ali, da su mi nekad takva lutanja nudila osećanje sigurnosti i miran san, to je potpuno izvesno.

Rezignacija. Noćas neka nova stara priča. Gradski kanal sa protočnom vodom, jakom, silovitom, čak i dosta čistom. A ja pustio da me jaz povuče, a brza voda ponese. Ostalo ne umem da sastavim, a i da umem, ne znam od čega bih.

Odakle sam u tu moćnu vodu zabasao, kuda me je povukla i kamo dovukla, gde i kome izliferovala?

Paradoksalno je, ali izgleda da nisam bio upaničen; tako bar na osnovu onoga što koliko-toliko obnavljam u sećanju. Sve ostalo od ove noćne priče zaboravljeno je, ali nije zaboravljeno vreme u kome su čak i ovakvi snovi umesto užasa ulivali i ponešto rezignirane smirenosti.

*
* *

Tmurno, poduspareno jutro posle vrele noći. A sad da izdiktiram dosadašnje obrise sna: pre svega skok u odelu i u zimskom kaputu u neku brzu i vrlo jaku vodu koja me je silovito dograbila i ponela, i kao da me još uvek nosi i odnosi. Tek nešto docnije ledena vlaga počela je da prodire odozdo, od nogu, i uprkos tome što sam tonuo, možda i potonuo, režiser sna (ko zna ko, svakako ne Oneir) dozvolio mi je ipak da se nekako iskobeljam. I pošto sam sve izdiktirao u kasetofon i ponovo zaspao i opet se probudio, konstatujem da je u nastavku sna sve bilo nekako i isto i sasvim drukčije: i moker zimski kaput, i jaz, i brza ledena voda. I sve to još uz fantomsko saznanje da u ponovljenom snu jedino ja nisam onaj od pre i da sam sad neko drugi.

Sledi zatim malo poduži onovremeni komentar istog sna:

Posle, kad sam se po drugi put probudio, zadivio sam se i zapanjio nepogrešivom logikom sna. Otkud tako precizno, zacelo tačno do u pojedinosti, znam kako izgleda taj gotovo sladostrasni početak davljenja u jazu? Nikad nisam skakao u vodu u odelu, a kamoli u zimskom kaputu. Odakle mi to iskustvo? Nisam ništa slično tome ni pročitao, ili bar verujem da nisam. – Iskustvo nepoznatog kao palingenetsko sećanje?

Bubica o palingenetskom pamćenju me danas iznenađuje, jer se takvih onovremenih razmišljanja ne sećam. Antički gnostičari su mi bili zanimljivi, dakako, kao ukupan intelektualni, pa valjda i moralni fenomen. Pitagorejci, već i zbog mog (na neki način i našeg zajedničkog) numerološkog estetizma. No, bili su mi uvek, uz sve moje reveranse, i pomalo smešni. Moderni recidivi antičke ezoterike, dakle današnje „ezoterike iz samoposluge“ izazivali su u meni uvek samo neku vrstu gadljivog prezira. Oprostiću sebi, dakle, taj svoj „petit mal“, jer vremena su napolju stvarno bila užasna, a ni u čuburskom bibliotečkom mraku nisu bila baš mnogo spokojnija.

(16)

Šta li sam i kud smerao otpočinjući ovu belešku? Da li sam se tek juče ili prekjuče otresao nekog ranijeg, uznemirujućeg sna? Ne krije li se sad u mom nesmotrenom poduhvatu nevidljiv fatum neke više božanske napasti? Jer čije bi mogle biti one neizgovorene, neizgovorive reči što su me pre neku noć vodile od grada do grada i uzvišenim šapatom prizivale u nova i sve novija lutanja? Pa dobro, ako su veliki bogovi stvarno u pitanju, zašto Oni to sa nama čine? Iz ohole dosade? Od davnina je poznato da velikim bogovima, polubogovima, polubožanstvima, pa ponekad i onom mom u glavu šuknutom Oneiru, ume i te kako biti dosadno, pa se svi redom rado zamajavaju sa nama ubogim smrtnicima. Uzimaju nas katkad pod svoje, šegače se i benave sa nama, pokušavajući da rasteraju svoju božansku melanholiiju.

Strah od božanske napasti – čak i moderan čovek nosi u sebi to još uvek antičko osećanje. Poslednji ostatak evropskog klasicizma. Smešno, zar ne? Bilo bi smešno da nije pomalo i opasno.

(17)

Vrhovi planina u snu, u snovima, iz sna u san – kameniti, stenoviti, nedostižni. Vrlo, vrlo raznovrsni. U trenutku dok ovo zapisujem, vibriraju slike. Ređaju se – iz ranijih snova poznati mi – planinski vrhunci, zastrašujući, ali i zastrašujuće lepi, a sad ono najvažnije: neki od njih dobro poznati iz ranijih snova... Znači li to da u snu planinarim? Jednostavno rečeno – da, to znači to!

Uzگرد: planinarenje u snu, još od najranije mladosti – dobar predznak za dan koji nastupa!

(18)

Do kasno u noć, za velikim crnim stolom, opsesivno iscrtavao napukle, prepukle, eksplozijama polurazrušene, nekada dične, planinske vrhove. A onda, najednom u snu lascivni preobrat: moj pohod u iznutricu Sveta, izlet koji me je uvek podjednako i dražio i plašio, čak i kad mi je bilo unapred jasno da ću se iz sna ipak nekako iskobeljati.

(19)

Sanjao dakle – često sanjam – onaj Drugi svet: lavirinte, podzemne hodnike, podzemne trgove, podzemne gradove, podzemne reke, podzemna mora. I šta činim u tom Podzemnom svetu? Otprilike isto što i u ovom zemnom. Prizivam se, tražim se, prikupljam se, sabiram. Dovršavam nedovršene ideje, iscrtavam sumanute projekte, držim predavanja, po pravilu bez slušalaca, ili lutam izgubljen i srećan po praznim budžacima svog donjeg bivstva... Drama besciljnih ponoćnih lutanja!

Uz planinarenje, koja reč još i o speleologiji. Bezimalo oduvek, te dve noćne strasti ili, manje patetično, ta dva noćna hobbyja išla su uglavnom zajedno.

(20)

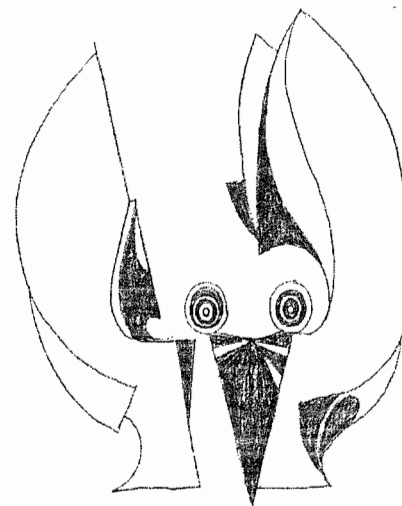
Erinije, bolje reći Erinija, za ovaj put samo jedna, ali vrlo opaka. Čitav roman u snu sa prekidima i u nastavcima. Zadržljivo-zastrašujuće planine i klanci. Ima li Portugalija uopšte takvih planina – preslišavam se. „Nema“, kaže moja pratilja, „verovatno smo u Grčkoj.“ A onda izlazi na videlo omanja, lepa, ali zapuštena ženica i na lošem francuskom babrlja: „Drži, uzmi prijatelju!“ Uturava mi u ruke srebrnu kupu sladoleda. Pratilja, međutim, uzvikuje: „Pazi dobro, to je Erinija!“ i iz sladoleda vadi nedovoljno skriveni žilet. „Erinija, tako sićušna, a tako pogana“, komentarišem gotovo zadivljeno, a pratilja uzima kupu iz mojih ruku i baca je sebi preko glave, a meni preostaje buđenje i glavobolja, užasna glavobolja.

(21)

Čovek u crvenim patikama, vrlo visok, naočit, pun sebe, rektor Arhitektonskog fakulteta. Uostalom, Oneirova greška, mogao je biti samo dekan. Ja vrlo, vrlo star, neprepoznatljiv samom sebi, teško govorim. Ne nalazim prave reči, ne povezujem ih, a ipak nešto pokušavam da objasnim čoveku u crvenim patikama, koji me očevitno ne sluša, ali se tek onako, kao sunce iza mrokog oblaka, pomalo i osmehne. Uostalom, što sam tražio, to sam noćas i dobio: obrnuti svet snova (objasnio sam sebi još u toku snevanja!), a onda još i velikog žreca koji mačjim hodom hoda kroz sopstveno carstvo. Najzad, veliki žrec odgovara na moja zapitkivanja. Ne, zaboga, i ne progovara, ispušta prazne zvuke, zvuke bez zvuka, izduvava se i polako tone u živo blato. Plivaju još samo crvene patike.

Rat uvek dolazi u patikama, pa su valjda zato i Miloševići dekan-komesari, dekan policajci, u ovom snu, dobili nečujne patike, i to još crvene! Slika je eksplicitna – vajni

dekani, okrvavljenih stopala... Ovo su, međutim, moja današnja turnačenja. Onovremeno – sasvim dobro pamtim – tamo negde, nekog dalekog mučnog jutra, naivno sam se prisećao baletskog filma *Crvene cipelice*, sa Moirom Shearer, ako se ne varam. Kako sam se samo istrajno i legitimno, uostalom, branio od agresivne istine. I, pri tom, još jednom (tek koliko da podsetim), snovi su opet znali više od mene, više čak i od onoga što bih im, i u najlucidnijem raspoloženju, umeo pripisati.

OKULTNI SNOVI ili FOTOGRAFISANJE FOTOGRAFA

Fotografski aparati su još vrlo davno ušli u moj dečji svet, a ni porodična tradicija, doduše, nije bila zanemariva. Ded, kad bi se odlučio da krene u prirodu u lov na motive, prtio je na leđima tvrdo upakovani orijaški pločaš sa impozantnim priborom. Otac je sestru i mene snimao umereno glomaznim pločašem, ali ipak bez nogara, a zatim je radio sa pak-filmovima, da bi već pred Drugi svetski rat pristigao do svoje prve „leica“ kamere. Što se moje malenkosti tiče, još pre no što sam prosricao prva slova, imao sam već malu „box-tengor“ dečju kameru i gledao sam sve oko sebe, bilo u formatu 9x6, bilo 6x9. U višim

razredima gimnazije postao sam vlasnik jedne polovne, ali nenadmašne „ikoflex“ kamere sa dva radoznala oka. Jedno je merkalo, drugo, kad treba, ponešto i pamtilo. Početkom šezdesetih, uložio sam bogme solidan arhitektonski honorar u novu-novcijatu, još neraspakovanu „mamiaflex“ dvojni refleks kameru sa mehom i sa nekoliko dodatnih duplih objektivu, kojima sam posle decenijama reprodukovao svoje crteže, snimao makete, pratio događaje na gradilištima, neumorno islikavao tek dovršene memorijalne građevine i komplekse, i godinama ih pratio kako sazrevaju, kako dobijaju patinu, a na kolor dija pozitivima svetlucaju – pod oblacima, pod pljuskovima, pa i pod snegom. Bio bi to sažet izveštaj o mojim fotografskim podvizima na javi.

U snu, međutim, u snovima, pa ponekad i uzastopce iz sna u san, moje pustolovine su bivale sve zapetljanije. A fantastične kamere su postajale sve staromodnije, sve glomaznije, ali i sve luksuznije i skupocenije. S vremena na vreme, u snu, činilo mi se da ovi vilinski ili dijabolički fotoaparati, dok ih držim u ruci, sasvim diskretno okreću svoja sočiva prema meni i nemušto me pozivaju da, onako spolja, zavirim u njihovu kristalnu dubinu. Propitivao sam se u snu, zbunjeno i konfuzno, šta li su sve umeli videti i šta su od viđenog zapamtili. Ponekad, izgledalo je da radoznale zenice mojih ekstravagantnih noćnih kamera još uvek čuvaju svoje tajne i svoja iskustva. A onda, kad bih se najzad probudio i rasanio, nastavljao sam da i dalje pomalo zabrinuto razmišljam. Otprilike: ako su noćas pogledi mojih čarobnih fotoaparata bili radoznalo okrenuti naovamo, ka meni, ka varljivim senkama vidljivog sveta, nije li sad red da i ja, na dnevnoj svetlosti, krenem obrnutim pravcem, dakle na onamo, i da malo zavirim u skrivene mudrosti večitog mraka.

*
* *

Sanjam fotografske aparate, skromne, nikad preko mojih mogućnosti. Nikad nisam poželeo ni Gretu Garbo, ni Hasselblad, ni Linkhof.

Ontološka suprafilozofska skrivalica, pretpostavljam da važi još i dan-danas.

*
* *

A sad još o nečem pomalo drukčijem. Mogu li se snovi fotografisati? Moja mutna želja, još od najranijeg detinjstva. I, na kraju, jedna očevidno nedovršena beleška:

*
* *

Snovi šareni, snovi starinski, varljivo fotogenični.

Oba ova zapisa na papirićima, koje sam izvukao iz Zelene kutije, verovatno se odnose na neke ranije, premiloševićevske noćne pričice, docnije ponovo zabeležene. Reč je, kažimo, o bezazlenoj semantici noćnih slika... Međutim, već sledeći trag kao da nas uvodi u samo današnje središte drame:

Izoštravanje

Gde li je sad ono davnašnje, mudro, „polje jasnog vida“ – nije li gotovo iznaopačeno tražiti ga danas u mraku i u krvavim maglama iščekivati prizore filozofske mudrosti?

Bilo bi svakako naivno, ali i utešno, bar za ukletog graditelja koji se batrga i trudi da se održi na nogama i da ni na javi ni u snu ne poklekne pred „moralno-političkim“ lavinama ondašnjeg „događanja naroda“.

*
* *

U snu razmišljam: „Ja ceo u snu“, pa zato valjda ne mogu prekoračiti već požutelu skramu između sebe u snu i svoje najnovije fotografije što je tek stigla sa jave.

Fotografija što je tek stigla... itd. Nema sumnje da je beleška nastala u vreme Miloševićevih jedva prikrivenih poternica koje su usledile odmah pošto sam obelodanio svoje otvoreno pismo malom tiraninu, u kome sam ga unapred optužio za sve što se posle, njegovom krivicom, doista izdogadalo. U prvoj fazi sukoba, mali srpski vožd, budući onda već na vrhuncu slave, izmislio je jedan za njega tipičan vid borbe. Uz relativno blage, još uvek kao „drugarske“ kritike, naredio je da se iz večeri u večer na državnoj i jedinoj televiziji pojavljuju čitave serije mojih fotografskih portreta u gro-planu. Rezultat je bio da nisam mogao proći beogradskom ulicom, a da se na mene ne obrusi neki od razjarenih uličnih patriota. Još nisu (bar vidljivo nisu) bili naoružani. A ja sam i dalje naivno verovao da imam prava na slobodan život u svom rodnom gradu.

*
* *

A onda, najednom, sve u istom snu, temperamentno, čak furiozno:

Neće biti, burazeru, neće biti i biti ne može! U normalnoj situaciji, dakle na javi, ja gledam okom fotoaparata, dakle, ja gledam ili bar verujem da gledam, i verujem da vidim što mi se čini da vidim, ali u snu je mnogo štošta obrnuto. U snu, oko aparata gleda mene iz nevidljive dubine nekog drugog sveta, gleda i motri, a, ako ćemo pravo, tako što god baš i nije najprijatnije.

Snovi su najčešće nemušti. Slike govore, ili se bar trude nešto da kažu. A naporedo sa slikama „govore“ i nejasne, mutne, ukrštene emocije, ponekad i vrlo intenzivne. Ako

se u snu katkad i „progovori“, progovara se zamršenim, često nedovršenim, pa i nedovršivim rečenicama. Ukoliko ih upamtimo, one nam posle na javi zvuče čudno, pa i uznemirujuće, kao govor s nekog drugog sveta. U pitanju su obično različite forme monologa, fiktivnog dijaloga, pa i vrlo hermetičnih monodijaloga, dakle razgovora, i nemuštih razgovora sa samim sobom u dva, pa i u dva-tri naporedna glasa.

Preslišavanja

Onog trenutka kad su mi se moji noćni „fototeatri“, moje noćne „fotodrame“ stale sve upornije nametati, moja uloga zapisničara snova postala je daleko nejasnija, ali i zanimljivija. Sad se nadmudrujemo, oni, snovi moji, laguckaju pomalo, a ja se malkice pravim da im verujem.

Posle ove skeptične beleške usledio bi, pretpostavljam, jedan više no čudan a manje no čudesan, a pomalo i čudački triptih provere iskrenosti sopstvenog snevanja. Nisam li posumnjao čak i u rodene snove? Danas mi se čini da možda i nemam prava o tome unatrag da rasudujem. Ali, sumnji, nepoverenja, pa možda implicitno i prikrivenog straha, u odnosu na sopstvene noćne slike, moglo je biti. Vremena su doista bila takva da se u sve moglo posumnjati i od mnogo čega valjalo se i pričuvati. Sem, ukoliko... ukoliko ne poverujemo da se ondašnji vlasnik ili bar korisnik naših zajedničkih snova nije šegačio i od derta ili od straha ispaljivao šarene rakete-prskalice u vazduh.

Od trenutka kad sam otkrio bezazlenu teatralnost i druge sitne podvale mojih dragih i najdražih snova, tumačenja mi postaju opreznija. Uviđam da mi sni ponekad namerno idu uz dlaku, da mi nude sitnije i krupnije ustupke, ne bih li njihove prikrivene poruke bar napola lakše no dosad shvatio i

prihvatio. Dakle, oprezno, nemirni spavaču, kontroliši dobro noćne snimke, one s blicom, a pogotovo one u cičem mraku!

Zatim, u varijanti:

U tim igrokazima prepoznajem da mi moji rođeni snovi podilaze, da mi reda radi čine po volji, da me ponekad čak i potkupljuju, što uveliko dovodi u pitanje moju ulogu vlasnika i gospodara rođenih snova. I tada mi je, u snu, obično potreban pogled u objektiv, pogled u obrnutom pravcu, od spolja na unutra. Ispada, dakle, da u ogledalima sna i objektiv može, i te kako, poslužiti i kao okular...

A zatim, u raskošnoj varijanti varijante:

Sanjao sam noćas čudnu spravu sa neumoljivo objektivnim objektivom i tri vrlo radoznala okulara. Sve je u najboljem redu, svakog koga u snu sretneš treba vrlo predostrožno da osmatraš u tri simultane ontološke projekcije. „Metaphysica specialis“ – kaže Oneir, i još dodaje – „u tri projekcije za svaki slučaj...“

„Za snimanje licemera“ – dopunjavam ga nabusito i budim se u vrlo borbenom raspoloženju; biće da me grčko božanstvo, koje je najednom progovorilo latinski, već nervira.

*
* *

San, san u snu, san u snu-sna... i tako redom. Dečja igra spavanja u spavanju „i još jednog spavanja“!

Ovakve uspomene, ovakva otkrića, i danas me čine vedrim i krepkim, a u vremenu srpskog vladara Slobodana-bez-detinjstva ponovila su se bar dva-triput.

O tajnom životu snova:

Mi spavamo okruženi snovima, a snovi – hajde da tako kažemo, spavaju negde izvan nas.

O tajnom životu snova može i ovako:

Mi spavamo okruženi snovima, snovi preko dana spavaju u nama...

Ne, nije dobro, zvuči gotovo klinički!

Još o tajnama tajnog života snova:

Preturam po bunovnim česticama smisla i pokušavam da razaznam šta li su mi noćas značili oni starinski, smešni, mudri, divni, malo poveći, malo glomazniji, neumoljivo objektivni objektivni fotoaparata, velikih kao koferi od kože crnih krokodila, i još sa krupnim iskolačenim kristalnim očima?

*
* *

Oprezno, nemirni snevaču! Kontroliši dobro noćne snimke, one s blicem, a pogotovu one u cičem mraku!

Jedan od tipičnih mojih onovremenih, ishitrenih „monodijaloga“, a u tom noćnom razgovoru sa samim sobom, u toj raspri, prepirci, svađi, nejasno je jedino ko se kome obraća, i zašto. Šta taj nepoznati hoće i u čije ime? Ali taj nepoznati, to što hoće baš sasvim neopozivo hoće. Valjda opet nekakav ishitreni – Svet kao volja i predstava.

Ekloga prva

Fotografije iz detinjstva, razgledao i zagledao noćas u snu. Nisam baš sasvim načisto šta je Oneir ispovrteo i šta je hteo da mi kaže. Ko zna, možda bi se svelo na jednostavno podsećanje: budi srećan što si detinjstvo uopšte imao. Ili, nešto još i jače: budi srećan što ga još uvek imaš.

Ekloga druga

Nadsvet, svet-nad-svetom sagrađen uz pomoć fotografije.

Nije dakle besmisleno moje uporno sanjanje divnih, čudovišnih fotoaparata Oneirove luckaste produkcije... želim li ponovo da zavirim u svet svog detinjstva? Da ga vidim na negdašnji način, da ga vidim onakvog kao što su ga nemilosrdno bistro, ili lažljivo bistro beležili Zeissovi objektivni 1935. 36, 37...

**Ekloga, još jedna,
o nadznačenju fotografskih slika**

Nešto iz rane mladosti, nešto od pre pola veka, obnovljeno noćas u snu. Moja sestra i ja dofarbani rozikastim farbuljekom, slikali smo se kod nekog samoukog seoskog fotografa. Mnogo godina docnije, čak i u snu, fiktivni događaj smeštam gde treba: dva dana posle mog šesnaestog rođendana, na dan sklapanja Staljin-Hitler-pakta! Budim se i preslišavam. Sve se slaže. Dva dana posle... i onda još i dva dana pride do izbijanja Drugog svetskog rata (ukoliko u snu ne grešim), a dva gradska deteta izvoljevaju se fotografisati kod seoskog fotografa i još se glupo smeškaju... Šta to snovi rade s nama i zašto?

*
* *

Hrpica beležaka što sam ih juče ili pre juče istresao iz preostale sadržine Zelene kutije još je sigurno zagonetnija od prethodnih obaveštenja. Izgleda da se priča o tajanstvenim noćnim fotoaparatima nastavlja u još nekoliko uzastopnih snovidljivih prikaza... A sad da dodam i jednu svoju sasvim ličnu opsesiju: dodir, dah, miris dugo zatvorenih kamera pokretao je u meni, čak i na javi, a kamoli u snu, neku vrstu mitskog strahopoštovanja pred nepoznatim što se u nepoznatom skriva. A fotografske kamere, bar u snu,

mogle su ponekad izgledati čarobno moćne, kao starogrčke boginje!

Jedno prepatetično priznanje

Zavirivao sam u crnu utrobu praznih fotografskih kamera i pokušavao da dokonam šta li me u tim spravama, što ponekad tako vešto usisavaju svetlosno-vanvremenske mušice – šta li me baš toliko razigrava i uzbuđuje...

Posle ovog zapisa, koji čas ili koju godinu docnije, dopisano:

Lov na čarobne mušice, koje nikad niko nije mogao videti...

*
* *

Još o erotizmu fotografskih aparata, u snu a možda i na javi:

Izjava ljubavi. Volim lepe, krupne oči, volim duboko usadene i ponekad skrivene zenice staromodnih kamera; tiču me se skrivene lepeze srebrnih blendi i pokušavam da dokonam šta su gledale, a bogme šta su sve gledajući gutale i progutale.

O istom i ponečem drugom

Misteriozni miris starih fotografskih kamera. Ponekad ga i u snu osećam. I tad se mudro zagledam u svevideće oko, jer valjda očekujem da ponešto od onoga što je u svom dugom veku kamera gledala i videla, milom ili silom istresem na videlo dana. Da nije, možda, uticaj lektire? E. A. Poe?

E. A. Poe zacemento nije, a nije ni nastavak zapisa o navedenom snu. Nešto je drugo došlo na red:

*
* *

Igrokazi sabiranja sveta u suženo polje vida, pa zatim u još uže polje jasnog, najjasnijeg vida. Sažimanje sveta u blistavu tačku...

Ili, u nastavku:

Volim da noću, u snu, osetim miris starinskih fotoaparata. Volim da svevidećoj zverki-kutiji privirim u nemirno oko. Volim i njenu nemirnu zenicu. Volim drhtavo premetanje lepezica blendi – skupljanje, širenje, treptanje, namigivanje... Odmeravam obema rukama svoju novu potežu domaću životinju i, u basnoslovnoj staretinarnici u kojoj sam, natežem se sa prodavcima čarobnjacima, pogadam se i kupujem.

*
* *

Najzad, indiskretan zapis o istom ili nečem sasvim sličnom; dakako sve u snovima:

Objektivi, dakle sočiva starih, malo uvenulih fotoaparata, odavno me obuzimaju tajnama svojih bivših funkcija. A zbunjuju me i svojim nerazjašnjenim bivstvom: jesu li u pitanju neki, nedovoljno razdrešivi simboli otmene ženstvenosti? Ne, ne dam se nasamariti. Vrlo sam nepoverljiv prema seksualnim signalima koji se nepozvano u snu nude, e da bi odmah, sutradan, na brzinu bili protumačeni. „Ali, Oneire“ – vapim – „tako ti svih tvojih bogova odjednom, čitali smo i mi Freuda, odavno ga čitali, pa se sada baš i ne čudimo mnogo snovima koje nam poturaš i natentavaš nas da ih, već u toku snevanja, na brzinu tumačimo.“

Čak ako i isključim vrlo drastičan, narodski shvaćen ženski polni simbolizam, stavka „fotoaparat“ (uporediti sa jednim-dva kadra iz Buñuelove *Viridijane!*), ostaje ipak

nedovoljno razjašnjeno šta sve u Oneirovom tajnom jeziku snova mogu pokriti naizgled tako bezazlene odrednice, kao što su fotoaparati, blende, okidači, itd.

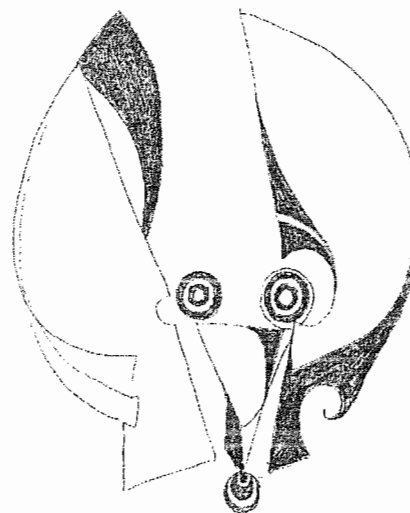
*
* *

San i java ujedno i nedeljivo

Okultni snovi fotografa snova. Opet pričica, noćna ili ponoćna, koja li po redu, o jednom teško pojmljivom foto-nadaparatu. Staromodan je, ali ipak moderan da moderniji ne može biti i još je najbolji u svojoj klasi „obrnuto gledajućih“. Objašnjavam, dakle, nekome, a besmislica, bar u snu, izgleda vrlo smisleno. Treba valjda shvatiti da je taj volšebni aparat snabdeven sveznajućim sočivima čiji doseg duboko prodire u dušu snimanog bića. I, upravo tim povodom, odrecitovao sam nevidljivom noćasnjem sagovorniku jedan od svojih zapretenih „monodijaloga“, jedan od onih u kojima naklapam do mile volje, bez obzira na to da li me ko sluša, ili ne. I onda se budim i nastavljam priču, a ne znam da li će kasetofončić koji sam u međuvremenu dograbio išta suvislo imati da ponovi. No, svejedno, kažem i gotovo s ponosom utvrđujem da ništa ovome ravno do sada nisam iščeprkao ni u najluđim staretinarnicama Oneirovog carstva: ni u Parizu na levoj obali, ni u Beču na desnoj, ni u Londonu na obe obale... Reč je, dakle, noćas bila uveliko o nekom fotoaparatskom čudovištu, koje sve što snima, snima u obrnutom smeru: snima snimatelja, na primer, dok se oko čudovišne starudije prti i vrti, putuje kroz njegov život, prati ga i pamti od detinjstva pa do onog unapred, onog nečeg, od koga ili čega svi pomalo zaziremo.

Jutarnje beleške – nova serija

Ko danju skriva moje sne? Ko ih večerom dovozi i privodi, a jutrom odvozi? Oneir? Možda, mada je taj posao za njega suviše ozbiljan i odgovoran. Reč metafora znači „prenos“, „prevoz“, a u snovima još i prelaz preko Velike vode. Dakle, ne Oneir već Hermes Psychopompos, profesionalni prevoznik, taksista takoreći.

DE VAMPIRIBUS

U svojoj prvoj autobiografskoj knjizi (*Ukleti neimar*) posvetio sam jedno iscrpno poglavlje vampirima uopšte, a čini mi se i nekim čuvenim srpskim vampirima, poimence. Uostalom, i sama jezička oznaka – vampir, daskora se i u najčuvenijim svetskim enciklopedijama vodila kao srpska reč, iako nije ni srpskog, ni slovenskog, već verovatno prabalkanskog porekla. Istini za volju, danas se među balkanskim narodima niko naročito ne otima da tu slavnu odrednicu uvrsti među svoja jezička bogatstva, ali je mi Srbi bez predrasuda svojatamo. Uzgred, naši srpski vampiri, za razliku od aristokratskih vampira Romana Polanskog, izrazito su demokratski, tačnije populistički, još tačnije radikalni nastrojani, pa su se ponekad oglašavali i svesrdno uzimali učešća u partijskim nadmetanjima, tučama, pa i paljevinama. Naročito pred izbore. U Srbiji, ve-

rovatno i dan-danji, još postoje vampirske tradicije ili bar cirkulišu vampirske legende i draže ljudsku maštu. U pomenutoj autobiografskoj knjizi podrobno je opisan i jedan moj prilično opširan razgovor sa komšijom (neka vrsta mog nazovi-gardnera u selu Popoviću Malom) koji mi se vrlo živopisno, vrlo iscrpno, i bar na tri četvrtine ozbiljno, poveravao kako je rešio da se posle smrti povampiri i sa najvećim zadovoljstvom je do u tančine pripovedao kakva će sve čuda i pokore po selu činiti, e da bi namirio račune sa rodbinom što ga je razbaštinila i, eto, oterala među pijance. Priča je bila rečita i propraćena živopisnim izlivima pravdoljubivo zagrejane mašte... Sve u svemu, moje predstave o vampirima su bile – zašto ne priznati – ispunjene, ako ne i dubokim emocijama, a ono bar umerenim simpatijama za ovaj soj odbačenih privrženika neke više, nadljudske pravde. Neka bude uzgred pomenuto da je i moja malo trapava umotvorina, povremeni pratilac Oneir, bio neka vrsta privatnog vampira, angažovanog da mi se u strašnim razdobljima praznine i usamljenosti nade pri ruci. Pa i da mi pravi društvo, makar onoliko koliko je to stvarno umeo. A onda, dogodilo se nešto nepredviđeno i nepredvidljivo. Najednom sam u Beču konstatovao da se među hrpama beogradskih beležaka nalazi popriličan broj zapisa izričito posvećenih Slobodanu Miloševiću – poslednjem srpskom vampiru! Paradoksalno, krajnje paradoksalno, ovi zaboravljeni pa pronađeni zapisi o vampirskim snovima u Slobodanovu počast, bili su znatno blaži od ogorčenih poruka što sam mu po danu i takoreći svakodnevno odašiljao. Zašto? Da li sam u ovom hladnokrvnom zlikovcu, koji je na duši već nosio desetine i desetine hiljada ljudskih života, tek u jednom drugom, njegovom povampirenom statusu, pronašao neke poslednje ostatke ljudskosti? Čudni su lavi-rinti balkanskih duša: tek kad se neko povampiri, setimo

se da je bar na početku bio čovek, dvonožac, a ne bestija na četiri noge. Njegovo povampirenje ispalo je kao neko naknadno, delimično i krajnje nevoljno priznanje početne ljudskosti što, kao i kod svih velikih zlikovaca, njihovu stravičnost čini još stravičnijom.

Ja, kapija

Svaki put kad se probudim prođem kroz ja-kapiju, pa izađem na ovu ili onu (đavo će ga znati) stranu stvarnosti i onda obično kažem sebi: dobro je, prođoh. Šta će biti ako jednom budem morao da priznam: zaključano, ostaješ tamo gde si.

Nemam ni slova za Slobodanovo slovo

Otužne slasti raspadanja: napustile su nas žive reči, ostale su među nama samo blaženopočivše reči. Može i drastičnije, među nama su još samo posmrtni ostaci reči, leševi reči, razbojište i, razume se, zadah reči u raspadanju.

San ili nije? Danas skoro sasvim svejedno.

Nova društvena igra

Pobeći od onog Ružnog – uzaludna igra. Npr. kao dečje skrivalice: neko je skriven, nešto je skriveno... Obratno – ja sam skriven, hoće li me Ono Ružno pronaći?

(Naravno da hoće!)

Onda još crni, danas samo sivi humor

Jedna nekad značajna beogradska novinarska kuća, stara zgrada Politike kreka, preka, pucketa, nadima se kao baja-to testo uz povremene puč-puruć-eksplozije. Zadah truleži. Zatim, naglo rasanjen pitam se koliko je danas načina da se osvoji prelazni pehar sramote?

Svaki san je u načelu alegorija, najčešće neprozirna, ponekad i prozirna, ponekad, valjda, podstaknuta pravednim besom, sasvim eksplicitna.

*
* *

Pakao moj zemaljski ili Ma vlast. Pakao dreke i drekavaca. Ako hrišćanski pakao sažiže ognjem, srpski ovozemaljski pakao cepa bubne opne. Dreka svuda i za svaki dan, na ulici, u vozovima, u kafanama, na univerzitetima. Crkve su doduše prazne, ali dreka i u njih prodire, dreka ritmična, uzdrmajuća, drmeš-dreka. Dreka sanja, dreka misli, dreka dela. Prema modelu dreke sazdane su lične male, ali bučne filozofije, napisani su romani i silne druge knjige, što znači da nas čak ni stečena, pa ni urođena gluvoća ne bi obzidala zidom blažene tišine.

Udvojeni košmar

a.

Demijurg, ne samo onaj moj trapavi, već pravi, pojavljuje se noćas kao majstor-kvariš koji pomalo baš i ne zna šta bi sa Svetom koji je stvorio!

b.

Demijurg, ne samo moj fiktivni, već pravi, pojavljuje se noćas kao ... itd., i malo kao da okleva, jer ne zna šta bi sa svojim remek-delom. Uostalom, razumem ga, ja sićušni „bricoleur“, onaj što uvek nešto bespomoćno petlja i veruje da nešto stvara. A eto, i ja umem, bar iz velike daljine, zamisliti entuzijazam božanske radionice i zanosne trenutke zasluženog predahu i onda, najednom, mumlam: „Pažnja, Slobodan Milošević, fabrička greška!“

Crven je i istok i zapad

U snu, pred jutro, Slobodan Milošević kao moler! „Zašto da ne“ – šapuće Oneir – „uloga molera u istoriji sveta!“ San izričit i bez mašte, a mali soboslikarčić farba li farba zidove u crveno, u crveno-crveno, šarlah-crveno. Probudio sam se žmureći i jedva se odlučio da pogledam oko sebe. Napolju crveni sneg, shvatam, samo optička varka. Glavobolja.

Tapetar

Slobodan Milošević, oblepio mi noćas čitav stan nekvim dronjavim, iskrzanim tapetama. I još islikanim: srp i čekić, srp i čekić, zvezda petokraka! Očigledno je pripit i peva. Onaj je bio moler, mislim u snu, a ovaj tapetar!

Udvojeni snovi

Sanjao da su miloševićevci uhapsili Kseniju. Budim se, pitam bunovno i glupo: „Zar ti nisi tamo?“ „Nisam više“, odgovara kao da je tek pristigla iz zatvora... Da li smo oboje isti sujet dvostrano odsanjali? Uostalom, u zemlji čuda i političkog spiritizma, to i ne bi bilo ništa neobično.

Teror antiterora

Dve antiteroristkinje koje vrlo teroristički izgledaju, hapse Nanu na železničkoj stanici. „Šta radite mojoj sestri?“ – pitam. „Ona je teroristkinja“ – kažu. Bunim se. „Ako je ona teroristkinja, onda sam i ja...“ „E pa, hajd' i ti malo sa nama!“ I lisice na ruke.

Današnja egzegeza: blagi humor žestoko uplašenog snevača.

I vampiri mogu biti narcisoidni

Kao gledam ti ja otvoren mrtvački kovčeg, raskošan, a

iznutra još i obložen biljurnim ogledalima... „Za koga li je“ – pitam se, pa i odgovaram: „Za grofa Drakulu, za kog bi drugog bio?“

Zatim, još jedna ceduljica, možda kao nastavak prethodne:

Razume se da je pitanje gotovo nasilno spolja uneto u fabulu sna... Više ni snovi nisu baš sasvim naši.

Ne, nije san

Ponekad sam bio crna ovca i u tome sam umeo da uživam. A onda, pošto i onaj koji zbunjuje ume biti zbunjen, jutros zinuo od čuda kad mi je na vrata došla prava pravcata crna ovca... beee!

Nenadmašni humor demona i bogova snova upravo je u tome što neočekivane sticaje na javi najednom pretvara u snove od kojih se diže kosa na glavi: crna ovca je stvarno jednom, u Malom Popoviću, bila došla na vrata, u rano jutro... u rano jutro.

Slobodanov vremeplov

Noćas u snu, neka vrsta traktata: vampir-moda, vampir-filmovi, lepotice-vampiruše. Ubeđujem sebe u snu da se sa povećanjem broja stanovnika na planeti povećava i broj vidljivih, a naročito nevidljivih vampira, pa u nama koji nismo predodređeni za vampirski postživot, ili bar verujemo da nismo, kao da se bude neki nečastivi pundravci!

Vampir-lepotice, vampir-moda, vampir-filmovi, primamo ih bezazleno i u njima ponekad i uživamo. Uvek ostajemo na drugom, ili čak na trećem stepenu platonskih pesničkih metafora. Bez želje, a dakako i bez mogućnosti da se u bilo kom pogledu izjednačimo sa podražavanim. Ali, regresivna svest se često jednači sa onim što podražava-

va. Tada izlazi iz okvira kazivanja i često se identifikuje sa arhaičnim uzorima. I, razume se, prelazi u dejstvo. Pri tom uzeti u obzir još i magijsko dejstvo udvajanja.

Otud-odovud opet Šekspir

Držim da bi antropolozi, etnolozi, vampirolozi, psiholozi, psihijatri, pa i politički mislioci morali uvažiti zajedničku komponentu Miloševićevog i Markovićkinog „vampirskog“ statusa i podsetiti se malo na već uhodanu ulogu vampiroidnih bračnih parova u bližoj i daljoj istoriji.

Verujem da se tačno sećam. Beleška je nastala verovatno u toku dramatičnog (a još i vešto dodramatizovanog) raspleta u Rumuniji. Dakle, neposredan povod Elena i Nikola Čaušesku; analogije su se zatim same od sebe nametale, počevši još od one sa Macbethom i njegovom lady. Ima probirljivih ubica koji mogu postojati i dejstvovati samo u duetu, preciznije – u dubletu. A šta tek reći za silne krvoloke koji su, u minulim ratovima na Balkanu, negovali i dokazivali svoje vampirsko dostojanstvo. Izgleda da i u modernim vremenima vampir i heroj mogu biti obrnuto saglasne pojave. Kad moderan mitski vožd poziva u sudbinski boj, on napušta svoj ovostrani, čovečanski status i u ulozi polubožanskog bića progovara iz večnosti i u ime večnosti... Milošević je imao dva tona, imao je dva glasa koji nikako nisu pripadali istom čoveku. Jedan je bio malo smušen, profan, drugi je bio sakralan, gromoglasan, u nekom čudnom, škripavom, zastrašujućem falsetu. Ne može biti sumnje, bio je to odzvon glasa mitskog pretka.

Može li kornjača da odagna vampira?

Lepo je to, čak romantično, mada malo tesno – imati atelje, mini-atelje zapravo, u uličnom kiosku. Ali, čak i tako

stešnjen nisam imao sreće, jer sutradan (gle, kao sutradan, u snu!) moj atelje prepun brižljivo spakovanih nagaznih mina, a oko kioska se razbaškarili Miloševićevi dobrovoljci, vitezovi bez mane i straha. Teatralno mi predaju svitke sa mojim crtežima i zasipaju me komplimentima, šegače se, a ja gledam da se što pre izgubim dok su još u dobrom raspoloženju, jer me očigledno u prvom trenutku nisu prepoznali. S velikim naporom uspavane volje uspevam da promenim tok snevanja. Najednom, periferija Čikaga, Grey-hound-autobus, pored mene sav ubledeo mrtav crnac, a ja se budim sa krajnje besmislenim šapatom na usnama – „Kornjača je ipak bila brža od zlotvora!“

Okultna kilaža

San, u dva-tri uzastopna spavanja u istom danu; san dugačak i u nastavcima, dakle à suivre. Možda bi se mogao shvatiti i kao mali onirički roman o dobrom prasetu koje je postalo svinjče, pa svinja, pa svinjčurda, zagroktana, nevaspitana, drska. Ganjam je iz sobe u sobu, udaram nogom, štapom, pa i nekom povelikom kijačom, kad ono najednom san se pretapa u junački deseterac:

To ne bila svinja bezobrazna,
već to bila dika đeneralska!

onaj, dakle, heroj naših dana, onaj sa belim svinjskim trepavicama, onaj što su ga na javi juče, prekjuče pred TV kamerama ugurali u tenk iz koga su ga posle, nadajmo se, nekako ipak izvukli.

Borben, kočoperan san. Mnogo šta iz vremena onog već je zamaklo za blažene horizonte zaborava. Ali, istinita slika o debelom generalu što ga s mukom ufuravaju u tenk, e da bi ga odande još mučnije izvukli, nadmašuje, sasvim sigurno, čak i Oneirovu fantaziju! A onda, možda samo nekoliko dana posle ovog sna – kontrapozicija, antimetafora:

Sve u deminutivu

Posle nekog beznačajnog i odmah zaboravljenog sna, sančića, najednom burno pretapanje kao u filmu. Dakle, moj kabinet, ponovo sam ga dobio, ali sad baš i ne znam gde je, pa hodam sve ukруг po fakultetskoj zgradi, kad tamo gde je nekad bio, sad nešto sasvim apstraktno... otelovljeni deminutiv! U redu, kažem rezignirano, uvlačim se četvoronoške u kabinet-kutiju: „Samo da ne ispadne gasna komora!“

Ukoliko nije uticaj Swifta, pisca koji je uz Hoffmanna davno još i zauvek naselio, ili bar izmodelirao, moje snove, onda je svakako uticaj ledeno-mokrog vetra što navire sa strane, iz daljine, što nailazi od velikog-malog-maleckog Slobodana.

Sasvim obična ratna priča

U unutrašnjosti barokne kupole, negde sasvim pri vrhu, ja-vrabac, uzmuvan i uplašen. Dole, znatno niže, dva poveća vrapca-vrapcolovca, krvavih kljunova, pa nije bilo teško zaključiti šta je čija naredna uloga i sudbina...

Alegorija, opet, uzbuđena, panična, prividno okultna.

Oneirov francuski humor

Noćas odsanjah Hram Svetog Save, koji je na javi još pomalo nedovršen. Vodili mene nevernika da ga obiđem, razgledam i izreknem neki arhitektonski sud. Kad, šta videh? Kupola, koja čak i za nevestije oko spolja izgleda nekako usahla, u snu i odozdo plitka, kô prevrnut tiganj. Kažem vodiču, ali on se ne da zbuniti, odgovara na francuskom: „Dabome, pogledajte samo kol'ko ima kandidata!“ Odlučim se da spustim pogled, kad tamo, na mramornom podu crkve, žabica i žabaca koliko ti volja. Ja, preneraženo: „Nisam znao da i Srbi jedu žabe!“... „Da i ne“ – odgovara – „gutaju kad moraju.“

Le nausée, dakle antihumor

Kao otvorena nova radnja u Knez Mihailovoj ulici, a na firmi piše:

SRPSKA AKADEMIJA NAUKA I UMETNOSTI

SVENARODNA KANCELARIJA

KRVAVIH

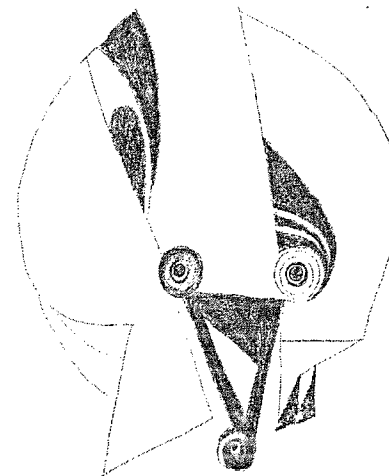
OPŠTIH MESTA

Bio je to, koliko se sećam, čudno osvetljen san, ozračen odozdo kao kakva firma!

Noćas

Devojka i smrt, muzika u snu. Posle, u nastavku sna, ponovo devojka i smrt, ali kao da devojke više nema. Sad najednom Arkan¹ i dva pratioca sa krvavim epoletama.

¹ Jedan od najmračnijih Miloševićevih egzekutora; veoma profesionalno ubijen u predvorju jednog luksuznog novobeogradskog hotela.

SIEBENMEILENSTIEFEL

Bile su to vrlo mučne godine „bežanja u mestu“, kad odluka o bekstvu još nije bila doneta i kad sam se osećao ne kao čovek bez senke već mnogo gore; osećao sam se kao sopstvena uznemirena senka. Nisam uopšte izlazio iz kuće i živeo sam u zabarikadiranoj biblioteci sa spuštanim roletnama i na prozore navaljenim regalima, krcatim debelim knjigama i leksikonima. Prvi put u životu osetio sam se surovo utamničen, a kratki trenuci ponoćnog gimnastičenja na skrovitoj terasici jedva da su pripomagali održavanju kakve-takve fizičke kondicije. Podsećali su na scene iz američkih filmova o zatvorskom životu. I upravo u tom ne-vremenu, bogovi snova – veliki bogovi, ne šeptrlja Oneir – uzeli su na sebe da me pouče prastaraj veštini kako se u snu ume i može biti dragoceno slobodan. Dobra pouka, jer kako je vreme odmicalo, noćna lutanja uspavane fantazije bivala su sve učestalija i sve strasnija.

Kroz skrivene mehanizme noćnih slika i kroz iznenađujuće fabule, gradila se neka samosvojna (moja?) disciplina neumornog koračanja, hodanja, lutanja – sve u zadržavajućem, a ipak prisilnom carstvu snova. Pokrenute, ponekad i uzvitlane slike bivale su sve čudljivije, a iluzija slobode kretanja nudila je zanosne šanse da se bar u snu nadvlada beda nametnute izolacije.

Drama nekretanja na javi i, obratno, frenezija pešačenja u snovima, učinile su da se posle mnogo godina prisetim drugara iz detinjstva. Reč je o Peteru Schlemihlu, onom mom dečjem, iz sažetog prevoda 1930-ih; reč je, eto, o čoveku koji je sebe osudio – ili nagradio – da, na kraju života, ispolinskim koracima optrči čitav zemaljski šar. I da se upravo na taj način, jednostavno, ali efikasno izuzme iz koordinata stvarne stvarnosti. Cena kojom je otplatio svoju grešnu želju nije se činila prevelika, a pogotovu mi nije smetala kad sam svog davnašnjeg drugara, posle više od pola veka (tamo negde pod Miloševićem), ponovo pro našao. Koraci od sedam milja bili su za mene, bar u snu, spasonosna formula, šansa da se nadigraju prokletstva zatvaranja i, što je moglo biti još opasnije, samozaziđivanja. I upravo ta panika – ne biti živ zazidan! – naseljavala mi je snove divnim, olakšavajućim iluzijama prostranstva, otvarala mogućnosti sasvim novih horizonata noćnog sveta – gradova, planina, mora, podzemnih i nadzemnih lavirinata i klopki, pa je i moje simbolično noćno kretanje kroz taj poklonjeni svet, čak i u đavolskoj režiji, imalo neku gotovo obrednu vrednost.

Kao i u drugim poglavljima ove knjige, najjednostavnije je poći od nekoliko uzgrednih, ali međusobno srodnih kratkih zapisa koji, možda i pukom igrom slučaja, nagoveštavaju glavnu temu. Na primer:

Hodam, dakle jesam... Renatus Cartesius?

*
* *

Zatim, gotovo isto, ali u nešto proširenijoj verziji. Zapis o nekom ukletom pešaku koji bi, valjda, i ja mogao biti:

Noćne, ponoćne i jutarnje promenade, ne baš sasvim dobrovoljne.

Zatim, nešto vrlo slično gornjem, malo prošireno

Tunel, ispod velike široko razlivenne vode: „Sitnica za velikog pešaka!“ – zaključujem.

Ko je onda još uvek bio „veliki pešak“, a danas više nije, ne treba posebno razglabati.

Koraci od sedam milja

Letenje u snu, prilično banalno, čak lascivno. Koračanje u snu, megakoraci, zakoračenja s planine na planinu, s vrha na vrh, to je već daleko bolje.

*
* *

Čudno, ne volim da letim u snu (uostalom, retko sam i poletao), ali volim da sanjam kako neobuzdano lutam, kako grabim uz litice, niz litice, kako se probijam kroz nedo-osvetljene podzemne hodnike, galerije, podzemne aleje, pećine-tunele... jesu li to prenatalne uspomene?

Snevanje na-gore ili snevanje na-dole?

Snovi su mi do sada bili pretežno akvatički, dakle vodeni, pa zemni i podzemni, a u poslednje vreme postaju vazdušasti i prozračni. Najednom, to su nekako snovi odozgo-na-dole, umesto dosadašnjih odozdo-na-gore!

Snovi koji silaze sa oblaka, a ne isparavaju iz zemlje, sa-
svim nova optika. Nije li to već posledica ponovnog druže-
nja sa zadivljujućim prijateljem iz ranog detinjstva?

Samoodbrana ili samoobmana?

*Ako sam na javi ostao bez mašte, ako sam budan prestao
da sanjarim, ako sam zapustio duge šetnje i usputne mašta-
rije, šta mi još, sateranom u četiri zida, preostaje? Šta drugo,
do da sanjam kako hodam?*

Pronalazak u snu

*Pronalazak za odleteti, za otperjati što pre. Kako? Uz po-
moć štapa sa propelerom. Ne samo da štatom naznačiš sebi
put, već naznačenim pravcem odmah i kreneš. Za strasnog
pešaka vrlo korisna naprava, naročito kad ga pojure.*

Kad danas čitam ovu belešku, shvatam je kao uzaludnu
poruku samom sebi, kao poruku koju ili nisam umeo ili
nisam hteo da prihvatim. A poruka je bila izričita: Chami-
ssoov junak večitog kretanja i bekstva, ponovo je pristigao
u svet mojih snova upravo da me podstakne, pa i povede
na veliki put.

*
* *

*Moji boravci u carstvu snova uglavnom se svode na tu-
maranje do iznemoglosti. Geometrija snevanja ne prepo-
znaje ni dimenzije prostora ni dimenziju vremena, a kako
je u snovima sve nekako veće i daleko strmije no na javi,
često se budim zadihan kao da sam stvarno dugo i istrajno
pešačio.*

*
* *

*Još o mojim noćnim marševima. Mogao bih malo i na
javi da razmislim zašto toliko strasno verujem da hodam
u snu i kako pri tom savladujem ogromne daljine. Nije li to
moja onirička parafraza priče o čizmama od sedam milja?*

Paradoksalno je da mi čuvena priča o sudbini Petera Sc-
hlemihla, u obimu i obradi za decu, nije zvučala tragično,
već primamljivo, pa i zanosno. Ukoliko, razume se, nije u
pitanju bila moja nesvesna, dečja prerada fabule. U svakom
slučaju, pod uticajem lektire ili po zdravom instinktu, vrlo
sam rano postao strastan šetač. Hodanje, ne samo da me
je fizički osvežavalo, već je i maštu podsticalo: prizivalo je
slike i prilike čudesnih situacija i pozivalo na podvige. Za
dečje doba ništa neobično, možda samo malo prenaglaše-
no, jer apstrakciju „misliti“ zadugo nisam mogao drukčije
shvatiti do misliti u hodu, lutajući, tumarajući, švrljajući.
A koraci od sedam milja izgledali su mi kao nedostižan,
ali svake hvale vredan program. Razume se, daleko izvan
peripatetičarskih propozicija.

*
* *

*Možda je trenutak da se zabrinem. Pitam se zašto sa toli-
kim uživanjem „hodam“ u svojim snovima? Suprotna priči-
ca bi bila ona o mojim automobilima na izdisaju, tu i tamo
rasutim po usnulom gradu. Proklete zardale krtije, jasnije
od najjadnijih! Jednom sam ih u snu imao bar tri-četiri na
izbor. Uzgred napomenuto, sebe za volanom vrlo retko sa-
njam i tad mi volan izmiče iz ruku, vrti se uprazno, pa mi
obično ne preostaje drugo do da sve prepustim slučaju ili da
se odmah probudim i izbegnem katastrofu.*

*
* *

I tako sam noćas opet hodao, hodao, hodao neumorno i srećno. Zalazio sam, zadirao, ponirao u čudesne predele, gubio se u orijaškim šumama i besmisleno naprezao svoju usnulu pamet ne bih li se setio gde su, kuda su pobeogle one moje „podzemne šume“ iz ranijih snova?

I onda, na istom komadiću hartije, još i ponovljena beleška o istom snu, što znači da me je impresionirao, i da sam se potrudio što više od njega da upamtim i sačuvam. Sasvim uzaludno, jer ako je moj ponovni silazak iz uranijskih visina u htonijske dubine čak i bio praćen jakim, i verovatno ukrštenim emocijama, one su uskoro izgubile svoj unutrašnji, mistični naboj i sekularizovale se, ukoliko nisu i sasvim izvetrele:

U snovima se često prisećam i ranijih sličnih snova kojima se na javi izgubio svaki trag. I tako jutros, još nedovoljno probuđen, još bunovan, najednom sam se zabrinuo kuda li su se u budnom pamćenju zaturile, kud li se dele tolike dosadašnje „podzemne šume“ iz skorašnjih i vrlo davnašnjih mojih noćnih lutanja?

Razvijam dalje isti smotuljak i shvatam da su slike te davno zaboravljene noći bile ne samo izričito suprotstavljene, no i zavađene, što je na kraju, u trećem snu (iste noći?) imalo za posledicu neku vrstu bekstva od sopstvenog snevanja. Uostalom, i od snova se ponekad valja umeti pričuvati:

Izbijam iz velike šume na raskošno prazne bulevare nepoznate mi metropole i zabrinuto trabunjam: Grad pune praznine? Ili obratno: Grad prazne punine? I zatim, nehотиčno počinjem da se preslišavam mogu li se ja ikako izvući na videlo dana i otarasiti se vampirskih inverzija koje najednom počinju da me saleću.

Jedna tipična beleška

Noćne, ponoćne i jutarnje promenade. Ne baš sasvim dobrovoljne. Idem ti tako ja, hodam kroz san, koračam li koračam, grabim podzemnim strminama, probijam se, prodirem kroz nadzemne gudure i šume, špartam duž reka (nikad uzvodno!), batrgam se koliko znam i umem, pentram se uz prolaze gorskih potoka, spuštam se u suhodoline, zavlačim se u stenovite tesnace i dospevam do duboko zatrpanih gradova bez stanovnika, radoznalo obilazim zakopane dvorce i muzeje bez čuvara i bez posetilaca i izvlačim se kroz kilometrima duge, uzbrdne pećinske koridore. Jednom rečju, stara priča ali na nov način prepričana. A bogovi i demoni snova trude se da mi nešto poruče, što ne razumem. Čak se i smušeni Oneir upetljava i pokušava da pomogne.

Noćne slike na koje me podseća ova davnašnja beogradska beleška morale su biti uzbudljive, možda i opsesivne, pa čak pomalo i zabrinjavajuće. Slike su, koliko se sećam, umele biti ispreturane i apsurdno pomešane. Poneki fantazmagorični sinopsis tekao je iz noći u noć, kao roman u nastavcima, a ja već uveliko zamoren noćnim dogodovštinama nisam više stizao da ih uredno zapisujem i opisujem. Tako se i ovaj skupni opis, koji navodim, očigledno odnosi na više srodnih snova koji su se više-manje modifikovano morali ponavljati i na razne načine prožimati. Znao sam, dakako, da je ponavljanje oniričkih tema, u normalnim, mirnodopskim uslovima zabrinjavajuća pojava koja, baš kao i preterana ustreptalost slika, odaje veliki nemir spavača. Očevidno je da se u mojim snovima nekome veoma žurilo, valjda nekom noćnom, skrivenom, pravom meni. Ali, ja ondašnji, ja kao prividni gospodar svojih želja i namera, nisam hteo ili nisam umeo tu žurbu shvatiti i prihvatiti na pravi način, niti sam želeo da čujem i saslušam svoje nesvesne poruke za koje mi je danas sasvim jasno da

su bile glas razuma: ne časiti ni časa, već krenuti odmah na veliki put!

Moje noćne šetnje, krajem osamdesetih

Rečeno mi je da u svetu s one strane dana krepko, istrajno, dugotrajno koračam, pa ponekad i da potrčim i zalebdim. Doduše, iznad ponora, brda, dolina, preko reka i gradova više ne lebdim, jer mi se čini da su mi televizijski kamermani preoteli to davnašnje noćno zadovoljstvo, a ja se od televizijskih tobožnjih snova očajnički branim, čak i u snu.

Sedam puta po sedam brda u vrlo brdovitim snovima

Brda za brdima, brda iza brda – uostalom, to sam morao već zapisati: snovi su mi vrlo često brdoviti, što me obično uvek raduje. Ali, nažalost, noćašnju turu preskačem. Ne može se, čak ni u snu, uvek biti mlad i čio!

Putovao sam tih mračnih noći uoči bekstva, putovao strasno i sve u mestu. U razdoblju moje samokonfinacije nudilo mi se da bar u snu hodam, tumaram, pa i trčkaram, i da se do mile volje prepuštam nespontanom osećanju slobode. Ali, eto, i ta prividna sloboda je imala svoje granice, pa je mogla čak i strasnog snevača ponekad da zamara i deprimira.

Noćne šetnje danas već daleko iza mene

Preslušavam, ovde u Beču, jedan onovremeni poduži diktat. Moj glas, zadihan, pomalo kao i uplašen. Sravnjujem reči sa trake sa onovremenim zapisom. Pisana reč, u iluziji sluha, odjekuje nešto mirnije, ali ipak, a naročito u drastičnim metaforama, odaje duboko prikriveno nespokoјstvo. Inače, moje se reči upravo odnose na čitavu seriju srodnih snova, koji su se, očigledno, uporno ponavljali i

mešali. Vrlo često, ove „salate od snova“ (moj onovremeni izraz, zapisan) graničile su se sa lakim, nazovimo ih, lirskim košmarima. A gospodari snova nisu oklevali da ih, s vremena na vreme, preobrate u klasične, zastrašujuće noćne more:

I tako sam noćas opet srljao u klance i urvine, provlačio se kroz podzemne galerije, kroz gradove-tunele, kroz gradove-rascepljene-planine, gubio se u orijaškim šumama (valjda u snu i poneko moje partizansko prisećanje) ili sam se, pak, već pomalo zadihan, verao uz obronke „podzemnih planina“ (trapav oksimoron, biće Oneirov) ili sam se pažljivo spuštao u podzemna mitrijanska svetišta, hipogeje neodredivog, vrlo pompeznog stila i uživao u graditeljskim divotama za koje, na javi, baš i ne bih znao kom stilu da pripojim. I bio sam srećan što sam sâm, što nikog pored mene nema, i to sam shvatao kao dobar znak, kao prijateljski, umirujući omen noćnih bogova.

*

* *

A sada, jutros, još nekoliko napomena. O snovima opet, o putovanju kroz snove i o tome da su mi sni u načelu nemirni i kinetični, ali da ponekad umeju biti i svečani, uštogljeni, gotovo statični. Još dodajem da se ne utrkujem ja sa svojim snovima, već se oni sa mnom nadigravaju i, eto, začikavaju me. Znam, sve bi to mogle biti samo moje slatke zablude, zablude u samoći, zašto da ne? Zar nisam već zapisao da i psi ponekad veruju kako trče, pa još od zadovoljstva i repom mlataraju? Tako i ja mašem repom kad zalebdim iznad nekog ni-dnevnog-ni-noćnog predela, obasjanog onim već famoznim nevidljivim noćnim suncem. I onda noćas još i završni udar akribije: ponovo se preslišavam u snu, jesam li uopšte siguran da je Peter Schlemihl na svoj završni marš krenuo samo krepkim koracima od sedam milja, ili je možda umeo i zalebdeti, pa i poleteti?

Filozofska vrtoglavica

Noćas u snu sugerišem sebi da osećam vrtoglavicu, budući da sve gledam i vidim sa neke vrlo velike visine. Ne, nije pogled iz aviona, nešto je novo bilo u pitanju, nešto mnogo elementarnije no što bi se moglo izvući iz samopreslišavanja tipa – šta sanjam, zašto, zbog čega, posle čega?

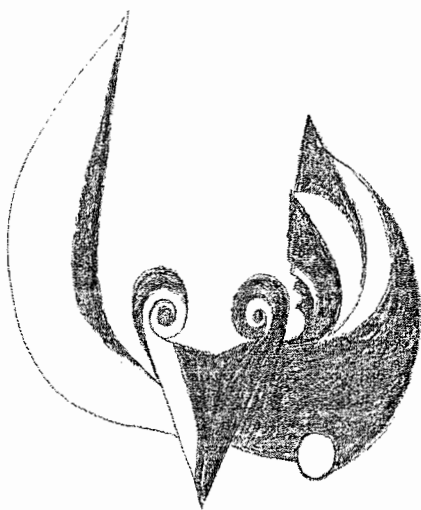
Izgleda da sam stvarno tih mračnih beogradskih noći bio opsednut viđenjem sveta na schlemihlovski način: iz vrlo velike visine i u strahotnoj brzini, po sedam milja svakim zakorakom! A sad se još i preslišavam šta sam do danas upamtio od svojih davnašnjih vrtoglavica i mučnina, i zašto sam upamtio? Ali, eto, dok mnogo šta preturam po sećanju, čini mi se da u sebi, krišom od sebe, potiskujem paniku od čudnog osećanja praznine pod stopalima. Kao da sam maćak, u trenutku dok ga neko od nas, glupih dvo-nožaca, šale radi, nadnosi preko balkonske ograde.

Prekor

Gospodin BB gospodinu BB: Proždiraču snova, svojih i tuđih, gde li si između Neba i Zemlje tumarao noćas? Kud li si jurcao i zašto? I šta li si očekivao? Sam sebe da uhvatiš za rep? Sam sebe da uteraš u kljusa?

Reklo bi se, moje jutarnje pismo samom sebi. Šta li sam sebe toliko razljutio? Toliko razjario? I šta se sve događalo te pradavne, izgubljene noći? Jesam li bio bolestan? Jesam li se borio sa nekim gripom, a možda nije bila čak ni kijavica? Uostalom, razgoropadenost u snu, afekt, pa i bes, bar kod mene je pre dobar, no loš omen. Posle besa u snu, na javi obično sledi čin, tako bi bar trebalo da bude, tako je bar nekad bilo! Ali, šta je mogao biti čin u Milošević-eri,

u narodu pod Milošević-psiho-dijagnozom? Šta je mogao biti više od onoga što sam već koliko-toliko učinio, pa se posle skrivao iza spuštenih roletni, dušeka u prozorima i teških polica sa knjigama, navaljenih na prozorske okvire?

REKA, REKE I VELIKA REKA

Krajem 2002, u Beču, otpočeo sam pažljivo preslušavanje zaturenih, pa uveliko i zaboravljenih, magnetskih traka. Strpljivim praćenjem i prebiranjem zapisa pošlo mi je za rukom da, između ostalog, izdvojim tematsku celinu o rekama, rekama u snovima, o mitskim vodama koje, između zemlje i neba, protiču kroz naše ili bar kroz moje snove. Danas mi nije teško da zaključim kako je tolika obuzetost velikim rekama morala biti neka vrsta možda i oproštajnog hommagea rodnom gradu koji je još u vjekašnjim vremenima rođen, a i danas još živi u znaku velikih voda. „Grad na pet reka“ (Dunav, Sava, Tamiš, Begej, Morava) nije samo olaka književna slika, već i sudbinski znak. Verujem da bogovi, a pogotovu bogovi snova, poštuju dostojanstvo metafora, pa kad nam saopštavaju nešto

izuzetno značajno, to čine predostrožno i uvijeno u teško odgonetljive slike. Zato je razumljivo što u svojim snovima nikad nisam video pravi profani Beograd, a ni profane beogradske reke, već sam ga desetinama, pa i stotinama puta doživljavao u čudljivim transformacijama. Bivao je to uvek isti i uvek drukčiji grad, idealna forma koja se nikad nije prikazala dvaput na isti način, ali je uvek ostajala sebi verna... I tako, pristižemo do velike zagonetke. Moje ranije beleške o snovima bile su suzdržane, ponekad čak i sibirski nepronicljive. U razdoblju o kom je reč postale su preslikovite, katkad skoro brbljive. U malom i vrlo opasnom svetu miloševićevske Srbije, iz noći u noć, međutim, nagoveštavali su mi se kolopleti bajnih reka, a mutne serije arhaičnih galija, ponekad ne samo bez jedara, bez veslača, već i bez ikog živog, promicale su ogromnim vodenim prostranstvima. Putovanje je već bilo otpočelo.

*
* *

Primordijalna voda, sve-voda, prvi kružni kovitlaci sveta koji tek nastaje. Pa onda, magijski kružni grad iz kojeg se izaći ne može. Sve kao da zvuči malo odveć poznato. Eto, ni snovi nisu što su nekad bili!

*
* *

U samom središtu razlivenog kovitlaca u kojem se mešaju nebo i voda, e baš tu kao da iščekujem noćas nastajanje nekog novog i mudrijeg sveta, a ako do njega dospem, neću se vraćati ovamo odakle dolazim. Poći će mi, valjda, za umom da se iz jednog sna preselim u sledeći, drugi, treći, stoti, i tako redom, i zauvek.

A sad malo natrag do „široko razlivenog kovitlaca“! Ta moja, u onom vremenu dosta česta noćna slika, obično me je u snu vraćala na daleke mitske prapočetke. Uzvišeno, malčice prepatetično prikazanje obično sam vezivao za noćne predstave mitskog Panonskog mora. Bila je to ogromna crna voda, ali javljala se katkad i inverzna slika: ispod tamnomodrog, crnog neba, sve do dalekog kružnog horizonta, širili su se orijaški krugovi srebrnaste, blistavo bele vode. Pri tom, moj položaj sasvim uzgrednog i prilično izgubljenog posmatrača uvek je bivao u samom središtu slike. Slika se menjala i često se dopunjavala, ali je tačka osmatranja uvek ostajala centrična ili, možda bolje – egocentrična. Mislim, čak, da sam baš tu reč jednom sebi u snu došapnuo i još se i škripavo nasmejao. U ovoj vrsti snova, u protoku vremena, možda i iz godine u godinu, značajna geokosmička tačka se sama od sebe utvrđivala, materijalizovala se, preobraćala se u stenu koja izbija iz vode. A stena je, od sna do sna, bivala sve veća, sve određenija i sve veštije isklesana, a ponekad se prikazivala kao impresivna pratvrđava kritsko-mikenskog tipa. Nisam siguran da su transformacije tekle uvek baš navedenim redom i sledom, ali su, u celini uzeto, ipak tekle „naovamo“, ka današnjem vremenu. Na kraju je mitska arheologija umela zaličiti na nimalo mitske austro-turske ruine današnje beogradske tvrđave, što bi se, valjda, moglo protumačiti da sam u snovima, hteo ne hteo, činio i poneki bezazlen ustupak, u ono vreme tek nastupajućoj postmoderni.

*
* *

Opet je Panonsko more počelo da se povlači, da otiče ka dalekim horizontima, da se rasipa u velike, isprepletene, još uvek pomešane reke...

*
* *

Entourage velikih, udvojenih, učetvorenih reka, dakle već naredna projekcija bivšeg Panonskog mora, a na dalekoj, još preostaloj fosforescentnoj pučini, prema tamnom, kobaltnom nebu, ocrtavaju se argonautske šajke. One su sve nekako šeretski stilizovane – ribolike su, zmijolike, pa i zverolike, kako kad. Da, šajke moje lične noćne proizvodnje, elegantno izdužene, bez jedara, bez veslača, bez krme i kormilara, a ponekad – čudan humor od kog mogu i žmarci da podiđu – i bez mene!

*
* *

Poneke od tih galija umele su biti zadivljujuće elegantne, vrlo uske i vrlo izdužene.

Noćas, opet

Noćas opet reka, reke, udvojene, utrojene, Reke rajске! Kao da su se razlile sve vode jednog tek napola stvorenog sveta. A po praznom vodenom prostranstvu klizi poneka čudesna šajka moje lične proizvodnje (liči, nažalost, pomalo i na Oneirovu domaću radinost!). Dakle, lada izdužena kao mitska zmija dvohodnica, ona što nema ni svoje napred ni svoje natrag, pa danju klizi u jednom smeru, a noću, nevidljivo, u suprotnom. Doduše, može joj se, jer ima dve glave i dve pameti, jednu okrenutu podnevnoj, drugu ponoćnoj strani sveta.

U snovima se ponekad šepure iskonske reke

Dve, tri, šest odjednom – šest blistavih razlivenih reka, a pod smrknutim nebom klize brodovi bez jedara, bez vesla-

ča, bez tovara, bez putnika, pa, bogova mi, čak i bez svog „napred“ i svog „nazad“, a pri tom su još brodice i vrlo uske i savitljive, baš kao mitska zmija Amphibaina, zmija dvohodnica, ona što od zalaska sunca plazi u jednom, a od izlaska u suprotnom smeru.

Pa zatim, još jednom o istom snu i istoj junakinji, a možda i o istoj seriji snova:

Čuvena tamo-amo-zmija, sa dve glave i dva bića, dnevnim i noćnim, koja danju putuje sleva nadesno kao nadzemno, a noću zdesna nalevo, kao podzemno božanstvo. Ali, kako u našim snovima razlike između levog i desnog, gornjeg i donjeg, unapred i unatrag nikad nisu izrazito jasne, to je ovaj moj noćasnji san pomalo zbunjeno svetlucao krpicama prigušene svetlosti ni dana ni noći.

Odakle je iskrsla ova zmijurda i kako je, i zašto, tako rado uplazila u moje snove? Zalutala je verovatno iz neke davnašnje, zaboravljene lektire, pa se posle pomalo i navadila, tako da više i nije bila baš sasvim zastrašujuća, te smo se, na kraju, skoro i sprijateljili. Ono što me u ovom trenutku zbunjuje nije toliko neobičnost mojih tadašnjih snova, koliko neobičnost, pa i morbidnost vremena u kome su mogli izgledati sasvim obično, pa čak bezmalo i naklonjeni meni, upaničenom snevaču. Naslutiće se valjda ponešto i od moje drage, već u ono vreme uveliko zaboravljene estetike apsurdna, koja mi je u nenormalnom vremenu ponovo pristizala u pomoć. Na nekoliko zbrzanih, pa zgužvanih ceduljica pokušavao sam čak da sebi objasnim skrivene kosmogonijske matrice ovih snova, ali danas mi je ipak mnogo bliža i draža njihova duboko skrivena, verovatno još onovremena, humoristična suština.

*
* *

Lada, čamci, splavovi... spremam li se za otiskivanje, za prelazak iz jedne životne kutije u neku drugu?

Kao i tolika druga beogradska deca, rado sam crtao lađe, rečne lađe, šajke, jedrenjake. Ploviti, ob-ploviti, ali i otploviti – bile su prve sudbinske radnje, čiji me je dublji, da ne kažem baš i transcendentni smisao vrlo davno počeo obuzimati. Ferija vode, vode u večitom proticanju, docnije se susrela i ukrstila sa misterijom vremena. Sećam se, pretpostavljam bar da se dobro sećam, kako sam u malo komplikovanijim i nerazrešenim životnim situacijama mahinalno iscrtavao šajke, lađe, starinske rečne brodove na vetar i vesla. U razdoblju mog povlačenja iz javnog života i zatvaranja u bibliotečke prostore beogradskog stana, brodove više nisam crtao, ali sam ih i te kako začuđujuće sanjao.

Nije san, a spada u carstvo snova

Odbroditi, odjedriti, otperjati! Sledi, uvek, učestalo crtanje, pa donekle i projektovanje rudimentarnih brodice. Sledilo je uvek kad se u meni, od mene neopaženo, pripremalo neko bekstvo. Vazilo je i za snove: čunovi, lađice, lađe, velike reke, poplave, mora, ostrvlja, uvek kad je, ma samo i u mislima, trebalo otperjati. Pa onda još i ždralovi i ptice pratilje.

Dvostruko beli grad

Jedna čudna savska lađa (jesu li to galioti što veslaju?) klizi negde nizvodno, negde podno jednog od mojih noćnih Beograda, a Beograd noćas kao snog bco, krihak, sav od mlečnog stakla. Prestravljen sam: polomiće (mi) ga!

Komplementarne slike

Noćas, na velikoj reci, iz velike visine osmotreno: brod u obliku grada i malo zatim grad (ostrvo) u obliku broda.

Moć ogledala

Dva istovetna broda, nesvezana, ali idealno naporedna, složno putuju uzvodno. Ostalo već mnogo puta u snovima viđeno: prošireni, razliveni, udvojeni Dunav, ali otkud sad najednom i brodovi blizanci?

Često me je kroz život pratila fobija udvajanja, pa i samoudvajanja. Zašto sam se dublirao? Da ne bih bio sam? Da bih bio jači? Da bih bio mudriji? Sumnjam da mogu ponuditi pravo objašnjenje; sve što pokušam, uvek mi se čini veoma uprošćeno, pa samim tim i netačno. Sem, ukoliko svoju fobiju udvajanja ne shvatim kao neku vrstu malo naivne metafizičke egzaltacije.

Nemoć ogledala

Brod elegantan i vrlo izdužen, kao ogromna vižljasta riba. U stvari, brod je bez palube, bez komandnog bloka, bez ulaza i bez izlaza. Nemir u snu: ko li je unutra i kud se fantomska lađa-riba zaputila? Pred jutro, posle ovog mučnog sna, ispalo je nekako prema srpskoj uzrečici „Udri brigu na veselje“, pa se u nastavku sna moja lepotica-lađa, a na moje u snu još uvek široko razrogačene oči... pljus-pljas, prevrnu-la i izvrndupila kao mrtva riba.

Košmar

Noćas brodovi, probušeni, izbušeni plove niz veliku reku, plove, i jedan za drugim tonu. Hoću da izađem iz sna, ali nešto kao da mi kaže: izaći ćeš samo ako ga (dakle, san) ponesiš sa sobom i izneseš na videlo dana. „Ne mogu“ – gundam sebi u brk – „prepričani snovi su samrtno dosadni!“

Duplikat ili skoro duplikat?

Noćas: prevrnuo se rečni brodić i odmah utonuo. Krenuo

da ga potražim u dubini (mutne) reke i probudio se. A napolju, izvan sna, modro i hladno, baš kao i na dnu (mutne) reke.

Duplikat ili duplikat duplikata

Prevrnuo se rečni brod i odmah utonuo. Zatim je na sceni sna još nešto: mala rečna podmornica. Znam da je u pitanju jezički apsurd, ali šta mogu, ne umem drukčije da objasnim ono što sam video. Elem, ta mala podvodna lađa utonula je i krenula da traži utopljenu veliku lađu. Posle buđenja odmah zapisujem: „San očevitno lascivan“, ali pola sata docnije ne razumem zašto bi bio lascivan.

Reke koje beže

... u mojim snovima obično nose nazive ovostranih ovdajšnjih reka, ali na njih nikako ne podsećaju: teku obrnutim smerovima no na javi, probijaju se nepoznatom snagom kroz nepoznate predele ili, sasvim suprotno, postaju ponekad istanjene, slabšne do presahnuća. Ali i od obratnog može biti ponešto obratno. Tada svom snagom poniru i nestaju u tajanstvenom podzemlju.

Noć neposlušnih slika

Košmar, šta bi drugo bilo? Krovovi kuća podsećaju na barke koje izvrnuto plove preko neba. I onda, budim se u groznici i nastavljam da razmišljam nije li i Nojeva barka preko neba krstarila naopačke izvrnuta i kako onda ne poispadaše svi redom, baš svi – i petlovi i mačke i kamile? I praotac Noje?

I blato je dar bogova

Vožnja brodom, jedna od mnogih, ovog puta brod se vrlo

mučno probijao kroz blato. Zatim, da bih sebi preciznije objasnio u čemu je stvar, dodajem šapatom u snu ili polusnu: „Brod proždire blato kao da je kačamak!“ Jutros sam još ponešto i znao kako je nezasita ala izgledala, ali sad više ne znam. Preostaje samo verbalno objašnjenje – gutač blata!

Širaz

Kažimo, recimo, arheološko-arhitektonske skaske: gradovi iz sna u san sve raskošniji, uvek drukčiji, a ipak isti ili bar prepoznatljiviji. A tek citadele! Znalački izidane od prozračnog oniksa sa srebrnim donžonima, zlatnim kupolama i opako mračnim neprolazima. Jer, u mom je snu važila noćas čudna pouka – „Lasno je u Širaz uploviti, ali kako posle isploviti?“

Poslovice tačno glasi: „Lasno je u Širaz ući, ali kako se iz njega izvući?“ Mislím da sam je pronašao kod Pierre Lotija i profesorski je, u najgorem smislu reči, ponavljao svakoj novoj studentskoj generaciji kad god sam prikazivao dijapozitive planova srednjoazijskih gradova. Zašto je ta moja tipično profesorska mudrost u snu dobila samoironično značenje? Priznajem da ne umem da objasnim drukčije sem da sam i samom sebi bio dosadio. Jer, niti Širaz ima bujne reke, niti ima kanale, niti mi je ikad na javi palo na pamet da bi ih, u mom snu, grad Širaz mogao dobiti.

Kula vavilonska

Razdvajanje, deoba voda Tigra i Eufrata, valjda tamo negde posle drugog ili trećeg Velikog potopa. Polako izranjaju okrnjeni šiljci građevina, proviruju kao njuške okamenjenih zveri, pojavljuju se kućice, kuće, kućerke Mardukovih svetih puževa. Zadivljen sam i uplašen, pa se pitam ima li noćas još kog živog ko sanja ovaj isti crno-beli nemi film?

Kula vavilonska, opet

Opet jedan od onih mojih noćnih romana u nastavcima, opet ona priča o pogrešnom, možda i grešnom građenju Kule vavilonske. A kako mi sad, u gladnim noćima, izgleda priča o nedovršenoj i nedovršivoj Kuli sveta? Pa, kao neposoljena ruska salata, kao nedokuvan bosanski lonac, kao tartar-biftek, kao bajata grčka papazjanija, kao komad kiselog hleba. Uostalom, daj-šta-daš, došlo je vreme gladnih snova, a kule ionako nema, niti će je ikada biti.

Nesuđena Kula vavilonska negde na presahloj Moravi

Morava je u mojim snovima uobičajeno imenovanje za čitave serije istoimenih reka, koje ni po čemu ne podsećaju na pravu, napola presahlu i tragično zagađenu srpsku Moravu. Naprotiv, moje Morave su bujne i prebogat vodom kao Tigar i Eufkrat, i baš kao i ove dve čuvene reke putuju na jug i jugoistok, a ne na sever i severozapad. Sam keltski naziv naše reke, koji svojim zvukom, na javi, ne budi bilo kakve semantičke asocijacije, u snu se volšebno povezuje sa hijeroglifom „bujna reka“, „gusta šuma“, „strma planina“, iako se u stvarnosti blatnjava Morava jedva nekako provlači kroz oranice. Put uz ovu reku i natrag bio je, u poznim pedesetim, moja uobičajena maršruta kad sam pristizao u Beograd sa jednog od ondašnjih gradilišta.

Uostalom, sve bi bilo u redu da noćas, u snu, nisam u Beograd pristigao obrnutim pravcem; umesto s juga na sever i ja i Morava dolazili smo odnekud sa severa. A fantomski prazan Beograd, bez ikog živog, bio je blistavo osvetljen jutarnjim suncem, ali sa zapadne strane!

Beograd-kornjača

U odnosu na tok velike reke, bila je to desna polovina „grada pune praznine“. Na toj sam, dakle desnoj strani Velike vode, noćas natrapao na rimske palate, hramove, kolonade, ali foruma nije bilo. Nije ga bilo, jer je nemoguće utvrditi gde bi se na strminama mogao smestiti, pošto je moj rimski Beograd bio čitav u kaskadama, stepenima i stepenicama i visećim vrtovima. Na drugoj strani reke, međutim, u prostranoj ravnici mogao se nazreti ogroman kružni forum, prazan da prazniji nije mogao biti. „Grad prazne punine“, šapućem sebi u brk, pa još dodajem: „Nigde nikog, ni čoveka, ni psa, pa čak ni ponekog zalutalog rimskog vola.“ A onda, pred jutro, drastična izmena scenografije. Ista velika reka, a na desnoj obali ni hramova, ni perivoja, ni termi, jedino se gore negde na hrptenjači, približno na prostoru današnjih Terazija, i te kako komotno nasadila ogromna, preogromna granitna kornjača. „Hram strpljive mudrosti“, konstatujem i još dodajem: „evropska gotska inspiracija“, ili „indijska“, svejedno! – pa se tu nekako odmah i budim, i onda kao božem zlovoljno: „Za jednu noć previše lomatanja!“

Ova dva sna iste noći danas su mi višestruko zanimljiva. Pre svega, koja i kakva zaslepljujuća količina slika! Već samo to po sebi upućuje na prepostavku da sam bio u grozničavom stanju. Možda neki na nogama nedobolovani grip. Možda neka duševna uzbuna. U miloševićevskoj Srbiji mogao sam se više puta uveriti kako sam, upravo u danima najveće neizvesnosti i straha, bio praćen vrlo razigranim, pa i preterano šarenim noćnim slikama. Valjda sam se tako branio, pa na neki način i otresao od zločina i zločinaca, ograđivao se zidovima benigne noćne mašte. Jedino bih tako umeo da objasnim preobilje slika koje su u ovom snu jedna drugu sustizale i podsticale. Inače, za ovaj san su karakteristični i preterano konsistentni, bezmalo

zvonki rečitativi. To nisu Oneirova unjkanja, niti je to ona njegova trapava sintaksa. Ne, to su opako, a možda i opasno konsistentne formalne celine, sasvim neuobičajene u svetu snova, koje stoga i zvuče kao apotropejske formule.

Uzgred rečeno, ako mi je vrlo skrivena poruka sna nekad bar napola bila jasna, danas zasigurno više nije. Mogu samo da nagađam šta je sve ova noćna noveleta mogla za mene značiti u onom mučnom opasnom vremenu. Zašto se, na primer, irealni Beograd (u ovom slučaju „Singidunum“) našao na jednoj strani velike reke, a na drugoj obali se zatekao pompezan, ali nedostupan i zauvek osuđen da bude prazan kružni (!) forum? Paradoksi, ako se još prisetimo i onog zlosrećnog srpsko-rimskog vola, postaju farsični, ali se na kraju brišu, jer, u jutarnjoj završnici, velika totemska kornjača, moja ljubimica, ukazuje na to da je čitav happening pred samo buđenje morao biti pomalo i moja lična podsvesna „majstorija“ opraštanja od zanimljivog sna.

*

* *

Verovao sam da su autobiografska preslišavanja u snu nezamisliva, budući da san ne vidi, ne dodiruje, ne oseća protok, točak, vodenicu vremena. Ali, sad mi se najednom čini da su izvesna zakukuljena i zamumuljena lična sabiranja u zamršenom svetu noćnih simbola ipak mogućna. Zar snevanje reka, uporno snevanje reka, bar u mom slučaju, ne upućuje upravo na moj točak vremena?

Ljubavni kovitlac

Noćas, sudarili se (opet, po koji put?) nabujali Dunav i poludela Sava i razlili se u silna jezera i jezerca, u nepregledan arhipelag ostrva i ostrvaca.

Preturajući po drobinu Zelene kutije otkrivam začuđujuću količinu zapisanih vrlo sličnih snova koji bi se uslovno mogli nazvati hidrografskim. Čak i sad mogu da prizovem u sećanje čitave serije noćnih slika koje se odnose na, u snu prerađeno i transponovano, beogradsko rečno čvorište. U toj se seriji pomalo razaznaju i seksualne aluzije, jer su u srpskom jeziku Sava i Dunav žensko i muško biće, budući da su nazivi ovih reka različitog gramatičkog roda. Ispada da je moj grad, moj mitski Beograd rođen iz zagrljaja dve raznopolne reke.

Prelet

U snu, prelet preko velike reke. Dunav, reklo bi se, Dunav donji, Dunav-delta, razbarušena, bezmalo skaredna.

Dunavske sirene

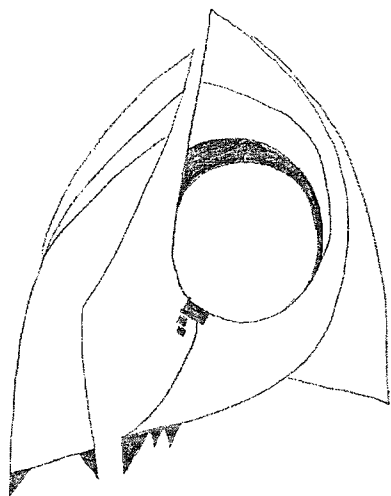
Baš tako, saga o crnomorskim sirenama koje su, ko zna kako, doplovile do Beograda, do (nekadašnjih) dorćolskih blatišta. Sve je jednostavno da jednostavnije ne može biti, a sve je ipak samo san, šteta!

Šteg u mraku

Bare, barice, jezerca, voda, povelika voda, ledeni pakao vode i razbijenog tla. Žena, putovoditeljka, lepa bogami, bleđa, a ja (nikad sebe u snu nisam video!), ja sam valjda ozbiljan, pa i uplašen. Klizimo poslednjim, ponoćnim brodićem. „Lađa umesto tramvaja“ – kažem i pokušavam da se nasmejem. „Stigli smo“ – kaže i mirno dodaje: „Oдавde više nikud!“

Za razliku od mnogih drugih sličnih snova, „Beogradska akvatorija“ (dve beogradske i još dve-tri pribeograd-

ske plovne reke) bila je u ovom slučaju prvi put negativno označena. A ona, prevoditeljka duša, ženski Psychopompos, ostaje i na javi svečana i „lepa bogami“, čak i kad nateruje žmarce uz leđa.

BEOGRAD U ŠNOVIMA stariji i neverovatan

Pod ovim zagonetnim naslovom, umesto ljubavne pesme, himne, peana, neka za ovaj put bude ispričan jedan istinit događaj koji ima sve potrebne elemente basne, a pomalo i balade, ukoliko se te dve književne forme uopšte mogu približiti i pomešati. No, da se istiniti događaj, na koji se pozivam, iscrpno izloži i objasni, biće potrebna malo duža i sasvim zaobilazna priča. Pre pola veka stanovao sam u jednom kraju Beograda u kom su se susticale novije gradske vile sa pokojim prigradskim letnjikovcem, preostalim još iz obrenovićevskih vremena. U svoje prebivalište vraćao sam se obično poslednjim, dakle ponoćnim trolejbusom i pristizao do poslednje stanice, pa sam zatim do moje starudije imao da propešačim još dobrih

pola sata. Ako zanemarim nove-novcijate lažno-renesansne ili hiperbarokne vile, morao sam, da bih stigao do svog legla, proći i pored jednog veoma respektabilnog, već napola urušenog bivšeg letnjikovca. U ovoj tajanstvenoj ruini obitavao je neki nevidljiv čudak. Jedini luksuz, njegova ne baš beznačajna investicija, bio je vrlo uredan, uvek dobro iščetkan i ugladen, crn kao zift, alpski ili pirinejski ovčar. Ova neman nije uopšte reagovala na prve znake moje naklonosti, već ih je primala kao podle podvale i satirala se da bi mi najjačim psećim baritonom iskazala svu svoju mržnju. Imanje je bilo uveliko zapušteno, i jedva nekako ograđeno natrulom tarabom. Valjalo je svake noći o ponoći prodefilovati pored te tarabe, a razjarena neman pratila me je u skokovima na dve noge i divljim urlikanjem je iskazivala sav svoj bes. Nije bilo baš prijatno propešačiti pedesetak metara uz tu paklenu pratnju. I onda, jedne lepe letnje noći prolazim pored avetinjskog imanja i sa užasom shvatam da ograde više nema. Očevidno, pala i raspala se, i odneli su je. Crni pas je, po običaju, reagovao žestoko i u punom zanosu odskakao pored mene svoju numeru, te je iz sve snage urlao, ali nevidljivu delimitaciju bivše ograde ne samo da nije nigde preskočio, no je, očito, ni za pedalj nije prešao. Otkoračao sam barabar s njim naših pedesetak metara zajedničke deonice prenapregnuto miran, pazeći da ne ubrzam korak i, razume se, da se ne sapletem, što bi za mene verovatno bilo katastrofalno, i stigao sam do kraja nekadašnje tarabe sav u hladnom znoju. I sad, šta bi mogla biti neka, recimo, filozofska potka čitave priče? Svi mi imamo svoje nevidljive, a ipak neprekoračive davnašnje tarabe, baš kao što smo se pomenute dramatične noći moj četvoronožni nesuđeni prijatelj i ja odjednom našli sa dve strane jedne iste nevidljive magijske crte...

U ovom poglavlju, koje upravo nudim strpljivom čitaocu, reč je o nevidljivim tarabama uopšte i o jednoj mojoj ličnoj podeli Beograda u snovima, o deobi koju zacemento uspeti drugima da objasnim, budući da je nisam objasnio ni sebi. U pitanju je zagonetna demarkacija koja se vrlo jasno oseća u mojim „tursko-beogradskim“ noćnim slikama i nudi se kao nešto po sebi dato, pa, prema tome, i bez objašnjenja razumljivo. Reč je o inherentnom, vanvremenskom dualitetu mog grada, i u prošlosti, i u sadašnjosti, pa možda i u budućnosti. Čudno ubeđenje da neka nevidljiva crta, iz sna u san, uvek iznova povučena, deli stari Beograd na dve nevidljivo razgraničene, dve nespojive, pa možda i nedodirljive pojmovne celine: na dunavski i na savski grad, na grad severne i grad jugozapadne reke, što će se posle od sna do sna, i od tumačenja sna do tumačenja razviti u čitav sistem, ili, bolje je priznati, u moju ličnu opsesiju.

*
* *

U snovima važi neka druga algebra. Da je moj ondašnji famulus bio samo malo pametniji, tu bih matematičku granu nazvao Oneirovom algebrom. Otprilike, malo na prste objašnjeno, kad se zadesi da u snu još jednom zaspim ili kad sanjam da ću još jednom zaspiti, ja se obično mimo volje probudim i vraćam se na početak. Jednostavno, san ne podnosi drugu po redu promenu vrednosnog znaka. U snovima ima svakojakih čudesa, ima alogike koliko ti volja, ali nema slučajne, nemarne nelogičnosti.

*
* *

A sad sam sebi: Glavni i sporedni svet! Da, baš tako, svet istorije ili, sažeto, istorija sama, istorija koja teče, a ponekad

i tumara kao ćorava koka. Srećom, postoji i „sporedan svet“ koji nikad nikakva istorija neće dotaći, a kamoli razoriti ga. Gde su, između ta dva sveta, svi moji Beogradi? Pa biće ipak na onoj bezazlenoj, noćnoj polovini, a jedva pokatkad i na dnevnoj.

*
* *

Svetlost u mojim pribeogradskim, savsko-dunavskim snovima nailazi odozdo, retko se prosipa odozgo. Gradacije su obično ustaljene: crnilo ili bar vrlo tamni indigo neba, srebrnasti odsjaji tla, mlečna belina reka. Najbliža analogija – Desiderio Monsu, slikar inverzne svetlosti.

Ogledala podzemna

Koliko li sam puta do sada sanjao, pa kroz upamćene snove pomalo i proučavao onaj svoj Beograd nevidljivi, onaj grad donji, vrlo tajanstven, podzeman, htonijski.

Ogledala podzemna

Opet onaj moj podbeogradski „drugi svet“! Opet lavirinti, podzemne promenade, pešačke piste na koje u snu uvek pristizem nekako odozgo, takoreći sa Terazija. I tako ono što je na javi i po danu bilo okrenuto „nagore“, u snu je „nadole“, što je gore bilo levo, dole je desno. Dakle, Beograd u snu, donji, podzemni, obrnut je kao slika u vodi, a ja to ne primećujem, jer sam i ja, tamo dole, samo onaj obrnuti gornji.

Podzemni Beograd i podzemni Beograđani

Ima i toga, ima bar u grozničavim snovima. Na primer, već dva-tri puta sanjao podzemni Beograd vrtoglavo produbljen od ispod Terazija, pa naniže, sve do Save, a mož-

da i ispod nje. Grad-dvojniki, negde duboko pod zemljom: dućani malo jeftiniji, doduše, sale za narodne bankete, za krompir-balove, i još čitav jedan, nepoznat mi narod podzemni, podbeogradski. Budim se začudo dobro raspoložen: „Pa i nisu baš nesimpatični!“

Svetlosti donje pozornice

Smešno, a na svoj način i patetično, i sasvim malo zastrašujuće. Deca bi rekla – priča i strašna i lepa. Elem, bazari beogradski (starobeogradski) podzemni, na javi razume se nepostojeći. Raskošne „donje“ galerije, Svetlosti podzemlja, šapućem u snu i verovatno ćudljivo menjam naslov Čaplinovog filma Svetlosti pozornice.

Otrprike dvadeset godina posle ovog sna, u Beču po prvi put pročitavam Benjaminov *Das Passagen-Werk* i zgranut sam, možda pomalo i uplašen. Prisećam se upravo zabeleženog sna, ili nekog sličnog, iz moje serije podzemnih snova i u čudu se pitam – pa zar sve to ja već nisam video u svojim „podzemnim lutanjima“? Bilo je i toga, pariskih pomodnih pasaža devetnaestog veka u mojim noćnim i ponoćnim podbeogradskim šetnjama. Ali odakle pasaži pariskog Drugog carstva tamo gde ih nikad nije bilo? Uostalom, putevi noćnih slika, njihova drugovanja, spajanja i razdvajanja, njihova ukrštanja, nepoznati su nam koliko i negdašnje staze i bogaze drevnih bogova.

Ne, nije Jules Verne

Savska padina u Beogradu, silazim, tonem, gubim se u nepoznatom podzemlju. Prvo, neka vrsta praznog i vrlo mračnog podzemnog trga, a pod njim bogato rasvetljen mermerni krtičnjak, u stvari matematički pravilan lavirint.

Uz gred napomenuto, u snu sam često akribičniji no na javi, pa zato hoću precizno da odredim svoj odnos prema podzemnom prostoru. I onda, kao istraživač bez busole, u nepoznatoj zemlji, brojim korake, procenjujem odoka i beležim leva i desna skretanja, i s ponosom konstatujem da već uveliko, za onu gornju, dnevnu čitalačku publiku pripremam knjigu koja bi se sasvim lepo mogla nasloviti *MES VOYAGES SOUTERRAINS!*

Opet Jules: Ludak u balonu...?

... A šta biva kad ja, strasni podzemni pešak, nadzemno dobro zakoračim, pa i poletim? Biva da se tada pada mnomo kao orijentalni tepih razastire planimetrijska slika jednog Beograda kakav nikad nije bio, niti je ikad mogao biti. A šta tek kad me još držeći demoni snova (Oneir je očito prestar za takav poduhvat) svojski dohvate i nagovore da okrenem leđa Dunavu i otpočnem svoja vazдушna kruženja nad savskim vodama? E pa lepo, onda se događa da sa beogradske sever-severozapadne strane kružim iznad desne dunavske pritoke. Strane sveta su dnevni orijentiri, pa iako ih ponekad koristimo kad prepričavamo svoje noćne doživljaje, oni u snovima ne važe. No, finese sada na stranu: šta se može desiti ako sledeće noći počnem kružiti nad savskim, umesto nad dunavskim vodama? Pa, moglo bi se desiti da se otišnem kroz prazninu sna malo užurbano, pa i nervozno, jer, vaj, nekadašnji savski klifovi čak ni u snu nisu pogodni za lagodno prizemljivanje. Prema tome, iz predostrožnosti ću se, verovatno, zaustaviti ne na samoj podbeogradskoj obali savske reke, već nešto uzvodnije, verovatno u negdašnjim prisavskim baruštinama. Tako, na kraju, može ispasti kako treba, jer, srećom, u mojim letačkim snovima, Sava još nema svoje mastodontske mostove.

Savsko-dunavska dihotomija

Upadljivo je da su moja poletanja u snovima, pa i poneki trenutak lebdenja, uvek jasno razdeljeni na levitacije, bilo iznad savskog ili, mnogo češće, iznad dunavskog Beograda. Siguran sam, međutim, da mi se nikada u istom snu, pa ni iste noći, pa možda ni iste godine, bar do sada, trajektorije nisu ukrstile.

Levitacije u snu, letenja, preletanja, lebdenja, kruženja – bile su dosta česte stavke u mojim ratnim snovima. Izgleda da u tim noćnim letuckanjima, hteo ne hteo, i danas moram pomalo da razmišljam. Verujem, ili se bar trudim da verujem kako nije u pitanju večita radoznalost starog vešca, već neutoljiva ambicija da se sve što je pod rukom dobro odmeri i odozgo, ali, bogova mi, i odozdo. Dakle, iz vazduha, ali i iz misteriozne dubine podzemnog mraka.

Škripavi koloseci noćne mašte

Jedan moj student – u snu sam ga božem prepoznao, ali kad sam se probudio nisam ga se mogao setiti – eh, taj moj „jedan student“ imao je noćas krila sopstvene izrade, ali od tankog, gotovo prozirno uglačanog granita, a ipak je bez teškoće odskakao od zemlje. Poletao je, letuckao, pa bogme i leteo. Simbolizam je čitljiv, čak i banalan, ukoliko se posegne za uobičajenim tumačenjima, ali zadivljujuće nepronicljiv ako se slika proceni i raščlani kao tvorevina umetničke mašte. Čije mašte? Moje? Teško mi je da poverujem, jer ne mogu na javi da otkrijem bilo šta što bi mi pomoglo da pratim puteve i načine vezivanja noćnih asocijacija, a i sama moja jutarnja odredba „noćne asocijacije“ očito je nekorektna i na brzinu sklepana.

Šta je radio taj moj student što se, izgleda, bio odlučio da poleti i odleti? Pa, reklo bi se, isto što su i mnogi od nas

tada činili: klatario se između neba i zemlje i paničio da ne tresne o krvavo rodno tlo.

Subfebrilna letuckanja

Dogodi se ponekad da grozničava mašta pokrene lavine noćnih slika. I šta tada biva? Pa biva, zaboga, da ja u snu lebdim kao krilati demon, lebdim iznad Dorćola, pa sve niže kružim i spuštam se ka Dunavu i uživam u iskošenim prizorima barokno-orijentalnih ili orijentalno-baroknih četvrti snežno belog grada, kakav, uzgred, Beograd u svojoj istoriji nikad nije bio. I tako se onda Bogdan-krilati-demon meko prizemljuje i pazi da ne polomi noge, pa nonšalantno – onako nekako kao baš ga briga! – luta li luta kroz pridunavske čaršije zatrpane šarenim espapom. I pretura li, pretura taj Bogdan, i šta čeprka, šta li traži od čepenka do čepenka? Traži nešto što nije imao, pa što nije mogao ni izgubiti, a san pri tom nezadrživo ističe, pa se tako on, B. B., bar protekle noći sopstveni krilati pratilac, sad najednom sav u znoju budi.

Malo porodične, pa i lične topografije, koja baš i neće bogzna kako objasniti ovaj san: jedna staramajka mi je rođena na dunavskoj strani Beograda, druga na samoj grbini nekadašnje gradske grede istočnog Vračara, a ja sam rođen u kući na zapadnom Vračaru, sa pogledom na Savu. Otkuda onda, kod mene, tolika obuzetost Dorćolom, najnižim beogradskim „stepenikom“ ka Dunavu? Pa Dunav je bio mitska Severna reka mog detinjstva, a savsko pribrežje, dobro osunčano i uvek bučno, delovalo je profano i uvek malo odveć domaće.

Romantični orijentalizmi, Gérard pre no Pierre

Opet beogradski stari Dorćol, opet moja zaumna me-

morija, opet noćna sećanja izvan opsega stvarnog sećanja. Okultne „uspomene“ na negdašnje beogradske turske bašte, na kestenjare, ružičnjake, na goleme platane, na nišane i turbeta, tj. grobove i kenotafe, bez predrasuda pomešane sa bazarima i kafanskim stolovima. Dakle, Pierre Loti, ali svakako i autentičniji, Gérard de Nerval.

Ovaj onirički putopis, ili bolje reći vremeplov, uzdržano ali prilično pouzdano (čini se) evocira stvarnu atmosferu gradskih padina prema Dunavu, onakvu kakva je morala biti sve do prvih decenija XIX veka. Podsećam da u Zelenoj kutiji ima i sasvim drukčijih izveštaja, no oni se odnose samo na moje noćne posete još starijim i romantičnijim turskim Beogradima. Te beleške opisuju bogata, trgovačka gradska središta (čaršije), svedoče o orijentalnim bazarima, krcatim ponekad i vrlo raskošnom istočnjačkom robom. No, to su i u snu evidentne hiperbole. Beograd nikad nije bio velik i basnoslovan orijentalni grad, nije podsećao na gradove iz *Hiljadu i jedne noći*, a čudima vekova i ratova bivao je nemalo puta manji i od naspramnog Zemuna. Turske i austrijske vojne sekcije XVI–XIX veka to nedvosmisleno pokazuju. Ali, naši snovi su naša mitska stvarnost, zar ne?

Jan, u po bela dana prazan, turski Beograd

Orijentalna čaršija uzbrdno-nizbrdna, dakle bregovita. Dućani prepuni espapa, zanatlijski ćepenci, divanhane, a i pokoja skrovita zgoda ko zna čemu namenjena. Malo mi je hladno oko srca – zašto se sve to tako svesrdno nudi, a nigde nikog živog, čak ni psa ni mačke, ni magarca ni guštera? Ali, prokleta ljudska radoznalost. Ja i dalje lutam i dalje se sve beznađežnije gubim u spletovima praznih uličica i budim se dobro zadihan, a i uplašen.

Tajanstvena radionica

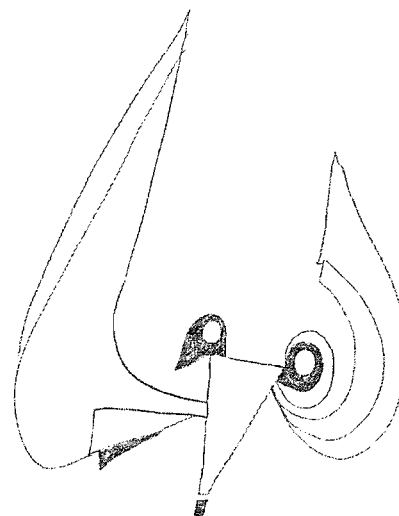
Turski kaligraf i njegova pisarnica. Unutrašnje vreme sna? U svakom slučaju, negde izvan dosega predrasuda jave. Sasvim sigurno pre odlaska Turaka, što bi se lako zaključilo i prema tipu starinskog ispisivanja i prema fantastičnoj finoci kaligrafske veštine...

Izveštaji o ovom snu, koje sam pronašao u Zelenoj kutiji, ispisani su na uskim isečcima vrlo tankog pelir-papira i danas su već uveliko u stanju raspadanja. Pa ipak, može se razaznati da je u pitanju bila jedna noć i jedan celovit sinopsis, iako su beleške dvaput prepisivane i naknadno dopunjavane, a u beznačajnim pojedinostima čak i menjane. U trenutku kad su mi izgužvani i delimično iscepani fragmenti došli do ruku, fabule sna se baš i nisam najbolje prisećao. Ali, malo zatim, slike su se živo obnovile i pred oči mi je iskrsla svečana, čak dramatična koreografija ritualnog pisanja i prepisivanja, baš kao i tajanstvena atmosfera poduhvata. Istini za volju, svečanost ispisivanja je grubo bila narušena jednom ne baš nežnom upadicom Velikog majstora na moj račun. No, svejedno, pogledajmo kako zapis dalje teče:

... Mesto događanja se nekako moglo odgonetnuti: Dunavski grad, donji Dorćol, osmougaona, kao turbe, dobro sagrađena pisarnica. A unutra, prema načelima svemirske simetrije, u osam ćoškova osam vrsnih prepisivača, a u središtu on lično, veliki žrec lepog pisanja, a pomalo i docrtavanja. U ruci mu tri kista, svezana u snop, a pred njim još i činijica razblaženog tuša i velika pepeljara, pa dok je ispis još vlažan, on ga zasipa srebrnactim pepelom. „Nemojte hrcati“ – upozorava me efendija – „odućaćete srebrni nabačaj pre no što se ispis osušil...“ Izvinio sam se, probudio, shvatio da stvarno hrčem, prevrnuo se na drugu stranu i prešao u

drugu, daleko zapetljaniju, pa, ako se baš hoće, i morbidniju polovinu sna.

Ali, ja se te druge polovine sna više ne sećam. Zanimljiva je, međutim, u ovoj seriji snova ta dosledna, čak tiranska podela grada na savski i dunavski Beograd. Podela koja u mutnim alegorijskim slikama skriveno, ali neumoljivo, povlači granicu između dunavskog, turskog Beograda i savskog, docnije uglavnom srpskog. Neka nečujna istorija, neka nevidljiva razgraničenja oglašavaju se kroz bizarne slike ovih snova. Pa onda, još i ona uvodna pričica o poludelom crnom psu i o imaginarnoj teritoriji koju brani, zvuči danas, posle svega što se na ex-yu prostorima izdogađalo, odveć, malo odveć *À LA MODE!*

BEOGRAD U SNOVIMA noviji i uglavnom verovatan

Nije lako precizno utvrditi u kom je životnom razdoblju došlo do drastične izmene stila i sadržine mojih snova o Beogradu. Kako sam i zašto najednom iskoračio iz romantičnih orijentalnih fantazmi i paradoksalno zašao u groteskne dogodovštine modernijih, pa i sasvim modernih beogradskih „noćnih dana“. Mora biti da se to dogodilo onda kad sam se već bio oprostio od svoje „Seoske škole za filozofiju arhitekture“, a i od potonje gradonačelničke funkcije i kad sam iza dobro zaprtih vrata otpočeo celovitije da razmišljam o svemu što sam za pet-šest godina unatrag preko glave preturio. A veliki zločin se tek pripremao. Milošević nikog nije hteo ostaviti u nedoumici. Bio je eksplicitan – „ako ne umemo da radimo, umemo da se

bijemo“. I prećutno, ali svesrdno, potpomagao je uverenje kako nam tek predstoji osvajanje novih teritorija i gradova. U to vreme već sam bio ušančen u svom gradskom, čuburskom prebivalištu, okružen knjigama i crtežima, i svesrdno sam ponekom stranom novinaru, a i onim malobrojnim čestitim i vrlo hrabrim domaćim, koji su smogli snage da me podrže, delio antiratne i antimilitarističke intervjue. No, uprkos zdravom razumu, đavolske simfonije raspadanja nesmetano su se produžavale iz dana u dan, a ponekad i iz besane noći u besanu noć. Često sam, budan, bio ophrvan mučnim vizijama Beograda koji tone u savsko ili dunavsko blato, ili se, pak, s treskom obrušava u beogradske reke, utapa se u velike mutne vode i nestaje, bar do sledeće mučne reprize. Tada mi obično ništa nije moglo pomoći, ni loše vino, ni drastične pilule za uspavlivanje. Ali, za razliku od halucinantne jave, moji su snovi bili blagi i meni naklonjeni i istrajno su me branili od dnevnih užasa. I još su često bili propraćeni izlivima nekog, nečijeg, ko zna čijeg humora. Jutarnji zapisi, kad ih danas pročitavam, pokazuju da se scenografija, pa i ukupna dramaturgija postepeno menjala. Umesto patetičnih romantičnih orijentalizama, gospodari mojih snova nudili su sve češće frivolne, pokatkad i budalasto smešne beogradske pričice iz skorašnjeg, pa i najskorijeg vremena. Ostaje kao pitanje da li su se snovi koje po srodnosti sad sabiram i navodim prema sličnosti fabule, doista tim redom i ređali. Pre će biti da nisu. Pre će biti da su se komešali, pa i mešali sa drugim, sasvim drukčijim snovima, ali se nisu jedni u druge pretapali, ili se bar nisu u celosti pretapali. Ostajali su uvek serije za sebe, zabavljali su me štedro, možda i za svoje (ili nečije) zadovoljstvo. Uostalom, davno je zapaženo da se fabula jednog sna često poziva na druge, slične snove, koje

smo na javi odavno zaboravili, ali ih se ponekad, u snu, možemo najednom i vrlo iscrpno setiti. I šta tada biva? Pa biva da se snevanje može katkad preobratiti i u roman u nastavcima, pri čemu se ti nastavci i u velikim vremenskim razmacima prate i dozivaju, tačno prema načelu – similia similibus cognoscuntur.

Zašto bih i ja bio kriv?

Nekad sam se davno osećao krivim zbog očigledne manje vrednosti tog prokletog, nelepeg, musavog, dragog Beograda. Valjda sam se zato u snovima, i u budnim snovima, često upuštao u naporne i sve napornije, sve bezizglednije pokušaje korigovanja dodeljene mu sudbine. I eto, opet nastojim da se namirim sa gospodarima noćne mašte i da, bar u snu, svoj deo greha, makar i šaljivo, otkajem kako znam i umem.

Većite igre

Snovi o gradovima i gradovi u snovima. Jedno ili drugo? Ponekad jedva primetna mogućnost razgraničenja. Ponekad i sasvim pomešano, jedno preko drugog i jedno u drugom. Preslišavao se noćas u snu kako li se ta divna igra zove? Zaboga – metropolis – ali sa nešto izmenjenim propozicijama.

Jutarnje otkriće

Neki čudan Beograd probudio se jutros u mom završnom snu. Bilo je kao da se u najužem gradskom jezgru, u toku noći, sve pomalo ispomešalo, a tu i tamo, još se i ispremeštalo. Trgovi, ulice, javna zdanja za noćas su zadržala svoje dnevne nazive, ali se u snu (jasno!) dalo videti da su sva ta zdanja još pomalo i dopunjena i usavršena, pa kadgde i vrlo vešto prestilizovana. Tako je bar izgledalo jutros, izgledalo je

meni – majstoru, vlasniku ili možda samo ubogom korisniku sopstvenih snova.

„Neki čudan Beograd probudio se jutros...“ probudio se, eto, u jednini i u gramatičkom vremenu prošlom. Ali postojali su slični zapisi i obaveštavali su o istom snu (manje verovatno) ili o jednom od snova iz iste serije (daleko verovatnije) sa nehotično ponovljenom uvodnom rečenicom.

Tanz und Kontertanz

U poslednje vreme, neki čudni Beogradi se bude u mojim jutarnjim snovima. Trgovi i ulice, javna zdanja, bez zazora menjaju mesta, iako pomno zadržavaju svoje dnevne nazive. Na primer, obrenovićevski Novi konak („konak“, još uvek turska reč = rezidencija), dakle ondašnji novi, a današnji stari dvor, onaj što je svečano sazidan (malo na brzinu dođuše) odmah posle Berlinskog kongresa, prikazao mi se noćas u snu sav u crveno-ljubičastim prelivima. Takav niti je bio, niti je mogao biti.

Što se naziva beogradskih ulica, trgova i gradskih delova tiče, toponimi u mojim snovima kasne bar za generaciju-dve, a u njima se pokatkad skrivaju i čitavi romani. Ako je neko od mlađih Beograđana Titove epohe još i mogao ponešto znati o kralju Milanu Obrenoviću, o njegovoj prelepoj supruzi kraljici Nataliji, o njihovim legendarnim svađama i skandalima nije mogao znati bogzna šta. Za razumevanje ovih mojih zapisa mora se uzeti u obzir još i to da se od nekoliko desetina snova izričito posvećenih Beogradu, nijedan ne odnosi na realne bivše Beograde, već na čitave serije nepostojećih, imaginarnih „Beograda“, zanimljivih i lepših od onih dnevnih, svakodnevnih i stvarnih. Zato su se i ti moji, nazovimo ih parabeogradski snovi ponekad preobraćali u prave pravcate noćne novele, pa i u užurbane

romane, romane za po jednu noć. Bile su to, ponekad, uzbudljive fabule o mnogim uzastopnim „prošlostima“ mog grada i o čarobnim preobratima njegove pojave i njegovog najskrivenijeg bića.

Moji noćni beli Beogradi

Opet, ko zna po koji put već, beogradski (obrenovićevski) stari dvor sanjam u tri-četiri farbe. Istočna i zapadna fasada rumene, ljubičaste, severna crna, južna bela. San bi bio nerazrešiva zagonetka da se njeno razrešenje ne skriva u samom nazivu grada!

Beograd doslovno znači „beli grad“. Nije, međutim, teško zaključiti da u klimatskom okruženju u kojem je nastao i sa sirovinom od koje je izgrađen (opeka i hidroskopni pešćar) nikada nije mogao biti beo. Otkuda onda naziv grada koji zvuči kao izričita kvalifikacija? Razrešenje zagonetke nije baš sasvim jednostavno. Za Avare i Slovence, koji su ih u Seobi naroda pratili, i koji su pristizali sa severa, poslednji ostaci Singidunuma bile su ruševine nekog „južnog grada“, što se posle skrivalo i u samom njegovom nazivu. Avari, kao i mnogi lutajući narodi, ispomagali su se „primarnim klasifikacijama“ u kojima je jug, južna strana, kretanje na jug, često bilo označeno metaforom bele boje, boje dana. Verujem, uzgred rečeno, da sam svojim studentima uneo ponekad i da dosadim, objašnjavajući im sa katedarskih visina simboličnu ulogu boja u rudimentarnim kosmo-sociološkim spekulacijama. A onda, nekako u snu, tamo gde je čovek ipak najviše svoj, ja sam se, izgleda, sasvim zaboravljao i svojski se prepuštao mudrostima svojih avarsko-praslovenskih predaka, pa je tako i južna strana jednog lepog beogradskog neoklasicističkog zdanja proglašena za simbolično ogledalo bele strane sveta.

Kome li drže stranu moji snovi?

Pre neku noć, iskrsla je čak prastara rezidencija, Stari konak, koji nisam mogao videti, jer je, dvadesetak godina pre moje pojave, na gornjoj strani ovog ludog sveta, navrat-nanos porušen, ne bi li se zataškalo i što pre zaboravilo da su u njemu, a u slavu dinastije Karađorđevića, oficiri-zaverenici iskasapili kralja Aleksandra Obrenovića i njegovu suprugu. Taj prostor otada je prazan, pa se, nasuprot domu stare dinastije, otvara pogled na novosagrađenu rezidenciju one pobeđničke, koja je i sama otišla u onu čuvenu Marksovu (ili Engelsovu) staretinarnicu istorije, od koje se, eto, ni u snu, ne mogu otresti. Zanimljivo je da je to drugo dvorsko zdanje, nešto manje od onog prvog, i manje otmeno, uporno izostajalo iz moje noćne slikovnice. Da li to znači da gospodari mojih snova drže stranu staroj, lakomislenoj i kockarskoj dinastiji, pa me navode da okrenem leđa onoj drugoj, junačkoj i prilično krvoločnoj?

Umeti angažovati pravog majstora

Oneir zlosrećni, taj moj vrlo sumnjivi prijatelj na određeno vreme, Oneir u ulozi barona Hausmanna, dograbio je noćas za bronzane uši stari obrenovićevski Novi konak (Stari dvor) i natentao ga da kao besni divojarac, u dva, tri skoka, na arkadama premosti ulicu Kralja Milana i nadnese se nad ambis koji se nekad strmoglavno spuštao prema ulici Kraljice Natalije i privodio vrtovima negdašnjeg ruskog carskog poslanstva. Zanimljivo je da su u ovoj noćasnoj, vrlo dramatičnoj inscenaciji, strane sveta izmenile svoje pravce, pa su svetlosni vektori pristizali odande odakle na javi nikako ne bi pristići mogli. Jednostavnije rečeno, sunčana svetlost je dopirala sa severne, jer ako su vremenski reperi u snu bili pobrkani, zašto i strane sveta ne bi ispreturale svoju vektorsku označenost?

San ili nesanica, danas više ne znam

Priupitkujem se sinoć, u polusnu, dokle će se glavna starobeogradska ulica kititi najnovijim zvučnim, a besmislenim nazivom. Bila je to ulica Kralja Milana otkako je Srbija postala kraljevina, a Maršala Tita otkako je Broz ukinuo monarhiju; nedavno je najednom postala Ulica srpskih vladara, svih odjednom. No, taj je naziv vrlo neprecizan, jer su i mnogi sultani, zaredom, vladali Srbijom, pa su i oni, po nevolji, bili naši vladari, a bilo ih je bar četiri puta više no srpskih, koje plemenskih župana, koje despota, koje kraljeva. Ostaje, dakle, da se bira samo između Milana i Tita, no to je težak izbor, jer su obojica bili slični. Bili su kicoši, voleli su lak i luksuzan život, štedro su pravili dugove i obojica su po dubokom ubeđenju bili Mitteleuropäer, pa zašto im i ulicu ne bi bratski dodelili, ulicu Josipa Broza Obrenovića.

Max Ernst u karađorđevićevskoj verziji

Sanjao onaj stari, potkovičasti paviljon, monstr-kavez u nekadašnjoj dvorskoj bašti. Sanjao da je naseljen stotinama žućkastih, zlaćanih papagajčića koji po vasceli dan krešte i koješta trabunjaju. A činjenica što se ova papagajska olimpijada pojavila u blizini sedišta srpske republikanske vlade, dakle između dva bivša dvora, i što se tako našla i nadomak velikog skupštinskog zdanja, unosi u ceo luckasti sticaj posebnu simboliku.

Često mi se i dan-danas vraća u sećanje jedna još iz ranog detinjstva upamćena dugačka, prizemna i na obe strane lučno svijena karađorđevićevska galerija, koja je kao neka velika potkovića povezivala dva dvora, dve epohe, pa i dve polutke rasepljenog srpskog bića. A to što sam taj jeftini kraljevski provizorijum upamtio (jedna letnja oluja je divotu raznela u paramparčad) verovatno treba zahvaliti

nekom nehotičnom šarmu ove sklepotine koja me je podsećala na bakropisne montaže Maxa Ernsta. Zapis koji sam upravo izdvojio iz fondova Zelene kutije možda ukazuje upravo na tu skrivenu srodnost.

Max Ernst u miloševićevskoj verziji

Na zgradi Narodne skupštine u Beogradu, umesto one glomazne i prazne kupole, noćas je, gle, poveliki prozračen kavez, sav isprepleten od jedva vidljivih srebrnih žica. A u kavezu-kupoli, šta bi drugo moglo biti, do mali milion brbljivih, neurotičnih papagajčića.

Drške slobode noćnih slika

Probudio se, „probudio se u snu“, potresen i uplašen: uklanjaju Narodnu skupštinu iz urbanističkih razloga, kažu, tek koliko da ne smeta. Srušiće kupolu, a male bočne kupole već vrlo vešto, vrlo stručno demontiraju. Ponešto sveta, malo podalje, po obodima bivše dvorske bašte, muva se i plače. A šta ja radim tu, u sopstvenom snu? Izgleda da sam bar napola svestan da sanjam: šta radim i zašto se ne stidim što i nehotice učestvujem u varvarskom činu? Kad odjednom, pod nogama, izgnječena moja lenta Legije časti, a baš u tom trenu pada velika kupola i raspada se kao prazna bačva kojoj su skinuti obruči. I onda moj šapat, otprilike: šta bi se još moglo dogoditi? Pa moglo bi se dogoditi, recimo, da mi eksplodira glava u snu. „Kao prazna bačva“, dodajem, budim se definitivno i pokušavam da se nasmejem.

Još o istom (?)

Bunovan, tek sam se probudio, potresen i uplašen. Tako nešto nisam nikad sanjao. Pa sad, kad ti je došlo u san, gle-

daj i uživaj! I kaži u čemu je bila suština sna? Uklanjali su zgradu Narodne skupštine u Beogradu. Narod se bojažljivo sasaptava: kažu da je ruše iz urbanističkih razloga, biće tu na njenom mestu najveći trg na svetu! I onda pada kupola, dižu se oblaci crvenkaste prašine. Demontiraju i stubove, demontiraju ih vrlo stručno, kameni prsten po kameni prsten. Kordon policije drži narod na distanci, tek koliko da radoznalci ne smetaju. A negde neodredivo, negde na sredini dosadašnjeg Bulevara revolucije, Mira i Sloba, u dva poveća chaiselonguea, malo staromodna doduše, gledaju, nadziru.

O jeziku snova opet

Davolska kiša, tako bar sanjam, a san banalan da banalniji ne može biti. Knjižara u samom centru Beograda, neodredivo gde. Primamljive knjige, strani naslovi na jeziku koji ne razumem. Možda i ne vidim dobro. Krivim šiju da bar ponešto dešifrujem, ovako bez naočara! Zaboga, otkud naočare u snu, ostale su na stoliću pored postelje, pa sad sričem li sričem. Koji li je to jezik?... „Jezik snova“ – odgovaram sebi napola probuđen – „koji bi drugi mogao biti?“

Jedan jedini umirujući signal

Letnji pljusak kao da je prodro u san. Miris mokre prašine, u redu, dakle, još sam pri sebi, još sam kod kuće.

*

* *

Noćas, zaslepljujući beli snovi u crnom mraku. Ili obrnuto: crni snovi u belini besane noći.

Sta li je bilo strašnije: sparni snovi ili ono ondašnje noćno urlanje beogradskim ulicama: „Sloba, slobodo“. „Slobodane, ti sunčani dane“, Srbija je rekla „Slob-oda, Slob-oda!“

Danas, dobrih petnaestak godina posle ove, očigledno noćne zabeleške u datom trenutku, priznajem da se još uvek naježim kad se svega, i po redu, stanem prisećati. Onda je sve bilo napola bar prividno belo, napola sasvim crno. Danas je sve jedno preko drugog i jedno drugim zatamnjeno, koegzistencijalno, dakle nerazdeljivo. Ili, da naknadno prokomentarišem: sâm sam sebi bio vodič kroz mreže uzavrelih snova! Ondašnji simbolični noćni silasci u podzemlje pospane polusvesti izgledaju mi danas prirodnije, pa čak i zdravije od današnjih beogradskih dnevnih i noćnih mračnih slasti polupristajanja na sve i svašta... Uporediti i sa sledećim ondašnjim zapisom:

Sam sebi čičerone

„Kripte, hipogeji, podzemni dvorci sećanja...“ Podrazumeva se, valjda, da sam sebe nekuda provodim, da sam sebi nešto pokazujem i objašnjavam, ali lažem, lažem bezočno, jer „kripte, hipogeje...“ ne mogu osmotriti spolja, budući da sam noćas i sâm u svojoj kripti. Na kraju, budeći se, gotovo glasno – „Zazidan, sasvim solidno zazidan!“

Na roštilju nebeskom

Beograd bez svojih reka, Beograd prazan, visoko negde gore na ispolinskim gromadama usijanog granita, a najgore od svega što noćas nije bila u pitanju ni moja sunčanica, ni groznica, ni mamurluk...

A šta tek reći za zapis koji bi po smislu sasvim logično došao posle ovih, već navedenih? Šta još dodati? Evo:

*
* *

U pocepanim snovima noćas, jedan nerazumljiv Beograd, rasturen između napola izgrizene prigradske planine (Avala?) i zapaljenih, plamtećih reka, i još jedan noćni ja, sasvim izgubljen pred paklenim prizorom.

Imam li razloga da se zabrinem? Nije nimalo prijatno biti vidovit! Naprotiv, morbidno je. Kad su posle pada Miloševića pristigle u Beč zabeleške iz Zelene kutije, a malo zatim i magnetoskopske trake, izdvojio sam ovo, ovde navedeno, mračno ali logično predviđanje. Shvatio sam da je virtuelno bombardovanje već uveliko bilo upisano u našu novu herojsku slikovnicu. I doista, u naknadno pristiglim kopijama mojih ondašnjih intervjuova otkrivam nizove pravovremenih opomena da će se srpsko nacionalističko ludilo, pre ili posle, završiti bombardovanjem Beograda. Ova su upozorenja, međutim, vredala srpsko ratničko častoljublje. A ono je, kao i svako častoljublje, bilo alogično. Napadali su me, proklinjali i pretili. Nisu hteli da shvate kako oni sami prizivaju zlo i čine sve da se dogodi ono što se posle i dogodilo. Vidovit, razume se, nisam bio, ali sam se često u besanim miloševićevskim noćima prisećao kako sam sa pribeogradskih brda 1941. i 1944. užasno osmatrao grad koji plamti i, prisećajući se, predosećao da se slika, bar u malom, lako može ponoviti. Za takva predviđanja nikakva naročita proročanska mudrost nije bila potrebna.

Beogradski mali nesporazumi

Ponekad u snu, negde na beogradskoj Čuburi¹, biram i prebiram džepne satove i nikada ih ne kupujem. A lepši su od lepšeg i kružniji od najpažljivije zaokruženog. Znak val-

1 Nekadašnje predgrade starog Beograda, sa podsmešljivim nazivom. Čubura na turskom znači „šuplje bure“, jer je taj deo grada bio prepun neuglednih kafanica i strasnih pijanaca.

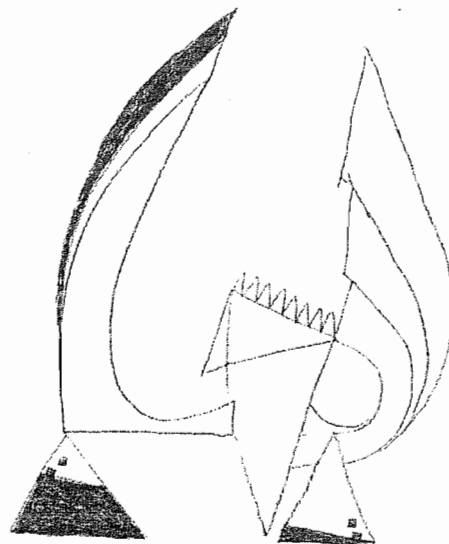
jda da je i tok vremena cikličan. Sve ukруг, i sve još jednom ukруг, i još jednom. Tako je valjda starinski Usud iscrtao puteve postojanja.

Beogradski mali nesporazumi

Stari beogradski trgovci imali su džepne satove sa poklopcima. Sanjao sam noćas sat sa dvostrukim poklopcima: pred jutro, još jedan, sa trostrukim. Ali, šta će takvi satovi u mojim snovima? Pošteno priznajem da alegoriju ne razumem, ali je respektujem.

Beogradski mali nesporazumi

Sajdžija, pred dućanom, pita me: „Koje je doba?“ Korak-dva dalje optičar, i sam cvikeraš: „Gde ste, zaboga, oglasite se, ne vidim vas! Šta sad radite?“ Teram razgovor na šalu: „Kradem vreme“. On, međutim: „Vreme je kod sajdžije“ – ali sajdžija malo uplašeno: „Ne вреди“ – veli – „moji satovi više ne rade“. A onda, opet optičar, cvikeri na nosu (malo staromodni), obraća mi se: „Naslućujem da i vi uvek imate prljave cvikere!“ Ispravljam ga malo ljutnuto – „Naočare!“ – „Da, stvarno naočare, oprostite.“

NOĆNI VOZOVI i poneki ukleti hotel

Oniričke priče o nekom ko se u snu uvek sebi vraćao, kao da dolazi kući. A onda bi već u sledećem snu taj grešnik opet nekud bežao. Povratak kući, u onom mračnom razdoblju, bila je tužna alegorija razapeta upravo kao što sam i sâm bio razapet između onog „otići“ i onog „ostati“, bez snage da presudim šta treba činiti. Bio sam, eto, čvrsto ukopan u svoje tlo. U prvim posleratnim godinama moje kolege arhitekti još uvek su, svuda u Evropi, bili vrlo tražena branša. I sâm sam imao, dok se još nisam posvetio memorijalnoj arhitekturi, više prilika da se kao urbanista uključim u grozničav koloplet rekonstrukcije i

ponovne izgradnje evropskih gradova (Pariz, Stokholm, Brisel). Ali, tada nisam mogao ni zamisliti da napustim zemlju u kojoj sam imao duboke korene i sa kojom sam, uprkos svim njenim manama, duboko bio povezan. Ali, kad sam posle tri-četiri decenije otpočeo javnu bitku sa Miloševićem i njegovim mračnim srbocentrizmom, i kad je bivalo sve jasnije i jasnije da ću na kraju izvući deblji kraj – mučno sam i sporo počeo uvidati kako je bekstvo iz Beograda neizbežno. Dugo sam se branio od takve odluke, pa otuda, valjda, u mojim ondašnjim snovima toliko opsesivnih doputovanja i otputovanja, u Beograd i iz njega, toliko vraćanja-ne-vraćanja, da bi se već u narednim snovima opet pristizalo odnekud i nekud dalje odlazilo. A kao više-manje fiksna scenografija javljao mi se prazan Beograd, pod ćudljivo osvetljenim nebom i sa upadljivo pobrkanim stranama sveta! Danas mi se čini da su mi kroz uzastopne priče mojih snova i sami antički bogovi, moji davnašnji, davno penzionisani prijatelji, ponešto došaptavali, otprilike kao – idi, beži, ne časi ni časa! Ali, nevolja je bila u tome što mi smrtnici, otkad je sveta i veka, ne umemo na vreme da ih čujemo, ili bar nemamo hrabrosti da ih saslušamo do kraja... I tako, dakle, vozovi su noćima i noćima pristizali u Beograd i iz njega jutrom odlazili, vozovi fantomski prazni, a pri tom ipak zagađeni, olupani i jadni. Koloseci su bili rasklimani, šine su se u toku vožnje beznađežno razilazile i postepeno iščezavale, a sumanute kompozicije su bludele preko brda i dolina i provlačile se kroz paklene podzemne tesnace. A i kad stignu tamo gde je stići trebalo, slike putovanja su se rasipale i zastrašujuće (ili zastrašeno!) nestajale. I onda, posle jasnih i bednih potucanja po polupraznim, prljavim svratištima, ne jednom dospevao sam i do ponekog luksuznog hotela najviše kategorije sa mramornim stepeništima i zadivljujućim

apartmanima. Ali, što se mene tiče, mrava božjeg (imam u vidu opet antičke bogove), u meni su i u novonastalim raskošnim uslovima i dalje tinjali nesigurnost i strah. Uvek sam u takvim snovima strepeo hoće li me kogod otkupiti iz raskošnog, neželjenog hotelskog pakla, budući da u džepu, po staroj navici, nisam imao ni dinara. Jedno dvared je to učinila Ksenija, a bogme dva-triput nije ni pristigla pre no što sam se zbunjen, pa i uplašen, probudio.

Odakle snovi pristižu

Pred san ideje zaostale, dnevne, predvečernje, trče li trče kao da hvataju voz koji kreće. I onda, onako u trku, uskaču i nasumce, bez plac-karte, traže gde bi se umuvale među noćne slike što ih Oneirova kompozicija odnekud donosi. Dakle, kakva podsvest, kakvi bakrači! – sve je već u vozu i pristiže iz vrlo velike daljine. A entuzijazam snevanja podstiče noćnu maštu spavača (naročito onih strasnih) i podiže opšti tonus putovanja kroz nepoznate predele, nepoznate gradove, duž nepoznatih reka...

Još o istom

Treba li dodati da ponekad u snu požuriti na voz, stići ili, bolje reći, uteći na brod rečni, jezerski, pa i prekookeanski, može otkriti da si se već zaputio ka Ostrvima blaženih, što bi dalje značilo da će tvoje divno noćno putovanje zauvek potrajati. Čudno, a toliko si puta do sada tvrdio da se dosaduješ na putovanjima ovozemaljskim!

Dva razigrana, razdragana sna (ili jedan, pa u nastavku spavanja produžen) uveliko odudaraju od mračnih oproštajnih snova, karakterističnih za poslednje dane pred odlazak. Neko bi se mogao upitati otkud znam da se ovaj san upravo odnosi na taj moj period, budući da zapisi o

snovima nisu datirani. Pa, čini mi se da se sna prisećam, a prisećam se i toga da me je nepredvidivi Oneir umeo ponekad i prijatno iznenaditi, pa i razvedriti svojim trapavim upetljavanjem u zamršenu, skrivenu strukturu mojih snova. Tako su se i ovde dva oproštajna sna povezala u jedinstvenu priču iza čije se prividne razdraganosti krije gorak podsmeh (Oneirov ili moj, biće ipak pre moj no njegov) koji, u krajnjoj liniji, otkriva da mi je čak i Onaj svet, bio kakav bio, izgledao nekako snošljiviji, pa i lepši od Miloševićeve okužene, pa bogova mi, već i poludele Srbije.

Očigledna nastava

Opet voz, opet prljav, neprovetren, opet sasvim prazan, a pruga se spušta u neki potok i gubi se u blatu. Kad tamo dole graja, dečica dočekuju voz, polivaju ga, peru. „Tu ne vredi mnogo pričati“, kaže mršavi učitelj, „krpu u ruke, pa peri kako znaš i umeš i kako stigneš.“ I još ponosno dodaje – „Očigledna nastava!“

Jutarnje saznanje

Jedno od retkih noćnih putovanja sa Ksenijom, sve ostalo teče prema ustaljenom sinopsisu: vagon prazan, opako prljav, prepun ugljevitog blata. Treća klasa, iako davno ukinuta. Stigli smo konačno, a Beograd opet u mrklom mraku, pust, prazan, bez žive duše. Zamajavam se besmislenim preslišavanjem. Kako bi bolje bilo reći: mrak praznine ili – praznina mraka, i u čemu bi bila razlika? Ne našavši odgovor, duboko uzdišem (čuo sam sebe u snu), pa iz sve snage potežem staromodne kofere, obijam cevanice i tek tada shvatam da za žurbu baš i nema potrebe. Vagon je jedan jedini, staromodan, na davno zardalim šinama čvrsto uglavljen između dva odbojnika... Eksponat!

Odakle se to pristizalo i kako se stranstvovalo, kad smo u to vreme bili u Beogradu, a ja, mesecima, pa možda i godinama, iz kuće nisam izlazio? Valjda, baš zato, u tim pristizanjima bilo je uvek i nečeg svečanog i nečeg vrlo mučnog, ponekad i zastrašujućeg. Danas, iz velike daljine, nemam drugog načina da objasnim ovu seriju snova o „većitom povratku“, do kao željenu inverziju olakšavajućeg, pa i radosnog odlaska.

Hotelska fobija

Opet neki hotel, gore negde u Velikim golim brdima. Pripremam se da pobegnem, jer, razume se, nemam para da se otkupim. A trebalo bi pristići na jutarnji mali voz kad, eto, moj hotelčić počeo za svoj račun da putuje, klizi nizbrdo i onda, užasavam se, vidim da smo već opučili nizbrdo, da se tumbamo i strmoglavo obrušavamo u duboki planinski kanjon i tu se prepričavanje sna prekida, jer je magnetoskopska traka istekla. A sada, dan docnije, nikako da se setim kako se moja jučerašnja noćna nevolja razrešila i da li se uopšte razrešila, ili sam možda glavom bez obzira pobjegao iz tog nedovršenog i nedovršivog sna i kojekako se dočepao jave.

Krenuti, ako je moguće

Pristizemo, a voz naizgled prazan. Nije još krenuo, ali šta ako krene ili ako najednom otpočne neko suludo manevrisanje? Nije baš jasno kuda putujemo i gde ćemo stići. Za svaki slučaj, žurno se utovarujemo. Dodajem Kseniji sa perona knjige kroz prozor, knjige, knjige. A onda polako počinjemo da uvidamo užasnu zabunu: voz neće krenuti, jer je skinut sa šina, a putnici već poodavno spavaju snom pravednika. Uostalom, i nema ih mnogo, ubledeli su, smireni, pod svile-nim velovima paučine.

Ko o čemu, ja opet o tajnama snevanja. Za ovaj put samo neka vrsta početne klasifikacije. Odakle iskrsavaju ti moji vozovi, na primer, vozovi što uvek pristižu u Beograd, a nikad nikud ne odlaze? Ja se, dakle, vraćam? Ja? Verovatno! Odakle se vraćam? Ne znam.

Danas mi je jasno da je u pitanju bio efekat obrnutih slika u pustinji, pa mi se nameće pitanje da li se vraćam ili bežim. Razume se, bežao sam već uveliko, ali u snovima je ispadalo nekako naopačke. Dakle, fata Morgana.

Diskursivna alegorija prebačena u ikoničku metaforu

Noćas opet hotel – prokleti da su ti hoteli u snovima; jesmo li svi samo gosti po noćnim budžacima?

Slikovito, a apstraktno – ne, nije oksimoron

Drugi san iste noći. Sav u preobilju reči, u burnom rečitativu koji ne umem ni da otpočnem, a kamoli ponovim. Uostalom, ako postoje u snovima slike bez reči, zašto ne bi postojale i reči bez slika? Dakle, neka vrsta samosašaptavanja u snu, putovanja u jednom smeru, bez povratne karte?

Šta je, u stvari, zabeleženo? Ako je ovo „drugi san iste noći“, šta je mogao biti neki prvi? Bečke pretrage po drobinu Zelene kutije nisu pomogle; „prvi“ je dakle izgubljen, ako je ikad stvarno i bio zabeležen. A sad, šta preostaje? Pa recimo, podsećanje da uvek može postojati i nešto što bi se, možda, dalo označiti kao prazan hod noćne mašte, kao uzaludno obrtanje Oneirovih obruča. Pa ipak, snovi „bez slika“ ne moraju biti neslikoviti. Naprotiv, hajde da se setimo Maljevičevih slika u slici-slike-bez-slike.

*
* *

Mnogo puta ponovljena, obnovljena, modifikovana hotelska saga: proživeti u hotelu, u nekoj banji, u nekom velikom gradu, u hotelu prve, druge, poslednje kategorije, „proživeti“ u snu 10, 15, 20 dana, želeti oputovati, a nemati para. Jedina mogućnost – probuditi se.

Život na pozajmicu, valjda bi tako nekako trebalo shvatiti ovu veoma upornu vrstu snova. Ne sećam ih se odrađivanje, ili ih bar nisam pamtio, ako ih je bilo. Izgleda da se učestalo javljaju, i to u vrlo različitim varijantama, tek od Miloševićevog dolaska na vlast. Da li je potrebno posebno ih odgonetati? Da li ih shvatiti kao upozorenje? U svakom slučaju, jedna od najneprijatnijih serija među onima koje pamtim.

Sveti incest, negde na Balkanu

Hotel, neka zbrka oko napojnice, hoću li imati dovoljno da se otkupim za srećan put? Hoću li dati kome treba, koliko treba i kad treba? Pa, onda, u istom tom hotelu neki slučajni sagovornici, a razgovor sasvim površan. Da li je tačno da kod vas (dakle na Balkanu) vlada sloboda, maltene načelo incesta? Pa onda ja, onako u snu zagrejani Balkanac, objašnjavam: „Eto, možda i važi, đavo će ga znati, možda kao i kod starih Grka, valjda negde u brdskim zabitima“. Pa onda još razmišljam: „A o grčkim bogovima i boginjama da i ne trošimo reči!“ Kad najednom, u snu, ja ti se gromko nasmejem: „A tek na Zapadu? Da, i Zapad je incestuozan, i te kako!“

Budim se i, kao toliko puta ranije, olako zaključujem da u skriveni smisao u snu izrečenih reči ne proničem. Zatim polako razotkrivam da besmislica baš i nije sasvim besmi-

slena i da se u preodevenom obliku vraćaju upravo reči koje sam prethodnog dana, u društvu, pomalo i ljutito izgovorio:

Zapad sâm sa samim sobom zaljubljeno opšti!

Voz koji ide peške

... a noćas putujem prema Beogradu vozom bez pruge, bez šina. Da, povratak kući, ali nekim, nekakvim, nikakvim čudovištem na točkovima i, kad čudovište uspori, još i pre prve prigradske postaje iskačem, pa trkom natrag kroz tunel i sačekujem novu gvozduriju na točkovima. Budim se zlovoljan i očajan: pa kad već nema šina, što ne skrene malo ulevo ili udesno, što ne opuči nizbrdo, što ne zagrebe uzbrdo?

San više burleskan no zastrašujući. Pogotovo ako se u obzir uzmu raspoloženja, strahovanja, želje, nadanja naših ondašnjih, očevidno već poslednjih beogradskih dana. San u sebi inače skriva čitavo klupko zamršenih simbola i svojom opsesivnom fabulom podseća me danas na samozačaranu Srbiju onog, pa možda i ovog vremena, ali me podseća pomalo i na uslovne reflekse Pavlovljevih četvoronožnih pitomaca koji ne mogu da biraju, čak i kad imaju široke mogućnosti izbora... Međutim, imam sad pred sobom još jedan gotovo identičan zapis. Da li je reč o istom, istovetnom, ili vrlo sličnom snu (što bi me, dakako, još i sad moralo uznemiriti) – to ne znam, niti iz današnje vremenske udaljenosti mogu utvrditi. Dakle, evo, za sravnjivanje:

Putujem prema Beogradu nekim čudnim slobodno-lutajućim vagonom, pa sad hajd' malo levo, malo desno, malo uz šine, malo niz šine, pa i mimo šina. Kad kompozicija uspori, negde već pred Beogradom, iskačem, pa suprotnom skalamerijom, u suprotnom pravcu, natrag kroz tunel i dalje sve po redu...

Opsesivna onirema

Kao ja u vozu, kao natrag za Beograd! Često sanjam ovaj ledeni san. Dakle, „voz se vraća kući“, kao na primer „Lesi se vraća kući“, pristiže voz radosno, maše repom ako ga ima, ulazi u Beograd jutarnji, obasjan bistrom svetlošću mladog dana, ali Beli Grad prazan, bez igde živog, ako sebe ne računam, i k tomu još prepun otpadaka, prepun šuta i srče, kao posle bombardovanja.

Nedosanjani putopis

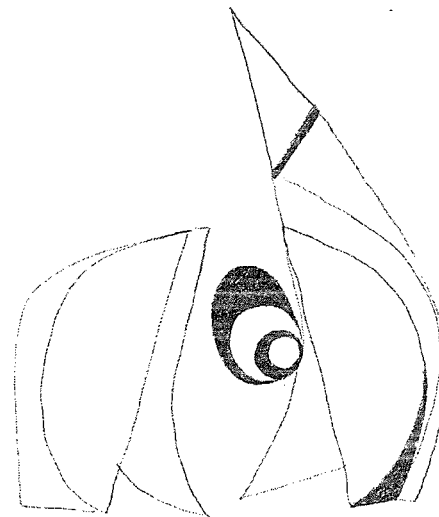
Odlazak u istočnu Srbiju, put u postojbinu. Voz, uzgred rečeno, pilićar. A na beogradskoj železničkoj stanici prevarili me da su uključena i spavaća kola, a ja se rvao noćas sa korpama, sanducima, pa se još i saplita o neku prokletu, zarđalu kadu. „Šta će ova kada ovde?“ – pitam. „Za spavanje, burazeru, za šta bi drugo bila?“ – odvrća ljutito kondukter sa povećim crnim kljunom i crvenom kapom golemog pevca.

Nedosanjano, još jednom

Put za istočnu Srbiju, put u postojbinu, bez vozne karte. Uzgred, voz je takozvani „pilićar“, ali eto, Oneirovom voljom ima noćas još i kola za spavanje, tako su mi bar rekli. Pa ipak, spavao sam sa korpama, sanducima i jednom zarđalom metalnom kadom. „Šta će ova kada ovde?“ – pitam ljutito. „Pa za spavanje, za šta bi drugo bila“ – ljutito odvrća kondukter, čovečuljak sa kljunom, šarenom kapom i crvenom krestom.

*
* *

Ko je sad najednom u pitanju? Ko? Pa prijatelji, neki nepoznati, domaćinski ljudi, patrijarhalni, pa ako ćemo pravo, malo i priprosti. Ali, imaju oni svoj mali privatni voz koji grabi-li-grabi negde visoko gore, duž planinskih kresti, baulja-li-baulja, trakara po drvenim šinama, a dole, duboko dole, ostali svet, sela kao mrvice od hleba, a i krpice od magle i dima, gradovi valjda...

APSTRAKTNA IKONOGRAFIJA ili ponešto još O SNOVIMA BEZ SLIKA

Snovi su me oduvek impresionirali kao tvorevine neke (nečije, čije?) zaumne, a ipak mudre umetničke mašte. Istina, daleko više no moguće lukavštine bogova zanimala su me artistske strukture snevanja, lepote ili strahota ponuđenog i emotivna energija slika. Ponekad sam se divio spontanoj samorežiji svojih rođenih snova, a katkad sam se stresao od nemilosrdno prevešte noćne dramaturgije. Pri tom sam uvek bio svestan da i nehotično svoje snove prepričavam i zapisujem suviše svedeno i uopšteno. Reč je o dobro poznatoj nemogućnosti da se noćne slike, kraći monolozi, a i čitave fabule verno prebace u okvire dnevnog, a pogotovu svakodnevnog govora. Pa ipak, kad

su oniričke slike u pitanju, može se docnije na javi nešto od njihovog minolog toka i njihovih pretapanja sabrati, pa čak i objasniti.

Šta da se kaže, međutim, za snove bez slika? Pre svega, ima li snova bez slika, može li ih uopšte biti? Pitanje zvuči neobično, jer su i košmari ispreturane, iscepane, usitnjene slike, gorka salata otpadaka od snova, koju još uvek kako-tako registrujemo, a ponešto od registrovanog čak i pamtimo. Čini se, međutim, da ima i sasvim smirenih, hladnokrvnih, gotovo bi se reklo apstraktnih snova-ideja, baš kao što ima i vrlo šarenih, pa i pregrejanih ideja-snova. Te apstraktne snove-ideje, te nevidljive noćne ptice koje nam doleću i preleću nas, a da nas jedva pokatkad i dodirnu, pokušavao sam nekad davno da razumem kao opomene onog eckhartovskog „unutrašnjeg čoveka“ koga, valjda, svi u sebi skrivamo, čak i kad ga više i ne prepoznamo. Sasvim paradoksalno, bar prema mom mladenačkom, danas već na tri-četvrti uveliko zaboravljenom nadrealističkom iskustvu, nosio sam u sebi sopstvenog „noćnog čoveka“ koji se, ako ćemo pravo, baš i nije najbolje slagao sa onim Meister Eckhartovim. Kako su se ova dva moja mitska manekena u meni koškala, sudarala ili dopunjavala, to danas ne bih umeo da objasnim; ni sebi, ni drugom. Jedino je izvesno da su na neki volšeban način usaglašeno i protivpostavljeno, kako kad, dejstvovala na noćnoj polovini mog ondašnjeg životnog polja. Danas mi je, doduše, teško da razjasnim jesam li ja ondašnji, ja strasni uživatelj snova, upravo snovima bez slika povremeno rasterivao agresivne prizore vrlo krvave stvarnosti. A njeno veličanstvo *reč*, ne ona dnevna, ne profana, već posvećena, ili bar magijska, *reč-sna-bez-slike* branila me je od stvarne stvarnosti koja se agresivno uvlačila čak i u snove... Ali, za početak sad samo jedna gotovo teoretska raspravica o snovima bez sli-

ka i to još iz onog vremena kad sam sa svojim snovima bez slika doista drugovao:

*
* *

Ima snova prepunih mudre metafizičke praznine! Njih se, za razliku od noćnih mora, ne plašim i ne odričem ih se čak ni onda kad jutrom ne umem da ih prepričam. A ako mi docnije pođe za rukom da ih nekome ma i delimično ponovim, taj neće baš mnogo razumeti šta sam mu ispričao i zašto. Uzaludno je objašnjavati onda da snovi bez slike i bez ijednog lika mogu često biti praćeni strasnim, nerazumljivim monolozima, pa i onim čudnim mojim udvojenim monolozima, pa i monodijalozima, dakle prepirkama i svađama sa samim sobom. To su ona ponekad veličanstvena, ponekad smešna noćna trabunjanja u kojima sam ja i onaj koji priča, i onaj kome se priča, ali i onaj tajanstveni neko ko umesto mene priča. U tim i takvim seansama bivam ponekad nagrađen čarolijama zagonetnih, nemuštih reči koje, čak i zadugo posle buđenja, ne umem da razumem. A kad mi pođe za rukom da nešto od tih noćnih seminara iznesem na javu, moje rođene reči zvuče mi kao mudrost prošvercovana sa neke daleke planete.

*
* *

San bez slike, bez portreta zapisanog i bez autoportreta zapisivača. Diskrecija dvostruko zajemčena.

*
* *

Sanjam, eto, kako više ne umem da sanjam, pa onda konstatujem kako je sve lepo, sve spokojno u ovom snu bez snova, toliko lepo da će se, bojim se, tamo negde napolju san nastaviti i dovršiti vrlo ružno.

Više ne umem da sanjam! Pretpostavka je šaljiva samo na prvi pogled. U stvari, bila je i te kako tipična za jedno davno i, nadajmo se, nepovratno razdoblje srpske istorije. Olako je nabačena, ali iz te pretpostavke kao da izbija veliki strah da čak i snovi možda mogu nekom našom tajanstvenom i nekontrolisanom „odlukom“ najednom utrnuti. Nisu li već i sami snovi bez slika o kojima je sad u ovom izboru onovremenih beležaka reč, napola već bili odricanje od lepih i zamamljivih noćnih slika? Ko zna zašto ili čega radi! U razdoblju malih i velikih strahova bio je još jedan dodatni: da možemo, ili čak da moramo, i snove izgubiti. Ukoliko ih već napola stvarno nismo bili izgubili! Uostalom, da se još jednom podsetim, bili smo i te kako u vlasti jednog vampirskog bračnog para i čitavog krda njihovih vampirskih šegrta; osećali smo se svakodnevno ujedani, pa smo se plašili da ćemo se jednog jutra probuditi kao povampireni – antivampiri... Pa onda odmah spasonosna pomisao u sasvim suprotnom pravcu:

*
* *

Gnôthi seauthón, „spoznaj samog sebe“, prošaputah jutros, e da bi bar znao koga ćeš večeras sresti u mraku.

